

Львівський державний університет внутрішніх справ

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Збірник тез
Міжнародної науково-практичної конференції

9 листопада 2018 року

Львів

УДК 343.9
Т33

Рекомендовано до друку та поширення через мережу Інтернет
Вченою радою Львівського державного університету внутрішніх справ
(протокол від 31 жовтня 2018 р. № 3)

Упорядники:

О. В. Авраменко, кандидат юридичних наук, доцент
С. С. Гнатюк, кандидат юридичних наук, доцент
С. І. Мельник, кандидат економічних наук, доцент

Теорія та практика протидії злочинності у сучасних умовах: збірник тез
Т33 Міжнародної науково-практичної конференції (9 листопада 2018 року) / упор.
О. В. Авраменко, С. С. Гнатюк, І. В. Красницький, С. І. Мельник. Львів: ЛьвДУВС,
2018. 252 с.

У публікаціях українських та іноземних учених і практиків висвітлено проблемні аспекти забезпечення ефективної правоохоронної діяльності. Наведено досвід закордонних фахівців у пошуку ефективних шляхів її удосконалення в нашій державі.

Опубліковано в авторській редакції. Відповідальність за достовірність фактів, статистичних даних, точність викладеного матеріалу покладається на авторів.

УДК 343.9

© Львівський державний університет
внутрішніх справ, 2018

КОРПОРАТИВНА ЄДНІСТЬ І ОРІЄНТИР НА ПРАВОПОРЯДОК – ЗАПОРУКА УСПІХУ У ПРОТИДІІ ЗЛОЧИННОСТІ

Вельмишановні гості, колеги, партнери!

Шановні учасники конференції!

Вітаю Вас у Львівському державному університеті внутрішніх справ – освітньому закладі, що давно став місцем періодичних, але систематичних зустрічей однодумців, яких об'єднує спільна мета – протидія злочинності. І навіть якщо під час таких зустрічей відбуваються напружені професійні суперечки, корпоративна єдність і спільний орієнтир правопорядку завжди спрямовують наші зусилля на захист законних інтересів і прагнень людини. Тішить, що в цьому нас підтримують і закордонні колеги.

Кожна держава є безпосереднім суб'єктом нормативного регулювання всіх відносин у сфері гарантування національної безпеки та головною силою для реалізації цих норм і здійснює це здебільшого через систему правоохоронних органів. Відповідно, органи публічної адміністрації та правопорядку мають гарантувати внутрішню безпеку країни – захищати від протиправних посягань на життя і здоров'я, свободу і право, різні надбання людей, інтереси держави та її населення. Одним із важливих аспектів, які загалом визначають зміст діяльності правоохоронних органів щодо гарантування внутрішньої безпеки країни, є саме протидія злочинності.

Протистояння злочинним проявам передбачає складну систему застосування репресивних і нерепресивних засобів. Очевидним є те, що у нашій державі акцентовано саме на репресивних засобах, хоча реальність не завжди засвідчує ефективність такого підходу.

Викликів, які загрожують Україні, чимало. Критична ситуація зі забезпеченням національної безпеки держави, рівнем корупції, торгівлею людьми, незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин та їх аналогів, станом дотримання Правил дорожнього руху свідчить, що запроваджені реформи не є результативними. Каральні методи протидії злочинності, звісно, працюють, однак не зменшують потенціал її повторного виникнення, а це зобов'язує державу вийти зі стану стагнації та ввести ефективні та своєчасні зміни, спрямовані передусім на запобігання злочинності.

Такий підхід до подолання злочинності відтак вимагає низки дій державних органів, а саме: увідповіднення положень законодавства України вимогам сучасності; скерування правоохоронних органів насамперед на профілактичну складову їх діяльності, а з огляду на це, і забезпечення підвищення кваліфікації правоохоронних та судових органів; розробку стратегічних програм щодо запобігання злочинності; виконання ефективної віктимологічної роботи з потенційними жертвами злочинних діянь тощо.

Фахівці з нейтралізації цього негативного соціального явища у всьому світі, попри визнання запобігання головним напрямом протистояння злочинним виявам, наголошують також на значущості розробки, апробації та застосування нових методик виявлення, розслідування і розкриття злочинів.

Віднедавна у доволі складних умовах в українському суспільстві загострилося питання роботи всієї системи правоохоронних органів, а особливо Національної поліції. Основа, що закладена для створення високоефективної правоохоронної системи, починає вичерпувати свої потенційні можливості; держава потребує віддачі вкладених зусиль і коштів, повернення дивідендів для платників податків у формі якісної й ефективної правоохоронної та правозахисної діяльності. Поготів, що цей напрям функціонування України є однією із засад її інтеграції у європейське співтовариство.

Треба визнати, що важливими сферами у рамках перетворення правоохоронних органів нашої країни на багатопрофільне відомство європейського взірця є нормативне

врегулювання проблемних аспектів їх діяльності та вдосконалення спеціальної освіти майбутніх поліцейських.

Попри те, що діяльність законодавців у сфері правового забезпечення належної протидії злочинності посідає провідне місце, її не можна розглядати окремо від наукового підґрунтя. На жаль, ми іноді стаємо свідками ухвалення законів, які суперечать ustalеним науковим поглядам щодо запобігання та протистояння злочинним виявам або ж не відповідають напрацьованому практичному досвіду в цій сфері.

В Україні щороку відбувається низка науково-практичних заходів, спрямованих на висвітлення та вдосконалення механізмів протидії злочинності, їх очікуваними результатами є виявлення недоліків або колізій у законодавстві, обґрунтування недоцільності певних законодавчих новел, пропозиції внесення змін до наявних нормативно-правових актів або напрацювання нових норм. Такі завдання розраховані на людей, готових працювати творчо й наполегливо, здатних обмінюватися набутим досвідом і науковими відкриттями, самовідданих і налаштованих на впорядкування життя у своїй державі.

Зібравши саме таких ентузіастів, цьогоріч пропонуємо для фахових дискусій питання нормативного забезпечення розробки і впровадження заходів протидії кримінальним та адміністративним правопорушенням; взаємодії правоохоронних органів у правозастосовній діяльності; визначення кримінологічних чинників впливу на стан злочинності; торгівлі людьми та їх експлуатації тощо. Причому потрібно зауважити, що ці питання стосуються не якоїсь окремої країни, а дедалі динамічніше набувають транснаціонального характеру. Тому й вирішувати їх у сучасному світі треба разом, спільними зусиллями.

Переконаний, що наукова дискусія під час обговорення окреслених питань буде результативною, сприятиме розвитку української та міжнародної науки і практики, вдосконалим механізми протидії злочинності, а отже, захисту та збереження порядку в суспільстві й державі.

З огляду на широке представництво фахівців різних напрямів і галузей життєдіяльності, конференція має всі шанси стати середовищем не тільки детального обговорення проблем боротьби зі злочинністю, а й напрацювання корисних пропозицій для їх вирішення.

Бажаю учасникам конференції плідної та конструктивної дискусії!

Роман Благуца,
ректор Львівського державного
університету внутрішніх справ,
кандидат юридичних наук, доцент

ВІДМІННІСТЬ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ВІД НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ ТА НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗНИКНЕННЯ

Статтю 149 Кримінального кодексу України в редакції Закону від 06.09.2018 р. № 2539-VIII (далі – КК України) передбачена відповідальність за торгівлю людьми. Неоднозначне вирішення проблем кримінально-правової кваліфікації вказаного злочину викликає певні труднощі у правозастосовній діяльності.

Оскільки досить часто торгівля людьми пов'язана з позбавленням волі людини або ж з її викраденням, цей злочин необхідно відмежовувати від злочину, передбаченого ст. 146 КК України «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини».

Визначивши подібність цих злочинів, простіше провести їхнє розмежування. Подібність полягає, по-перше, в тому, що свобода людини є основним безпосереднім об'єктом у цих складах злочинів. Проте, торгівля людьми завжди посягає на суспільні відносини, пов'язані з честю та гідністю людини, які також є основним безпосереднім об'єктом цього злочину.

По-друге, в ознаках суб'єктивної сторони злочину, а саме, і торгівля людьми і незаконне позбавлення волі або викрадення людини здійснюються з прямим умислом. До тяжких наслідків особа має ставитися з необережною формою вини.

Відмінність цих складів злочинів полягає в тому, що при торгівлі людьми обов'язковою ознакою суб'єктивної сторони є мета злочину, чого немає у злочині, передбаченому ст. 146 КК України. Співвідношення мети як обов'язкової ознаки певних складів злочинів і її реалізації ґрунтується на тому, що мета злочину і реалізація цієї мети – нетотожні поняття.

Торгівля людьми здійснюється з метою експлуатації. Відповідно до п. 1 примітки ст. 149 КК України під експлуатацією людини в цій статті слід розуміти всі форми сексуальної експлуатації, використання в порнобізнесі, примусову працю або примусове надання послуг, рабство або звичаї, подібні до рабства, підневільний стан, залучення в боргову кабалу, вилучення органів, проведення дослідів над людиною без її згоди, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусову вагітність або примусове переривання вагітності, примусове одруження, примусове втягнення у зайняття жебрацтвом, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо.

Відмінність полягає також у виконанні об'єктивної сторони складу злочину. Оскільки сутність торгівлі людьми полягає в тому, що з людиною поводяться як з товаром, передаючи її з одних рук в інші за певну плату чи без такої, об'єктивна сторона також характеризується діями по відчуженню особи, які, як зазначалося, також можуть супроводжуватися позбавленням волі та викраденням людини, що має полегшувати вчинення цього злочину.

Відповідальність за вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання малолітнього чи неповнолітнього за ст. 149 КК України має наставати незалежно від того, чи вчинені такі дії з використанням примусу, викрадення, обману, шантажу чи уразливого стану зазначених осіб або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, використання службового становища, або особою, від якої потерпілий був у матеріальній чи іншій залежності, або підкупу третьої особи, яка контролює потерпілого, для отримання її згоди на експлуатацію людини.

Новелою законотворчості є кримінальна відповідальність за насильницьке зникнення, передбачене ст. 146¹ КК України (в редакції Закону від 12.07.2018 № 2505-VIII), у частині першій якої встановлено відповідальність за арешт, затримання, викрадення або позбавлення

волі людини в будь-якій іншій формі, вчинене представником держави, в тому числі іноземної, з подальшою відмовою визнати факт такого арешту, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі або приховуванням даних про долю такої людини чи місце перебування.

Частиною другою передбачено кримінальну відповідальність за видання наказу або розпорядження про вчинення дій, зазначених у частині першій цієї статті, або невжиття керівником, якому стало відомо про вчинення дій, зазначених у частині першій цієї статті, його підлеглими заходів для їх припинення та повідомлення компетентних органів про злочин.

Унікальність даної статті полягає ще у тому, що в примітці визначено поняття представника держави та представника іноземної держави. Під представником держави слід розуміти службову особу, а також особу або групу осіб, які діють з дозволу, за підтримки чи за згодою держави.

Під представниками іноземної держави в цій статті слід розуміти осіб, які діють як державні службовці іноземної держави або проходять військову службу у збройних силах, органах поліції, органах державної безпеки, розвідувальних органах, або осіб, які займають посади в зазначених або будь-яких інших державних органах чи органах місцевого самоврядування іноземної держави, утворених відповідно до її законодавства, або які діють за наказом таких осіб, а також представників іррегулярних незаконних збройних формувань, озброєних банд та груп найманців, створених, підпорядкованих, керованих та фінансованих Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України.

Основним безпосереднім об'єктом вказаного злочину є воля особи.

З об'єктивної сторони злочин може виражатися у таких формах:

- арешт, затримання, викрадення або позбавлення волі людини в будь-якій іншій формі, поєднане з подальшою відмовою визнати факт таких дій;
- позбавлення волі людини, поєднане з подальшим приховуванням даних про долю такої людини чи її місце перебування;
- видання наказу або розпорядження про позбавлення волі людини або про відмову визнати факт такого позбавлення волі, або про приховування даних про долю такої людини чи її місце перебування;
- невжиття керівником, якому стало відомо про вчинення дій, спрямованих на позбавлення волі людини його підлеглими, заходів для їх припинення та повідомлення компетентних органів про злочин.

Основною ознакою, за якою слід розмежовувати злочини, передбачені ст. 146-1 та ст.ст. 146, 149 КК України є ознака спеціального суб'єкта злочину (представник держави та представник іноземної держави).

Однак слід вказати, що незрозумілим залишається вказівка в примітці ст. 146-1 КК України у визначенні представника іноземної держави на осіб, які керовані та фінансовані Російською Федерацією, а також представників окупаційної адміністрації Російської Федерації, яку складають її державні органи і структури, функціонально відповідальні за управління тимчасово окупованими територіями України, та представників підконтрольних Російській Федерації самопроголошених органів, які узурпували виконання владних функцій на тимчасово окупованих територіях України.

Єдиним аргументом на користь такого законодавчого закріплення лише на представників однієї держави є посилання на Закон України від 18.01.2018 «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях».

Підсумовуючи викладене слід вказати, що для розмежування торгівлі людьми із суміжними складами злочинів необхідно враховувати всі без винятку об'єктивні та суб'єктивні ознаки складу злочину та враховувати це під час кримінально-правової кваліфікації.

М. О. Акімов,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
(Національна академія внутрішніх справ)

ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОЗИТИВНОЇ ПОСТКРИМІНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧАСНИКІВ НЕЗАКОННИХ ВОЄНІЗОВАНИХ (ЗБРОЙНИХ) ФОРМУВАНЬ

Антитерористична операція на південному сході України, що тривала чотири роки, наразі трансформувалась в Операцію об'єднаних сил. Відтак на законодавчому рівні констатовано, що супротивником нашої держави у гібридній війні є не просто самопроголошені квазідержавні утворення «ДНР» та «ЛНР», а сепаратистські збройні формування, підтримані ззовні країною-агресором.

Ефективна протидія збройним та терористичним угрупованням обумовлює потребу більш широкого застосування воєнних та спеціальних методів, засобів і сил, ніж правоохоронних. Водночас подібне протистояння актуалізує забезпечення невідворотності та індивідуалізації кримінальної відповідальності винних у вчиненні злочинів осіб; у протилежному випадку безкарність та (або) неадекватність покарання скоєному лише поглибить сепаратистські настрої та породить сумніви у життєздатності України як суверенної незалежної держави.

Агресія сама по собі – найтяжчий міжнародний злочин; це ж стосується і сприяння їй. Проте застосування ст. 437 Кримінального кодексу (далі – КК) України (навіть незважаючи на наявний прецедент у слідчо-судовій практиці – справу Александра та Єрофєєва) виглядає далеко небезспірним із позицій кримінально-правової науки. Зокрема, усі коментарі чинного вітчизняного кримінального закону визначають суб'єктом даного злочину вищих керівників держави та службових осіб органів воєнного управління, а не виконавців на кшталт звичайних найманців. Тому з точки зору забезпечення справедливості та утвердження верховенства закону відповідальність за ст. 437 КК України повинні нести перші особи «ДНР» та «ЛНР» та їх «куратори» із-за кордону.

Отже, на долю «звичайних виконавців» припадає – крім, звісно, належної кваліфікації конкретних суспільно небезпечних діянь проти життя, здоров'я, власності та ін. за наявності відповідних підстав – кримінально-правова оцінка участі у злочинних (воєнізованих, збройних) угрупованнях, терористичних групах (організаціях), а також найманства. Саме за ст.ст. 255, 258, 258-3, 258-5, 260 та 447 КК України наразі розпочата більшість кримінальних проваджень стосовно вказаної категорії осіб.

Реалізація зазначених вище принципів кримінального права має на меті не тільки покарання осіб, які вчинили конкретні злочини, але і їх попередження у майбутньому. Саме тому абсолютно виправданою є наявність у згаданих статтях кримінального закону заохочувальних норм, що стимулюють позитивну посткримінальну поведінку особи. Спеціальне звільнення від кримінальної відповідальності не тільки свідчить про гуманістичні засади сучасного етапу розвитку вітчизняного законодавства про кримінальну відповідальність, але і слугує способом запобігання діянням воєнізованих (збройних), терористичних, організованих злочинних груп (організацій, формувань) та найманців і спрямоване на їх піддрив зсередини. Як зазначалося вище, саме спеціальні методи протидії таким об'єднанням – спеціально створеним, добре організованим, ієрархічно побудованим, часто-густо спеціально підготовленим, навченим і оснащеним та підтримуваним із-за кордону – є не тільки ефективними, а й іноді єдиними можливими (крім, звісно, затримання чи знешкодження (знищення) їх керівників та учасників).

Наразі слідчі при кримінально-правовій оцінці діянь прибічників «ДНР» та «ЛНР» далеко не завжди чітко розмежовують незаконні збройні формування та терористичні групи (організації). Загальновідомо, що кваліфікацію з часом може бути змінено з огляди на обставини, що були з'ясовані під час досудового розслідування. Проте у контексті

застосування заохочувальних норм це питання набуває особливої актуальності з огляду на різницю у змісті позитивної посткримінальної поведінки, що вимагається від особи для звільнення від кримінальної відповідальності.

Про що йдеться? Згідно ч. 6 ст. 260 КК України, особа звільняється від кримінальної відповідальності за створення не передбаченого законом воєнізованого (збройного) формування та за участь у ньому, якщо вона добровільно вийшла з такого формування та повідомила про його існування органам державної влади чи органам місцевого самоврядування.

Беручи до уваги, що суд від імені держави Україна безумовно та остаточно звільняє особу від будь-яких обтяжень та обмежень, пов'язаних з її участю у воєнізованому (збройному) формуванні, логічно замислитись – чи адекватна вимогам сьогодення вимога до такої особи усього лише повідомити органам влади про те, що їм і так відомо, тобто про існування «ДНР» чи «ЛНР» та певних угруповань в їх складі? Зважаючи на той факт, що вітчизняні правоохоронні органи та спеціальні служби активно працюють проти зазначених утворень, така вимога іноді просто позбавлена сенсу.

При цьому, якщо звернутись до інших заохочувальних норм (ч. 2 ст. 255, ч. 2 ст. 258-3, ч. 4 ст. 258-5, ч. 5 ст. 447, а надто ч. 6 ст. 258 КК України), видно, що підставами для звільнення особи від кримінальної відповідальності за ці злочини є не тільки припинення її перебування у складі певного формування (групи, організації), але і активне сприяння правоохоронним органам у припиненні та запобіганні злочинів, що готуються або вчинюються таким формуванням. Так, для застосування кримінально-правового заохочення потрібно, щоб особа:

- добровільно заявила про створення злочинної організації або участь у ній та активно сприяла її розкриттю (ст. 255 КК України). При цьому від відповідальності не можуть бути звільнені організатор чи керівник злочинної організації;

- до повідомлення про підозру у вчиненні терористичного акту добровільно повідомила правоохоронний орган про цей злочин, сприяла його припиненню або розкриттю та якщо внаслідок цього і вжитих заходів була відвернута небезпека для життя чи здоров'я людини або заподіяння значної майнової шкоди чи настання інших тяжких наслідків (ст. 258 КК України);

- добровільно повідомила правоохоронний орган про діяльність терористичної групи чи організації, сприяла її припиненню або розкриттю злочинів, вчинених у зв'язку із створенням або діяльністю такої групи чи організації (ст. 258-3 КК України). При цьому від відповідальності не можуть бути звільнені організатор чи керівник терористичної групи (організації);

- добровільно до притягнення до кримінальної відповідальності повідомила про відповідну терористичну діяльність або іншим чином сприяла її припиненню або запобіганню злочину, який вона фінансувала або вчиненню якого сприяла (ст. 258-5 КК України). При цьому від відповідальності не можуть бути звільнені організатор чи керівник терористичної групи (організації);

- до притягнення до кримінальної відповідальності за участь у збройному конфлікті, воєнних або насильницьких діях добровільно припинила таку участь та повідомила про неї або іншим чином сприяла припиненню або розкриттю злочинів, передбачених цією статтею (ст. 447 КК України).

Як бачимо, передбачені законом спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності за вказані злочини застосовується навіть не до всіх співучасників – встановлені винятки для організаторів та керівників. Винятком є лише заохочувальна норма ст. 447 КК України, що обумовлюється як специфікою самого злочину і його суб'єкта, так і передбаченням в альтернативному порядку іншої підстави для звільнення – сприяння припиненню або розкриттю інших передбачених цією ж статтею злочинів.

На наше переконання, у випадках стимулювання позитивної посткримінальної поведінки цілком виправдано законодавчо вимагати від винних осіб не лише припинення їх злочинної діяльності (у формі участі у конкретному об'єднанні, фінансового чи матеріального забезпечення тощо), а й активного сприяння знешкодженню такої групи (організації, формування) і попередженню та (або) розкриттю її (його) злочинів. Саме такої активної

співпраці з правоохоронними органами об'єктивно потребують інтереси забезпечення громадської безпеки та міжнародного правопорядку.

Підбиваючи підсумки, варто наголосити, що забезпечення рівності громадян перед законом, як його вимагає ст. 24 Конституції України, зумовлює і передбачення однакових умов для звільнення від відповідальності за подібні злочини. Заохочувальні норми відповідних статей чинного кримінального закону повинні містити гіпотези їх реалізації, конкретні форми позитивної посткримінальної поведінки, які б належно стимулювали нинішніх учасників незаконних утворень організованих злочинних організацій, терористичних груп (організацій), воєнізованих (збройних) формувань та найманців співпрацювати із правоохоронними органами, «заробляючи» право на звільнення від відповідальності. Це і буде запорукою успіху Операції об'єднаних сил на сході України

Відтак пропонуємо викласти ч. 6 ст. 260 КК України в такій редакції: «Звільняється від кримінальної відповідальності за дії, передбачені частинами першою або другою цієї статті, особа, яка, перебуваючи в складі зазначеного у цій статті формування, добровільно вийшла з нього, активно сприяла припиненню його діяльності та розкриттю злочинів, учинених у зв'язку з його створенням або діяльністю».

А.-М. Ю. Ангеленюк,

старший викладач кафедри кримінального процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ВИКЛИКУ ТА ПРИВОДУ ЯК ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ

Згідно завдань кримінального процесу України кожний, хто вчинив кримінальне правопорушення має бути притягнутий до відповідальності в міру своєї вини (ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) [1] та отримати відповідне карне покарання.

Однак досягнення виконання цього завдання у частині випадків залежить від ефективності подолання протидії злочинності. Зокрема, наведене вимагає пошук нових ресурсів у протидії злочинності, яка має тенденцію до росту в усім світі. Окрім наведеного, актуальність проблематики обумовлена реформуванням системи протидії злочинності відповідно до принципів правової держави [2, с. 215].

З метою забезпечення дієвості кримінального провадження в тому числі і можливості в подальшому застосування кримінального покарання, використовують заходи забезпечення, серед яких є виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід. Зауважимо, що якість застосування та виконання виклику фактично є підставою застосовувати привід, як захід забезпечення з більш високим ступенем дієвості кримінального процесу. Зокрема обов'язковою вимогою застосування виклику є належним чином підтвердження особою отримання такого виклику, наприклад повістки. Окрім вказаного, слід зазначити, що згідно п. 7 ст. 138 КПК поважною причиною нез'явлення особи за викликом є несвочасне одержання повістки про виклик, а саме менш ніж за 3 дні до прибуття за вказаним викликом.

Так, згідно ст. 136 КПК, ознайомлення з її змістом повістки є розпис особи про отримання повістки, в тому числі на поштовому повідомленні, відеозапис вручення особі повістки, будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом. А також у випадку попереднього повідомлення слідчого, прокурора, слідчого суддю, суд про адресу своєї електронної пошти, надіслана на таку електронну адресу повістка про виклик вважається отриманою у випадку підтвердження її отримання особою відповідним листом електронної пошти [1].

Згідно чинного законодавства якщо підозрюваний, обвинувачений, свідок, не з'явився без поважних причин або не повідомив про причини свого неприбуття, до нього може бути застосовано привід [1]. Про що відповідне клопотання подається на розгляд у суд.

У клопотанні про застосування приводу в обов'язковому порядку слід зазначити відомості, які підтверджують факти здійснення виклику особи у встановленому КПК порядку та отримання особою повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом. Під час судового розгляду слідчий суддя або суд, встановивши, що особа, яка зобов'язана з'явитися на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді, суду, була викликана у встановленому порядку (зокрема, наявне підтвердження отримання нею повістки про виклик або ознайомлення з її змістом іншим шляхом), та не з'явилася без поважних причин або не повідомила про причини свого неприбуття, постановляє ухвалу про здійснення приводу такої особи та направляє на виконання [1].

Розглядаючи окремі практичні аспекти протидії проведенню досудового розслідування, слід зазначити, що особи щодо яких застосовуються такі заходи забезпечення як виклик або привід намагаються перешкодити правомірному врученні їм повідомлення про виклик (повістки), оскільки такі їх дії спрямовані на протидію щодо застосування до них і виклику, і приводу як заходів забезпечення.

Серед вчинення протидії досудовому розслідуванню можна виділити такі як небажання поставити підпис щодо отримання повістки як на поштовому відділенні, так і безпосередньо під час її вручення. У випадку безпосереднього вручення виклику слід використати спосіб вручення повідомлення з застосуванням відеозапису. Також можна зафіксувати факт відмови від підпису за допомогою понятних, за аналогією згідно ст. 104 КПК, яка стосується протоколу проведення слідчої та процесуальної дії, та використати показання понятних як підтвердження належного повідомлення особі про виклик.

У разі отримання повістки на попередньо надану електронну адресу особа може не надавати підтвердження щодо отримання зазначеного виклику, що частково нівелює можливість використання такого підтвердження.

Окрім зазначених вище способів підтвердження отримання повідомлення про виклик можуть бути надані будь-які інші дані, які підтверджують факт вручення особі повістки про виклик або ознайомлення з її змістом, що відповідно зменшує способи протидії законному розслідуванню. Однак виникає питання щодо оцінки судом достатності зазначених вище способів, яка може залежати від суб'єктивної оцінки зазначеного суддею. В такому разі виникає ризик здійснення протидії застосування виклику за допомогою намагання вплинути на суб'єктивне оцінювання судом зазначених інших даних.

Також зазначимо, що згідно КПК не передбачено способу фіксації виклику та підтвердження отримання його по телефону [3, с. 376]. Однак, підтвердити виклик можливо, замовивши в оператора телефонного зв'язку відомості про телефонні дзвінки (з'єднання), які містять інформацію про номери вихідних/вхідних дзвінків, тривалість розмови тощо. Наприклад, у оператора мобільного зв'язку ПрАТ «Київстар» кожному абоненту надається можливість використовувати функцію «Мій Київстар», за допомогою якої в будь-який час доби власник номера мобільного телефону може отримати дані щодо своїх телефонних розмов (номер абонента, з яким здійснювалася розмова, тривалість розмови, її вартість тощо). Водночас можливість отримати деталізацію дзвінка не надає абсолютного підтвердження власне факту виклику особи (оскільки розмова може стосуватися й інших питань) [4]. Саме тому фактично для підтвердження факту виклику по телефону особа, яка здійснювала виклик складає рапорт, у якому зазначають дату, час, тривалість і суть розмови, дані про особу, яку викликають, ідентифікаційні ознаки засобу зв'язку, що використовувався. Такий спосіб виклику та його підтвердження є найбільш поширеним на практиці, оскільки відповідає принципу ефективного використання сил та засобів, що використовується слідчим під час досудового розслідування, а також є ефективним відносно економії часу. Вважаю, що дані такого рапорту є достатнім підтвердженням ознайомлення особи про її виклик по матеріалах кримінального провадження за умови повного оголошення змісту повістки, згідно вимог ст. 137 КПК і повинні бути врахованими в суді у разі розгляду клопотання про привід. Враховуючи наведене слід внести доповнення у ст. 136 КПК де зазначити, що рапорту повноваженої особи, що містить відповідні дані щодо повідомлення особи про виклик є належним підтвердженням виклику особи.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show

2. Протидія злочинності та адаптація кримінального законодавства і права України до законодавства і права Європейського Союзу: монографія / В. К. Матвійчук, О. Є. Гіда, Р. Б. Прилуцький та ін.; за заг. ред. В. К. Матвійчука. К.: ВНЗ «Національна академія управління», 2014. 552 с. URL: <http://kafedr.at.ua>

3. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар: у 2 т. / О. М. Бандурка, Є. М. Блажівський, Є. П. Бурдоль та ін.; за заг. ред. В. Я. Тація та ін. Х.: Право, 2012. Т. 1. 768 с.

4. Фаринник В. Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик і привід: процесуальні проблеми застосування та шляхи їх вирішення. URL: <http://www.pravoznavec.com.ua>

А. В. Андрушко,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права та процесу
(Ужгородський національний університет)

ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПРИМУШУВАННЯ ДО ШЛЮБУ

Законом України від 6 грудня 2017 р. № 2227-VIII «Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України з метою реалізації положень Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» до Кримінального кодексу України внесено істотні зміни, які неоднозначно були сприйняті юристами. Попри визнання необхідності здійснення конкретних заходів, спрямованих на ефективну протидію насильству щодо жінок і домашньому насильству (зокрема й з огляду на підписання Україною 7 листопада 2011 р. Стамбульської конвенції), редакції відповідних кримінально-правових норм зазнали серйозної критики з боку експертного середовища. Разом з тим вже 11 січня 2019 року ці зміни повинні набрати чинності. Вказаним вище законом Верховна Рада України доповнила розділ III Особливої частини КК України статтею 151-2, яка встановлює відповідальність за примушування до шлюбу.

Для відповіді на питання про доцільність існування кримінально-правової заборони, присвяченої примушуванню до шлюбу, слід коротко зупинитися на тих факторах, сукупність яких має свідчити на користь існування самостійної статті про кримінальну відповідальність за вказане діяння. Серед таких факторів – нормативні та кримінологічні чинники.

Конституція України (ч. 1 ст. 51) вказує, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки і чоловіка. У ч. 1 ст. 24 Сімейного кодексу України зазначено, що шлюб ґрунтується на вільній згоді жінки та чоловіка; примушування жінки та чоловіка до шлюбу не допускається. У ч. 1 ст. 40 Сімейного кодексу України вказано, що шлюб, який був зареєстрований без вільної згоди жінки або чоловіка, визнається недійсним за рішенням суду. Згода особи не вважається вільною, зокрема, тоді, коли в момент реєстрації шлюбу вона страждала тяжким психічним розладом, перебувала у стані алкогольного, наркотичного, токсичного сп'яніння, в результаті чого не усвідомлювала сповна значення своїх дій і (або) не могла керувати ними, або якщо шлюб було зареєстровано в результаті фізичного чи психічного насильства. У ст. 56 Сімейного кодексу України підкреслюється, що кожен із подружжя має право припинити шлюбні відносини; примушування до припинення шлюбних відносин, примушування до їх збереження, в тому числі до статевого зв'язку за допомогою фізичного або психічного насильства, є порушенням права дружини, чоловіка на свободу та особисту недоторканність і може мати наслідки, встановлені законом.

Криміналізація примушування до шлюбу у вітчизняному кримінальному законодавстві відбулася на виконання ст. 37 Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами. У ст. 37 цієї конвенції вказано, що сторони вживають необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення того, щоб було криміналізовано умисну поведінку, яка полягає: 1) в примушуванні дорослого або дитини до вступу в шлюб; 2) в заманюванні дорослого або дитини на території Сторони або держави іншої, ніж та, у якій він чи вона проживає, для примушування цього дорослого або дитини до вступу в шлюб. У розглядуваному контексті варто відзначити, що Україна

підписала Стамбульську конвенцію, однак досі не ратифікувала її, хоча на необхідність цього кроку їй неодноразово вказувала Рада Європи [1]. Не ратифікували конвенцію на сьогодні також 9 держав – членів ЄС: Велика Британія, Болгарія, Ірландія, Латвія, Литва, Люксембург, Словаччина, Угорщина, Чехія. І якщо одні держави просто відтягують день ратифікації документу, то інші (Болгарія і Словаччина) публічно й категорично відмовились від цього кроку. Таким чином, маємо ситуацію, за якої ратифікація Стамбульської конвенції Україною досі не відбулася, однак окремі її положення невдовзі стануть частиною національного законодавства. Тим самим Україна продемонструвала свою готовність зробити все необхідне для запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та для боротьби з цими явищами. Подібним чином діють також законодавці інших держав (наприклад, Великобританії [2] та Чехії [3]).

Для вирішення питання про доцільність існування кримінально-правової заборони, присвяченої примушуванню до шлюбу, важливе значення мають кримінологічні фактори, насамперед суспільна небезпечність та відносне поширення таких діянь.

У висновку Головного науково-експертного управління на проект Закону України «Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами» вказувалось, що саме по собі примушування особи до шлюбу без настання суспільно небезпечних наслідків не досягає того рівня суспільної небезпеки, коли діяння відповідно до статті 11 КК України має визнаватися злочином [4]. Аналогічну позицію займають також деякі вітчизняні науковці [5, с. 58]. З таким висновком, який, вочевидь, пов'язаний з відсутністю законодавчого трактування поняття «примушування», навряд чи можна однозначно погодитись. Коментуючи розглядувану статтю, М. І. Хавронюк відзначає, що поняття «примушування» означає застосування фізичного насильства або погрозу його застосування щодо потерпілого чи його близької особи, або шантаж – погрозу знищити чи пошкодити майно потерпілого, або викрасти потерпілого чи позбавити його волі, або розголосити відомості про потерпілого, які потерпілий бажає зберегти у таємниці, або іншим чином обмежити права, свободи чи законні інтереси потерпілого (чи його близької особи) [6, с. 455]. Відомо, що за низку відповідних посягань в кримінальному законі уже передбачена відповідальність. Крім того, слід погодитись з тим, що використані законодавцем у ч. 1 ст. 151-2 звороти за наявності відповідних підстав дозволяють кваліфікувати такі вчинки за статтями 146 «Незаконне позбавлення волі або викрадення людини», 154 «Примушування до вступу в статевий зв'язок», 149 «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» тощо [4; 5, с. 58]. На наш погляд, цю конкуренцію кримінально-правових норм навряд чи можна визнати виправданою. Варто також мати на увазі, що існує загроза надмірно широкого трактування поняття «примушування до шлюбу» правозастосовними органами.

Приймаючи рішення про криміналізацію примушування до шлюбу, слід було здійснити кримінологічне дослідження поширеності та динаміки цього діяння в Україні. Наскільки відомо, відповідні дослідження не проводились. За інформацією ЮНІСЕФ, такого роду діяння найчастіше вчиняються в країнах Близького Сходу, Азії та Африки [7]. Факт поширеності шлюбів з примусу констатується, наприклад, в сучасному Киргизстані [8]. Експерти відзначають, що в державах-членах ЄС примусові шлюби – явище виняткове, хоча кількість таких випадків зростає. При цьому абсолютна більшість подібних правопорушень вчиняється мігрантами-мусульманами, що прибули до держав ЄС з країн, де звичай схвалюють насильницьке примушування до шлюбу [2; 9]. Чи актуальна ця проблема для України? Питання, вочевидь, риторичне.

Таким чином, можемо зробити висновок, що криміналізація примушування до шлюбу призведе до зайвої конкуренції кримінально-правових норм і, цілком ймовірно, до появи в КК України ще однієї «мертвої норми». Разом з тим, зрозуміло, що відмовитись від ідеї запровадження відповідальності за примушування до шлюбу Україна навряд чи може; з огляду на це працювати потрібно над удосконаленням цієї норми.

1. У Раді Європи чекають на ратифікацію Україною Стамбульської конвенції // РБК-Україна. 24 квітня 2018 р. URL: <https://www.rbc.ua/ukr/news/sovete-evropy-zhdut-ratifikatsii-ukrainoy-1524564751.html>

2. За принуждение к браку в Англии можно сесть на семь лет. *Правда*. 16 июня 2014 г. URL: <https://www.pravda.ru/news/world/europe/european/16-06-2014/1212262-brak-0/>
3. За принудительный брак будут сажать на пять лет. *AROUNDPRAGE*. 19 августа 2017 г. URL: <https://aroundprague.cz/news/obshhestvennost/za-prinuditelnyij-brak-budut-sazhat-na-pyat-let?page=63>
4. Про внесення змін до деяких законів України у зв'язку з ратифікацією Конвенції Ради Європи про запобігання насильству стосовно жінок і домашньому насильству та боротьбу з цими явищами: Висновок на проект Закону України від 14.11.2016 р. *Верховна Рада України*. Офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=59648
5. Денисов С. Ф., Мартиненко А. О. Про доцільність криміналізації примушування до вступу в шлюб в Україні. *Актуальні проблеми кримінального права, кримінології та кримінально-виконавчого права: матер. Всеукр. наук.-практ. конф. (25 трав. 2018 р., м. Дніпро)*. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. С. 58–60.
6. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 10-те вид., переробл. та допов. К.: ВД «Дакор», 2018. 1360 с.
7. Ни одна девочка не должна принуждаться к браку – считают эксперты ООН. *Управление Верховного комиссара ООН по правам человека*. 12 октября 2012 г. URL: <https://news.un.org/ru/story/2009/04/1143501>
8. Беккер Ч., Штайнер С. Чем отличаются браки по принуждению: данные о схожести в кыргызстанских браках. URL: http://www.ucentralasia.org/Content/Downloads/UCA-IPPA-WP45-Forced%20Marriages_RUS.pdf
9. Брак по принуждению – горькая реальность. *Deutsche Welle*. 25 ноября 2003 г. URL: <https://www.dw.com/ru>

П. С. Антонюк,
кандидат юридичних наук,
професор кафедри криміналістики
та судової медицини
(Національна академія внутрішніх справ)

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПО ФАКТУ СМЕРТІ ЛЮДИНИ

Процес розслідування злочинів – це завжди складний тривалий процес, до якого включені багато суб'єктів з наданими ним повноваженнями. Виконуючи свої повноваження на кожному етапі встановлення істини, суб'єкти вступають у вимушені або свідомі відносини між собою, тобто взаємодіють. В залежності від форми взаємодії та наслідків її результатів прийнято виділяти процесуальну та непроцесуальну взаємодію під час розслідування злочинів. В залежності від рівня взаємовідносин, виділяють взаємодію структурних одиниць в межах одного правоохоронного органу, а також взаємодію органів та підрозділів правоохоронного відомства з іншими органами та підрозділами, представниками громадськості тощо [1, с. 280–281].

При цьому, ефективність взаємодії у процесуальній формі напряму залежить від правового регулювання такої діяльності, наявності чітко визначеного алгоритму дій для всіх суб'єктів, включених до процесу розслідування злочинів.

Саме нормативне розмежування функцій, компетенції та повноважень між суб'єктами-учасниками процесуальної діяльності дозволяє уникнути конфліктних ситуацій з точки зору їх впливу на ефективність процесу розслідування злочинів та забезпечення отримання результатів такої діяльності без порушення визначених засад кримінального процесу. Особливої важливості дотримання такої вимоги набуває під час проведення слідчих (розшукових) дій, спрямованих на пошук, виявлення та збирання доказів, зокрема – при проведенні огляду місця події по факту смерті людини.

Стаття 238 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК) встановлює процесуальний порядок огляду трупа [2].

Так, законодавець зазначає, що:

– огляд трупа слідчим, прокурором проводиться за обов'язкової участі судово-медичного експерта або лікаря, якщо вчасно неможливо залучити судово-медичного експерта (*тобто законодавець визначає кваліфікацію спеціаліста, який обов'язково залучається для надання технічної допомоги слідчому при проведенні цієї слідчої (розшукової) дії*);

– огляд трупа може здійснюватися одночасно з оглядом місця події, житла чи іншого володіння особи з додержанням правил цього Кодексу про огляд житла чи іншого володіння особи (*законодавець відділяє труп від місця події як об'єкт огляду й підкреслює важливість та невідкладність проведення цієї слідчої (розшукової) дії, дозволяючи проводити її до внесення відомостей в Єдиний реєстр досудових розслідувань (ч. 3 ст. 214 КПК)*);

– після огляду трупа підлягає обов'язковому направленню для проведення судово-медичної експертизи для встановлення причини смерті (*законодавець визначає подальший «процесуальний статус» трупу – об'єкт експертного дослідження*);

– труп підлягає видачі лише з письмового дозволу прокурора і тільки після проведення судово-медичної експертизи та встановлення причини смерті.

Важливим в аспекті аналізу взаємодії є те, що судово-медичний експерт або лікар, які залучаються до проведення огляду трупа у відповідності до ст. 238 КПК України, приймають участь у кримінальному провадженні як спеціалісти та наділені процесуальними правами, обов'язками та повноваженнями у відповідності до ст.ст. 71–72 КПК України.

На міжвідомчому рівні залучення працівників закладів Міністерства охорони здоров'я до діяльності правоохоронних органів по факту смерті людини регламентується наказом МВС України, МОЗ України та ГП України від 29.09.2017 № 807/1193/279 «Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини» [3], яким, власне, затверджується відповідний Порядок взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини (далі – Порядок).

Детальний аналіз тексту Порядку демонструє, що в нормативному акті відсутні розмежування компетенції працівників безпосередньо під час вчинення практичних дій, спрямованих на проведення огляду трупа, як то: вилучення слідів кримінального правопорушення з самого трупу (частин трупу).

На відомчому рівні питання взаємодії працівників Міністерства внутрішніх справ врегульовані наказами МВС України, в яких, в тому числі, вказані дії спеціалістів (інспекторів-криміналістів) при залученні їх до проведення огляду місця події по факту смерті людини:

– від 07.07.2017 № 575 «Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні» [4];

– від 03.11.2015 № 1339 «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» [5].

На наш погляд, запропонована редакція вказаних нормативних актів носить характер методичних рекомендацій, що не зовсім відповідає природі нормативного акту, тому що не встановлює чітких повноважень спеціалістів (інспекторів-криміналістів) при роботі з певними видами доказової інформації.

Таким чином, проведений аналіз нормативних актів дозволяє констатувати:

– законодавець чітко відмежовує труп людини як об'єкт огляду від інших об'єктів огляду, в тому числі й місця події;

– законодавець визначає лише одного обов'язкового спеціаліста як носія спеціальних знань для проведення огляду трупа – фахівця в галузі медицини (судово-медичний експерт або лікар);

– законодавець чітко вказує на подальший «процесуальний статус» трупа, огляд якого проводиться – об'єкт експертного дослідження;

– законодавець не встановлює чітких повноважень щодо роботи з доказовою інформацією різної природи для працівників правоохоронних органів та працівників закладів Міністерства охорони здоров'я.

Нормативна невизначеність окремих питань взаємодії суб'єктів під час проведення слідчих (розшукових) дій, зокрема огляду місця події по факту смерті людини та огляду трупа, у взаємозв'язку з сучасними проблемами техніко-криміналістичного забезпечення досудового розслідування призводять до методичних помилок слідчих при проведенні зазначених слідчих (розшукових) дій, що можуть мати негативний вплив на подальший процес розслідування [6, с. 16–18].

Мова йде про доручення слідчого інспектору-криміналісту (техніку-криміналісту) щодо вилучення слідчої інформації з самого трупа під час проведення огляду: нігтьових пластин або їх частин, волосся, зразків вмісту ротової порожнини, змиви з долонних поверхней рук тощо.

На наш погляд, така практика є хибною, методично невірною й такою, що призводить до незворотних наслідків. Слідчий й всі суб'єкти взаємодії під час огляду трупа та місця події по факту смерті людини повинні розуміти:

– будь-які законні маніпуляції з трупом (частинами трупу) в тому числі й відділення від нього будь-яких об'єктів матеріального світу у вигляді зразків, змивів, проб тощо може проводити лише носій спеціальних знань в галузі медицини – судово-медичний експерт або лікар, які в обов'язковому порядку залучаються для проведення цих слідчих (розшукових) дій;

– відділення від трупу будь-яких об'єктів матеріального світу у вигляді зразків, змивів, проб тощо є руйнівними методами по відношенню до трупу як об'єкту подальшого експертного дослідження, тому що незворотно змінюють його властивості та ознаки;

– враховуючи значущість всіх без винятку проявів біологічного організму для встановлення причин смерті – основного завдання судово-медичної експертизи трупу, – проводити відбір будь-яких зразків, проб, змивів з трупу доречно лише після проведення такої експертизи з обов'язковим залученням фахівця в галузі медицини.

Сприяття правильній організації взаємодії всіх учасників огляду місця події по факту смерті людини, на наш погляд, повинне не лише усвідомлення всіма суб'єктами методичних засад використання спеціальних знань у досудовому розслідуванні, але й чітке правове регулювання компетенції, повноважень та порядку їх реалізації всіма учасниками відповідних слідчих (розшукових) дій.

1. Криміналістика: підручник / В. Ю. Шепітько, В. О. Коновалова, В. А. Журавель та ін. Х.: Право, 2010. 464 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. *Верховна Рада України*. Офіційне видання. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua>.

3. Про затвердження Порядку взаємодії між органами та підрозділами Національної поліції, закладами охорони здоров'я та органами прокуратури України при встановленні факту смерті людини: Наказ МВС України, МОЗ України та ГП України від 29.09.2017 № 807/1193/279. *Верховна Рада України*. Офіційне видання. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/z1299-17/paran7#n7>.

4. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. *Верховна Рада України*. Офіційне видання. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17/page>.

5. Наказ МВС України «Про затвердження Інструкції про порядок залучення працівників органів досудового розслідування поліції та Експертної служби Міністерства внутрішніх справ України як спеціалістів для участі в проведенні огляду місця події» від 03.11.2015 № 1339. *Верховна Рада України*. Офіційне видання. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>.

6. Пілюков Ю. О. Окремі питання взаємодії та нормативно-правового врегулювання діяльності Експертної служби МВС України та підрозділів досудового розслідування Національної поліції України в умовах реформування системи МВС України. *Криміналістичний вісник*. 2016. Вип. № 2 (26). С. 13–19.

М. А. Бабак,

заступник начальника відділу представництва
Другого запорізького місцевого центру з надання безоплатної
вторинної правової допомоги,

Ю. В. Філей,

кандидат юридичних наук, доцент, декан юридичного факультету
(*Запорізький національний технічний університет*)

ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ «СПОРТИВНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ»

Однією з умов всебічного розвитку особистості є фізична та психологічна підготовка. Одним з найголовніших факторів формування фізично-психологічного здоров'я є заняття фізичною культурою та професійним спортом, яке поєднує в собі духовне багатство, мораль, фізичну досконалість, психологічну витримку та дисциплінованість.

З огляду на статистику злочинності та закономірності формування організованої злочинності, спорт та заняття фізичною культурою є не тільки розвитком здоров'я людини, а є і фактором для формування злочинності. Так, кримінологічна ситуація на початку 80-х років ХХ століття почала диктувати нові підходи до вивчення злочинності та створення заходів щодо протидії і запобігання їй. Найпоширенішими злочинами серед спортсменів є насильницькі посягання. Українські вчені С. Ф. Денисов та С. Г. Кулик наголошують в своїй спільній праці, що злочинність спортсменів є багаторівневим явищем. Спортсмени протягом свого спортивного шляху набувають особливих «життєвих» навичок – можуть вчиняти як загальнокримінальні злочини, що пов'язані зі сферою фізичної культури та спорту тільки лише через статус суб'єкта, який їх вчинив, так і злочини, які посягають, наприклад, на власність, на громадський порядок, життя та здоров'я населення [1, с. 25–26]. Іншими словами, явище, коли спортсмени стають злочинцями або формують злочинні організації, йменується «спортивною злочинністю», переважною метою такої злочинності є захоплення влади або розповсюдження впливу для накопичення матеріальних благ кримінальним шляхом. Історія Радянського Союзу показала, що значна частина організованих злочинних організацій формувалася особами, які займалися розвитком фізичної сили або навіть були професійними спортсменами.

Маючи фізичну та психологічну силу, організованими групами з ієрархією влади та чіткою дисципліною спортсмени нерідко скоювали тяжкі та особливо тяжкі злочини з ознаками жорстокості, хуліганськими мотивами та масовістю. Відповідно до цього, організована злочинність спортсменів сформувала нові види суспільно-небезпечних діянь, як «рекетірство», «рейдерство» малого та середнього бізнесу, вбивство по замовленню, «кришування» злочинного бізнесу, розбійні напади на підприємців, торгівля наркотичними речовинами та ін. Провальні політичне та економіко-соціальне реформування Радянського Союзу та України на початку 90-х років ХХ століття привели до масової розрухи системи культури та спорту, освіти, правоохоронної та контрольної системи. Тому спортсмени в ті роки неодноразово ставали об'єктами для злочинних організацій в плані підбору та оновленню складу організацій або самі організовували злочинні організації. Крім того, відсутність запобігання та протидії явищам втягнення спортсменів до злочинної діяльності в суспільстві, тобто певної методики боротьби правоохоронних органів, відбиваються на результативності і дієвості цих органів та створюють в суспільстві враження «беззаконності» та «відсутності захисту від держави». Так, яскравим прикладом ми можемо назвати молодіжну радянську групу, яка відкрила підпільний спортивний зал (в народі «качалку») та в подальшому переросла в найтяжчу організовану злочинну групу Радянського Союзу «Тяп-Ляп» (діяльність 1970–1980 рр. ХХ століття). З ціллю показати свою силу, організація проводила масові пробіжки по м. Казані, забиваючи до смерті пересічних громадян. Так, за період своєї діяльності організація здійснила 3 пробіжки по м. Казані. Остання пробіжка закінчилась стріляниною з переробленою вогнепальною зброєю, пістолетами-кулеметами МР 38/40. Переважна кількість потерпілих не мали претензій до винних осіб. Враховуючи те, що злочинці були спортсменами в них існувала жорстка дисципліна. Так, для більшої

регламентації та ієрархічності в організації існував «кодекс честі», де було доволі жорстко регламентовано правила поведінки: «... не п'ють, не курять, своїх не б'ють ...». Результатом бездіяльності держави стало те, що після «Тяп-Ляп» в суспільстві з'явився «Казанський феномен», який фактично поклав початок формуванню організованої злочинності, переважно по територіальному принципу (найвідоміші злочинні організації «ХадиТакташ», «Жилка», «Ново-татарская слобода», «Новокузнецкая ОПГ» «Третьясмена», «Обшак» та ін.). Така тенденція також прослідковується на теренах України. Більшість засновників та лідерів злочинних угруповань були колишні професійні діячі спорту. Такими прикладами на території України були: Віктор Авдишев («Авдиш») – лідер злочинного угруповання «Авдишева», радянський борець класичного стилю, чемпіон і призер чемпіонатів СРСР, Європи і світу, майстер спорту СРСР і міжнародного класу (1976 р.); Магамедов Наизбек – лідер злочинних угруповань Запорізької області, майстер спорту по вільній боротьбі; Малюга Володимир – лідер злочинного угруповання Чернігова, спортсмен; Морозов Олег («Білий») – лідер злочинних угруповань Донецької області, майстер спорту по боксу; Савлохов Борис («Солоха») – київський кримінальний авторитет, заслужений тренер СРСР по вільній боротьбі, заслужений тренер Росії та України; Ігор Ткаченко («Череп») – лідер злочинного угруповання, що складалося із спортсменів та неповнолітніх осіб, колишній тренер жіночої збірної України з баскетболу та ін. [2, 3].

Цікавим також прикладом української спортивної злочинності є події 2013–2014 р., коли організовані найманці спортивної зовнішності використовувалися режимом В. Януковича для застосування фізичної сили і участі в масових сутичках для створення перешкод опозиційним політикам та активістам. Переважно спортивні найманці під час Революції Гідності 2013–2014 р. залякували, створювали провокації під час мирних мітингів та демонстрацій, скоювали напади та розправи над опозиційними активістами і політиками та були учасниками масових сутичок. Доцільно в площині науки і практики зазначити про зростання кримінальних елементів та представників влади, переважно правоохоронних органів, які в деяких моментах були керівниками таких найманців спортивної зовнішності (наприклад, полковник СБУ Г. В. Мегеря, який координував найманців та був схоплений на місці злочину).

Тому існування і не проведення заходів запобігання або не вжиття заходів для припинення діяльності злочинних угруповань, лідери яких є професійні спортсмени, чинить серйозний вплив на морально-психологічну атмосферу в суспільстві. Крім того, враховуючи негативний досвід СРСР, не вжиття заходів для протидії злочинних угруповань, не дослідження такого явища, відсутність профілактики, допуск безконтрольного вуличного спорту дає «Казанський феномен», тобто масове розповсюдження злочинності по всій країні. Знижується повага до права в цілому, невпевненості до органів державної влади та страху до угруповань, як єдиної дієвої влади. Звичайно, що зазначене свідчить про гостру проблематику розробки та вжиття певних заходів запобігання та протидії спортивної злочинності. Відповідно до проблематики суспільства, ми можемо виділити такі концептуальні заходи для зменшення злочинності. По-перше, на кримінологічному рівні треба приділити увагу на дослідження спортивної злочинності, по-друге, підсилити соціальні гарантії держави для всіх спортсменів (гідна заробітна плата, пенсійне забезпечення, медичне забезпечення, розробка молодіжних спортивних програм); по-третє, проведення профілактичних заходів з неповнолітніми особами, які мають проблеми із законом. Для протидії організованої злочинності лідерами або членами, яких є спортсмени потрібно: 1) Переглянути здійснення оперативних методів роботи правоохоронних органів. Тобто, держава повинна більше приділяти гарантіям свідкам, потерпілим від злочинів, членам інших злочинних угруповань, які погодилися на співпрацю. 2) Удосконалення матеріально-технічних засобів роботи правоохоронних органів. 3) Розробка розвідувальної системи в світі злочинності. 4) Звертати увагу на неповнолітніх злочинців спортсменів. 5) Накопичування інформації та бази спортсменів злочинців. 6) Підсилити силову структуру підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю та звернути увагу на особливість злочинців спортсменів.

Відповідно до вищевикладеного, ми можемо зазначити, що спортивна злочинність є досить складним багаторівневим явищем в суспільстві. Історія кримінального світу показує, що найсерйозніші злочинні угруповання створювалися професійними спортивними

діячами. Переважною метою такої злочинності є захоплення влади або розповсюдження впливу для накопичення матеріальних благ кримінальним шляхом. На підставі проведеного досліджування, ми пропонуємо підійти з двох позицій: 1) позиції попередження злочинності; 2) позиції протидії злочинності. Зазначені заходи повинні бути нерозривними на практиці та мати реальний характер, а не декларативний.

1. Денисов С. Ф., Кулик С. Г. Злочинність спортсменів як предмет спортивної кримінології. *Кримінологічні читання, присвячені пам'яті професора О. Г. Кальмана*: матеріали II науково-практичної Інтернет-конференції. URL: http://napu.com.ua/wp-content/uploads/2016/12/verstka_Kalman_sait.pdf

2. Літопис запорізької міліції. URL: http://www.veteranovd.zp.ua/2016/08/blog-post_22.html

3. Азбука воровського мира України. Лідери ОПГ 1990-х. URL: <http://argumentua.com/stati/azbuka-vorovskogo-mira-ukrainy-lidery-opg-1990-kh-magomed-kitaets-gans-sedoi>

А. В. Баб'як,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри оперативного-розшукової діяльності
факультету № 2 ПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ (КАРНОГО РОЗШУКУ) ЗГВАЛТУВАНЬ

У ст. 2 Закону України «Про поліцію» у числі завдань поліції вказуються: запобігання правопорушенням та їх припинення [1]. Це означає, що, по-перше, запобігання відділене від припинення, по-друге, зміст діяльності із запобігання охоплює весь комплекс заходів до фактичного початку скоєння злочину. Щодо досліджуваного питання зазначене дає підстави дійти висновку, що кожний працівник кримінальної поліції (карного розшуку) повинен мати чітке уявлення про співвідношення понять «попередження», «профілактика», «запобігання» злочинів. Однак враховуючи, що Закон виділяє три стадії вчинення злочину: готування до злочину, замах на нього і закінчений злочин, то, з точки зору попереджувальної діяльності, інтерес становлять дві перші стадії.

Якщо розглядати питання співвідношення понять «попередження» та «профілактика» злочинності з точки зору кримінології як родоначальниці, то, наприклад, В. В. Голіна розділяє дані поняття з того боку, що профілактика є одним з напрямів спеціально-кримінологічного попередження. Також він критикує поняття «попередження» та «профілактика злочинів» через лінгвістичну помилку – не можна попередити те, що вже існує [2, с. 7]. Проте, на нашу думку, тут мається на увазі попередження конкретного виду суспільно небезпечних діянь, які ще не були вчинені.

Таким чином, на підставі аналізу теоретичних поглядів на проблему попередження злочинів можна дійти висновку, що в теорії ОРД існують: попередження злочинів, загальна оперативна профілактика та індивідуальна оперативна профілактика. Утім, на нашу думку, сучасне оперативно-розшукове законодавство не враховує існування цих окремих за змістом напрямків діяльності оперативних підрозділів. Ми не погоджуємося з тими авторами, які стверджують, що термінологічна дискусія щодо розмежування цих понять явно недоцільна, оскільки не має теоретичного й практичного сенсу, є надуманою, поглиблює понятійну плутанину.

Ми переконані, що оскільки у нормативно-правових актах щодо питання попередження злочинів вживаються різні терміни (запобігання, попередження, припинення злочинів, виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, і їх усунення, профілактика правопорушень), їх зміст має бути нормативно або теоретично однозначно визначений, що сприяло б однаковому й точному їх розумінню та застосуванню, підвищенню ефективності системи нормативних актів у цілому, повному та ефективному застосуванню оперативно-розшукових заходів у попередженні злочинів. Необхідність цього також обумовлена тим, що оперативно-розшукова діяльність із попередження злочинів – це владна

діяльність державних органів, пов'язана з безпосереднім використанням оперативних сил, засобів і методів, що переважно може обмежувати права й законні інтереси фізичних і юридичних осіб, потребує нагляду та контролю з боку відповідних посадових осіб. Саме тому нормативні положення щодо оперативної профілактики повинні однаково розумітися всіма суб'єктами правовідносин, що виникають під час оперативно-профілактичної діяльності.

Враховуюче вищевикладене, а також аналіз діючого законодавства і наукових робіт, ми згодні з О. А. Гапоном та О. М. Джужою, які виділяють таку систему організаційно-тактичних форм попередження вчинення злочинів підрозділами карного розшуку:

- виявлення причин та умов, що сприяють вчиненню злочинів, і застосування заходів щодо їх усунення (нейтралізації);
- виявлення осіб, від яких можна очікувати вчинення злочинів, та вжиття до них заходів з метою недопущення правопорушень;
- запобігання злочинам, вчинення яких задумується та готується, і припинення злочинів на стадії замаху [3, с. 275].

Скоєнню зґвалтування сприяють умови, що створюють сприятливу обстановку для злочинців, підштовхуючи виникнення злочинного наміру та забезпечуючи його реалізацію.

Практика показує, що особи, які залишились не викритими після здійснення першого статевих злочину, увірувавши в безкарність своїх дій, як правило, продовжують свою злочинну діяльність.

Відомо чимало випадків, коли такі злочинці стають на шлях серійного вчинення статевих злочинів, більш того, ці особи нерідко залучають до скоєння нового статевих злочину своїх друзів і знайомих.

Безкарність гвалтівників багато в чому пояснюється тим, що самі потерпілі, а також їх батьки, родичі та свідки досить часто або взагалі не заявляють про злочин в підрозділи Національної поліції, або повідомляють про нього через тривалий час. Причини цього можуть бути різні: страх помсти з боку злочинця, небажання скомпрометувати себе, почуття сорому та інше.

Значна частина зґвалтувань, навіть у разі надходження заяв від потерпілих, не реєструються з побоювання, що винну особу не виявлять і це негативно позначиться на показниках діяльності із попередження, виявлення, припинення та розслідування злочинів у конкретному регіоні, причому необхідно мати на увазі, що зґвалтування як вид злочину одразу після реєстрації в Єдиному реєстрі досудових розслідувань потрапляє на «міністерський контроль».

Відомі і такі випадки, коли заяви та повідомлення про факт зґвалтування реєструється, але надалі через низьку якість проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій факт насильницького статевих акту не встановлюється, скоєне перекваліфіковується на іншу частину Кримінального кодексу України і зґвалтування як таке знімається з обліку. Однак це притаманне не лише нашій державі, але й більшості пострадянських держав.

Усуваючи причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів, працівники Національної поліції активно і цілеспрямовано мають здійснювати профілактичні заходи щодо встановлення потерпілих, які з різних причин не зверталися до Національної поліції із заявою про скоєний злочин.

Це дає можливість виявити і викрити винного, притягнути його до кримінальної відповідальності і тим самим усунути такі причини та умови, що сприяють вчиненню серійних статевих злочинів, безкарності злочинців, що призводить до здійснення статевих злочинів, а саме зґвалтувань.

З цією метою оперативні працівники повинні періодично звертатися до лікувальних установ, зокрема до психоневрологічних і венерологічних диспансерів, до жіночих консультацій. У бесіді з лікарями вони можуть отримати відомості про осіб, які поступають на лікування з різними ушкодженнями статевих та інших органів, у зв'язку з венеричними захворюваннями, а також про малолітніх та неповнолітніх дівчаток, доставлених у лікарню або до сучасних приватних клінік та закладів допомоги жінкам, постраждалим внаслідок зґвалтування.

Спільно із представниками громадськості працівники Національної поліції мають аналізувати оперативну обстановку, систематично обстежувати територію, підпорядковану Національній поліції, з метою встановлення місць збору осіб, які ведуть аморальний спосіб життя, виявлення притонів розпусти і звідників. До таких осіб можна віднести, насамперед: раніше засуджених за статеві злочини та їх близьких знайомих; осіб, які ведуть аморальний спосіб життя; осіб із психічними відхиленнями на сексуальному підґрунті; хворих венеричними хворобами (уникаючи статевих зносин зі знайомими, вони можуть здійснювати зґвалтування) і осіб з нетрадиційною сексуальною орієнтацією (згідно з проведеним аналізом, невеликий відсоток зґвалтувань вчиняються особами, що мають нетрадиційну сексуальну орієнтацію).

За наявності підстав ці особи повинні братись на профілактичний облік, з ними повинна проводитись активна та планомірна профілактична робота.

Отже, враховуючи вищевикладене, можна зробити висновок, що основними причинами та умовами вчинення зґвалтувань є:

- складна економічна, політична ситуація в державі, що породжує занепад рівня моральності населення;
- терпимість населення до пропаганди культів насилля та жорстокості;
- недоліки в діяльності правоохоронних органів, що породжують безкарність гвалтівників, допущення появи проявів серійності;
- недостатня увага питанню профілактики вчинення зґвалтувань та виявлення осіб, які схильні їх вчиняти.

Однак їх подолання можливе за наступних умов:

- покращення рівня взаємодії населення – правоохоронні органи, насамперед шляхом підвищення рівня довіри населення та віри в «допомогу»;
- доведення до суспільної думки неминучості покарання за вчинення зґвалтування;
- здійснення Національною поліцією цілеспрямованих та активних заходів, спрямованих на попередження вчинення зґвалтування та його виявлення і припинення на стадії замаху;
- постійний аналіз оперативної обстановки правоохоронними органами із залученням громадськості з метою недопущення серійності зґвалтувань;
- покращення державного контролю за вихованням молоді, в тому числі і у навчальних закладах;
- активізація роботи державних установ та громадських організацій щодо виявлення родин з психічно некомфортним кліматом;
- залучення ЗМІ як засобу формування суспільної думки про недопустимість фактів жорстокості, насильства, знущання [4, с. 92].

Враховуючи вищевикладене, робимо висновок, що напрямами підвищення ефективності попередження підрозділами кримінальної поліції(карного розшуку) зґвалтувань є:

- активізація залучення засобів масової інформації до формування суспільної думки про недопустимість фактів сексуальних домагань, фобій, насильства, знущання, а також необхідність повідомлення інформації про такі факти у правоохоронні органи;
- розробка і прийняття на законодавчому рівні критеріїв оплати громадянам за інформацію, яка допомогла викрити і притягнути до кримінальної відповідальності осіб, які готують чи вчинили злочини, зокрема зґвалтування;
- постійне проведення правовиховної роботи у навчальних закладах всіх рівнів освіти;
- пріоритетне застосування заходів індивідуальної профілактики зґвалтувань (одного із елементів попередження) до наступних категорій осіб:
 - а) які висловлювали чи висловлюють намір вчинити зґвалтування та не потрапляли раніше в поле зору оперативних підрозділів Національної поліції, зокрема підрозділів карного розшуку;

б) які можуть вчинити зґвалтування при сприятливих обставинах та перебувають на обліку в Національній поліції, зокрема: особи, які звільнилися з місць відбування покарання за вчинення статевих злочинів; особи з аморальним способом життя; п'яниці і наркомани;

власники кубел, звідники і сутенери; хворі на венеричні захворювання, в тому числі ВІЛ-інфіковані; особи з психічними відхиленнями на сексуальному ґрунті.

1. Про національну поліцію: Закон України від 7 липня 2015 р. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/580-19>.

2. Голина В. В. Криминологическая профилактика, предотвращение и пресечение преступлений: учеб. пособие. К.: УМК ВО при Минвузе УССР, 1989. 72 с.

3. Гапон О. А., Джужа О. М. Запобігання злочинам, пов'язаним із сексуальним насильством (кримінально-правові, криминологічні та оперативно-розшукові заходи): монографія. К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 380 с.

4. Оперативно-розшукова протидія зґвалтуванням: монографія / А. В. Баб'як, М. В. Стащак, К. В. Шахова, В. В. Шендрик. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2016. 202 с.

С. М. Банах,

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВСЕБІЧНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ

Ретельно розглядаючи тематику реформування правоохоронної системи, а саме шляхи, ризики та перспективи розвитку, однією з невід'ємних складових, на наш погляд, слід вважати професійну підготовку правоохоронця [1, с. 34]. При цьому з-поміж цілої низки аспектів доречно виокремити:

- різнобічний фізичний розвиток;
- якісну стрілецьку підготовку.

Адже неозброєним оком помічаємо суттєве зниження кількості фізкультурно-спортивних заходів, які власне й покликані всіляко заохочувати працівників поліції до всебічного гармонійного самоудосконалення.

Звісно ситуації, яка склалася, сприяла несприятлива геополітична ситуація щодо нашої держави та пов'язана із цим економічна криза.

Однак відновлення колишнього рівня щодо кількості спортивних та фізкультурно-масових заходів не потребує шалених грошових видатків. Проблема радше перебуває у площині звичайного ігнорування з боку керівного складу, який відповідає за вказаний напрямок розвитку.

Ще задовго до одіозного реформування міліції у поліцію відбувалася своєрідна спроба створення спортивних клубів міліції. Однак вказані намагання загалом виявилися доволі кволими і до якихось відчутних результатів не призвели.

Проводячи паралелі зі станом справ у спортивних клубах армії, слід зауважити, що їхні службовці-спортсмени регулярно приймають участь у суто відомчих чемпіонатах світу, для прикладу, скажімо, з кульової стрільби, й при цьому доволі успішно, перебуваючи серед традиційних фаворитів [2, с. 4].

Аналогічні змагання (до речі за участі олімпійських чемпіонів) також регулярно мають місце й серед поліцейських.

Однак з незрозумілих причин поліцейські України уже кілька років поспіль участі у них не приймають, хоча до цього без призових місць зі світових форумів практично не поверталися.

Ігнорування численних змагань світового, континентального та регіонального рівнів видається доволі дивним з огляду на наявність серед особового складу Національної поліції України висококваліфікованих спортсменів надзвичайно потужного рівня, які спроможні не лише достойно конкурувати, але й здобувати перемоги.

Перспективи подальших досліджень даної тематики потребують негайного відновлення широкого загалу різноманітних змагань від початкового до найвищого рівнів.

Таким чином, нами детально розглянуто одну з найбільш фундаментальних (щодо успішності спортивного результату) складових чинників. Адже системоутворюючим чинником спорту є власне наявність змагань, як упорядкованого суперництва за уніфікованими правилами нівелювання даного фактора (нестачі спортивних та фізкультурно-масових заходів) передбачає змогу вийти на значно якісніший щабель всебічної професійної підготовки поліцейських.

1. Вогнева підготовка працівника ОВС України: навч.-метод. посібник / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. С. Винярчук, Ю. Р. Йосипів, М. О. Лиса, М. В. Моргун, В. М. Синенький, О. І. Тьорло. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 355 с.

2. Банах С. М. Диференціація чинників розсіювання пробоїн у спортивно-прикладних стрілецьких вправах. *Молода спортивна наука України*: зб. наук. статей аспірантів галузі фізичної культури та спорту. Львів: ЛДДФК, 2004. Вип. 8. С. 27–30.

3. Особиста безпека працівника ОВС України: навч.-метод. посібник / С. М. Банах, В. Р. Булачек, І. С. Винярчук, Ю. Р. Йосипів, М. О. Лиса, М. В. Моргун, В. М. Синенький, О. І. Тьорло. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 264 с.

Є. П. Бєгалов,

кандидат юридичних наук, доцент,
здобувач науково-дослідної лабораторії
з проблем експертно-криміналістичного забезпечення
(Національна академія внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ ЗНАТЬ СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ

Статтею 332 КК України встановлено кримінальну відповідальність за незаконне переправлення осіб через державний кордон України, організацію незаконного переправлення осіб через державний кордон України, керівництво такими діями або сприяння їх вчиненню порадами, вказівками, наданням засобів або усуненням перешкод [1].

Пошукова діяльність з виявлення осіб, які здійснили незаконний перетин кордону, по суті заснована на сприйнятті слідчим картини події кримінального правопорушення за допомогою виділення тих змін у навколишньому середовищі, які віддзеркалились у ньому внаслідок підготовки, вчинення або приховання зазначеного правопорушення. Проте, отримані таким чином відомості, як відомо, не завжди дозволяють зробити висновок про наявність або відсутність у вчиненому ознак кримінального правопорушення. Вирішення цього завдання відбувається зазвичай на початковому етапі розслідування, після здійснення першочергових дій членами слідчо-оперативної групи (далі – СОГ) на місці події.

Слідчий огляд є однією з невідкладних слідчих (розшукових) дій, яка регламентується ст.ст. 233, 237–239, 241 КПК [2]. Огляд місця події є одним із найскладніших видів огляду. Безсумнівним також є те, що викриття та розслідування кримінальних правопорушень даної категорії потребує застосування спеціальних знань для одержання доказової інформації за допомогою спеціалістів. Це дозволяє більш достовірно встановити безпосередній факт перетину кордону та сприяє отриманню доказів протиправної діяльності окремих осіб.

Частиною 1 ст. 71 КПК України передбачена участь у кримінальному провадженні спеціаліста, який володіє спеціальними знаннями та навичками застосування технічних або інших засобів і може надавати консультації під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок, а ч. 2 ст. 71 КПК України – можливість залучення спеціаліста для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження і судом під час судового розгляду [2].

Під час огляду місця події слідчі мають справу як із традиційними для криміналістики, так і з нетрадиційними слідами та речовими доказами. У таких випадках для

належної підготовки та організації цієї слідчої (розшукової) дії, виявлення й оцінки всіх обставин, що мають значення для кримінального провадження, правильного відбору тих об'єктів, які пов'язані з підготовкою та вчиненням правопорушення, лише базової юридичної підготовки слідчого може бути недостатньо. Тому з метою забезпечення ефективності огляду місця події доцільно залучати спеціалістів. Особливо важливо, щоб спеціаліст, який надає допомогу слідчому в огляді місця події, мав не лише спеціальні знання в певній галузі, але й достатні навички їх застосування на практиці.

На стадії загального огляду спеціаліст отримує більш повну інформацію про подію безпосередньо на місці. Разом зі слідчим розробляє план детального огляду, окреслює його межі, визначає послідовність огляду, способи пошуку слідів і інших речових доказів, а також вибирає відповідні техніко-криміналістичні засоби [3, с. 46]. Крім того, спеціаліст: отримує від слідчого завдання, які необхідно виконати, інформацію про дії прикордонників, здійснені до прибуття спеціаліста; встановлює які сліди вже виявлено та забезпечує їх збереження; разом із слідчим визначає доріжки пересування вповноважених на проведення огляду учасників СОГ, понятих тощо. Огляд місця події незаконного перетину кордону поза пунктами пропуску слідчому та спеціалісту слід проводити спільно. Це пов'язано, насамперед, зі значною площею огляду. Робота у взаємодії дасть змогу планомірно й ретельно обстежити обстановку, виявити та вилучити усі об'єкти, що знаходяться на місці події і мають відношення до цієї події та процесуально правильно їх задокументувати.

Доводиться констатувати, що на сьогоднішній день у міських та районних підрозділах поліції катастрофічно не вистачає інспекторів-криміналістів (техніків-криміналістів), які б цілодобово могли залучатися для огляду місця події. Особливо це стосується тих підрозділів поліції, територія обслуговування яких межує з кордоном. У таких малочислених підрозділах поліції може бути всього один-два інспектори-криміналісти, які не в змозі цілодобово забезпечувати техніко-криміналістичний супровід розслідування кримінальних правопорушень. Крім того, враховуючи значну віддаленість від місця їх дислокації та значний час, необхідний для огляду місця незаконного перетину кордону поза пунктами пропуску, окремі керівники підрозділів поліції навмисне не включають інспекторів-криміналістів до складу СОГ, яка буде здійснювати огляд, щоб при потребі, задіяти його у будь-який момент для виконання інших завдань.

Приходимо до висновку, що покращенню ефективності використання знань спеціаліста під час огляду місця незаконного переправлення осіб через державний кордон України, сприятиме комплекс локальних заходів організаційно-тактичного характеру. При цьому слід враховувати окремі аспекти, які лежать у організації діяльності інспекторів криміналістів та потребують вирішення на відомчому та міжвідомчому рівні.

1. Кримінальний кодекс України: Кодекс від 5 квітня 2001 р. (зі змінами) № 2341-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13 квіт. 2012 р. (зі змінами) № 4651-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 37. Ст. 1370.

3. Разумов Э. А., Молибога Н. П. *Практическое руководство по осмотру места происшествия: теория, тактика, техника: учеб-практ. пособие*. К., 2015. 750 с.

О. Д. Білоус,

здобувач аспірантури кафедри кримінального процесу
(*Національна академія внутрішніх справ*)

ВИКЛИК ТА ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ

Пізнати будь-яке явище – значить встановити його властивості та форми прояву в об'єктивній дійсності, виявити характерні риси даного явища і його зв'язок з іншими явищами, встановити динаміку його розвитку, роль і значення в системі інших явищ. У зв'язку із цим особливого значення набуває визначення поняття і правової природи

«виклику особи слідчим, прокурором, слідчим суддею, судом» та його значення у системі заходів забезпечення кримінального провадження.

Насамперед з'ясуємо, чи є заходи забезпечення кримінального провадження за своєю правовою природою заходами кримінального процесуального примусу? Яке місце у системі цих заходів займає виклик слідчим, прокурором, судовий виклик? Адже у доктрині кримінального процесу до цього часу не сформулювалась чітка теоретична концепція заходів кримінального процесуального примусу і, як наслідок відсутність одностайності у віднесенні/невіднесенні виклику слідчим, прокурором, судового виклику до числа примусових заходів.

Аналіз заходів забезпечення кримінального провадження, визначених у ч. 2 ст. 131 КПК України, свідчить, що законодавець включає до цього переліку певні процесуальні засоби державно-правового примусу, пов'язані з обмеженням прав і свобод особи. У п. 1 ч. 2 ст. 131 КПК України до заходів забезпечення кримінального провадження законодавцем віднесено, зокрема, виклик слідчим, прокурором, судовий виклик. З метою з'ясування його сутності та місця в системі визначених законодавцем заходів забезпечення кримінального провадження, науковцями були здійснені численні спроби охарактеризувати цю правову категорію.

Характерною для кожного із заходів забезпечення кримінального провадження є також наявність власної специфічної мети, яка у структурі цілеспрямованості кримінальної процесуальної діяльності займає окреме місце. Так, виходячи зі змісту ст.ст. 133, 134 КПК України, застосування виклику слідчим, прокурором та судовий виклик переслідує мету – отримати від особи показання, які мають значення для кримінального провадження, або забезпечити можливість проведення процесуальної дії у разі, коли участь у процесуальній дії відповідної особи є обов'язковою. Обов'язок учасника кримінального провадження прибути на виклик слідчого, прокурора, слідчого судді чи суду на осіб, поряд з іншими процесуальними обов'язками та правами є невід'ємною складовою його процесуального статусу (п. 1 ч. 7 ст. 42, п. 1 ч. 1 ст. 57, ч. 3 ст. 61, ч. 3 ст. 62, п. 1 ч. 7 ст. 641, п. 1 ч. 2 ст. 66 КПК України) [1].

Вважаємо доцільним дослідити правову природу заходів кримінального процесуального примусу, які у науці кримінального процесу часто ототожнюються із заходами забезпечення кримінального провадження, з метою з'ясування сутності виклику та його співвідношення із зазначеними правовими категоріями, якими оперує законодавець та доктрина.

Слід констатувати відсутність єдиного загально визнаного підходу у визначенні поняття та системи заходів кримінального процесуального примусу, що пояснюється багатоаспектністю його прояву. Безперечно, що вирішення питання про те, які саме засоби слід віднести до заходів кримінального процесуального примусу є досить складним, оскільки майже усі процесуальні дії під час досудового розслідування і судового провадження викликають виникнення таких кримінально-процесуальних відносин, які мають владний характер і не позбавлені певного ступеню примусовості (до прикладу, початок досудового розслідування, повідомлення про підозру, складання обвинувального акту і т. ін.) [2, с. 48].

Загальною для всіх заходів кримінального процесуального примусу є можливість їх застосування незалежно від волі і бажання особи, щодо якої вони здійснюються. Примус виражається в санкціонованому державою обмеженні особистих, майнових та інших суб'єктивних прав громадян.

Зовні примус виражається у формі психічного, фізичного або морального впливу на поведінку суб'єкта, як з метою припинення, так і з метою попередження його неправомірної поведінки. Ці заходи спрямовані на попередження або припинення неправомірних дій, що перешкоджають розслідуванню, розгляду і вирішенню по суті кримінальної справи, належного виконання вироку.

Якщо ж говорити про виклик слідчим, прокурором, судовий виклик, то зазначені риси йому не властиві, адже його мета, як випливає зі змісту ст.ст. 133, 134 КПК України – забезпечити присутність викликаної особи при проведенні відповідної процесуальної дії. На

наше переконання, наполягання на вчиненні певних дій, тобто на з'явленні особи на виклик, яке відбувається у випадку застосування зазначеного заходу забезпечення кримінального провадження, не можна трактувати з точки зору застосування примусу. Адже з таким самим успіхом до заходів процесуального примусу можна віднести будь-яку процесуальну дію, яка характеризується наявністю у особи певного, визначеного КПК України обов'язку, що, зазвичай, тягне за собою відповідні негативні наслідки.

Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик за своєю суттю хоч і є наполяганням на вчиненні дій, спрямованих на з'явлення учасника кримінального провадження до уповноваженої особи для проведення відповідної процесуальної дії, примусовий характер йому не властивий, примус є складовою ймовірних наслідків його невиконання – приводу, грошового стягнення та, за наявності підстав, запобіжного заходу.

Виклик слідчим, прокурором, судовий виклик не носить характеру примусу, а отже, віднесений до заходів процесуального примусу, з огляду на його правову природу, бути не може. Такий захід забезпечення кримінального провадження, як виклик слідчим, прокурором, судовий виклик елементом примусу можна пов'язати опосередковано, лише з точки зору настання негативних наслідків у разі невиконання учасником кримінального провадження зобов'язань, визначених ст.ст. 133, 134 КПК України.

Такі, зроблені нами висновки, у свою чергу, дають підстави стверджувати, що не варто ототожнювати поняття «заходи забезпечення кримінального провадження» та «заходи процесуального примусу», через відсутність спільної для них ознаки – наявності примусу. Зокрема, така ознака не властива виклику слідчим, прокурором, судовому виклику, який, проте, цілком обґрунтовано віднесений законодавцем до системи заходів забезпечення кримінального провадження.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Кодекс від 13 квіт. 2012 р. (зі змінами) № 4651-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 37. Ст. 1370.

2. Шульга О. В. Затримання уповноваженою службовою особою у кримінальному провадженні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2016. 255 с.

В. М. Братковський,

кандидат юридичних наук,

в.о. викладача кафедри адміністративного права

та адміністративного процесу

(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ВЗАЄМОДІЯ ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ПРОТИДІЇ ВЕРБУВАННЮ ЛЮДЕЙ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ (В КОНТЕКСТІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ)

Вербування в контексті торгівлі людьми здійснюється з метою примусу та незаконної експлуатації особи. В більшості випадків людям пропонують виїхати за кордон під приводом великого заробітку, одруження чи навчання. Тому торгівля людьми є одним із найбільш небезпечних видів міжнародного злочинного бізнесу, що грубо порушує права особи. Ця проблема є однією із найбільш актуальних у XXI столітті як у всьому світі загалом, так і в Україні зокрема, оскільки кількість вчинених злочинів, що пов'язані із торгівлею людьми з кожним роком лише зростає.

Так, наприклад, голова Національної поліції України Сергій Князев під час круглого столу, присвяченого обговоренню результатів протидії торгівлі людьми в Україні, зауважив, що органами поліції у 2017 році встановлено 367 осіб, яким надано статус потерпілих в кримінальних провадженнях, пов'язаних з торгівлею людьми. Це в п'ять разів більше ніж у 2016 році.

Більшість таких потерпілих – жінки та неповнолітні дівчата. При цьому тільки у січні-лютому 2018 року виявлено вдвічі більше таких злочинів, аніж за перші два місяці 2017 року. Надано допомогу 44 потерпілим (2017 рік – 25) [1].

В останні роки спостерігається переорієнтація вербувальників на віддалені райони та сільську місцевість. Це пояснюється тим, що людям із невеличких міст і сіл менш доступна інформація про реальні можливості працевлаштування за кордоном, крім того, в сільській місцевості рівень життя нижчий, ніж у містах, і таким чином так простіше привабити людей можливістю доброго заробітку [2, с. 30].

На нашу думку, однією із можливостей вирішення цієї проблеми є налагодження чіткої взаємодії між органами місцевого самоврядування та правоохоронними органами, що займаються розслідуванням злочинів, що пов'язані із торгівлею людьми.

У відповідності до п. 2 ч. 1 ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні», до відання виконавчих органів сільських, селищних, міських рад належать сприяння діяльності органів Національної поліції [3].

Таке сприяння може здійснюватися різноманітними способами: надання необхідної інформації про можливе незаконне вербування людей, виявлення незаконних угруповань щодо торгівлі людьми, підготовка і внесення на розгляд ради пропозицій щодо створення відповідно до закону поліції, що утримується за рахунок коштів місцевого самоврядування та функціонує у відповідному населеному пункті (п. 1 ч. 1 ст. 38 Закону України «Про місцеве самоврядування в Україні»).

Як свідчить здійснений аналіз практики, ефективним шляхом отримання інформації про факти незаконного вербування людей є звернення громадян. Вони можуть надходити як безпосередньо від осіб, які постраждали від злочинних дій торговців людьми, так і від громадян, яким стало відомо про обставини вчиненого кримінального правопорушення [4, с. 212].

Проте, у сільській місцевості через необізнаність у такій можливості чи небажання звертатися до структурних підрозділів Національної поліції, які, як правило, знаходяться у районах, за кілька десятків кілометрів від населеного пункту, звернення громадян на сьогоднішній день не є ефективним засобом вирішення проблеми незаконного вербування людей.

Вважаємо, що вирішення цієї проблеми можливе таким чином. В органах місцевого самоврядування необхідно визначити відповідального працівника, який би займався проблемами протидії вербування та торгівлі людьми в сільській місцевості.

Пропонується, щоб таких працівників органів місцевого самоврядування залучали до тренінгів для можливого кращого засвоєння ними знань та здобуття навичок щодо роботи у сфері протидії торгівлі людьми.

Такі тренінги для органів місцевого самоврядування повинні проводити практичні працівники органів Національної поліції, що займаються розслідуванням злочинів, що пов'язані із торгівлею людьми.

Після здобутих необхідних знань, працівники органів місцевого самоврядування зможуть сприяти підрозділам Національної поліції у виявленні фактів торгівлі людьми в сільській місцевості та сприяти у припиненні таких незаконних дій, шляхом:

- проведення моніторингу наявної ситуації щодо торгівлі людьми у населеному пункті;
- виявлення фактів незаконного вербування людей у сільській місцевості;
- проведення роз'яснювальної роботи серед населення, що проживає у сільській місцевості, яким чином необхідно реагувати на виявлені факти незаконної торгівлі людьми у сільській місцевості та як убезпечити себе від вчинення відповідних незаконних дій з боку інших осіб;
- прийому звернень громадян, які стали очевидцями чи потерпілими від вчинення злочину пов'язаного із торгівлею людьми;
- невідкладного повідомлення працівників органів Національної поліції про виявленні факти незаконної торгівлі людьми.

Вважаємо, що запорукою зниження рівня та попередження вчинення злочинів, що пов'язані із торгівлею людьми у сільській місцевості, виявлення фактів незаконного

вербування людей, захисту прав та законних інтересів осіб, є взаємодія органів місцевого самоврядування та органів Національної поліції, яка повинна відбуватися на постійній основі та на прикладі запропонованих нами положень.

1. Князев С. Результати роботи поліції з протидії торгівлі людьми за 2017 рік є кращими за останні п'ять років. Матеріали круглого столу, присвяченого обговоренню результатів протидії торгівлі людьми в Україні у 2017 році. URL: http://mvs.gov.ua/ua/news/12364_Sergiy_Knyazv_Rezultati_roboti_policii_z_protidii_torgivli_lyudmi_za_2017_rik_krashchimi_za_ostanni_pyat_rokiv_FOTO.htm

2. Топчій А. Висвітлення в засобах масової інформації проблеми торгівлі людьми: Посібник для журналістів. К.: ОБСЄ, 2007. 436 с.

3. Про місцеве самоврядування в Україні: Закон України від 21.05.1997 р. № 280/97-ВР (зі змінами та доповненнями). URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/280/97-%D0%B2%D1%80>

4. Василичук В. І., Дубина В. І., Небитов А. А. Виявлення фактів торгівлі людьми підрозділами боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми, національної поліції. *Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ*. 2015. № 4. С. 211–225.

Ю. С. Бурбела,

здобувач кафедри кримінального права
(Національна академія внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ВРАХУВАННЯ ДОБРОВІЛЬНОГО ВІДШКОДУВАННЯ ЗАВДАНОГО ЗБИТКУ АБО УСУНЕННЯ ЗАПОДІЯНОЇ ШКОДИ ЯК ОБСТАВИНИ, ЩО ПОМ'ЯКШУЄ ПОКАРАННЯ

Під час призначення покарання судді досить часто стикаються з проблемами врахування добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди як обставини, що пом'якшує покарання. Вони обумовлені насамперед недосконалим конструюванням системи таких обставин, а також відсутністю детальних правил їх врахування під час призначення покарання.

У теорії кримінального права існують різні погляди на особливості врахування добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди та інших обставин, що пом'якшують покарання. О. М. Миколенко зазначає, що впливаючи в більшій або меншій мірі на призначуване покарання, відшкодування й усунення заподіяної шкоди, поряд з іншими факторами, може призвести до зниження покарання в межах санкції статті або до призначення покарання нижче нижньої межі, яка зазначена в законі [1, с. 168]. Однак, у цьому твердженні автора не враховано усіх можливостей впливу добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди на пом'якшення міри покарання під час його призначення, зокрема дослідниця нічого не зазначає про особливості врахування досліджуваних обставин у різних видах санкцій, зокрема альтернативних та кумулятивних.

Тому більш ґрунтовно видається позиція В. В. Полтавець, з урахуванням якої досліджувана обставина, що пом'якшує покарання, має значення для:

1) призначення менш суворого виду основного покарання, якщо в санкції статті, за якою засуджують винного, передбачено декілька альтернативних основних покарань;

2) призначення основного чи додаткового покарання, ближчого до мінімальної межі, установленої кримінальним законом за вчинення цього злочину;

3) не призначення винному додаткового покарання, якщо воно передбачене як факультативне в санкції статті, за якою його засуджують;

4) призначення основного покарання, нижчого від найнижчої межі, установленої в санкції статті, за якою засуджують винного, з урахуванням інших передбачених законом обставин і за наявності декількох обставин, які пом'якшують покарання,

5) переходу до іншого, більш м'якого виду основного покарання, не зазначеного в санкції статті за вчинений злочин, за наявності декількох обставин, які пом'якшують покарання;

б) застосування до винного звільнення від відбування покарання з урахуванням інших передбачених законом обставин [2, с. 139–140].

Однак навіть такий широкий спектр законодавчих можливостей врахування добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди як обставини, що пом'якшує покарання не дає чіткої та однозначної відповіді на питання про те як конкретно слід врахувати ту чи іншу обставину, що пом'якшує покарання під час призначення останнього. А тому має рацію А. А. Вознюк зауважуючи, що у законі про кримінальну відповідальність відсутні більш детальні правила врахування зазначених обставин під час визначення конкретного строку або розміру покарання. З огляду на зазначене на думку вченого запровадження таких правил є перспективним напрямом удосконалення системи покарань [3, с. 709, 712].

Особливі труднощі у судовій практиці виникають під час врахування досліджуваних обставин у межах санкції, оскільки нині в законодавстві відсутні чіткі правила такого врахування. Якщо особа вчинила певний злочин і добровільно відшкодувала завданий збиток або усунула заподіяну шкоду незрозуміло яким чином призначати покарання в межах санкції: виключно в максимально можливої мінімальної межі санкції певної статті чи в межах між максимально можливою мінімальною межею санкції статті та серединою між максимальною та мінімальною межею міри покарання, закріпленої в санкції статті. Пропозиції з приводу розв'язання цієї проблеми неодноразово висловлювали вчені [4, с. 52; 5, с. 195; 6, с. 104–111; 7, с. 15–16].

Тому слід деталізувати правила врахування обставин, що пом'якшують покарання в комплексі з обставинами, що обтяжують покарання. Однак, навіть і після цього потрібні певні критерії, які визначатимуть міру врахування тієї чи іншої обставини, що пом'якшує покарання в кожному індивідуальному випадку.

З огляду на це варто звернути увагу і на особливості врахування саме добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди як обставини, що пом'якшує покарання.

На наш погляд, під час оцінки добровільного відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди як обставини, що пом'якшує покарання, слід звернути увагу на такі обставини:

- 1) які види шкоди відшкодовано (наприклад, лише матеріальну чи усі);
- 2) повноту відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди (у якій мірі відшкодовано завданий збиток або усунена заподіяної шкоди – повністю чи частково?);
- 3) позицію потерпілого щодо відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди (його претензії задоволенні чи ні і в якій мірі);
- 4) можливості особи щодо відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди (її майновий стан, наявність можливостей повністю відшкодувати завданий збиток або усунути заподіяну шкоду);
- 5) інші обставини (наприклад, особа, яка вчинила злочин, відшкодовувала шкоду самостійно чи з допомогою інших осіб, спосіб відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди тощо).

1. Миколенко О. М. Теоретичні основи дослідження шкоди, заподіяної злочинцем: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2005. 221 с.

2. Полтавець В. В. Загальні засади призначення покарання та їх кримінально-правове значення: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Л., 2005. 200 с.

3. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них: монографія. К.: ФОП Маслаков, 2018. 928 с.

4. Іванюк Т. І. Обставини, які пом'якшують покарання, за кримінальним правом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Л., 2006. 209 с.

5. Сахарук Т. В. Загальні засади призначення покарання за кримінальним правом України та зарубіжних країн: порівняльний аналіз: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Харків, 2006. 227 с.

6. Татарінова О. В. Призначення покарання за наявності обставин, що пом'якшують та обтяжують покарання, та деякі проблеми врахування судовіського розсуду. *Судова та слідча практика в Україні*. 2016. № 2. С. 104–111.

7. Федорак Л. М. Призначення покарання за наявності обставин, що його пом'якшують: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2010. 19 с.

С. Я. Бурда,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
кримінального права і криминології факультету № 1 ІФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІЯ

Кіберзлочинність на сьогодні становить загрозу не тільки національній безпеці окремих держав, а й загрожує людству та міжнародному порядку.

В. М. Брижко, В. С. Цимбалюк, О. А. Орехов, О. М. Гальченко вказують на те, що з другої половини ХХ сторіччя людське суспільство знаходилося в стані здійснення соціально-технічної революції, метою якої є перехід до нової цивілізації, до формування нового типу суспільного устрою [2, с. 5]. Розвиток інформаційних технологій в суспільстві є наявним прикладом інформаційної революції.

На думку Міхаеля А. Бенкса, інформація управляє майже кожним компонентом Західної цивілізації, і майже ніщо не відбувається без участі відповідної інформації [3, с. 21].

Поняття «кіберзлочин» молоде і утворено сполученням двох слів: кібер і злочин. Термін «кібер» має на увазі поняття кіберпростору (у літературі частіше зустрічаються терміни віртуальний простір, віртуальний світ) і означає (відповідно до визначення в книзі «Новий словник хакера» Ерика С. Реймонда) «інформаційний простір, що моделюється за допомогою комп'ютера, у якому існують визначеного роду об'єкти або символічне уявлення інформації – місце, у якому діють комп'ютерні програми і обробляються дані» [4].

Правові засади щодо протидії комп'ютерній злочинності на національному рівні визначено у Кримінальному кодексі України. В даному кодексі окремі види комп'ютерних злочинів (кіберзлочинів) виділено в розділ XVI Особливої частини – Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку (ст. 361, 361–1, 361–2, 362, 363, 363–1 КК України). Окремі види злочинів, у яких комп'ютерні продукти визначено як засіб злочину, розміщені в інших розділах Особливої частини: Розділ V – Злочини проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина (ст. 163, 176, 177 КК України); Розділ VII – Злочини у сфері господарської діяльності (ст. 200 КК України). Комп'ютерні засоби можуть виступати предметом злочинного посягання і предметом вчинення злочинів і в інших окремих видах злочинів, об'єктом (предметом) суспільних відносин яких є інформація, наприклад ст.ст. 109–111, 113–114, 120, 129, 132, 138, 142, 145, 156–162, 168, 170–172, 172, 182, 183, 185–199, 201–212, 215–236, 238, 255, 256, 258, 259, 266, 276, 277, 279–285, 290, 292–296, 300, 301, 304, 306, 312, 313, 318, 319, 328–330, 338, 340, 343–347, 349–360, 364–370, 373, 374, 376–378, 380, 381, 383–387, 396–399, 401, 405, 409–413, 422–424, 426, 427, 435, 435–437, 439, 440, 445 КК України [1]. Підставою для такого підходу є застосування законодавцем у Кримінальному кодексі України таких категорій, як «майно», «власність», «інформаційна безпека», «таємниця», «конфіденційна інформація», «відомості», «дані», «знання», «документи», «гроші», «приватизаційні папери», «засоби зв'язку», «незаконні дії», а також – положень теорії кримінального права щодо застосування бланкетності у нормах кримінального законодавства та посилань на кримінальну відповідальність в іншому галузевому законодавстві України.

В. О. Бондаренко та О. В. Литвиненко зазначають, що сьогодні відбувається стрімке зростання ролі та значення інформаційного світу як у суспільстві в цілому, так і в житті окремої людини [5, с. 2].

З моменту проголошення державної незалежності України формується національна система законів та підзаконних актів щодо правового регулювання суспільних інформаційних відносин та процесу інформатизації з урахуванням темпів їх розвитку та проникнення в різні сфери суспільної діяльності. Незважаючи на те, що в нашій державі сьогодні є безліч не менш нагальних проблем, які потрібно вирішувати невідкладно, проблему боротьби з кіберзлочинами не можна залишати поза увагою. Необхідно розробляти методологічні, теоретичні і практичні основи забезпечення захисту інформації в глобальній мережі Internet,

адже майже усі взаємовідносини між суб'єктами інформаційного суспільства ґрунтуються на споживанні й обміні інформацією. Розвиток правового регулювання використання мережі Internet у нашій країні має спрямовуватися як на врахування зарубіжного досвіду, так і національних інтересів України в інформаційній сфері. Особлива увага повинна приділятися виявленню та дослідженню недоліків з метою їх подальшого уникання в правотворчій та правозастосовній діяльності і запобігання негативних наслідків інформатизації.

Це повинно здійснюватись шляхом ґрунтовного наукового забезпечення, залучення широкого кола фахівців, які володіють знаннями щодо юридичної теорії та практики України і зарубіжних країн, а також мають досвід у галузі використання інформаційних технологій і захисту інформації.

1. Кримінальний кодекс України. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
2. E-будущее и информационное право / В. М. Брижко, В. С. Цимбалюк, А. А. Орехов, О. Н. Гальченко / под ред. Р. А. Калюжного, М. Я. Швеца. К.: Интеграл, 2002. 264 с.
3. Бэнкс, Михаэль А. Информационная защита ПК: пер. с англ. / под ред. А. В. Легейды, А. Л. Самотовки. К.; М.; СПб.: «Век»; «Єн троп»; «Корона-принт», 2001. 269 с.
4. Collin Barry C. The Future of CyberTerrorism // Proceedings of 11th Annual International Symposium on Criminal Justice Issues. The University of Illinois at Chicago, 1996.
5. Бондаренко В. О., Литвиненко О. В. Інформаційна безпека сучасної держави: концептуальні роздуми. *Публікації Центру дослідження проблем комп'ютерної злочинності*. URL: www.crime-research.org/library/strateg.htm.

Т. С. Вайда,

кандидат педагогічних наук, доцент,
завідувач кафедри спеціальної фізичної
та вогневої підготовки Херсонського факультету
(Одеський державний університет внутрішніх справ)

НИЗЬКИЙ РІВЕНЬ АВТОМОБІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА В СИСТЕМІ НАЛЕЖНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ ОХОРОНИ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Реформування МВС України, і в першу чергу Національної поліції (*далі* – НПУ), передбачає не тільки зміну назви та форменого одягу правоохоронців, а й оновлення філософії несення служби та покращення матеріально-технічного забезпеченості працівників й підрозділів поліції. У відповідності до вимог Закону України «Про Національну поліцію» до пріоритетних завдань підрозділів патрульної служби (*далі* – ПС) відносять надання поліцейських послуг у таких сферах, як: 1) забезпечення публічної безпеки і порядку; 2) охорони прав та свобод людини, а також інтересів суспільства й держави; 3) протидії злочинності; 4) надання в межах, визначених законом, послуг з допомоги особам, які з різних причин або внаслідок надзвичайних ситуацій потребують такої допомоги [1].

Очікування громадян щодо ефективності діяльності реформованої ПС (при достатньо значному рівні довіри населення до інспекторів ПС поліції – 52% проти 22% до колишньої міліції [2]) в частині захисту своїх прав і свобод та підтримання на належному рівні публічного порядку залишається доволі високими, навіть за відсутності у більшості з новопризначених поліцейських досвіду роботи в правоохоронних органах.

Для ефективного виконання поставлених завдань поліцейські ПС повинні мати добру фізичну підготовку, ґрунтовні знання нормативної бази чинного законодавства, характеризуватися високим рівнем сформованості психологічної готовності до дій в екстремальних ситуаціях під час несення служби із охорони публічного порядку, а також відмінно володіти вогне-

пальною зброєю, вмiти керувати транспортним засобом та грамотно застосовувати тактику дій нарядiв по припиненню рiзних видiв правопорушень i злочинiв [3, с. 11–13; 4, с. 37–42].

Разом з тим, за даними фахiвцiв полiцiї та окремих експертiв громадських органiзацiй (М. Воронков, А. Матюнен, А. Кабишева та iн.) iснують деякi проблеми в системi вогневої, автомобiльної, тактичної та психофiзичної пiдготовки працiвникiв ПС, котра(первинна професiйна пiдготовка – *уточнено нами, далi* – ППП), на iх думку, на даний час є недостатньою.

Пiдтвердженням цiєї точки зору є приклади вбивства iнспектором ПС 17-рiчного юнака(м. Київ), керування транспортним засобом полiцейським в станi алкогольного сп'яніння (м. Миколаїв), стрiльба правоохоронцем по власнiй автомашинi (м. Одеса), з'являються й iншi повiдомлення про iнциденти з неправомiрним застосуванням полiцейськими вогнепальної зброї чи випадки ДТП з участю правоохоронцiв [5]. Тому у багатьох громадян виникає занепокоєння той факт, що сьогоднi зброю, транспорт та спецiальнi засоби довірили молодим фахiвцям, котрi мають незначний досвiд iх використання протягом короткого перiоду навчання на курсах ППП.

Недостатня професiйна пiдготовленiсть молодих полiцейських завдає не тiльки значного матерiального збитку правоохоронному вiдомству, а й нiвелує його позитивний iмiдж. В першу чергу нами мається на увазi низький рiвень автомобiльної пiдготовки осiб, якi завершили навчання на курсах ППП i приступили до виконання службових обов'язкiв з охорони публiчного порядку. Загальновiдомо, що Типовий навчальний план ППП полiцейських, яких вперше прийнято на службу в полiцiї на посади полiцейських (iнспекторiв) ПС, передбачає засвоєння слухачами тiльки теоретичних знань (правил та безпека дорожнього руху – 8 годин, дiяльнiсть патрульного iз забезпечення безпеки дорожнього руху – 72 години) [6]. Вiдсутнiсть в багатьох з них посвiдчення водiя, недостатнiй практичний досвiд з керування транспортним засобом призводить до невпевненої експлуатацiї легкового автомобiля на вулично-дорожнiй мережi, а вiдтак i до зниження ефективностi дій всього наряду автопатруля при припиненнi ним правопорушень чи в боротьбi iз злочиннiстю.

Незадовiльний стан експлуатацiї транспортних засобiв в пiдроздiлах НПУ пiдтверджується звiтом Рахункової палати про результати аудиту ефективностi використання бюджетних коштів, видiлених на забезпечення дiяльностi пiдроздiлiв, установ та закладiв цього органу внутрiшнiх справ. Аудит проводився з 7 грудня 2017 року по 1 березня 2018 року. За даними звiту, патрульна полiцiя має 1876 автомобiлiв, бiльшiсть яких отримана у 2015–2016 роках, iз цих автомобiлiв – 1196 шт. моделi Toyota Prius.

Станом на 26 липня 2018 року пiдроздiли НПУ не можуть експлуатувати 79 власних автомобiлiв через iхню технiчну несправнiсть, а 313 шт. – через те, що вони постраждали в ДТП. На час аудиту кожна п'ята автомашини не експлуатувалася, у тому числi кожна шоста патрульна машина (313 шт.) не працювала через пошкодження, отриманi внаслiдок ДТП. Ще 79 автомобiлiв не експлуатувались через технiчну несправнiсть [7].

В окремих рeгiонах в пiдроздiлах патрульної полiцiї технiчно несправна майже половина наявних автомобiлiв. Так, в управлiннi патрульної полiцiї у Львiвськiй облaстi iз 92 транспортних засобiв у неробочому станi i не експлуатується 47 машин. В управлiннi патрульної полiцiї в м. Києвi iз наявних 300 автомобiлiв у неробочому станi перебуває 105, з яких 95 одиниць – пошкодженi внаслiдок ДТП [7].

Як зазначають аудитори, у результатi такогo стану справ (технiчного стану автопарку патрульної полiцiї – *уточнено нами*) кiлькiсть патрулiв на маршрутах патрулювання суттєво зменшується, зростає навантаження на решти патрульних, якi продовжують нести службу, що в цiлому призводить до плiнностi кадрiв цього правоохоронного вiдомства. Зрозумiло, що якiсть виконання службових завдань полiцейськими в таких умовах не покращується.

Рахункова палата також зауважує, що автомобiлi патрульної полiцiї часто не обладнанi вiдеореєстраторами. Наприклад, управлiння патрульної полiцiї в Харкiвськiй облaстi отримало 80 автомобiльних камер, не укомплектованих картками пам'ятi, через що реєстратори пiд час несення служби нарядами не використовуються [7].

Згiдно звiту Рахункової палати ДП «Держекоiнвест» у 2012–2013 роках уклало угоди з японською компанiєю «Сумiмо Корпорейшен» щодо постачання гiбридних автомобiлiв Toyota Prius для МВС України на суму 496 млн грн. При цьому, деталi угоди всупереч закону,

не були опубліковані у «Віснику державних закупівель». ВНПУ на даний час на балансі перебувають автомобілі Toyota Prius, Renault Duster та Hyundai Sonata. Балансова вартість однієї «Тойоти» – 223,8 тис. грн, «Рено» – 450,3 тис. грн, «Хюндай» – 187,9 тис. грн [7].

Як показує практика, сформувати надійні навички водіння транспортними засобами протягом короткого терміну та в умовах групового навчання (склад групи – 30 осіб) представляє певні утруднення – окремі випускники курсів ППП мають слабкі знання будови та ТТХ службових автомобілів, недостатньо сформовані вміння щодо впевненого керування сучасними транспортними засобами під час несення служби у реальних умовах інтенсивного руху в населених пунктах міського типу. Також виникає занепокоєння й стан подальшого удосконалення вмінь поліцейських щодо екстремального водіння службового автомобіля у підрозділах ПС, яке практично припиняється – молодим людям доводиться вчитися безпосередньо у процесі несення самої служби і на власних помилках із шкодою для темного стану транспортних засобів.

Спостерігається й недостатній рівень психологічної підготовки поліцейських до їх належних (а значить безпечних) дій в екстремальних ситуаціях, відсутність належної психоемоційної стійкості при виникненні та вирішенні конфліктів під час припинення правопорушення, при затриманні злочинців із застосуванням транспортних засобів (тактика переслідування, блокування, застосування тарану тощо) [8, с. 75–76]. Тому потребує удосконалення й стан організації подальшого психологічного супроводження правоохоронців щодо забезпечення їх індивідуальної підтримки під час несення служби, котру (психологічну допомогу – *уточнено нами*) повинні надавати фахівці підрозділів психологічного забезпечення ГУНП в областях.

На нашу думку, з метою виправлення вищезазначеної незадовільної ситуації щодо експлуатації в підрозділах патрульної служби службових транспортних засобів необхідно удосконалювати існуючу програму підготовки поліцейських, який вперше прийнято на службу в поліції на посади поліцейських (інспекторів) цього підрозділу Національної поліції.

Для цього можемо запропонувати до впровадження в освітній процес ППП ПС такі заходи оперативного реагування для виправлення створеної ситуації:

по-перше, з самого початку навчання потрібно проводити профвідбір для визначення осіб, котрі мають посвідчення водія і будуть в майбутньому гарантовано керувати транспортним засобом при призначенні на відповідні посади поліцейського-водія;

по-друге, для забезпечення належної водійської підготовки таких працівників поліції з числа слухачів курсів ППП потрібно передбачати виділення паливно-мастильних матеріалів для ґрунтового відпрацювання ними практичних навичок експлуатації транспортних засобів;

по-третє, внести пропозиції щодо удосконалення ними вмінь з контраварійної підготовки водія (впевнених дій в екстремальних умовах оперативно-службової та службово-бойової діяльності) [9; 10; 11];

по-четверте, тренувати злагодженість дій всіх членів наряду в різних умовах несення служби при затриманні правопорушника, безпечного ведення вогню з транспортного засобу під час його руху, правильне використання захисних властивостей транспортного засобу в якості прикриття тощо.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02 липня 2015 року № 580-VIII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/580-19/conv/page1-4>.

2. Статистичні дані наведені у програмі «Подобиці тижня». Телеканал «Інтер». 28.02.2016.

3. Вайда Т. С. Актуальні проблеми тактичної та вогневої підготовки поліцейських патрульної служби України в сучасних умовах. *Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демократичної правової держави*: матеріали VIII міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 25 березня 2016 р.). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 11–13.

4. Вайда Т. С. Застосування вогнепальної зброї по колесах рухомого автомобіля правопорушників як складний фактор в системі забезпечення публічної безпеки працівниками Національної поліції. *Актуальні проблеми професійної підготовки поліцейського*: матеріали «круглого столу» (26 жовтня 2016 року). Одеса: ОДУВС, 2016. С. 37–42.

5. Высокая подготовка полиции – безопасность в городе. URL: <http://kp.ua/odessa/530966-vysokaia-podgotovka-polytsyy-bezopasnost-v-horode>.

6. Типовий навчальний план первинної професійної підготовки поліцейських, яких вперше прийнято на службу в поліції на посади поліцейських (інспекторів) патрульної служби: затверджено заступником Міністра внутрішніх справ – керівником апарату О. В. Тахтаєм 21 листопада 2016 року.

7. Українська поліція розбиває кожен шостий службовий автомобіль. URL: https://auto.24tv.ua/ukrainska_politsiia_rozbyvaie_kozhen_shostyi_sluzhbovyi_avtomobil_n5842.

8. Вайда Т. С. Таран та атака автомобіля злочинців як тактичні прийоми припинення правопорушень працівниками Національної поліції. *Наукове забезпечення службово-бойової діяльності Національної гвардії України*: зб. тез доповідей VIII науково-практичної конференції (м. Харків, 30 березня 2017 року) // Національна академія Національної гвардії України. Харків: НА НГУ, 2017. Секція 1. Оперативне мистецтво та тактика Національної гвардії України. С. 75–76.

9. Вайда Т. С. Водіння легкового автомобіля. Методика проведення занять з практичного навчання: навч.-метод. посібник для інструкторів з водіння та курсантів ВНЗ МВС України. Херсон: Грін Д. С., 2017. 600 с.

10. Вайда Т. С., Маковій В. П., Шахман Н. В. Основи керування автомобілем і безпека дорожнього руху: методика проведення занять з автомобільної підготовки: навч.-метод. посібник для викладачів та курсантів ВНЗ МВС України. 2-е вид., розшир. та доповн. Харків: Харків юридичний, 2012. 516 с.

11. Вайда Т. С. Професійна етика водія та культура водіння. Методика проведення занять з «Автомобільної підготовки»: навч.-метод. посібник для викладачів та курсантів ВНЗ МВС України. Вид. 2-ге, доп. Харків: Харків юридичний, 2013. 264 с.

І. Б. Висоцька,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку
(Львівський державний університет внутрішніх справ),

О. В. Нагірна,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Для забезпечення вирішення тактичних та стратегічних завдань держави важливе значення мають публічні закупівлі. Найбільшим споживачем в країні є держава. З огляду на це, публічні закупівлі можуть формувати ринки товарів і послуг, впливати на витрати і споживання, сприяти впровадженню інновацій та нових технологій. Публічна закупівля – придбання замовником товарів, робіт і послуг у порядку, встановленому Законом України «Про публічні закупівлі» [1].

Закон України «Про публічні закупівлі» передбачає три узагальнені стадії процесу публічних закупівель: ідентифікація потреби, прийняття рішення щодо того, які товари, роботи або послуги мають бути придбані і коли (планування закупівель); процес розміщення оголошення про закупівлю відповідних товарів, робіт або послуг, кваліфікацію постачальника (включаючи аукціон для конкурентних процедур) та підписання договору; процес адміністрування договору. Поняття публічних закупівель стосується всіх трьох стадій.

Оцінити стан та рівень розвитку сфери публічних закупівель можна на підставі аналізу основних показників. За даними електронної системи закупівель, протягом 2017 року близько 27 тис. замовників оголосили більше 1 млн. закупівель з очікуваною вартістю понад 777,7 млрд грн. У 2017 році успішно завершилися 869 344 закупівлі, в яких було 903 005 лоти на загальну суму більше 500 млрд грн, в тому числі надпорогові – на суму 380,8 млрд грн, допорогові – на суму 119,5 млрд грн. Протягом 2017 р. кількість проведених закупівель (надпорогові та допорогові) зросла більше ніж у 2 рази.

Водночас збільшилась і очікувана вартість таких закупівель: з 273 млрд грн в 2016 році до 500 млрд грн в 2017 році:

– в допорогових закупівлях очікувана вартість зросла на 78,5 млрд грн, а їхня кількість – на 502 244 закупівлі;

– в надпорогових очікувана вартість зросла на 148,6 млрд грн, а їхня кількість – на 34 388 закупівель [2].

Проведений аналіз проведення публічних закупівель показав, що протягом короткого періоду часу від моменту введення в дію закону України «Про публічні закупівлі», вдалося досягти низки позитивних результатів, а саме:

– доступність державних тендерів, в яких раніше брали участь обмежене коло підприємств, для малого та середнього бізнесу;

– збільшення конкуренції за рахунок публічності процесу проведення закупівель, що дає можливість придбати товар за нижчими цінами та забезпечує рівні умови для всіх учасників торгів;

– можливість громадського контролю. Відкритість публічних закупівель дає змогу відстежувати та контролювати витрачання державних коштів;

– інформаційно-аналітичне забезпечення процесів прийняття рішень на всіх стадіях та етапах управління державними закупівлями;

– зменшився негативний вплив бюрократизму, протекціонізму та суб'єктивізму під час вибору переможців тендеру.

Проте, окрім наявних переваг, існуюча система публічних закупівель є недосконалою і потребує вдосконалення. За показниками внутрішньої системи моніторингу *bi.prozorro* 79% закупівель мають низьку якість оголошень, 72,5% – характеризуються низькою конкурентною активністю, а за повідомленням Transparency International Ukraine, 13,8% процедур закупок медичних закладів у Києві проведені непрозоро [3].

Проте, не дивлячись на позитивні зрушення, процес проведення публічних закупівель залишається криміналізованим. Необхідно вказати, що офіційні статистичні дані про злочини у сфері публічних закупівель не відображають реального стану справ. Більшість злочинів у зазначеній сфері мають прихований характер.

Доцільно виокремити такі види злочинів у сфері публічних закупівель: змова замовника та учасника тендеру щодо встановлення кваліфікаційних критеріїв; зміна ціни договору після укладання угоди; невиконання або неналежне виконання службовою особою своїх службових обов'язків по прийняттю товарів, робіт і послуг за кількістю і якістю; підписання посадовою особою замовника завідомо неправдивого акту виконаних робіт, штучне заниження цін на предмет закупівлі на момент проведення тендеру; надання учасником торгів недостовірної інформації про його відповідність установленим кваліфікаційним критеріям проведення тендера; пропозиція або надання неправомірної вигоди посадовій особі замовника за забезпечення перемоги в тендері; підробка документів поставки для отримання грошових коштів у судовому порядку; створення суб'єкта підприємницької діяльності з метою отримання коштів за договором, без намірів виконання умов зазначеного договору; реалізація замовнику недоброякісної, тобто такої, яка не відповідає встановленим стандартам, нормам, правилам і технічним умовам, або некомплектної, продукції і товарів.

Закон України «Про публічні закупівлі» №922, зокрема ст. 7, визначає органи державного регулювання та контролю у сфері публічних закупівель серед яких такі: Міністерство економічного розвитку і торгівлі України, Рахункова палата України, Антимонопольний комітет України, Державна аудиторська служба України [1].

Кожен із вказаних державних органів наділений своїми правами щодо проведення контролю і здійснення моніторингу публічних закупівель. Для забезпечення більш ефективного контролю та нагляду за здійсненням публічних закупівель підрозділам Національної поліції України із захисту економіки доцільно координувати свої дії із діями державних контрольних органів.

1. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/922-19>

2. Мінекономрозвитку звітує про публічні закупівлі у 2017 році. URL: <https://www.kmu.gov.ua/ua/news/minekonomrozvitku-zvituje-pro-publichni-zakupivli-u-2017-roci>

3. Редька Р. Не все так прозоро в системі ProZorro. URL: <http://blog.liga.net/user/tredka/article/26392>

В. М. Висоцький,
кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри
адміністративного права та адміністративного процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТЕРМІНОВИЙ ЗАБОРОННИЙ ПРИПИС СТОСОВНО КРИВДНИКА ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ ЗАХІД ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ

Домашнє насильство є однією найбільш поширеною формою порушення прав людини. Свобода від насильства – це основне право людини. Домашнє насильство – є один із найчастіших щоденних правопорушень. Зазвичай, найбільше страждають від насильства жінки, діти та люди похилого віку. Проблема ускладнюється ще й тим, що значна частина постраждалих від насильства – вихідці з неблагополучних верств населення або «діти вулиці», долями яких мало хто цікавиться. Іноді діти оплачують власним стражданням і навіть життям батьківську потребу в самоствердженні, прагненні дорослих влаштувати особисте життя, стають заручниками п'яних батьків і постійно роздратованих матерів.

І все ж соціальний тиск такий сильний, що багато жертв сприймають насильство як невідворотне явище в житті і не повідомляють про нього. Окремих потерпілих, які мають мужність звертатися по допомогу до органів влади, інколи відсилають назад, не сприймаючи їх серйозно. Інші не можуть знайти захист і справедливість через слабкість правової та політичної бази [3, с. 5].

Намагаючись вирішити проблему домашнього насильства, у грудні 2017 року Верховна Рада України ухвалила Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству», в якому запропоновано новий підхід до боротьби з цим негативним явищем у суспільстві. Закон визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства.

Декларуючи неприйнятність до домашнього насильства і визнаючи його суспільну небезпечність, держава впровадила нові підходи до протидії цьому соціальному явищу. Зокрема, запроваджується такий новий юридичний інструмент, як терміновий заборонний припис, що був невідомий національному законодавству раніше.

Відповідно до п. 16 ст. 1 Закону «Про запобігання та протидію домашньому насильству» терміновий заборонний припис стосовно кривдника – це спеціальний захід протидії домашньому насильству, що вживається уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України як реагування на факт домашнього насильства та спрямований на негайне припинення домашнього насильства, усунення небезпеки для життя і здоров'я постраждалих осіб та недопущення продовження чи повторного вчинення такого насильства [1].

Відтепер, терміновий заборонний припис як спеціальний захід протидії домашньому насильству працюватиме на негайне припинення будь-яких форм домашнього насильства, усунення небезпеки для життя і здоров'я постраждалих та недопущення продовження чи повторного вчинення такого насильства. Отже, метою припису є захист життя та здоров'я постраждалої особи від подальшої загрози.

Терміновий заборонний припис може містити такі заходи: 1) зобов'язання залишити місце проживання (перебування) постраждалої особи; 2) заборона на вхід та перебування в місці проживання (перебування) постраждалої особи; 3) заборона в будь-який спосіб контактувати з постраждалою особою [1].

Зазначені перші два заходи не підлягають застосуванню, якщо кривдником є особа, яка на день винесення припису не досягла вісімнадцятирічного віку та має спільне місце проживання (перебування) з постраждалою особою.

Необхідно наголосити, що законодавець надає безпеці постраждалої особи першочерговий пріоритет навіть над майновими правами осіб на житло. Тому в ч. 3 ст. 25 цього Закону передбачено можливість винесення термінового заборонного припису стосовно

житлового приміщення, яке належить винятково кривднику, за умови, що таке житло є місцем спільного проживання (перебування) постраждалої особи та кривдника. При цьому поліція наділяється повноваженням здійснити виселення кривдника з такого житлового приміщення, якщо терміновий заборонний припис передбачає зобов'язання залишити місце проживання(перебування) постраждалої особи, а кривдник відмовляється добровільно його залишити. Крім того, 11 вересня 2018 р. набув чинності Наказ Міністерства внутрішніх справ від 01.08.2018 р. № 654, який відповідно до Кодексу України про адміністративні правопорушення, Законів України «Про запобігання та протидію домашньому насильству» та «Про Національну поліцію» визначив процедуру винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника [2].

Терміновий заборонний припис виноситься строком до 10 діб за заявою постраждалої особи, а також за власною ініціативою працівником уповноваженого підрозділу органів Національної поліції України за результатами оцінки ризиків та вручається кривднику, а його копія – постраждалій особі або її представнику.

Кривдник, стосовно якого винесено припис, зобов'язаний повідомити про місце свого тимчасового перебування уповноважений підрозділ поліції за місцем учинення домашнього насильства. Дане повідомлення кривдника фіксується в журналі реєстрації повідомлень про місце тимчасового перебування кривдника, якому винесено терміновий заборонний припис стосовно кривдника. Вразі невиконання вищезначених вимог, кривдника буде притягнуто до адміністративної відповідальності за ст. 173-2 «Вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, невиконання термінового заборонного припису або неповідомлення про місце свого тимчасового перебування КУпАП».

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що терміновий заборонний припис застосовується поліцією у випадку наявності загрози для потерпілої особи та з метою негайної протидії акту домашнього насильства. На момент винесення цього припису особа, стосовно якої він виноситься, не визнана винною у вчиненні домашнього насильства у кримінальному провадженні чи справі про адміністративне правопорушення. Проте, на нашу думку, винесення термінового заборонного припису повинно супроводжуватися певними процесуальними діями поліції, а саме – складанням протоколу про адміністративне правопорушення або ж внесенням відомостей про відповідне кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань.

Звертаємо увагу на те, що під час вирішення питання про винесення припису пріоритет має безпека постраждалого. У разі, якщо припис міститиме вимогу до кривдника залишити місце проживання, така вимога буде чинною незалежно від майнових прав на житло підозрюваного і постраждалого.

1. Про запобігання та протидію домашньому насильству: Закон України від 07.12.2017 № 2229-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19/ed20171207#n23>

2. Про затвердження Порядку винесення уповноваженими підрозділами органів Національної поліції України термінового заборонного припису стосовно кривдника: Наказ Міністерства внутрішніх справ від 01.08.2018 № 654. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0965-18/print>

3. Протидія домашньому насильству: практичний посібник для поліцейських / Ентоні Віллс, Ольга Калашник. URL: <https://rm.coe.int/cvavgu-jan2018-4-ua-web/16807874e0>

В. О. Гапчич,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального права

і кримінології факультету № 1 ІПФІНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МАЙНІНГ В КОНТЕКСТІ ст. 199 КК УКРАЇНИ

Тема майнінгу, криптовалют та блокчейну об'єднала не тільки програмістів, економістів, підприємців по всьому світу, а й правників теоретиків та практиків.

Не зважаючи на те, що поняття «кryptoвалюта» та «майнінг» дедалі частіше в наукових колах постають предметами наукових пошуків, особливого акценту ці поняття

набули після тривалої невизначеності в статусах цих понять не тільки в соціальному, економічному, а й зокрема кримінально-правовому аспектах. Криптовалюти в економічній площині, а відтак, bitcoin, як одна з домінуючих її різновидностей, зайняли свою нішу у вітчизняній економіці та примушують певним чином визначити та змінити нормативно-правове регулювання обігу цієї та подібній їй «валютних» одиниць, а також безпосередньо процес їх видобутку.

Стрімкого розвитку Україні та все більшої популярності набуває видобуток криптовалюти та усі можливі види заробітку, що з нею пов'язані. Однак, як зазначалося, правове регулювання для такої діяльності ще досі повністю не окреслене і нормативно не визначене.

Майнінг, за інформацією відкритих джерел вікіпедії, як безпосередньо процес видобування криптовалюти (від англ. *mining* – видобуток корисних копалин) – являє собою діяльність з підтримки розподіленої платформи і створення нових блоків з можливістю отримати винагороду в формі емітованої валюти і комісійних зборів у різних криптовалютах, зокрема в Біткоїнах. Вироблені обчислення потрібні для забезпечення захисту від повторного використання одних і тих же одиниць валюти, а зв'язок майнінгу з емісією стимулює людей витратити свої обчислювальні потужності і підтримувати роботу мереж.

Україна займає лідерські позиції серед країн, що займаються видобутком та торгівлею криптовалюти (входить до топ-14). На жаль, в Україні правове поле розвивається повільніше, ніж власне сам майнінг.

15 березня 2018 року уряд України надав доручення розробити потрібні документи для внесення майнінгу як діяльності з видобутку криптовалют до Національного класифікатора видів економічної діяльності (КВЕД) під номером 63.11. Це означає, що майнінг фактично узаконений в Україні і надалі розглядатиметься як підприємницька діяльність. І це цілком логічно, адже відповідно до ст. 42 Господарського кодексу України, підприємницька діяльність – це самостійна, ініціативна, систематична, на власний ризик господарська діяльність із метою досягнення економічних та соціальних результатів та одержання прибутку [2].

Отже, досліджуючи та аналізуючи явище майнінг у в контексті видобутку криптовалюти постає питання щодо ототожнення поняття «видобутку криптовалюти» з поняттям, законодавчо закріпленому у чинному Кримінальному кодексі України, а саме ст. 199 в частині «виготовлення підроблених грошей», або ж інших елементів окресленого складу злочину.

З точки зору кримінально-правового аналізу норм Кримінального законодавства поняття «видобуток» не закріплене, натомість поняття «підробленості», що означає повну імітацію грошового знаку чи цінного паперу, так і фальсифікацію справжніх грошових знаків чи цінних паперів. [3,453]. Якщо поняття «видобутку» з позиції дефініції можна за сукупністю певних ознак прирівняти або ж ототожнити з поняттям «виготовлення», то на підставі аналізу визначення «видобутку» та «підробленості», очевидно є значна відмінність цих понять. Отже видобуток за своєю природою передбачає створення нового елементу, предмету, їх сукупності тощо, в той же час підробленість передбачає зміну форм, стану чи властивостей предмету, а відтак ці поняття різні.

В зв'язку з чим можна зробити припущення що «видобуток» криптовалюти як процес створення нового елементу, який за своїми ознаками та властивостями має «грошовий» вимір, може ототожнюватися з процесом виготовлення грошей, який передбачений, як одна з основних ознак об'єктивної сторони складу злочину, передбаченого ст. 199 КК України.

Багато уточнень потребує саме визначення майнінгу – це послуга чи виробництво товару. Також потребує з'ясування система імпорту та експорту криптовалют, які значно складніше відслідковувати, ніж звичайні товари. [2]

Однак, перманентним з точки зору проблематики нормативно-правової визначеності та регулювання обігу криптовалют в Україні та майнінгу як процесу є, власне, нормативно-правове визначення статусу криптовалюти, в тому числі, зокрема, в контексті кримінально-правової охорони. Зокрема, невизначеним у сучасному правовому полі залишається можливість приналежності криптовалюти до предмету конкретного складу злочину, в тому числі, враховуючи норми ст. 199 КК України.

Тим часом, в США криптобіржі підлягають ліцензуванню, в Німеччині біткоїн визнаний законним фінансовим інструментом і оподатковується, в Китаї заборонений майнінг та торгівля на криптобіржах, а у Великобританії державне регулювання у цій сфері взагалі відсутнє. [4]

Отже, класифікація та кваліфікація майнінгу і як виду підприємницької діяльності і як процесу та предмету кримінально-правової охорони є вкрай необхідним кроком для правового регулювання криптовалют в Україні. Наступним кроком повинна бути успішна реалізація такого рішення як зі сторони влади, так і самих майнерів.

Таким чином, майнінг набуває не тільки соціального, економічного чи то загально-правового статусу, а ще і формує нову кримінально-правову площину взаємовідносин між суб'єктами правовідносин, та потребує однозначного нормативно-правового закріплення на законодавчому рівні.

1. Матеріали Вікіпедії: Майнінг. URL: <https://uk.wikipedia.org/w/index.php?title=%D0%9C%D0%B0%D0%B9%D0%BD%D1%96%D0%BD%D0%B3&stable=1>;
2. «Яку криптовалюту вигідно майнити зараз в 2018 році». *Майнінг Криптовалюти*. 2018. Online. Available. URL: <https://mining-cryptocurrency.ru/kakuyu-kriptovalyutu-majnit-2017/>. Accessed: 21-Mar-2018.
3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Черня. К.: Юрінком Інтер, 2016. 1064 с.
4. «Бліц: Чи варто регулювати криптовалюту в Україні? – Na chasi», Na chasi, 2018. Online. Available: <http://snip.ly/0hvwr#https://nachasi.com/2018/03/26/regulyvannya-kryptovalyut/>. Accessed: 26-Mar-2018.

О. І. Гарасимів,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики, судової медицини
та психіатрії факультету № 1 ІФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВАЖЛИВІСТЬ ПРАВИЛЬНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЗВУКО- ТА ВІДЕОЗАПИСУВАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ

Ми знаємо, що огляд місця події – це вкрай важлива, первинна і невідкладна слідча дія, суть якої полягає у виявленні та фіксації відомостей про обстановку та обставини вчинення злочину, виявленні та фіксації матеріальних та ідеальних слідів злочину, виявленні злочинця та можливого місця його перебування, безпосередньому сприйнятті слідчим обстановки місця події та місця злочину, висунення версій про подію, що сталася та інше.

Одними із вкрай важливих засобів фіксації під час проведення огляду місця події, є використання звуко-та відеозаписувальної техніки, про що передбачено кримінальним процесуальним кодексом України [1].

Специфіка криміналістичного звуко- та відеозапису, на відміну від звичайної зйомки, полягає в особливостях його завдань і використовуваних методів фіксації, а також «в неприпустимості здійснення зйомки і запису за задалегідь розробленим ігровим сценарієм і шляхом застосування комбінованих і інших методів, що не відповідають принципу об'єктивного відтворення дійсності» [2].

Необхідно застосовувати звуко-та відеозапис під час проведення огляду місця події: у всіх тяжких та особливо тяжких злочинах; на місцях аварій, що мають значні розміри, складну та багатооб'єктну обстановку, складну за рельєфом місцевості, закриту рослинністю або забруднену, що вимагає розчищення для виявлення слідів та об'єктів; коли необхідна фіксація події ще до її закінчення, а зміна обстановки продовжується (наприклад, під час пожежі); коли є терміновість в усуненні наслідків події і це пов'язано з швидкою зміною обстановки або є загроза знищення слідів (ДТП, вибух) та інше.

До початку проведення слідчої дії, прибувши на місце події, слідчий оцінює обстановку, складає сценарний план і обирає тактику проведення слідчої дії та разом із

спеціалістом визначає послідовність фіксації місця події, прийоми і методи, що будуть використовуватись для звуко- та відеозапису (панорамування, від'їзд, загальний план, середній план, крупний план, детальний план) [3].

Структура сценарного плану (форма сценарного плану довільна і процесуальним законодавством не регламентується. У сценарному плані необхідно детально відобразити перелік об'єктів зйомки, кількість епізодів і зміст кожного з них, плани і точки зйомки, умови зйомки, операторські прийоми, тривалість зйомки кожного епізоду і загальний час проведення відеозапису) і звуко- та відеозапис, повністю узгоджується зі структурою протоколу огляду місця події. Вона включає три частини: вступну, основну і заключну.

Вступну частину звуко- та відеофіксації слідчої дії доцільно починати з зображення крупним планом слідчого, який проводить огляд місця події, він має повідомити наступні дані: час, дату, місце проведення слідчої дії; оголошує, яка слідча дія проводиться, роз'яснюється порядок її проведення і в якому кримінальному провадженні; почергово називає кожного з учасників слідчої дії, які крупним планом фіксуються; перебуваючи в кадрі, роз'яснює права та обов'язки кожного учасника; називає марку відеокамери, тип носія цифрової інформації. Цим вступна частина звуко- та відеофіксації закінчується, і слідчий відразу приступає до статичного та динамічного огляду місця події.

Основна частина (робочий етап) звуко-та відеозапису рекомендується проводити з фіксації розташування місця події до основних орієнтирів. Відеозапис виконується безперервно способом кругового горизонтального панорамування. Панорамування може бути статичним (коли панорамування здійснюється плавним поворотом камери навколо горизонтальної або вертикальної осі) та динамічним (панорамування здійснюється камерою, яка переміщується у просторі). Орієнтуючу відеозйомку доцільно виконувати з верхніх точок зйомки, віддалених від місця події.

Подання про взаємне розташування значущих елементів місця події дає оглядова зйомка. Зйомка проводиться таким чином, щоб серед елементів обстановки по знімках можна було б встановити місця виявлення слідів, знарядь злочину, предметів, залишених злочинцями, місця розташування об'єктів, проти яких були спрямовані злочинні дії. Положення таких об'єктів на місцевості виділяється цифровими покажчиками.

На стадії вузлової зйомки фіксуються фрагменти місця події і окремі елементи обстановки, що містять на собі сліди злочину і місця виявлення самих слідів, речові докази, всі зміни в обстановці, вироблені злочинцем. Зйомка проводиться послідовно, у міру просування від вихідного вузла (вхідні двері в приміщення) до інших пунктів обстежуваного місця.

Відеозапис окремих об'єктів, предметів, слідів ставить за мету фіксацію загального вигляду об'єктів та їхні ідентифікуючі ознаки. На зображенні слідів пальців рук повинен бути чітко видно папілярний візерунок; на вогнепальній і холодній зброї – маркувальні позначення і т. д.

Виявлені під час огляду місця події об'єкти фіксують у вихідному (статичному) стані. Потім проводять зйомку динамічної стадії огляду об'єктів, фіксують дії по маркуванню предметів та його вилучення. Така процедура допоможе виключити питання правильності дій фахівця при вилученні об'єкта і його упакуванні.

Найбільш часто у кримінальних провадженнях розглядаються сліди і об'єкти трасологічної групи: сліди рук, взуття, знарядь злочину та інструментів.

Фіксуючи такі сліди на відеокамеру необхідно показати положення предметів – носіїв слідів, їх розташування на поверхні предмета, загальний вигляд сліду руки, зафіксований за правилами планової зйомки. Зйомку слідів проводять в масштабі 1:1 з використанням функції змінювати фокусну відстань. Якщо відеокамера не забезпечує зазначений масштаб, рекомендується використовувати телеконвертори для макрозйомки, які підбираються залежно від необхідного збільшення. Зйомку слідів доцільно проводити зі штатива.

При виявленні одиничних слідів босих ніг і взуття сліди фіксують за правилами планової зйомки нерухомою відеокамерою, а доріжку слідів – способом горизонтального лінійного панорамування з використанням вимірювальної стрічки [4].

Перераховані об'єкти повинні бути не просто зафіксовані на звуко- та відеозаписувальний технічний засіб, але по кожному з них необхідно отримати коментарі слідчого, інспектора-криміналіста, спеціаліста і інших учасників слідчої дії.

На звуко-та відеозаписах повинні бути чітко чути питання і відповіді учасників слідчої дії, що дає змогу об'єктивно оцінити правильність організації та проведення слідчої дії.

У всіх випадках спеціаліст, який проводить звуко- та відеофіксацію, повинен забезпечити високу якість записуваного звуку. Дана вимога виконується шляхом вибору точок зйомки, відстаней між джерелом звуку і мікрофоном. Також слід враховувати погодні умови (шум дощу, вітер) і шумовий фон населеного пункту (гул натовпу, звук працюючого двигуна, звуки залізниці) і при необхідності мікрофон направленої дії.

Під час проведення слідчої дії звуко- та відеозапис переривати не рекомендується. Причина перерви повинна бути вагомою і обґрунтованою. Необхідність переривання обумовлена тактичними особливостями слідчої (розшукової) дії або технічними причинами. При необхідності перерви слідчий робить заяву, вказуючи причини переривання відеозапису і час, а також час її відновлення. Хронометраж часу забезпечується таймером відеокамери при включеній індикації дати і часу.

Заключна частина звуко- та відеозапису включає в себе відтворення звуко- та відеофільму усім учасникам слідчої дії. Якщо наявні зауваження щодо якості звуку чи зображення, доповнення і уточнення то вони фіксуються за допомогою відеокамери і відображаються в протоколі, який підписується усіма учасниками слідчої дії [5].

Пояснювальні написи необхідно зробити на носіїв інформації (CD-R, DVD-дисках, флешках) після чого він упакується, опечатується і як додаток додається до протоколу огляду місця події. Саме додатки із звуко-та відеозаписом з місця події, має надзвичайно важливе значення, тому що 100% відтворити у протоколі всю доказову інформацію, яка знаходиться на місці події вкрай тяжко, а інколи практично не можливо. Такі додатки доповнюють і пояснюють записи в протоколі і одержують статус джерел доказів.

-
1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17/card4#Current> (дата звернення 02.10.2018).
 2. Криміналістика: підручник / за ред. В. Ю. Шепітька. 5-те вид., переробл. і допов. К.: Ін Юре, 2016. 640 с.
 3. Настільна книга слідчого Національної поліції України: практич. посібник / упор. Дрозд А. В. К.: ЦУЛ, 2017. 480 с.
 4. Слідчі (розшукові) дії: навч. посібник / за заг. ред. Р. І. Благуті, Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 416 с.
 5. Криміналістика: підручник / за заг. ред. Є. В. Пряхін. 3-є вид., переробл. і допов. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 948 с.

Т. З. Гарасимів,

доктор юридичних наук, професор,
заступник директора, декан повної вищої освіти,
професор кафедри теорії та філософії права ІНПП
(Національний університет «Львівська політехніка»)

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ФОРМИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Девіантна поведінка, зокрема злочинність, що належить до числа най-гостріших проблем людства, є специфічною негативною формою життєдіяльності. Уже не одне тисячоліття філософи та правоохоронці, політики та лікарі, представники багатьох інших професій ставлять, але не спроможні вичерпно відповісти, по суті, на традиційне запитання: «Чому людина скоює злочин? Як боротися зі злочинністю взагалі?» Але можна поставити запитання й інакше: «Чи існувало суспільство, у якому не було б злочинності в тій чи іншій мінливій формі, чи є злочинність, врешті-решт, своєрідною нормою людської цивілізації?».

Комплексний підхід щодо аналізу феномена злочинності, девіантної поведінки взагалі ґрунтується на системному методі дослідження суспільних явищ, що пов'язано із значними евристичними можливостями. Адже, вивчення закономірностей процесу формування

складноорганізованих систем має не тільки велике теоретичне, але й суто практичне значення, бо таким чином стають зрозумілішими закони розвитку соціальних утворень. А це вкрай важливо і для людини, і для суспільства.

Організація та закономірності розвитку будь-якого феномена, хоч і наділені певною специфікою, проте мають однакові, типові риси. Тому можна проводити певні паралелі між природними та суспільними явищами, а також між їх власними частинами, на деякий час зосереджуючись на тотожності між ними, абстрагуючись від певних відмінностей. Коли йдеться про аналіз причин девіацій, то це, перш за все, повинно розглядатися у контексті філософії, адже спосіб розвитку знання шляхом послідовного розчленування і синтезу, цінність якого збільшує будь-яка діалектична філософія духу, дістав би яскраве відображення у прагматизмі науки, що розвивається, а такі відповідності стали б корисними для найширшого раціоналізування.

Спочатку звернемося до такої універсальної властивості розвитку складноорганізованих утворень, як їх спрямованість. Вона – результат взаємозумовленості необоротності та оборотності. Як відомо, необоротність будь-якого процесу розвитку не абсолютна, бо має межу, що визначається здатністю до зміни своїх напрямів, зокрема у соціумі – від суспільно корисних до злочинних.

Такою закономірністю пояснюються періодичними коливаннями морального та аморального, правомірного та злочинного, тривалість і глибина яких визначається певними умовами існування суспільних систем (часом, обстановкою, соціальними кризами та конфліктами, характером диференціації тощо). Не випадковий феномен атавізму, дегенерації, коли протягом різних проміжків часу спостерігається втрата цивілізованості як окремими людьми, так і суспільством загалом. Перш за все, йдеться про падіння моралі (воно пов'язане із розбалансуванням фізичного, психічного та психологічного здоров'я), підвищення рівня правового нігілізму, агресивності [1]. Що стосується нашого часу, то вимальовується досить неприваблива картина: «розпад Я» – на такий результат працює нова етика, спрямована на всездозволеність і гедоністичну втіху – зусилля більше не в моді; усе, що заборонено і підлягає суворій дисципліні, знецінено на користь культу бажання та його негайного задоволення; усе відбувається так, ніби йдеться про те, щоб повністю виправдати діагноз Ніцше про сучасну тенденцію плекати «слабкість волі», сприяти анархії імпульсів або тенденцій...» [2].

Соціальна практика свідчить, що рух назад може бути результатом дисгармонії, яка виникає між індивідуальним і колективним, і, знову ж таки, ґрунтується на більш загальному, універсальному зв'язку – між хаосом та порядком, у нашому випадку – між дезорганізацією суспільства і правопорядком [3]. Проблема правопорядку може і повинна розглядатися у контексті більш загальної теоретичної системи, згідно з певними філософськими уявленнями, що утворюють основу наукової картини світу. Це зумовлено не тільки зв'язком понять «порядок» і «правапорядок», а й тим, що аналіз проблеми правопорядку передбачає вивчення особливостей соціальних норм і, відповідно, відхилень від них. Поняття ж «норма» і «відхилення» – загальнонаукові, а тому для їх розкриття потрібні знання не тільки суміжного характеру, а й універсальних уявлень про довкілля.

Крім того, слід звернути увагу на суперечливий характер взаємозв'язку соціальних норм і девіантних форм поведінки, а тому – на динамічний характер такого системного утворення, як правопорядок. Тобто поставлена нами проблема необхідності зміни парадигми, стилю мислення у кримінологічній науці ґрунтується й на філософських уявленнях про взаємозв'язок руху та розвитку з єдністю і структурою складноорганізованих систем.

Хаос і порядок, втілюючись у взаємозумовленість регресу і прогресу, визначають загальні риси індивідуальних і колективних утворень. Регрес – це не абсолютне знищення того, що було побудовано, виникло у процесі еволюції, а це начебто рух на запасні позиції, коли відбувається якісне перетворення тих його ланок, які тією чи іншою мірою втратили необхідну енергію для подальшого існування. Це може бути і подолання правового нігілізму або створення особливої форми пристосування особи до нової системи оточення. Регрес є межею між якісно різними ступенями розвитку, це й певна форма «зриву», показник «кризи», у тому числі й правового характеру, на шляху руху вперед. Формою регресу може бути суспільне гальмування, викликане, зокрема, своєрідним кримінологічним законом, коли етично орієнтована поведінка підпорядковується двом фундаментально різним,

непримиренно протилежним максимумам: вона відображає або «етику переконань», або «етику відповідальності» [4].

Взаємозалежність прогресу та регресу в природі та в суспільстві проявляється і в інших формах. У суспільстві прогрес не обмежується ускладненням системи. Йдеться не тільки про більш тонку диференціацію структур і функцій, розширення зв'язків із середовищем, але й про прискорення темпів її змін. Ці загальні властивості прогресивної форми розвитку врешті-решт впливають і на характер охорони правопорядку. Він, як відомо, відображає і покликаний зберігати сталість суспільних утворень будь-якого характеру, що є умовою їх існування, а тому й розвитку. Але суперечність полягає в тому, що темпи прогресу постійно прискорюються і на певній стадії настільки випереджають як уже сформований правопорядок, так і відповідні правові норми, що постає питання про доцільність їх повного чи часткового збереження, бо вони починають гальмувати соціально-правову динаміку, поступово перетворюючись у фактор суспільного регресу, правової деградації. Тобто право не може бути незмінним. «Право є безперервною роботою, при цьому не лише однієї влади, але й усього суспільства» [5]. Ось чому у комплексних заходах боротьби зі злочинністю слід закласти і концепцію творчої кримінальної політики [8].

-
1. Криминология / ред. А. И. Долгова. М., 1999. 184 с.
 2. Антонян Ю. М. Убийства ради убийства. М., 1998. 223 с.
 3. Рюс Ж. Поступ сучасних ідей. *Панорама новітньої науки*. К., 1998. 210 с.
 4. Костенко А. Н. Криминальный произвол (социология воли и сознания преступника). К.: Наукова думка, 1990. 76 с.
 5. Вебер М. Политика как признание и профессия / ред. Макс Вебер. М., 1990. 646 с.
 6. Ансель М. Новая социальная защита. Гуманистическое движение в уголовной политике / ред. А. А. Пионтковского. М.: Прогресс, 1970. 312 с.

Г. І. Глобенко,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінального процесу
та організації досудового слідства

(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ДІЗНАННЯ ЯК ФОРМА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Одним з визначальних чинників моделі досудового провадження у законодавстві багатьох країн світової спільноти є принцип процесуальної економії. Подібний підхід не викликає подиву, оскільки вписується до загального інтеграційного процесу розвитку законодавства, який знайшов своє відображення в міжнародно-правових актах. У 1987 році процес оптимізації кримінального судочинства, що здійснювався в окремих країнах, був легально закріплений в Рекомендаціях Комітету міністрів Ради Європи № 6 R (87) «Щодо спрощення кримінального правосуддя». Зазначені фактори зумовлюють необхідність постійної пильної уваги до національного законодавства та практики його застосування в частині підвищення ефективності реалізації відповідних положень досудового розслідування.

Чинний КПК України містить низку новацій, серед яких особливе місце займає термін «кримінальне правопорушення», котрий крім злочинів у своїй сукупності об'єднує й кримінальні проступки, досудове розслідування щодо яких має здійснюватися у формі дізнання (ст. 215 КПК України). Крім цього, КПК України містить окрему главу 25, в якій регламентуються особливості розслідування досліджуваної форми кримінального провадження. У той же час, КК України не передбачає такого виду кримінального правопорушення, як проступок. У розділі X (Прикінцеві положення) КПК України наголошується, що положення, які стосуються кримінального провадження щодо кримінальних проступків, вводяться в дію одночасно з набранням чинності законом України про кримінальні проступки. На жаль, до цього часу законодавець не визначився, які нинішні злочини будуть

віднесені до категорії проступків, а тому дана форма розслідування залишається лише в теорії. Запровадження інституту кримінальних проступків сприятиме забезпеченню швидкого розслідування кримінальних правопорушень невеликої тяжкості, а також зменшенню навантаження на слідчих органів досудового розслідування, оскільки їх повноваження у процесі досудового розслідування кримінальних проступків, відповідно до положень, передбачених ч. 3 ст. 38 КПК України, зможуть здійснювати співробітники інших підрозділів. У порівнянні з досудовим слідством, розслідування у формі дізнання передбачає дещо спрощену процедуру, включаючи скорочені строки не більше ніж один місяць з дня повідомлення про підозру, обмеження у застосування запобіжних заходів, негласних слідчих (розшукових) дій тощо. У зв'язку з тим особливою актуальності набувають питання щодо досвіду деяких країн в частині альтернативних форм розслідування, зокрема, і дізнання. Вважаємо, що порівняльно-правове дослідження правового регулювання дізнання сприятиме підвищенню ефективності застосування даного інституту у майбутньому в нашій державі.

Кримінальне судочинство колишніх союзних радянських республік, тривалий час здійснювалося на основі єдиної загальносоюзної правової бази, а саме Основ кримінального судочинства Союзу РСР і союзних республік 1958 р. Прийняті у 1960 р. КПК республік практично не відрізнялися один від одного, і за процедурою здійснення дізнання мали лише незначні відмінності. Після здобуття незалежності кожна держава отримала право самостійно створювати свою систему кримінального судочинства, використовуючи як власний досвід, так і моделі інших країн. Отже процес формування кримінально-процесуального законодавства в країнах пострадянського простору, як і регламентація дізнання в рамках цього процесу, триває досі. Однак переважна більшість країн кардинальних змін до цього інституту не вносили і зберегли спадкоємність в трактуванні видів дізнання радянського періоду: дізнання у справах, в яких попереднє слідство є обов'язковим у вигляді проведення невідкладних слідчих дій, а також дізнання у справах, в яких попереднє слідство не обов'язкове. Разом з тим, Естонія, Молдова та Киргизька Республіка взагалі виключили досліджуваний інститут зі свого законодавства.

У контексті викладеного доречно розглянути особливості провадження дізнання на прикладі деяких європейських країн. Так, наприклад, досліджувана форма у Франції регламентується кримінально-процесуальним кодексом 1958 р. розділом «Дізнання та перевірка особи». Слід зазначити, що досудове слідство та дізнання у Франції розглядаються як автономні стадії кримінального судочинства, не об'єднані поняттям «попереднє розслідування». Дізнання може проводитися лише до стадії порушення кримінального переслідування, і не є обов'язковим. Розчинається з моменту виявлення злочину та не вимагає у зв'язку з тим складання якогось процесуального акту, зокрема, як у більшості країн пострадянського простору – постанови про порушення кримінальної справи. Вищевказана модель досудового провадження склалася в більшості європейських країн.

У свою чергу, в Австрії попереднє розслідування здійснюється лише у формі дізнання. Невідкладні слідчі дії, пов'язані з встановленням особи, яка вчинила злочин, а також інших обставин, проводяться поліцією до порушення кримінальної справи і завершуються передачею всіх матеріалів прокурору. При цьому для встановлення обставин злочину орган дізнання вправі здійснювати будь-які слідчі і оперативні-розшукові дії. Закінчення дізнання можливе шляхом порушення публічного обвинувачення, або закриття справи.

У першому випадку прокурором складається обвинувальний акт, в якому зазначаються дані про обвинуваченого, місце і час вчинення злочину, кваліфікація діяння, а також перераховуються зібрані докази. Обвинувальний акт разом з матеріалами кримінальної справи направляється до суду. Звичайне дізнання здійснюється строком до 15 діб, судове (із залученням слідчого судді) до 30 діб (ст. 174 КПК Австрії).

Таким чином, порівняльно-правовий аналіз кримінально-процесуального законодавства європейських країн дозволяє констатувати наявність очевидної тенденції до оптимізації досудового розслідування шляхом його спрощення. На відміну від європейської моделі, дізнання більшості країн пострадянського простору полягає в тому, що розслідування розпочинається з порушення кримінальної справи, за виключенням Грузії, Казахстану та України, і здійснюється виключно процесуальними методами.

ПОВТОРНІСТЬ ЯК КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА У СТ.СТ. 262, 263-1 КК УКРАЇНИ

Положеннями ч. 1 ст. 32 КК регламентується, що повторність злочинів – це вчинення двох або більше злочинів, передбачених тією самою статтею або частиною статті Особливої частини Кримінального кодексу України (далі – КК) [1]. Повторність повинна враховуватися у кваліфікованому чи особливо кваліфікованому складі злочину шляхом включення до нього відповідної кваліфікуючої ознаки (інколи – двох альтернативних кваліфікуючих ознак), яка характеризує суб'єкта злочину як спеціального (вчинення злочину «повторно», «особою, яка раніше вчинила...», «особою, раніше судимою за...» тощо). Таким чином, відповідний кваліфікований чи особливо кваліфікований склад передбачає не повторність злочинів в цілому, а лише наступний злочин як окремий елемент повторності. Тому перший злочин був або має бути предметом самостійної кримінально-правової оцінки. При цьому не виключено, що всі чи деякі злочини як окремі елементи повторності відповідають одному і тому самому складу злочину [2, с. 125].

Вказівка у ч. 2 ст. 262 КК на повторність як на кваліфікуючу ознаку злочину не передбачає обмежень, тому повторне вчинення злочину має місце, незалежно від того, була чи ні особа засуджена за раніше вчинений нею злочин, передбачений ст. 262 КК, чи ні. Це відображено в п. 24 ППВСУ № 3: заволодіння вогнепальною зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями або радіоактивними матеріалами є повторним у разі вчинення його особою, яка раніше вчинила злочин, передбачений ст. 262 КК, незалежно від факту її попереднього засудження [3].

Н. І. Устрицька вважає неправильною кваліфікацію лише за частиною другою статті, що передбачає кваліфікуючі ознаки «вчинення повторно» та «за попередньою змовою групою осіб», адже при кваліфікації злочину, який вчинений повторно із попередньою змовою групою осіб, обидві кваліфікуючі ознаки будуть передбачені однією частиною статті – в нашій ситуації ч. 2 ст. 262 КК чи ч. 2 ст. 263-1 КК. На думку дослідниці, правильною буде така кваліфікація, при якій у формулі кваліфікації повинна відобразитися одна й та сама частина статті або стаття стільки разів, скільки фактично було вчинено злочинів (ч. 2 ст. 262, ч. 2 ст. 262 КК) [4, с. 12].

О.В. Колос вказує на основні недоліки врахування повторності злочинів у Особливій частині КК, серед яких виділяє особливості фіксації кваліфікуючої ознаки «повторно» в деяких статтях (в тому числі – у ч. 2 ст. 262 КК), що фактично змінюють «волю» законодавця – він мав на меті врахувати повторність злочинів одного виду, а за буквальним змістом відповідних положень враховує повторність лише окремих різновидів такого злочину. Тому в Особливій частині КК вона пропонує доповнити ст. 262 КК приміткою, в якій визначити нормативний зміст кваліфікуючої ознаки «повторно» [2, с. 220]. На нашу думку, дана пропозиція є зайвою, адже не варто перевантажувати об'єм КК, формулюючи в примітках норм Особливої частини КК «нормативний зміст кваліфікуючої ознаки «повторно»; це варто зробити в Загальній частині КК. А в примітках говорити про особливості тієї чи іншої кваліфікуючої обставини.

Натомість, заслуговує підтримки пропозиція О. М. Сарнавського щодо розширення поняття повторності у ст. 262 КК. Так, вивчення об'єкта та предмета злочинів, передбачених ст.ст. 262, 410 КК, дає підстави стверджувати про необхідність розширення поняття повторності. Дослідник вказує, що злочини, передбачені цими статтями, у межах визначення поняття повторності слід розглядати як однорідні злочини. З огляду на особливо небезпечний характер вилучення та обернення на свою користь предметів злочину, передбаченого ст. 262 КК, у примітці до даної статті слід зазначити, що під повторністю, яка передбачена у якості кваліфікуючої ознаки за ч. 2 ст. 262 КК, слід розуміти вчинення таких дій особою, яка раніше вчинила злочин, передбачений ст. 262 КК, або злочин, передбачений ст. 410 КК, предметом

злочину якого були зброя, бойові припаси, вибухові або інші бойові речовини [5, с. 136, 146]. Тому пропонується доповнити статтю 262 КК приміткою наступного змісту: «під повторністю у ч. 2 ст. 262 КК слід розуміти вчинення таких дій особою, яка раніше вчинила злочин, передбачений ст. 262 КК, або злочин, передбачений ст. 410 КК, предметом злочину якого були зброя, бойові припаси, вибухові або інші бойові речовини».

Згідно з положеннями ч. 2 ст. 262 КК, повторність виступає кваліфікуючою ознакою лише для простого (основного) складу злочину, передбаченого в ч. 1 ст. 262 КК. Тому О. М. Сарнавський ставить логічне питання: чи може визнаватись ознака повторності у якості кваліфікуючої у разі вчинення вилучення або обернення вогнепальної зброї (крім гладкоствольної мисливської), бойових припасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв чи радіоактивних матеріалів у будь-якій формі злочинної дії, передбаченої ч. 1 ст. 262 КК, якщо такому вилученню або оберненню передували дії, що полягали у вчиненні: а) заволодіння шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, б) розбою з метою викрадення; в) вимагання, поєднаного з насильством, небезпечним для життя і здоров'я? [5, с. 134–135]. ППВСУ № 3 висловлює свою позицію лише стосовно розбою з метою викрадення та вимагання, поєднаного з насильством, небезпечним для життя і здоров'я, вказуючи, що за ознакою повторності за ч. 2 ст. 262 КК слід кваліфікувати також передбачені ч. 1 цієї статті дії, вчинені після розбійного нападу або вимагання, поєднаного з насильством [3]. Стосовно ж такої форми об'єктивної сторони, як заволодіння шляхом зловживання службовою особою своїм службовим становищем, ППВСУ не виправдано уникає роз'яснень.

Слід погодитися з позицією О. М. Сарнавського, що за ознакою повторності за ч. 2 ст. 262 КК слід кваліфікувати передбачені ч. 1 ст. 262 КК дії, вчинені не тільки після розбійного нападу або вимагання, поєднаного з насильством, небезпечним для життя і здоров'я, а й після заволодіння шляхом зловживання службовою особою службовим становищем [5, с. 134–135, 146].

Таким чином, питання про визначення повторності злочинів як загалом, так і в якості кваліфікуючої ознаки у ст.ст. 262, 263-1 КК, вимагає посиленої уваги науки і практики. Одним з варіантів удосконалення повторності в аналізованих злочинах є доповнення ст. 262 КК приміткою, яка б розширювала розуміння повторності у ст. 262, ст. 410 КК.

1. Кримінальний кодекс України від 05.04.2001 р. URL: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>
2. Колос О. В. Повторність злочинів у кримінальному праві України: монографія. Ірпінь: УДФСУ, 2018. 304 с.

3. Про судову практику в справах про викрадення та інше незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами, вибуховими речовинами, вибуховими пристроями чи радіоактивними матеріалами: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 26.04.2002 р. № 3. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show>

4. Устрицька Н. І. Кваліфікація повторності злочинів: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2011. 20 с.

5. Сарнавський О. М. Кримінально-правова характеристика викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. К., 2009. 238 с.

О. П. Горпинюк,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ШАХРАЙСТВА, ВЧИНЕНОГО ШЛЯХОМ НЕЗАКОННИХ ОПЕРАЦІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ

У ч. 3 ст. 190 КК законодавець передбачив кваліфікуючу обставину – вчинення шахрайства шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки. Обман при вчиненні даного злочину може виражатись у застосуванні програмних

засобів, які дають змогу винному будь-яким чином (відшукування випадкових цифр, паролів) здійснити несанкціонований доступ до інформації, що зберігається чи обробляється в автоматизованих системах, щоб увести в оману автоматизовану систему і видати себе за того, хто має право в ній працювати і здійснювати відповідні операції [1, с. 507]. Зловживання довірою як спосіб шахрайства з використанням електронно-обчислювальної техніки має місце тоді, коли винна особа в результаті довірчих відносин (службові відносини, дружні стосунки тощо) має вільний доступ до здійснення відповідних операцій і недобросовісно використовує ці відносини для неправомірного заволодіння чужим майном чи правом на нього. Якщо винна особа проникає до захищеної електронної системи в інший спосіб, наприклад шляхом блокування чи знищення захисних кодів, і здійснює незаконні операції по заволодінню чужим майном чи правом на майно, її дії не утворюють складу шахрайства, оскільки в них відсутні обман чи зловживання довірою. Їх слід розглядати як крадіжку чужого майна і кваліфікувати за відповідною частиною ст. 185 КК України.

Водночас одним із проблемних питань у теорії та правозастосуванні є тлумачення шахрайства з використанням незаконних операцій з електронно-обчислювальною технікою (ч. 3 ст. 190 КК України). Зокрема йдеться про випадки заволодіння чужим майном шляхом обману у вигляді: реєстрації на сайті інтернет-аукціону з наданням недостовірних даних про себе та подальшим розміщенням повідомлень щодо продажу товарів або надання послуг, які фактично доставлені й надані покупцеві не будуть; пропозиції продажу неіснуючого товару або послуги з використанням сторінки, створеної в соціальній мережі; організації, створення та забезпечення діяльності власного інтернет-магазину, на якому поширюється недостовірні інформація тощо. Суди дуже часто такі випадки трактують як такі, що не належать до незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки, оскільки на думку правозастосовних органів розміщення неправдивої реклами чи перерахування коштів на рахунок через банківську установу або банківським переказом, не є незаконною операцією, тому дії підсудних перекваліфікують з ч. 3 на ч. 2 ст. 190 КК України, за кваліфікуючою ознакою – вчинення дій повторно». Крім того правозастосовні органи вважають у таких випадках, що комп'ютерна мережа не являється електронно-обчислювальною технікою, а лише електронною [2].

Видається така думка є помилковою і повністю слід погодитись із М.В. Карчевським, який вважає обґрунтованим кваліфікувати за ч. 3 ст. 190 КК України випадки вчинення шахрайства з використанням спеціалізованих інтернет-ресурсів, призначених для розміщення повідомлень щодо продажу товарів. Правник, посилаючись на законодавство доводить, що комп'ютерна мережа (зокрема Інтернет) за визначенням становить сукупність територіально розосереджених систем опрацювання даних, засобів і (або) систем зв'язку та передавання даних, що забезпечує користувачам дистанційний доступ до її ресурсів і колективне використання цих ресурсів. Відповідно, розміщення повідомлення на спеціалізованому сайті становить використання інформаційного ресурсу шляхом дистанційного доступу до нього, забезпечене засобами електронно-обчислювальної техніки, тобто є операцією з використанням ЕОМ.

Своєю чергою розміщення завідомо неправдивого повідомлення щодо продажу товарів або надання певних послуг з позицій Закону України «Про захист прав споживачів» є нечесною підприємницькою практикою, яка, відповідно до ст. 19 Закону, заборонена. Отже, розміщення завідомо неправдивого повідомлення щодо продажу товарів або надання певних послуг слід розглядати як незаконне [3, с. 276].

У юридичній літературі по-різному пропонують змінити відповідну частину ст. 190 КК України, задля уникнення вказаних проблем у кваліфікації. Зокрема, Д. Азаров запропонував виключити з тексту ч. 3 ст. 190 КК України слова «або шляхом незаконних операцій із використанням електронно-обчислювальної техніки», обґрунтовуючи це тим, що такі дії повністю охоплюватимуться незаконним втручанням у процес обробки комп'ютерної інформації, учиненим із корисливих мотивів [4, с. 14]. Л. Л. Шуляк [5, с. 15] пропонує змінити вказівку на кваліфікуючу ознаку, передбачену ч. 3 ст. 190 КК України («шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки») на використання саме шкідливих програмних чи технічних засобів. Автор, посилаючись на вивчення досвіду зарубіжних держав стверджує, що злочинці скоріш за все застосовують таку техніку як

спеціальні шкідливі програми чи технічні засоби і така вказівка слугуватиме додатковим засобом боротьби з «кіберзлочинами». А. Савченко наголошує, що маючи навіть доступ до електронно-обчислювальної техніки та рішучість на вчинення незаконної операції, спрямованої на шахрайське заволодіння майном, винна особа далеко не завжди може досягти злочинного результату, якщо при цьому вона не використовуватиме відповідні шкідливі програмні чи технічні засоби. Отже, враховуючи особливу небезпеку шкідливих програмних чи технічних засобів під час учинення шахрайства, автор пропонує зробити законодавчу вказівку на їх використання під час учинення шахрайства (у межах ч. 3 ст. 190 КК України) поряд зі вчиненням цього злочину шляхом незаконних операцій із використанням електронно-обчислювальної техніки [6, с. 420].

Із відповідними наведеними вище пропозиціями Л. Шуляк та А. Савченко цілком справедливо не погоджується О. В. Тарасова оскільки на її думку там, де мова йде про маніпуляції з комп'ютерними програмами, доречно говорити про комп'ютерний злочин, який до того ж може бути способом вчинення злочину проти власності. Авторка все ж зазначає, що термін «електронно-обчислювальна техніка» є застарілим і вважає за доцільне використовувати замість терміна «електронно-обчислювальна техніка» терміни «комп'ютерна система» і «телекомунікаційна мережа» [7, с. 486].

Слід погодитись із тим, що шахрайство, яке вчиняється за допомогою новітніх технологій, характеризується різноманітністю форм і способів. Проте ч. 3 ст. 190 КК України не відображає всіх можливих способів учинення шахрайства, де принаймні використовуються засоби електронно-обчислювальної техніки, мережа Інтернет, мобільна телефонія тощо. Більше того, заслуговує на підтримку думка М. В. Карчевського, який пропонує відмовитись від нормативного закріплення такої кваліфікуючої ознаки.

Це зумовлено невиправданістю існування однаково суворого покарання за шахрайство з використанням електронно-обчислювальної техніки та вчиненого у великих розмірах в ч. 3 ст. 190 КК України (безальтернативна санкція з покаранням у вигляді позбавлення волі до восьми років).

Науковець зазначає, що стрімкі темпи проникнення інформаційних технологій у фінансову сферу зумовили якісну зміну цього виду шахрайства. Правоохоронні органи фіксують відчутну кількість таких злочинів, зв'язаних із спричиненням шкоди, що відповідає ознакам простого або кваліфікованого шахрайства (ч. 1, ч. 2 ст. 190 КК). Чи можна вважати обґрунтованою, а саме цього вимагає тлумачення норми, кримінально-правову оцінку таких дій за ч. 3 ст. 190 КК?

Питання швидше риторичне. У сучасних умовах немає підстав стверджувати, що використання електронно-обчислювальної техніки в процесі здійснення шахрайства настільки підвищує рівень суспільної небезпечності вчиненого діяння [3, с. 277].

1. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. К.: Юридична думка, 2012. 1316 с.

2. Вирок Луцького міськрайонного суду Волинської області від 31.07.2012 у справі № 0308/8267/12. Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <http://reyestr.court.gov.ua/Review/25437127>.

3. Крачевський М. В. Особливості кваліфікації шахрайства, вчиненого шляхом незаконних операцій з використанням електронно-обчислювальної техніки. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ*. Серія юридична. 2014. № 1. С. 272–281.

4. Азаров Д. С. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері комп'ютерної інформації: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право»; Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. К., 2003. 18 с.

5. Шуляк Ю. Л. Кримінальна відповідальність за шахрайство: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право»; Нац. академія внутр. справ. К., 2011. 20 с.

6. Савченко А. В. Щодо удосконалення кваліфікуючих та особливо кваліфікуючих ознак шахрайства. *Теоретичні та прикладні проблеми кримінального права України*: матер. Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Луганськ, 20–21 травня 2011 р.) / редкол.: Г. Є. Болдари, А. О. Данилевський, О. О. Дудоров та ін. Луганськ: РВВ ЛДУВС ім. Е. О. Дідоренка, 2011. С. 417–422.

7. Тарасова О. В. Удосконалення законодавства щодо кримінальної відповідальності за шахрайство, учинене шляхом незаконних операцій із використанням електронно-обчислювальної техніки (ч. 3 ст. 190 Кримінального кодексу України). *Актуальні проблеми держави і права*. 2014. Вип. 72. С. 481–488.

С. О. Гривняк,
начальник управління організаційно-аналітичного
забезпечення та оперативного реагування
(ГУ Національної поліції у Львівській області),

Т. В. Рудий,
кандидат технічних наук, доцент, професор кафедри інформатики
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ

За відповідний етап становлення інформаційно-аналітичних підрозділів Національної поліції України вважаємо за доцільне прийняти грудень 1999 року, коли Колегією МВС України затверджено Програму інформатизації ОВС України на 2000–2005 роки. Дана програма, зокрема, визначала наступні основні напрями роботи: інформатизація діяльності підрозділів ОВС; розвиток технічних засобів обміну інформацією; інтеграція інформаційних систем ОВС з міжвідомчими інформаційними підсистемами [1].

На той час головним інформаційним підрозділом МВС України був Департамент інформаційних технологій (створено у 2002 році). Головним напрямом його діяльності стало надання практичної допомоги правоохоронним органам у виконанні завдань, які ставлять за мету виявлення складу, ознак, обставин, подій злочину, а також повного, всебічного, об'єктивного розслідування обставин справи.

До завдань, покладених на Департамент, належали:

- реалізація державної політики інформатизації органів внутрішніх справ України;
- здійснення програмно-технічного забезпечення міжвідомчої та міждержавної інформаційної взаємодії, у межах укладених угод про обмін інформацією у сфері боротьби зі злочинністю між урядами держав – учасників Співдружності Незалежних Держав;
- аналіз стану злочинності та підготовка аналітично-інформаційних матеріалів для прийняття управлінських рішень керівництвом МВС;
- систематизація збору, накопичення та актуалізації інформаційних обліків, що створені в процесі діяльності ОВС, формування централізованих інформаційних ресурсів;
- створення умов для захисту інформації в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах, захисту персональних даних облікових осіб;
- у якості виконання однієї із сервісних функцій МВС – надання інформаційних послуг фізичним та юридичним особам регламентованих законодавчими та іншими нормативно-правовими актами, які регулюють цю діяльність.

Основна діяльність Департаменту була спрямована на поліпшення інформаційно-аналітичного забезпечення ОРД ОВС та на якісне забезпечення інформацією, що потрібна для попередження, розслідування та розкриття злочинів. Для цього ДІТ впроваджувались і велись відповідні обліки, покликані спростити роботу підрозділів ОВС, укріпити їх спроможність боротися зі злочинними проявами.

У 2002 році також впроваджено корпоративну мережу ОВС на основі локальних інформаційних мереж ГУ МВС України [2], а у 2006 році її реорганізовано до Єдиної цифрової відомчої телекомунікаційної мережі [3].

Розвиток інформаційних технологій у цей період призвів до ініціювання МВС України створення Інтегрованої інформаційно-пошукової системи органів внутрішніх справ [4], основною метою якої стало об'єднання в ОВС інформаційних ресурсів у єдиний інформаційно-аналітичний комплекс із використанням інформаційних технологій, комп'ютерного та телекомунікаційного обладнання для підтримки оперативно-службової діяльності органів та підрозділів ОВС суттєвого зміцнення їх спроможності протидії та профілактики злочинності [5].

Реформування даної служби фактично закінчилось у 2011 році реорганізацією Департаменту інформаційних технологій у Департамент інформаційно-аналітичного забезпечення.

У 2012–2015 років основним напрямом роботи цього Департаменту стало питання вдосконалення програмного та технічного забезпечення територіальних підрозділів ОВС

технічними засобами (комп'ютерною технікою), обладнанням для роботи комп'ютерних мереж, проведенням заходів, що необхідні для забезпечення завдань, пов'язаних із захистом інформації.

Таким чином можна стверджувати, що розроблені та впроваджені у даний період інформаційно-пошукові системи надал можливість опрацьовувати та аналізувати інформаційні ресурси, які відібрані за різними пов'язаними критеріями з ІБД, що стало підґрунтям створення у рамках реформування ОВС у Національну поліцію Департаменту організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування, основними завданнями якого стали: моніторинг оперативної обстановки; вивчення, аналіз і узагальнення результатів та ефективності поліцейської діяльності, виявлення причин та умов, що сприяють учиненню кримінальних та адміністративних правопорушень, ужиття в межах компетенції заходів щодо їх усунення; організація реагування на заяви та повідомлення про вчинені кримінальні, адміністративні правопорушення або події; діяльності чергових частин органів і підрозділів, апарату НПУ за всіма напрямками роботи та здійснення відповідного контролю; збір, оцінка, аналіз інформації про криміногенну ситуацію в Україні, резонансні кримінальні правопорушення, порушення публічної безпеки і порядку, інші надзвичайні події та заходи реагування на них; аналіз причин і умов, які негативно впливають на ефективність діяльності поліції та розробляє заходи щодо вдосконалення її діяльності; організація та проведення спільно зі структурними підрозділами Національної поліції України, навчальними закладами із специфічними умовами навчання та науково-дослідними установами МВС аналітичні, кримінологічні та інші наукові дослідження з актуальних питань забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидії злочинності; вивчення, узагальнення й упровадження в діяльність поліції передового і позитивного досвіду з питань управлінської діяльності у участь в організації проведення наукових досліджень у цьому напрямі [6] тощо.

1. Програма інформатизації органів внутрішніх справ України на 2000–2005 роки: рішення колегії МВС України від 28 грудня 1999 р. № 8км/1.

2. Про створення корпоративної інформаційної мережі ОВС України: наказ МВС України від 26 березня 2002 р. № 302.

3. Про затвердження Програми створення єдиної цифрової відомчої телекомунікаційної мережі МВС України: Наказ МВС України від 02 лютого 2006 р. № 112.

4. Про створення Інтегрованої інформаційно-пошукової системи органів внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 18 липня 2003 р. № 786.

5. Інформатика та інформаційні технології / Б. В. Щур, І. С. Керницький, В. В. Сенік та ін.; за ред. Б. В. Щура. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2010. 536 с.

6. Про затвердження Положення про Департамент організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування Національної поліції України: Наказ Національної поліції України від 27 листопада 2015 р. № 126.

А. Б. Гришук,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ),

Ю. В. Кузьмочка,

здобувач вищої освіти 3 курсу факультету № 6

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

МІЖНАРОДНІ ФІНАНСОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЇХ ПРАВОВИЙ СТАТУС

Суб'єктами міжнародних фінансів на національному рівні є міжнародні економічні організації та міжнародні фінансові інституції. Вони забезпечують централізацію певної частини міжнародних фінансових ресурсів для забезпечення потреб світового господарства. До числа міжнародних фінансових інститутів можна віднести: Міжнародний валютний фонд

(МВФ), Міжнародний банк реконструкції і розвитку (МБРР), Лондонський клуб, Паризький клуб, Генеральна угода за тарифами і торгівлею – ГАТТ і інші. Можна їх розділити на *світові* (МВФ, група Світового банку, Банк міжнародних розрахунків) і *регіональні* (Європейський банк реконструкції і розвитку – ЄБРР, Азіатський банк розвитку, Африканський банк розвитку, Міжамериканський банк розвитку і ін.).

Міжнародна фінансова організація – це об'єднання держав, установ, фізичних осіб, що спільно реалізують програму або мету на основі певних правил та процедур, і діяльність яких виходить за національні кордони; важлива складова сучасної інституційної структури світових валютно-фінансових відносин.

Сьогодні в світі майже немає держав, які б не були членами певної міжнародної фінансової організації (МФО).

Серед основних передумов виникнення МФО можна виокремити такі: 1) поглиблення інтернаціоналізації господарського життя; міжнародний розподіл праці; 2) вихід відтворювального процесу за національні кордони; швидкий розвиток та посилення ролі транснаціональних корпорацій і банків у світовій економіці; 3) активізація міждержавного та наднаціонального регулювання всіх форм сучасних міжнародних економічних відносин; 4) необхідність створення організаційних основ міждержавного механізму спільного вирішення країнами валютно-фінансових проблем світового господарського розвитку [1].

Структура органів МФО визначається положеннями установчих актів МФО, правилами процедури їх органів, а також спеціальними правилами МФО (by-laws), та побудована відповідно до загальних стандартів (за певними винятками). З-поміж основних органів МФО можна виокремити: Раду Керуючих (Board of Governors), Раду Директорів (Board of Directors) або Раду Виконавчих Директорів (Board of Executive Directors), президента, інших посадових осіб та персонал [2, с. 36].

Міжнародна правосуб'єктність міжнародної організації базується на положеннях, що закріплені в установчих документах – статутах та інших актах, які визначають її обсяг, виходячи із завдань та функцій цієї організації. Однак загальновизнано, що нині всі міжнародні міжурядові організації мають міжнародну правосуб'єктність.

Є такі організаційно-економічні форми співробітництва, через які проходить кожна країна, що вступає до міжнародних фінансових організацій, і які відображають процедуру відносин країни з МФО та класифікуються залежно від стадії співробітництва: 1) консультації на рівні експертів з обох сторін, коли ведуться переговори з конкретного питання; 2) обговорення проблем взаємовідносин із залученням зацікавлених установ; 3) фінансова участь країни в акціонерному капіталі МФО; 4) участь представників країни у щорічних зборах акціонерів МФО, на яких приймаються рішення про стратегічні завдання і політику, яку здійснює організація; 5) участь країни в оперативному керуванні організацією за допомогою постійних представників; 6) участь у розробці та реалізації проектів і програм; 7) підписання угод, меморандумів між урядом країни і відповідною організацією; 8) надання звітних даних та іншої інформації в межах реалізації проектів або при підготовці до них тощо; 9) консультаційна підтримка проектів з боку МФО; 10) надання грантового фінансування в рамках програм технічної допомоги навчання фахівців; 11) проведення макроекономічних і галузевих досліджень; 12) розробка рекомендацій МФО щодо підвищення ефективності макроекономічних і внутрішньогалузевих перетворень у країні – реципієнті; 13) створення спеціалізованих центрів тощо [3, с. 280].

На сучасному етапі Україна перебуває у стані глибокої фінансової та економічної кризи, що проявляється через такі негативні тенденції як спад виробництва, загальні неплатежі, зростання державного боргу та дефіциту державного бюджету, масштабне безробіття, загострення соціальних суперечностей та політичні конфлікти на міжнародному рівні. В таких умовах виникає необхідність залучення додаткових фінансових ресурсів для усунення цих проблем, що може бути здійснено, перш за все, за рахунок позик міжнародних фінансових організацій, які на нинішньому етапі розвитку світового господарства відіграють провідну роль у подоланні наслідків світової фінансової кризи. Україна з причини відсутності значних зрушень у реформуванні національної економіки, що сповільнює процес залучення приватного іноземного капіталу в формі інвестицій, і сьогодні значною мірою потребує фінансування з боку міжнародних фінансових організацій. Визначаючи доцільність залучення

кредитних ресурсів, слід відмітити, що найрезультативнішими для України були перші кредити МВФ, призначені для фінансування системних перетворень і перший кредит підтримки та інституцій і реабілітацій кредити Міжнародного банку розвитку та реформування (МБРР). Саме завдяки надходженню цих коштів стало можливим прискорення формування власної фінансово-кредитної системи та золотовалютних резервів України. Крім того, ці ресурси забезпечили реалізацію ефективної монетарної політики (наслідком чого стало скорочення темпів інфляції), надходження валютних ресурсів в країну сприяли проведенню грошової реформи і введенню в обіг національної грошової одиниці, динамізували формування інфраструктури ринкового середовища та розбудову фінансових інструментів.

1. Міжнародні економічні відносини: навч. посібник / В. В. Козик, Л. А. Панкова, Н. Б. Даниленко. К.: Знання, 2004.

2. Дунас О. І. Генезис міжнародних фінансових організацій. *Глобальна економічна система*: зб. матеріалів I Міжнародної (V Всеукраїнської) науково-практичної конференції. Чернівці, 2006. С. 36.

3. Міжнародні організації: навч. посібник / А. І. Мокій, Т. П. Яхно, І. Г. Бабець; Міністерство освіти і науки України. К.: Центр учбової літератури, 2011. 280 с.

О. В. Гулак,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та фінансового права
(Національний університет біоресурсів та природокористування України),

О. О. Галиця,

студентка 3-го курсу факультету аграрного менеджменту
(Національний університет біоресурсів та природокористування України)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРИВАТНОЇ ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ

Україна – потенційно багата країна, яка позиціонує себе як стала політична та економічна держава. Розбудова України як правової держави, для якої безпека є найвищою соціальною цінністю, ставить на перше місце, у сфері правового регулювання суспільних відносин, права та свободи людини. У той же час, не дивлячись на певні позитивні процеси у політичному та економічному житті нашої держави, рівень злочинності в країні є невтішним. Зокрема, «за даними Міністерства внутрішніх справ було зареєстровано майже 496 тисяч злочинів за 2016 рік, при цьому лише у 2017 році Генеральна прокуратура виявила 523,9 тисячі злочинів» [3].

Сьогодні, аналізуючи світовий досвід протидії злочинності та забезпечення правопорядку, можна спостерігати тенденції, пов'язані з орієнтирами розвинених країн світу не тільки на усталені традиційні поліцейські органи, але й на приватні правоохоронні організації (бюро, служби, установи), оскільки вони є більш динамічними і відкритими до розвитку. Співробітники таких приватних організацій постійно розширюють діапазон пошукової та охоронної діяльності, беруть участь у роботі національних та міжнародних конференцій з криміналістичних та інших проблем, пов'язаних з протидією злочинності, досліджують різноманітні аспекти протидії злочинності, об'єднуючись у міжнародні спільноти та організації тощо [2].

Виникає питання: «Як врегульована діяльність у приватній сфері охорони та розшуку в Україні?» Невпинне зростання попиту на охоронні та детективні послуги породжує необхідність розвитку внутрішньо-державної приватної охорони та детективної діяльності. Якщо говорити про приватну охоронну діяльність, то вона розвивається вже досить тривалий час і є успішною, а ось розвиток приватної детективної діяльності в Україні знаходиться на своєму початку. В такому випадку, з'являється потреба в запровадженні іноземного досвіду з адаптацією до вітчизняних правових, економічних, суспільних відносин та з урахуванням перспектив розвитку даного напрямку діяльності.

Разом з тим, зауважимо, що приватна детективна діяльність дозволена легально у країнах із високим рівнем розвитку та демократії. Для прикладу, у США, Бельгії, Іспанії, Австрії, Великобританії, Франції, Індії, Японії та багатьох інших країнах світу приватні детективні підприємства (агентства) є звичайним явищем, яке унормоване національним законодавством. Досвід цих країн показує, що наявність та функціонування приватних детективів та детективних агентств підвищує відповідальність державних правоохоронних служб за своєчасне реагування на потреби громадян і суспільства, звільняє від виконання незначних і невластивих їм функцій [1].

За всі роки незалежності України існування приватних детективів не набуло нормативного врегулювання, хоча вони існували і надавали послуги. На сьогодні, в Україні працює декілька тисяч приватних детективів і приватних детективних агентств, і дані послуги користуються великим попитом серед бізнесу, політиків, адвокатів [4]. Найчастіше до детективних агентств звертаються з метою отримання наступних послуг: розшук батьків, знайомих чи родичів, перевірка безпеки підприємства, виявлення випадків недобросовісної конкуренції, пошук боржників, відновлення втраченої інформації з телефону, комп'ютера, фото- та відео- спостереження, і цей перелік не є вичерпним.

Звичайно, дана діяльність повинна функціонувати виключно в рамках чинного законодавства, без порушення прав і свобод людини. Право людини на свободу та недоторканість гарантується статтею 29 Конституції України [5]. Тому, розвиток приватної детективної діяльності вимагає знаходження оптимального балансу між можливостями для законного збору, накопичення, перевірки достовірності та обробки інформації про юдину (організацію) та конституційними (та іншими, охоронюваними законом) правами людини [7]. 2017 рік уже став важливим для втілення в життя легалізації приватної детективної діяльності в Україні, оскільки на початку квітня цього року ми стали свідками запровадження парламентом відповідних законодавчих змін у нормативному регулюванні цього інституту, зокрема, законопроект № 3726 «Про приватну детективну (розшукову) діяльність», ухвалений Верховною радою 13 квітня 2017 року, мав на меті створити правила роботи детективів під контролем держави, але Президент України наклав на нього вето [6]. Зважаючи на здобутки світової спільноти у сфері здійснення приватної детективної діяльності та за умови не регламентованості даної сфери на вітчизняному просторі, можна зауважити, що прийняття Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» є необхідною умовою для формування основ для сфери детективних послуг у цілому.

Особливо актуальною стає ця проблема в контексті нового Кримінального процесуального кодексу України та кардинального реформування досудового слідства. Нова ідеологія кримінального процесу вимагає співпраці між правоохоронними органами та приватними особами. Такими особами, насамперед, можуть стати приватні детективи, які переберуть на себе частину повноважень державних правоохоронних органів. Разом з тим вони отримають пряму вигоду у вигляді звільнення від процесуальних дій, які заповнюють діяльність суб'єктів кримінального провадження [8].

У прийнятті Закону України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» важливий також аспект підвищення міжнародного іміджу України як країни, в якій створені всі необхідні умови для реального захисту громадянами своїх прав, свобод і законних інтересів [8].

Отже, міжнародний досвід у сфері детективної діяльності є дуже цінним і потребує детального аналізу позитивних і негативних складових перед впровадженням його в Україні. Необхідно зауважити, що приватні детективи можуть значно допомогти своїм клієнтам, зважаючи на низький рівень підготовки працівників органів внутрішніх справ, а також високий рівень завантаженості справами державної правоохоронної системи у цілому. Таким чином, очевидно, що становлення приватної детективної діяльності в Україні є незворотнім процесом. Штучне і тривале стримування лише завдає шкоди вже існуючим суб'єктам приватної діяльності, бажаючим займатися таким видом підприємництва, інтересам громадян, які потребують таких послуг, державним інтересам та іміджу України на міжнародній арені.

Впровадження інституту приватних детективів може стати вагомим кроком на шляху до гармонізації національного законодавства з європейським, оскільки у більшості країн ЄС

відповідні спеціальні закони, що регулюють детективну діяльність на законодавчому рівні, діють уже доволі давно [9]. Більше того, з введенням інституту приватних детективів створюються додаткові можливості для допомоги правоохоронним органам у їхній діяльності, зокрема підвищення ефективності розшуку викрадених активів. Варто також наголосити на тому, що дуже важливо, щоб після легалізації детективи працювали винятково в рамках законності та не виходили за межі українського правового поля. Разом з тим, національне законодавство України повинно самостійно розвиватися в напрямі врегулювання суспільних відносин, пов'язаних з приватною детективною діяльністю, враховуючи характер правової системи нашої держави, особливості українського менталітету, рівень правосвідомості громадян.

1. Злочинність в Україні: статистика за минулий рік. Слово і діло. 2018. URL: <https://www.slovoidilo.ua/2018/02/16/infografika/suspilstvo/zlochynnist-ukrayini-statystyka-mynulyj-rik>
2. Горбачов О. Професія: Детективна історія. URL: <http://jurist.ua/?article/1310>
3. Беззуб І. Приватна детективна діяльність в Україні: українські реалії та зарубіжний досвід. URL: http://nbuviar.gov.ua/index.php?option=com_content&view=article&id=2930:privatna-detektivna-diyalnist-ukrajinskirealiji-ta-zarubizhnij-dosvid&catid=8&Itemid=350
4. Комплексне забезпечення економічної безпеки підприємств: монографія / С. М. Лаптев, В. Г. Алькема, В. С. Сідак, М. І. Копитко; за ред. М. І. Копитко. К.: ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», 2017. 508 с.
5. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. *Відомості Верховної Ради України* (ВВР). 1996. № 30. С. 141.
6. Мотуз М. Тенденції розвитку приватної детективної діяльності в Україні. URL: http://law.knu.ua/images/abook_file/conf2011_kpp_motuz.pdf
7. Котвицький І. Про приватну детективну діяльність в Україні. URL: <https://glavnoe.ua/articles/>
8. Приватна детективна діяльність в Україні. *Персонал плюс*. 2012. № 17 (474). URL: <http://www.personal-plus.net/474/9972.html>
9. ТОВ «Юридическое бюро «Канон». Приватна детективна діяльність в Україні – необхідність спричинена вимогами часу. *ТОВ «Юридическое бюро «Канон»*. URL: <http://kanon.ks.ua/ua/novosti/detektivnaya-deyatelnost-v-ukraine.html>

О. В. Гулак,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного та фінансового права
(*Національний університет біоресурсів та природокористування України*),

В. І. Павленко,

магістр юридичного факультету
(*Національний університет біоресурсів та природокористування України*)

ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ»

Важливим чинником ефективної антикорупційної діяльності в державі є достатня чітко визначена нормативно-правова база, яка містить більше сотні законів, указів, розпоряджень Президента України, постанов Кабінету Міністрів України, галузевих нормативних документів. Однак за роки незалежної Української держави не вдалося досягти реального функціонування в Україні загальноновизнаних державно-правових принципів верховенства права, пріоритетності прав і свобод людини порівняно з іншими цінностями [1, с. 100].

14 жовтня 2014 року був прийнятий безпрецедентний для нашої держави пакет антикорупційних законів, щоправда, норми яких, протягом часу існування таких, все ж, парламентарі намагались викривити, внесенням відповідних змін. Антикорупційне законодавство в Україні має свої недоліки та переваги. Базовим серед цілої низки зазначених нормативно-правових актів є Закон України «Про запобігання корупції», що набув чинності 24 квітня 2015 року. Цей Закон визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень [2].

Втім, не зважаючи на дійсно прогресивний характер нового закону, що вперше передбачив існування окремого центрального органу виконавчої влади з питань формування та реалізації антикорупційної політики, як того вимагають міжнародні норми, нині діяльність НАЗК характеризується незалежними експертами як переважно негативна, що пов'язане і з суттєвими управлінськими, і нормативними недоліками.

Зокрема, одним з прикладів недосконалості, а відтак і проблем у практичному застосуванні Закону України «Про запобігання корупції» є норми, передбачені статтею 25 стосовно регламентації обмеження щодо сумісництва та суміщення з іншими видами діяльності. На сьогодні, профільний департамент НАЗК, який займається проблематикою конфліктів інтересів та уповноважений на складання адміністративних протоколів за порушення норм, передбачених зокрема і цією статтею, на практиці стикається з недосконалістю нормативного регламентування з цього питання, пов'язаного, зокрема, і з наступним.

Таким чином, на сьогодні де-юре не визначено умов такого сумісництва для осіб, уповноважених на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, а саме порядок прийняття рішення керівництвом щодо дозволу такого сумісництва, кількість годин в тиждень/рік, яка дозволена для сумісництва, поняття «позаробочий час» тощо.

Крім того, відповідно до пункту 4 частини першої статті 3 Закону України «Про статус народного депутата України» народний депутат не має права займатися будь-якою, крім депутатської, оплачуваною роботою, за винятком викладацької, наукової та творчої діяльності, а також медичної практики у вільний від виконання обов'язків народного депутата час. Однак законодавство не визначає поняття «вільний від виконання обов'язків народного депутата час».

Відповідно, уточнення потребує зазначена стаття Закону України «Про запобігання корупції» у контексті насамперед суб'єкта визначення умов роботи за сумісництвом осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування та розробки самої такої норми, яка б уточнювала зазначену прогалину.

Також, попри досить тривалу дискусію в колах теоретиків та практиків існує чимало проблемних питань, пов'язаних з визначенням корупційних правопорушень та відповідальністю за них. Так, слід розібратись, що в розумінні українського законодавця та міжнародного досвіду із вказаного питання все таки входить до складу корупції, що слід розуміти під корупційними злочинами, і які кримінально-правові наслідки їх вчинення з точки зору національного законодавства.

Стаття 1 ЗУ «Про запобігання корупції» під корупцією розуміє використання особами, зазначеними і перерахованими у відповідному нормативному акті, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди вказаній особі, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного використання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей [3].

Закон оперує двома схожими термінологічно поняттями: «корупційне правопорушення» та «правопорушення, пов'язане з корупцією». При цьому визначає, що під корупційним правопорушенням слід розуміти діяння, що містить ознаки корупції, вчинене вказаною в законі особою, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [4]. А під правопорушенням, пов'язаним з корупцією – діяння, що не містить ознак корупції, але порушує встановлені законом вимоги, заборони та обмеження, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 ЗУ «Про запобігання корупції», за яке законом встановлено кримінальну, адміністративну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність;

Але, вважаємо, що таке розмежування для даних категорій є складним та часто незрозумілим для практичного застосування.

Відтак, наразі перед науковою спільнотою, практичними працівниками та свідомою громадськістю гостро постала потреба у внесенні змін до базового антикорупційного закону

та розробки низки нормативно-правових актів підзаконного характеру, необхідність яких передбачена або ж самим Законом України «Про запобігання корупції», або практичною доцільністю задля мінімізації юридичних колізій, пов'язаних з практичним застосуванням основного антикорупційного закону.

Разом з тим, не можна забувати, що «відповідальність громадянського суспільства полягає в контролі влади, житті відповідно до принципів гідності та неухильному дотримуванні Конституції України й законів України [5, с. 83]. Крім того, ми маємо усвідомити чітку позицію й відповідальність щодо того, що самостійно мусимо виходити із ціннісної, інституційної, адміністративної та в цілому економічної кризи, у якій наразі опинилася наша держава [6, с. 12]. Тож відповідні зміни мають бути не лише у юридичній площині, але і у світоглядній, що насамперед залежить не від публічних інституцій, а свідомої громадськості.

1. Гулак О. В., Павленко В. І. Окремі проблемні питання застосування закону України «Про запобігання корупції». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2018. № 1. С. 69–71. URL: http://lsej.org.ua/1_2018/21.pdf

2. Антикорупційне законодавство в Україні. URL: <http://sfs.gov.ua/diyalnist-/zapobigannya-proyavam-korupts/antikorupsiyne-zakonodavstvo-ukraini/>

3. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

4. Міфтахутдінов В. Кримінальна відповідальність за корупційні правопорушення. URL: <http://yur-gazeta.com/publications/practice/kriminalne-pravo-ta-proces/kriminalna-vidpovidalnist-za-korupciyni-pravororushe-nnya.html>

5. Гулак О. В. Інституційні складові визначення вектору руху країни. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2015. № 1. С. 81–84. URL: <http://www.nvppp.in.ua/index.php/vip1>

6. Гулак О. В. Шляхи побудови ефективних державних інституцій: виклики сьогодення. *Науковий вісник публічного та приватного права* 2015. С. 11–14. URL: <http://www.nvppp.in.ua/index.php/vip2№2>

Ю. В. Гуцуляк,
інспектор СВ Шевченківського
ВП ГУНП у Львівській області

ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ХАРАКТЕРУ ТА РОЗМІРУ ШКОДИ ЯК ОБСТАВИНА ПРЕДМЕТА ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО

Визначивши завдання кримінального провадження як захист особи, суспільства та держави від кримінальних правопорушень, охорона прав, свобод та законних інтересів учасників кримінального провадження, а також забезпечення швидкого, повного та неупередженого розслідування і судового розгляду з тим, щоб кожен хто вчинив кримінальне правопорушення, був притягнутий до відповідальності в міру своєї вини, жоден невинуватий не був обвинувачений або засуджений, жодна особа не була піддана необґрунтованому процесуальному примусу і щоб до кожного учасника кримінального провадження була застосована належна правова процедура – ст. 2 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК), законодавець, спираючись на вироблену в наслідок розвитку науки кримінального процесу та доказового права модель доказування в кримінальному судочинстві, передбачив вичерпний перелік обставин, які входять до предмету доказування – ч. 1 ст. 91 КПК.

Виконання таких завдань покладається згідно засади публічності (ст. 25 КПК) покладається на прокурора, слідчого, які зобов'язані в межах своєї компетенції розпочати кримінальне провадження в кожному випадку безпосереднього виявлення ознак кримінального правопорушення, за винятком справ приватного обвинувачення, або в разі надходження заяви чи повідомлення про вчинене кримінальне правопорушення, а також

вжити всіх передбачених законом заходів для встановлення події кримінального правопорушення та особи, яка його вчинила.

Встановлення осіб, котрі вчинили кримінальне правопорушення та обставин його події здійснюється в процесі кримінально-процесуального доказування, яке в нормативному значенні полягає у збиранні, перевірці та оцінці доказів (ч. 2 ст. 91 КПК). Такий нормативний зміст доказування, як одного з основоположних інститутів кримінального судочинства, набуло внаслідок кропіткої наукової розробки такими вченими-процесуалістами таки як Ю. М. Грошевой, А. Я. Дубинський, В. С. Зеленецький, О. В. Капліна, А. М. Ларін, М. М. Михеєнко, В. Т. Нор, С. М. Стахівський, Л. Д. Удалова, В. П. Шибіко, М. Є. Шумило та іншими, хоч і трактується не однозначно.

Так, В. Т. Нор зазначає, що це діяльність органів розслідування, прокурора і суду, а також інших учасників процесу, яка здійснюється у встановленому законом процесуальних формах і спрямована на збирання, закріплення, перевірку і оцінку фактичних даних (доказів), необхідних для встановлення істини у кримінальній справі [1, с. 74–75].

Найбільш узагальнено його розкрив Р. С. Белкін, зазначивши, що предмет доказування – це обставини, які обов'язково необхідно виявити в кожній кримінальній справі [2, с. 185]. С. М. Стахівський стверджував, що предмет доказування – це передбачений законом комплекс обставин, які підлягають обов'язковому встановленню в кожній кримінальній справі з метою її правильного вирішення [3, с. 32].

На думку А. Г. Філіппова, обставини, що підлягають встановленню, – не просте механічне поєднання елементів предмета доказування і диспозицій відповідних статей Кримінального кодексу, тобто є факти і обставини, які мають важливе криміналістичне значення, хоч і підлягають встановленню, але не входять до предмету доказування у справі [4, с. 332]. С. В. Курильов відзначає, що це діяльність учасників справи і суду по збиранню і дослідженню доказів або самих предметів безпосереднього пізнання як шуканих фактів, яка своїм призначенням має встановлення істини і відбувається у відповідності з передбаченими законом правилами [5, с. 29], таким чином окреслюючи коло обставин, котрі можуть входити до предмета встановлення. Існує позиція, згідно якої предмет доказування в кримінальному провадженні поділяється на загальний – обставини, які визначаються кримінальним процесуальним законом для кожного кримінального провадження і індивідуалізуються для кожного кримінального провадження в залежності від його обставин [6, с. 97], тобто індивідуального предмету доказування, котрий в свою чергу, на наше переконання, також залежить від кваліфікуючих обставин конкретного кримінального правопорушення, що передбачено у відповідній нормі Кримінального кодексу України (далі КК). Або як стверджує Є. В. Віденко від шкоди та її розмір, виражений у майновому (грошовому) еквіваленті, становить предмет цивільного позову. До того ж, доказування виду й розміру заподіяної шкоди у кримінальному провадженні передбачає не лише обґрунтування цивільного позову з метою її відшкодування, а має передусім кримінально-правове значення. Це слід пояснювати тим, що розмір заподіяної шкоди належить до об'єктивної сторони вчиненого кримінального правопорушення, визначає ступінь його суспільної небезпечності, а нерідко й кримінально-правову кваліфікацію [7, с. 369].

Спираючись на різноманіття наукових поглядів, законодавець визначив предмет доказування як вичерпний перелік обставин, котрі входять до предмету доказування. Такими є:

- подія кримінального правопорушення (час, місце, спосіб та інші обставини вчинення кримінального правопорушення);

- винуватість обвинуваченого у вчиненні кримінального правопорушення, форма вини, мотив і мета вчинення кримінального правопорушення;

- вид і розмір шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, а також розмір процесуальних витрат;

- обставини, які впливають на ступінь тяжкості вчиненого кримінального правопорушення, характеризують особу обвинуваченого, обтяжують чи пом'якшують покарання, які виключають кримінальну відповідальність або є підставою закриття кримінального провадження;

- обставини, що є підставою для звільнення від кримінальної відповідальності або покарання;

– обставини, які підтверджують, що гроші, цінності та інше майно, які підлягають спеціальній конфіскації, одержані внаслідок вчинення кримінального правопорушення та/або є доходами від такого майна, або призначалися (використовувалися) для схиляння особи до вчинення кримінального правопорушення, фінансування та/або матеріального забезпечення кримінального правопорушення чи винагороди за його вчинення, або є предметом кримінального правопорушення, у тому числі пов'язаного з їх незаконним обігом, або підшукані, виготовлені, пристосовані або використані як засоби чи знаряддя вчинення кримінального правопорушення;

– обставини, що є підставою для застосування до юридичних осіб заходів кримінально-правового характеру.

Однією з обставин передбачена вид та розмір шкоди вчиненої кримінальним правопорушенням. Така обставина, є однією з визначальних для кримінального провадження, адже визначенням того чи є розслідуване діянням кримінальним правопорушенням, необхідною є наявність шкоди, як результат дій чи бездіяльності суб'єкта вчинення кримінального правопорушення. КК визначає, що завдана шкода повинна бути істотною (ч. 2 ст. 11). Аналізуючи норми особливої частини КК, а також виходячи з трактування ч. 1 ст. 55 КПК, (потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, а також юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди) можемо зробити висновок, що в кримінальному провадженні до загального предмету доказування належить: характер (вид) шкоди – моральна, фізична і майнова та її розмір.

Під час доказування виду і розміру шкоди, завданої кримінальним правопорушенням, слідчі стикаються з численними труднощами, пов'язаними з недосконалістю кримінального процесуального законодавства, а також відсутністю чіткого механізму забезпечення відшкодування потерпілому шкоди, завданої кримінальним правопорушенням. Одним із недостатньо визначених питань в даному контексті є встановлення розміру матеріальної шкоди в окремій категорії кримінальних проваджень і його відповідності реальній шкоді. Мається на увазі відповідність встановленому розміру фактично завданої шкоди і розміру відшкодуваної шкоди потерпілому.

Отже, встановлюючи розмір матеріальної шкоди слідчий чи детектив в кримінальному провадженні зобов'язаний встановити і довести розмір завданої шкоди. Така шкода встановлюється у грошовому еквіваленті, де за одиницю розрахунків береться Гривня, як офіційна грошова одиниця України. Розмір завданої кримінальним правопорушенням шкоди встановлюється на момент вчинення такого правопорушення. На підставі встановленого розміру шкоди суд покладає або може покласти відшкодування завданої потерпілому шкоди на засудженого у розмірі який був встановлений під час досудового розслідування, підтримувався прокурором в обвинуваченні під час судового розгляду в якому і був доказаний. Наприклад, детективами НАБУ встановлено розмір завданих збитків державі внаслідок так званої «газової справи» у розмірі 3 млрд. грн. збитків з 2014 по 2016 р (за даними офіційного сайту НАБУ //nabu.gov.ua/novyny/gazova-sprava). Середній курс долара США з 1 січня 2014 року по 31 грудня 2016 року становив 1780 грн. за 100\$ USA, отже завданих збитків для бюджету України було завдано (данеобчислення носить лише наочний характер) 168,5 млн. \$ USA. Тобто, це фактично встановлений під час досудового розслідування розмір шкоди завданої неправомірними діями, який і повинен бути відшкодований з метою захисту і поновлення прав потерпілої сторони, якою в даній справі є держава України (*читай* – кожен громадянин України). Ряд фігурантів даного кримінального провадження визнають свою винуватість і на підставі та в порядку Глави 35 КПК укладають відповідну угоду та відшкодовують завдану шкоду.

Шкода відшкодовуються в розмірі доведеному кожному обвинуваченому, і відшкодовуються в національній валюті України – гривні. Якщо припустити, що вся шкода була відшкодована державі станом на 01.10.2018 року, то бюджет України отримав у перерахунок 106 млн. доларів USA. Таким чином різниця фактичної шкоди завданої кримінальним правопорушенням і відшкодуваної (хоча і умовно) становить 52,5 млн. доларів – кошти, що безумовно повинні підлягати спеціальній конфіскації чи поверненню потерпілому, що є обставиною предмету доказування (п.6 ч.1 ст. 91 КПК).

Зважаючи на вказані реалі, вважаємо за необхідне у кримінальних провадженнях щодо кримінальних правопорушень наслідком вчинення яких є завдання шкоди державному бюджету зобов'язати осіб, які здійснюють провадження та прокурорів, як їх процесуальних керівників встановлювати та доказувати: 1. факти конвертації грошових коштів у гривні в іноземну валюту; 2. факти та обставини проведення трансакцій конвертованих коштів до іноземних банків; 3. легітимність походження коштів, якими відшкодовується шкода.

1. Нор В. Т. Проблеми теорії і практики судових доказів /В.Т.Нор// Львів. 1978. –112с.
2. Белкин Р. С., Винберг А. И., Дорохов В. Я., Корнеева Л. М. Теория доказательств в советском уголовном процессе. Часть общая. М.: Юрид. лит., 1966. 584 с.
3. Стахівський С. М. Теорія і практика кримінально-процесуального доказування. К.: Нац. акад. внутр. справ України, 2005. 272 с.
4. Криминалистика: учебник / Н. А. Бурнаев, В. М. Быков, А. Ф. Волынский, А. А. Закаатов и др.; под ред. А. Ф. Волынский, А. Г. Филиппов (отв. ред). М.: Спарк, 1998. 543 с.
5. Курьлев С. В. Основы теории доказывания в советском правосудии. Минск, 1969. 142 с.
6. Докази та доказування у кримінальному провадженні: навч. посібник / Р. І. Благуца, Ю. В. Гуцуляк, О. М. Дуфенюк та ін. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 272 с.
7. Віденко Є. В. Цивільний позов у кримінальному провадженні України як «інструмент» захисту прав потерпілого. *Порівняльно-аналітичне право*. 2014. № 5. С. 368–370. URL: http://www.pap.in.ua/5_2014/110.pdf.

О. С. Данчул,

кандидат юридичних наук,
заступник декана факультету № 4

(Львівський державний університет внутрішніх справ),

І. В. Левкін,

начальник управління контролю за обігом
та оподаткуванням підакцизних товарів

(Головне управління ДФС у Львівській області)

НЕЗАКОННІ ВИРОБНИЦТВО ТА ОБІГ СПИРТУ, АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ І ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ – ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ

В умовах ведення гібридної війни проти нашої держави з боку РФ пріоритетними завданнями української політики, серед інших, мають стати: подолання економічної кризи, забезпечення економічної безпеки. Тінізація економічної діяльності, зокрема: спиртової, лікєро-горілчаної та тютюнової галузей промисловості є однією із ключових загроз економічній безпеці України. Виробництво підакцизних товарів у суспільстві асоціюється, головно, з незаконними обладками. У цій сфері існує багато правопорушень та негативної інформації, що руйнують авторитет влади та ставлять під сумнів здатність уряду здійснювати швидкі та ефективні реформи.

Незаконна торгівля тютюновими виробами впливає на ефективність державної митної політики, державної податкової політики, державної політики у сфері охорони здоров'я тощо. Проблема незаконної торгівлі тютюновими виробами є загальнодержавною, оскільки створює умови для розвитку тіньової економіки, зростання корупції, сприяє криміналізації суспільства, може бути джерелом фінансування організованої злочинності та терористичних організацій, гальмує економічний розвиток держави. Для ліквідації всіх форм незаконної торгівлі сигаретами та іншими тютюновими виробами, у тому числі контрабанди, незаконного виробництва та підробки, потрібне проведення комплексу заходів як правоохоронних, так і контролюючих органів України, посилення ролі держави в контролі за виробництвом та обігом підакцизних товарів.

Спиртова та лікєро-горілчана галузі промисловості є стратегічними для нашої держави, адже за умов правильного налагодження механізму функціонування мають забезпечувати значні надходження до Державного бюджету України (далі – ДБУ), а рівень

їхнього розвитку безпосередньо впливає на ефективність інших галузей економіки. Адже спиртова продукція використовується не лише у виробництві лікєро-горілочаних виробів, але й у: оборонній, кондитерській, парфумерно-косметичній, хімічній промисловості, медицині, виготовленні продукції технічного призначення тощо. Спиртова галузь України має достатні виробничу та сировинну бази для виробництва, бо спирт можна виготовляти з будь-якого зерна, в тому числі – із непридатних для харчових чи кормових цілей відходів.

Незважаючи на номінальну прибутковість спиртового виробництва, упродовж останніх років перспективна донедавна галузь занепадає стрімкими темпами. Серед основних причин занепаду спиртової галузі – тотальна тінізація та цінова неконкурентоспроможність вітчизняного спирту на експортних ринках. За даними МВФ, виробництво незаконного алкоголю в Україні становить 60% усього ринку, тоді як в інших країнах цей показник не перевищує 25%.

В Україні протягом 2014 – 2017 років спирт етиловий не експортувався, а десятиріччям раніше експортні поставки сягали 24% від всього виробництва. На фоні застарілості виробничих фондів і високої енергоємності виробництва собівартість вітчизняного спирту на 20 – 30% вища, ніж у країнах ЄС.

Виробництво спирту етилового в Україні обтяжене декількома чинниками: по-перше, більшість підприємств мають застаріле неефективне обладнання, котре, до того ж занадто енергомістке, по-друге – на собівартість спирту накладаються суттєві боргові зобов'язання спиртзаводів, накопичені за попередні роки.

За останні роки виробництво лікєро-горілочаної продукції в Україні продовжує скорочуватися, роздрібні ціни на алкоголь за останні п'ять років зросли втричі, а купівельна спроможність громадян навпаки – знизилась.

Держава вважає горілку драйвером поповнення ДБУ і, втрачаючи прибутки від реалізації спирту, вона підвищує акциз на горілочані вироби. Як не дивно, зростання акцизу ніяк не вплинуло на збільшення надходжень до ДБУ – бо паралельно зростанню акцизу скорочувалися обсяги виробництва, точніше – «йшли у тінь».

Слід зазначити, що ставки акцизного податку на алкоголь у 2018 році не зросли з огляду на суттєве збільшення цих ставок протягом 2012-2016 років, яке значно перевищувало індекси споживчих цін за ці роки.

Зокрема, за наявною статистичною інформацією, ставка акцизного податку на горілку та лікєро – горілочані напої за період 2014-2016 роки зросла на 125% (з 56,4 грн. до 126,96 грн. за 1 л. 100% спирту, в той час як надходження від акцизного податку від вироблених та ввезених горілки та лікєро-горілочаних виробів до ДБУ зросли лише на 18% (з 5,9 млрд. грн. до 6,89 млрд. грн.).

Негативна динаміка спостерігалась і у 2017 році – обсяг виробництва горілки та лікєро – горілочаних напоїв скоротився на 17%, обсяг реалізації цієї продукції на внутрішній ринок – на 23,2%, що безпосередньо впливає на надходження акцизного податку до ДБУ.

Загалом, для прикладу, впродовж 2012-2016 років при стрімкому падінні обсягів виробництва горілки та лікєро-горілочаних виробів на 56,5% (з 45,3 до 19,7 млн. дал.) ставка акцизного податку зросла на 179% (з 45,9 грн. за 1 л 100% спирту до 126,96 грн. за 1 л 100% спирту), а надходження до ДБУ зросли на мізерні 21,5% (з 5,67 млрд. грн. до 6,89 млрд. грн.). При цьому, рівень нелегального обігу алкогольної продукції став більшим 50% і – найвищим з усіх галузей, що виробляють підакцизну продукцію.

Однак, є категорія осіб, які свідомо порушують законодавство України щодо виробництва, придбання і реалізації підакцизних товарів та не сплачують відповідних податків до ДБУ.

Про це свідчать і результати роботи органів фіскальної служби. Так, лише за 2017 рік у Львівській області було встановлено 78 фактів торгівлі алкогольними напоями без відповідної на це ліцензії або немаркованої алкогольної продукції, вилучено з обігу 1769 дал. лікєро-горілочаної продукції на суму 2,7 млн. грн. та 857 дал. спирту на суму 1,5 млн. грн., припинено діяльність 7 «підпільних цехів» з незаконного виробництва лікєро-горілочаних виробів. За матеріалами оперативних підрозділів в ЄРДР зареєстровано 20 кримінальних провадження (ч. 1 ст. 204 КК України – 18 крим. пр.; ч. 2 ст. 204 КК України – 2 крим. пр.). Згадана негативна тенденція зберіглася й у 2018 році. За 4 місяці поточного року

підрозділами ДФС у Львівській області вилучено з незаконного обігу підакцизних товарів на загальну суму 23,83 млн. грн., зокрема: спирту-520 дал. на суму 1,17 млн. грн.; лікєро-горілочаних виробів – 378 дал. на суму 1,12 млн. грн.; тютюнових виробів – 403,677 тис. пачок на суму 14,1 млн. грн. У ЄРДР зарєєстровано 8 кримінальних проваджень за ч. 1 ст. 204 КК України.

З огляду на ці дані, тінізація спиртової, лікєро-горілочаної та тютюнової галузей промисловості поза сумнівом несе серйозну загрозу економічній безпеці України. Цілковито очевидно, що повністю побороти тіншову економічну діяльність неможливо, тому слід орієнтуватися на мінімізацію негативних чинників, які сприяють розвитку загальної тінізації економіки. На нашу думку, на часі виправлення наявних упущень й прорахунків у кримінально-правовій та адміністративно-правовій політиці держави у контексті охорони сфери господарської діяльності. Поряд із цим, окреме занепокоєння викликає відсутність ефективних правових механізмів захисту прав інтелектуальної власності як українських, так і іноземних виробників підакцизної групи товарів, що негативно впливає на інвестиційну привабливість країни та її міжнародний імідж.

З досвіду розвинутих країн світу можна зробити висновок, що досягнення цього можливо наполегливою, послідовною роботою органів влади у напрямі ефективного розвитку економіки, здійсненні профілактичної, інформаційно-роз'яснювальної роботи серед населення та суб'єктів господарювання відповідними правоохоронними й контролюючими органами у цій сфері.

1. Податковий кодекс України від 02 грудня 2010 року № 2755-VI [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>

2. Про державне регулювання виробництва і обігу спирту етилового, коньячного і плодового, алкогольних напоїв та тютюнових виробів: Закон України від 19 грудня 1995 року № 481/95-ВР [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/481/95-%D0%B2%D1%80>

3. Про схвалення Стратегії у сфері протидії незаконному виробництву та обігу тютюнових виробів на період до 2021 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2017 р. № 570-р URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/570-2017-%D1%80>

4. Теоретичні підходи до оцінки тіншової економіки України та способів її детінізації / І. О. Рєвак, М. І. Янів // Наукові праці [Чорноморського державного університету імені Петра Могили комплексу «Києво-Могилянська академія»]. Серія: Економіка. – 2010. – Т. 145, Вип. 132. – С. 20-23. – Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Npchdues_2010_145_132_6

5. Тіншова економіка як негативний фактор економічної безпеки України / О.О. Трущенко // Культура народів Причорномор'я. — 2000. — № 13. — С. 54-57.

Н. І. Дідик,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу

(Львівський державний університет внутрішніх справ),

Л. Р. Роль,

курсант 2-го курсу факультету № 3

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ

Проблема адміністративної відповідальності публічних службовців у сьгоднішній адміністративно-правовій науці є досить актуальною, оскільки вона насамперед пов'язується із запобіганням неправомірній діяльності публічних службовців, а також із захистом прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб та публічних інтересів. Аналіз адміністративно-правових норм дозволяє говорити про підвищений ступінь юридичної, в тому числі адміністративної, відповідальності публічних службовців, що зумовлюється специфікою їхнього правового статусу [1, с. 93].

Публічні службовці відповідно до чинного законодавства, зокрема Закону України «Про запобігання корупції» [2], за вчинення правопорушень можуть бути притягнуті до різних видів юридичної відповідальності, в тому числі адміністративної. Правові засади останньої вже давно потребують реформування, оскільки її сучасні зміст, підстави та процедури не повною мірою відповідають початковій сутності та призначенню цього адміністративно-правового інституту, який із застосування штрафів адміністративними органами за порушення загальнообов'язкових правил переріс у зменшену копію кримінальної відповідальності.

У зв'язку з цим актуалізується питання про сутність, теоретичні засади та перспективи розвитку цього виду юридичної відповідальності в наш час, а також особливості її реалізації, в тому числі у випадках застосування до публічних службовців. Особливо актуальним це є в наш час, коли заходи адміністративної відповідальності за своєю суворістю наближаються до кримінальних покарань, а деякі з них можуть бути навіть суворішими (наприклад, до публічних службовців як адміністративне стягнення може застосовуватись позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю на строк до одного року) [3, с. 180].

Інститут адміністративної відповідальності публічних службовців у сучасному своєму стані потребує суттєвого коригування, оскільки чинний КУпАП було прийнято ще у 1984 р., де закріплено адміністративну відповідальність лише посадових осіб та відповідальність військовослужбовців та інших осіб, на яких поширюється дія дисциплінарних статутів. Тому найперше питання, яке виникає при притягненні публічних службовців до адміністративної відповідальності, — які саме особи ними вважаються, оскільки національне законодавство не містить положень щодо визначення поняття «публічного службовця». Однак, поняття «публічної служби» зазначено в ч. 17 ст. 4 КАСУ, де вказано, що публічною службою є діяльність на державних політичних посадах, у державних колегіальних органах, професійна діяльність суддів, прокурорів, військова служба, альтернативна (невійськова) служба, інша державна служба, патронатна служба в державних органах, служба в органах влади Автономної Республіки Крим, органах місцевого самоврядування [4].

Слід відзначити, що питання теорії та практики розвитку інституту публічної служби та відповідальності публічних службовців, зокрема, широко представлені дослідженнями багатьох вітчизняних науковців – В. Б. Авер'янова, І. П. Голосніченка, О. Горбач, С. Д. Дубенко, Ю. П. Битяка, А. Т. Комзюка, Т. О. Коломоєць, І. Костенко, С. Матчук, Н. Р. Нижник та інших.

Відповідно до конституційних положень органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України. Оскільки публічним службовцям дозволено тільки те, що прямо передбачено законом, спостерігається дія спеціально-правового принципу. Що ж стосується населення (громадян, іноземців, юридичних осіб тощо), йому дозволено все, що не заборонено законом (загально-правовий принцип регулювання). Таким чином, громадяни можуть вчиняти будь-які дії або не вчиняти жодних, користуватися або не користуватися своїми правами за умов, що це не порушує чинне законодавство. Що стосується публічних службовців, то тут дещо інша ситуація: їх компетенція, в межах якої вони можуть діяти, чітко передбачена нормативними актами. Так, якщо публічний службовець вчиняє будь-яке діяння, що не належить до його компетенції, це вже вважається правопорушенням, навіть в тому випадку, коли ця дія не є прямо визначеною законом [5, с. 195].

Встановлення саме адміністративної відповідальності публічних службовців підтверджується і рядом правових норм, що визначають їх правовий статус. Так, відповідно до ст. 28 Закону України «Про Національну поліцію» [6] поліцейські можуть нести адміністративну відповідальність за протиправне використання інформаційних ресурсів. За ст. 61 зазначеного Закону одним з обмежень щодо прийняття на службу є притягнення особи до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення, пов'язаного з корупцією. При цьому не всі публічні службовці є саме посадовими особами.

На думку О. Губанова, поняття «публічного службовця» слід розглядати через запропоновані юридичною наукою та практикою ознаки (критерії). Це, зокрема, зайняття посади в органі публічної влади, виконання завдань держави (громади) в межах покладених

на них обов'язків і наданих прав, фінансування з державного (або місцевого) бюджету. Крім того, на публічного службовця покладаються підвищені заходи відповідальності, що пов'язані зі специфікою виконуваних функцій. Приміром, детально регламентовані наслідки невиконання або неналежного виконання публічними службовцями покладених на них обов'язків. Публічний службовець вважається таким, що вчинив службовий проступок, якщо він винен в порушенні виконання покладених на нього обов'язків. Навіть якщо поза службою дії службовця істотно зачіпають інтереси його відомства, зокрема впливають на «повагу і довіру до його посади», вважається, що він вчиняє проступок [7, с. 42].

З точки зору М. І. Зубрицького, для притягнення публічних службовців до адміністративної відповідальності важливим є наявність факту вчинення шкідливої дії чи бездіяльності, що передбачено нормами адміністративного законодавства та посягає на громадський порядок, власність, права і свободи громадян й на встановлений порядок управління [8, с. 283]. Іншими словами, публічний службовець може бути притягнений до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного проступку. Крім того, публічний службовець може бути притягнений до адміністративної відповідальності за вчинення корупційного діяння або іншого правопорушення, пов'язаного з корупцією, відповідно до Закону України «Про запобігання корупції» [2].

Отже, публічні службовці можуть бути притягнені до адміністративної відповідальності за порушення правил, що належать до їх службових обов'язків. У разі порушення такими суб'єктами загальних правил адміністративно-деліктного законодавства, до них повинні бути застосовані більш суворі стягнення, ніж до пересічних громадян, оскільки вони є безпосередніми представниками державної влади. З огляду на це можна стверджувати, що питання про адміністративну відповідальність публічних службовців потребує нового погляду, а розв'язання відповідних проблем — комплексного рішення.

1. Горбач О. Відповідальність публічних службовців за адміністративно-деліктним законодавством: теорія та практика застосування. *Публічна служба і адміністративне судочинство: здобутки і виклики*: зб. матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5–6 липня 2018 року). К.: ВД «Дакор», 2018. С. 89–93.

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

3. Комзюк А. Т. Деякі проблеми реалізації принципів адміністративної відповідальності публічних службовців. *Публічна служба і адміністративне судочинство: здобутки і виклики*: зб. матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5–6 липня 2018 року). К.: ВД «Дакор», 2018. С. 180–182.

4. Кодекс адміністративного судочинства України від 06.07.2005 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2005. № 35–37. Ст. 446.

5. Костенко І. Юридична відповідальність публічних службовців. *Публічна служба і адміністративне судочинство: здобутки і виклики*: зб. матеріалів I Міжнародної науково-практичної конференції (м. Київ, 5–6 липня 2018 року). К.: ВД «Дакор», 2018. С. 194–198.

6. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 63. Ст. 2075.

7. Губанов О. Види та нормативно-правове регулювання юридичної відповідальності публічної служби. *Visegrad Journal on Human Rights*. 2016. № 5/1. С. 42–47.

8. Зубрицький М. І. Особливості адміністративної відповідальності державних службовців / М. І. Зубрицький. *Науковий вісник публічного і приватного права*. 2016. № 11. С. 280–284.

З. Ф. Дільна,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

Конвенція про захист прав та основоположних свобод у ст. 6 визначає право кожного обвинуваченого одержувати безоплатну допомогу перекладача, якщо він не розуміє мови, яка використовується в суді, або не розмовляє нею.

Окрім того, Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях також дотримується вимог щодо забезпечення права обвинуваченого на безоплатну допомогу перекладача (як усного перекладу, так і письмового усіх процесуальних документів чи заяв, які потрібні йому для розуміння того, що відбувається), що відповідно буде гарантувати йому додержання інших його прав (Рішення Європейського суду «Людіке, Белькесем та Коч проти Німеччини» від 28.11.1978 року).

Власне чинний Кримінальний процесуальний кодекс України, виходячи із вимог дотримання засади мови, якою здійснюється кримінальне провадження, також регламентує відповідно до ч. 3 ст. 29 Кримінального право користуватись послугами перекладача, зокрема: «слідчий суддя, суд, прокурор, слідчий забезпечують учасникам кримінального провадження, які не володіють чи недостатньо володіють державною мовою, право давати показання, заявляти клопотання і подавати скарги, виступати в суді рідною або іншою мовою, якою вони володіють, користуючись послугами перекладача в порядку, передбаченому КПК України» [1].

Проте, самого визначення поняття «перекладач» процесуальний закон не містить, за винятком лише ст. 68 КПК, де передбачено процесуальний статус такого учасника, визначаючи його права та обов'язки. Окрім того, чинний КПК України відносить перекладача до інших учасників провадження, хоча саме йому відведена важлива роль у відносинах між учасниками, з огляду на необхідність реалізації механізму забезпечення прав та законних інтересів учасників провадження, зокрема тих, хто не володіє або недостатньо володіє мовою, якою здійснюється кримінальне провадження.

Які ж вимоги закон ставить до такого учасника провадження, як перекладач. У науці вбачаються різні підходи, зокрема науковець О. П. Головинська зазначає, що перекладачем може бути повнолітня особа, яка запрошується до участі в кримінальне судочинство у випадках, передбачених кримінально-процесуальним законом, вільно володіє мовами, знання яких необхідне для перекладу [2, с. 16]. Також вона допускає, що перекладачем може бути особа вже із 16 років. Інші науковці, такі як А. Фірсова, О. Покрещук та С. Фурса підтримують думку про те, що для перекладача недостатньо лише володіти обома мовами, тоді, як необхідні також певні знання в юриспруденції, володіти юридичною термінологією, мати мінімальний багаж знань у певній галузі, достатній словниковий запас тощо.

Науковець Т. М. Кузик вважає, що перекладачем у суді може бути особа, яка обов'язково досягла повноліття, має відповідну освіту та кваліфікацію та склала іспит у Міністерстві юстиції України, тобто отримала сертифікат, який надає їй право на судових переклад, і внесена до Реєстру судових перекладачів, і саме факт атестації таких перекладачів слугував би ознакою їх компетенції [3, с. 343]. Щодо Реєстру, то варто зазначити, що на сьогодні сформований Довідково-інформаційний реєстр перекладачів, який являє собою веб-сторінку офіційного веб-сайту Державної міграційної служби України, що містить відомості про перекладачів, які можуть залучатися органами державної влади для надання послуг перекладу під час розгляду заяв та проведення співбесід з біженцями та іншими категоріями мігрантів, під час здійснення їх затримання, забезпечення надання їм правової допомоги, розгляду адміністративними судами справ щодо біженців та видворення з України іноземців та осіб без громадянства, здійснення досудового розслідування та розгляду судами кримінальних проваджень і справ про адміністративні правопорушення, вчинені біженцями та іншими категоріями мігрантів на території України [4]. Однак слід зазначити, що внесення відомостей до такого Реєстру ще не означає точної впевненості у компетентності особи перекладача, адже ця процедура не передбачає складання кваліфікаційного іспиту чи будь-якої іншої форми перевірки знань мови перекладу чи володіння спеціальною термінологією. Тому видається, що єдиним підтвердженням компетентності особи щодо перекладу може бути диплом перекладача, про який вносяться відомості до Реєстру.

Так, щодо чинного кримінального процесуального закону, то однією з вимог визначається компетентність. При цьому у сучасному кримінальному провадженні для визначення рівня компетентності перекладача не передбачено жодних процедур чи методик, тому так і залишається відкритим питання про порядок перевірки перекладача на рівень його знання мови. Відповідно єдиним підтвердженням компетентності перекладача може вважатись його диплом. Виходячи із визначення поняття компетентність,

вбачається, що мається на увазі перш за все проінформованість, обізнаність, авторитетність. Тобто це здатність особистості добре орієнтуватись та бути обізнаною у певному колі питань. Власне науковці досить по різному трактують поняття «професійна компетентність». Наприклад, В.Адольф стверджує, що «професійна компетентність – це складне утворення, що вміщує комплекс знань, умінь, властивостей і якостей особистості, що забезпечують варіативність, оптимальність та ефективність побудови навчально-виховного процесу» [5, с. 118]. Науковець В. Веснін окреслює професійну компетентність як здатність працівника якісно й безпомилково виконувати свої функції, як у звичайних, так і в екстремальних умовах, успішно опановувати нові знання й швидко адаптуватися до змінних умов [6, с. 59].

Для порівняння слід навести приклад підходу до визначення компетентності перекладача у кримінальному процесуальному законі Австрійської Республіки, де перекладач визначається, як особа, яка використовуючи свої особливі знання може здійснювати переклад з мови судочинства на іншу мову або навпаки. Окрім того, існує Закон «Про експертів та судових перекладачів», який фактично розрізняє усного та письмового перекладача. Також, на території юрисдикції конкретного суду існує так званий інститут присяжних (судових) перекладачів, які повинні здійснювати офіційний переклад юридичних документів, а також надання послуг усного перекладу.

Такі присяжні перекладачі повинні періодично проходити атестацію і є підконтрольними Міністерству юстиції. У Польщі також існує такий інститут, як присяжний перекладач, і відповідно такий перекладач також відповідає за якість свого перекладу, і навіть існує спеціальна Комісія професійної відповідальності. Окрім того, іспити для отримання сертифікату перекладача є досить складними та дорогими, відповідно присяжних перекладачів небагато, особливо з менш популярних мов.

Видається, що для допуску перекладача до здійснення перекладу, він повинен бути насамперед компетентним у: 1) мові; 2) комунікації; 3) білінгвізм (тобто здатність оперувати двома мовами); 4) технічна компетенція та презентабельність; 5) особистісні характеристики (наприклад розвиток пам'яті, увага тощо); 6) професійно поставлений голос, дикція та відсутність мовних дефектів; 7) володіння окремими технічними прийомами перекладу, як наприклад мнемотехніка (тобто певна сукупність прийомів, які б полегшували процес запам'ятовування і збільшують обсяг пам'яті), мовна компресія (тобто використання стислих мовних одиниць) чи мовного розгортання.

Отже, можна говорити про те, що визначити компетентність перекладача дійсно складно, відповідно учасники провадження покладаються лише на диплом. Тому необхідно перш за все, вдосконалити процедуру допуску перекладачів до участі у кримінальному провадженні, а саме ускладнити процедуру отримання відповідного диплому, проводити періодично переатестацію таких перекладачів або ж взагалі за прикладом окремих зарубіжних держав створити відповідний контролюючий орган, який би відповідав за професійну компетенцію того чи іншого перекладача.

Проте, не слід забувати, що гарантією здійснення ефективного та належного перекладу є норма закону щодо відповідальності перекладача за завідомо неправильний переклад (ст. 384 КК України), тобто за дії, які полягають у перекручуванні при перекладі змісту усного чи письмового мовлення учасників кримінального провадження або ж у замовчуванні при перекладі важливих обставин справи.

1. Кримінальний процесуальний кодекс Країни: Закон від 12.04.2018 р. RL. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>

2. Головинская Е. П. Процессуально-правовые основы деятельности переводчика по обеспечению принципа языка уголовного судопроизводства: дисс. на соискание ученой степени доктора юридических наук: 12.00.09. Воронеж, 2006. 193 с.

3. Кузик Т. М. Поняття та вимоги до особи перекладача у кримінальному процесі України. *Університетські наукові записки*. 2013. № 1 (45). С. 341–346.

4. Порядок ведення Державною міграційною службою України Довідково-інформаційного реєстру перекладачів: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 11.03.2013 р. № 228. URL. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0801-13>

5. Адольф В. А. Профессиональная компетентность современного учителя: монография. Красноярск: Красноярский Гос. ун-т, 1998. 286 с.

6. Веснин В. Р. Практический менеджмент персонала: пос. по кадровой работе. М.: Юристъ, 1998. 96 с.

Ю. І. Дмитрик,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативного-розшукової діяльності
факультету № 2 ІФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ),

О. Ю. Душак,
курсант 3-го курсу факультету № 2 ІФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ СВІДКІВ ЯК УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА

Забезпечення безпеки свідків як учасників кримінального судочинства є способом отримання необхідної кількості доказів, гарантією швидкого, повного та неупередженого розслідування кримінальних правопорушень, можливістю оперативного працівника безперешкодно виконувати покладені на нього обов'язки. Здійснення заходів спрямованих на захист учасників кримінального судочинства є організаційно-управлінським процесом і оперативним механізмом подолання кримінального впливу, однією з форм протидії проявам організованої злочинності.

Загальновідомо, що злочинці у будь-який спосіб намагаються уникнути покарання за вчинені ними злочини, усіляко перешкоджають викриттю та припиненню їх злочинної діяльності. Протидіючи цьому, вони вдаються до крайніх заходів, наприклад, таких як вбивство свідків або їх близьких родичів. Як наслідок, свідки відмовляються співпрацювати, давати показання чи ухиляються від вчинення процесуальних дій, змінюють свої попередні свідчення, надають неповні чи не достатньо чіткі показання з огляду на реальну чи потенційну загрозу застосування в ході кримінального провадження до них, членів їхніх сімей, близьких родичів насильства чи інших форм протиправного впливу з боку зацікавлених осіб.

Незважаючи на те, що вітчизняне законодавство містить способи захисту свідків, у ньому є ряд істотних недоліків. Таким чином, виникає необхідність, привести національне законодавство у відповідність з міжнародними та європейськими стандартами щодо забезпечення безпеки свідків як учасників кримінального судочинства [1].

Однією з головних причин латентності злочинності, насамперед організованої, є те, що інформація про вчинені злочини не надходить до правоохоронних органів, оскільки громадяни, побоюючись розправи з боку злочинців, не вірять у спроможність їх захисту від протиправних посягань.

Як наслідок, усе частіше, доводиться зустрічатись з тим, що не тільки свідки, а й самі потерпілі, не бажають інформувати про відомі їм фактичні дані щодо злочинів та мати справу з правоохоронними органами [2, с. 4].

Зауважимо, що згідно із законодавством деяких іноземних держав термін «свідок» (witness), який підлягає захисту, вживають у таких значеннях:

- учасник організованої злочинної групи (далі – ОЗГ), який співпрацює зі слідством;
- потерпілий, свідок;
- інша особа (очевидець злочину, експерт тощо).

Захист надають найчастіше представникам першої групи. Мотивація їх співпраці зі слідством полягає у прагненні до отримання менш суворого покарання за вчинені ними злочини за вироком суду, а також у фізичному захисті від неправомірних посягань із боку інших членів ОЗГ за викриття їхньої протиправної діяльності [3, с. 20].

Оскільки забезпечення безпеки свідків як учасників кримінального судочинства є правозастосовчим видом державної діяльності, кожна з її складових підлягає нормативному врегулюванню, що має здійснюватися на різних рівнях.

Так, в Україні питання захисту свідків регулюється Кримінальним процесуальним кодексом України та Законом України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві». Останній було прийнято для подолання цієї проблеми 1993 року. Він містить досить великий, але не вичерпний перелік конкретних заходів, що,

як декларується у Законі, можуть застосовуватись до надзвичайно широкого кола учасників кримінального судочинства, а також членів їх сімей та близьких родичів. Підставою для вжиття будь-якого із заходів забезпечення безпеки Закон визначає дані, які свідчать про наявність реальної загрози життю, здоров'ю, житлу і майну вказаних осіб. Очевидно, що можливості належного забезпечення високого рівня безпеки всім тим, щодо кого виникають такі підстави, обмежені досить скромними матеріальними й фінансовими ресурсами нашої країни. З огляду на це, а також враховуючи ряд інших чинників (відсутність належного досвіду застосування таких заходів; відсутність методики їх застосування; недостатня довіра до підрозділу, що виконує такі заходи; недовіра потерпілих (свідків) до ефективності заходів захисту тощо) на практиці рішення про застосування заходів безпеки приймається уповноваженими суб'єктами не досить часто. До того ж, як правило, застосовуються найпростіші та не завжди найефективніші з усіх передбачених Законом заходи [4, с. 58].

Проте окремі передбачені законом гарантії правового і соціального захисту особам, які сприяють правоохоронній діяльності та беруть участь у кримінальному судочинстві, все ж мають не тільки декларативний характер. Йдеться про можливість окремих учасників процесу ініціювати застосування заходів безпеки, про можливість проведення закритого судового розгляду в справах про осіб, узятих під захист, забезпечення конфіденційності даних про таких осіб шляхом обмеження відомостей про них в матеріалах кримінального провадження, проведення впізнання поза візуальним спостереженням тих кого впізнають.

Сьогодні, щоб переконати ключових свідків не боятися – українські правоохоронці можуть запропонувати тільки фізичну охорону. Кількох бійців спецпідрозділу, що цілодобово перебуватимуть поруч зі свідком. Випадки, ж отримання свідками нових імен, документів, можливості зміни зовнішності та переміщення в інше місто або країну – є скоріш винятками, ніж правилом [5].

Єдиний правильний шлях – переглянути правила захисту осіб, котрі охороняються у зв'язку з розслідуванням кримінальних проваджень, внести відповідні зміни до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» чи прийняти його в новій редакції, а також створити національну програму захисту свідків за міжнародними стандартами [6].

Найбільший довід, у даній сфері, накопичено у США, де функціонує ефективна й надійна система підтримки жертв злочинів та громадян, які добровільно співпрацюють із правоохоронними органами та ризикують зазнати посягань злочинців. Здійснення захисту осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, в США базується на основі нормативних документів, які належним чином регламентують такий вид діяльності. Зокрема, одним із наявних прикладів є прийнятий в 1970 році Закон «Про контроль за організованою злочинністю» [3, с. 23–24]. На підставі даного Закону, Міністр юстиції був уповноважений забезпечувати безпеку свідків, які давали правдиві свідчення по справах, що торкалися організованої злочинності та інших резонансних злочинів. Маршальська служба у структурі Міністерства юстиції офіційно була названа саме тим органом, що повинен відповідати за програму забезпечення безпеки свідків. Для цієї служби основним обов'язком на той момент було забезпечення безпеки суддів. Сьогодні ж маршали відповідальні за пошук втікачів, захист федеральної судової влади, контроль за виконанням їх вироків і рішень, розшук, арешт і нагляд за утриманням федеральних злочинців, транспортування федеральних ув'язнених, захист федеральних свідків та матеріальних цінностей, конфіскованих за рішенням суду, аукціонний продаж конфіскованого майна, а також боротьба з тероризмом і масовими заворушеннями [7].

Разом з тим, відповідно до Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» здійснення заходів безпеки осіб покладається на ті органи в провадженні яких знаходяться кримінальні провадження. У складі цих органів з цією метою створюються спеціальні підрозділи [8].

Такий стан справ свідчить про те, що кожен із суб'єктів, які забезпечують безпеку, не в силі комплексно та якісно вирішити питання, щодо захисту осіб яким загрожує чи може загрозувати небезпека, адже їх діяльність попри інші завдання є розпорошена. Це підтверджується також і недофінансуванням окремих підрозділів, відсутністю оперативно-технічних можливостей, досвіду роботи, рівня їх підготовки тощо.

Вирішити це питання можна, створивши незалежний підрозділ, за належністю та повноваженнями схожим на Національне антикорупційне бюро, діяльність якого буде спрямована на захист свідків та інших учасників кримінального судочинства [6].

Підводячи підсумок, слід відмітити, що сьогодні захист свідків та інших учасників кримінального судочинства розглядається міжнародним співтовариством як найважливіший інструмент протидії організованим формам злочинності.

У багатьох країнах світу була сформована ефективно діюча та ретельно відпрацьована система забезпечення безпеки учасників кримінального судочинства, з цією метою впроваджені спеціальні програми, прийнято відповідне законодавство.

На нашу думку, реформуючи українську систему захисту учасників кримінального судочинства, слідуючи позитивному міжнародному досвідові, імплементуючи його до національного законодавства, доцільно створити єдиний, незалежний підрозділ із захисту свідків та інших осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві, завданнями якого повинні бути: оцінка характеру та рівня загроз учасникові кримінального судочинства та обрання належної програми захисту для конкретної особи; координація діяльності між правоохоронними органами та органами державної влади в інтересах забезпечення безпеки свідків; міжнародне співробітництво в рамках надання допомоги іншим державам у переховуванні особи, яка перебуває під захистом; організація та участь в різноманітних тренінгах, семінарах, конференціях, ознайомлення з програмами захисту свідків інших країн та інше.

Що стосується Закону України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» 1993 року, його слід оновити, із урахуванням реалій сьогодення, використовуючи досвід тих країн, в яких захист свідків є пріоритетом в боротьбі зі злочинністю.

1. Гриньків О. О. Застосування заходів безпеки учасників кримінального судочинства: вітчизняна практика та світовий досвід: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. К., 2010. 20 с.
2. Азаров М. Ю. Захист учасників кримінального судочинства від тиску та посягань організованих злочинних угруповань, як гарантія здійснення правосуддя. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2012. № 1. С. 3–12.
3. Гриньків О.О., Ляш А.О. Заходи забезпечення безпеки у кримінальному судочинстві: монографія Тернопіль, 2012. 260 с.
4. Середа Г. П. Система забезпечення безпеки потерпілих і свідків в Україні: проблеми застосування та перспективи вдосконалення. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2010. № 3. С. 58–61.
5. Чи здатна Україна захистити свідків злочинів. URL: <https://hillmont.com.ua/ukr/wp-content/uploads/2017/06/Чи-здатна-Україна-захистити-свідків-злочинів.pdf>
6. КМЕС пропонує створити в Україні програму захисту свідків. URL: http://zib.com.ua/ua/128527-kmes_propone_stvoriti_v_ukraini_programu_zahistu_svidkiv.html
7. Служба маршалів США URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Служба_маршалів_США
8. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України від 23.12.1993 р. № 3782-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 11. Ст. 51.

О. М. Дуфенюк,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судової медицини
та психіатрії факультету № 1 ІФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОЦІНКА ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА У СВІТЛІ ДОКТРИНИ «ПЛОДІВ ОТРУСНОГО ДЕРЕВА»

Сьогодні існує багато різних концепцій недопустимості доказів. У цьому напрямі особливу інформативність та комплексним підходом до дослідження вирізняється однойменна публікація В. В. Вапнярчука, в якій автор висвітлює концепції «нешадного виключення доказів», «істотності порушення кримінального процесуального закону під час формування доказової основи правової позиції суб'єкта доказування», «плодів отруєного

дерева», «асиметрії правил допустимості доказів», «срібного блюдця», «розбитого дзеркала» [1, с. 162–167].

В стосунку до висновку експерта вагоме значення має концепція «плодів отруєного дерева», яка знайшла відображення у кримінальному процесуальному законодавстві, а також рішеннях ЄСПЛ, що є джерелами права для українських судів. Характерний підхід для англосаксонської системи права передбачав невизнання допустимими доказів, які отримані з використанням іншого недопустимого доказу.

На думку Д. Б. Сергєєвої, слід розглядати окремим випадком встановлення належності джерела фактичних даних як критерію допустимості доказу в кожному випадку оцінки фактичних даних та їх процесуальних джерел. Втім викликає певне здивування приведені дослідницею результати аналізу судово-слідчої практики, а також анкетування слідчих ОВС та прокурорів, які здійснюють процесуальне керівництво за досудовим розслідуванням, лише у 14% випадків визнання доказів недопустимими суд визнав недопустимими й похідні докази [2, с. 84]. Відсоток мав би бути значно вищим, адже така практика засвідчує ігнорування правила «плодів отруєного дерева» та суперечить позиції ЄСПЛ. Якщо в справі було встановлено факт – допущено істотне порушення законодавства (у розумінні ст. 87 КПК України), що зобов'язує суд визнати недопустимим один доказ, то відразу повинен спрацювати «ефект доміно» і повинні бути визнані недопустимими наступні докази, зокрема отримані в результаті експертного дослідження першого недопустимого доказу. Така ж правова позиція впливає із Постанови ВС України від 15.02.2018 р. № 357/14462/14-к [3].

Ст. 17 Закону України від 23.02.2006 р. «Про виконання рішень та застосування практики Європейського суду з прав людини» передбачено, що при розгляді справ суди застосовують Конвенцію та практику ЄСПЛ як джерело права. Відповідно до ч. 2 ст. 8 КПК України принцип верховенства права у кримінальному провадженні застосовується з урахуванням практики ЄСПЛ. Таким чином з урахуванням доктрини «плодів отруєного дерева», сформульованої у рішеннях «Балицький проти України», «Тейксейра де Кастро проти Португалії», «Шабельник проти України» визнаються недопустимими не лише докази, які безпосередньо отримані внаслідок порушення, а також і докази, які не були б отримані, якби не були отримані перші. Матеріали/докази, отримані в результаті використання недопустимого матеріалу/доказу самі є недопустимими як докази.

Таке обґрунтування лежить в основі численних рішень українських судів щодо визнання недопустимими висновків експертів, коли об'єкт експертизи було вилучено із істотним порушенням кримінального процесуального законодавства. Типовими були порушення законодавства під час огляду та обшуку (проведення без належних процесуальних підстав, без участі захисників, без забезпечення безперервного відеозапису і т. д.), що приводило до визнання недопустимими докази, отримані в результаті проведення цих слідчих (розшукових) дій. Апелюючи до концепції «плодів отруєного дерева», суди приймають рішення про визнання недопустимими відомості, що містяться у висновках експертів, з наступним формулюванням:

– «...суд приймає до уваги, що висновок експерта №1492-Д від 18.12.2017 року ґрунтується на ксерокопії дактилокарти, яка взагалі не завірена належним чином та не набрала статусу офіційного документу. Тому суд зазначений висновок експерта визнає неналежним доказом. З урахуванням наведеного, відомості, що містяться у висновку експерта № 13В/62Д від 23.01.2017 року, постанові від 19.01.2017 року про визнання речовими доказами вилученого під час проведення обшуку, листі про результати перевірки АДІС «Дакто-2000» від 26.01.2017 року, висновок експерта № 1492-Д від 18.12.2017 року, з огляду на те, що вказаний предмет, отриманий на підставі протоколу обшуку від 17.01.2017 року, суд вважає недопустимими та до уваги не приймає...» [4];

– «...за таких підстав, суд з огляду на допущені в даному кримінальному провадженні порушення прав людини, не приймає як допустимий доказ, що є похідним, висновок експерта №3/10-1260 від 02.12.2016 оскільки на дослідження експертів надана речовина рослинного походження, вилучена з порушенням процесуальних норм...» [5];

– «...таким чином, дані, які містяться в зазначеному вище протоколі обшуку, суд не приймає до уваги як належні та допустимі докази вини ОСОБА_2А у вчиненні злочину.

Суд також визнає недопустимим доказом висновки балістичних експертиз: № 1/313 від 21.03.2016 р., (та с. 170–178), № 1/314 від 17.03.2016 р. (а.с. 180–183), № 1/315 від 26.02.2016 р., оскільки на дослідження експертиз направлені предмети, які були вилучені під час обшуку відповідно до протоколу, дані якого визнані судом недопустимими доказами...» [6] та ін.

Доволі часто визнання недопустимими доказів, що містяться у висновку експерта, «розсипається» уся справа, «ламається» лінія обвинувачення, що приводить до ухвалення виправдувальних вироків. Черговий приклад як працює концепція «плодів отруєного дерева» у реальному житті було оприлюднено 04 липня 2018 р. на офіційному порталі судової гілки влади в Україні.

Відповідно до цієї інформації, 03.07.2017 року Кам'янець-Подільський міськрайонний суд виніс виправдувальний вирок відносно військовослужбовця, який обвинувачувався за ч. 3 ст. 408 КК України (Дезертирство, вчинене в умовах воєнного стану або в бойовій обстановці). Громадянин К обвинувачувався в тому, що 01 лютого 2017 року близько 8 год. залишив місце проходження військової служби, без поважних причин, умисно та в умовах особливого періоду і по теперішній час не повернувся до військової частини. Судом шляхом призначення судово-технічної експертизи було встановлено, що постанову про призначення групи прокурорів у даному кримінальному провадженні, підписано електрографічним способом за допомогою копіювально-множильної техніки, а не особисто уповноваженою на те особою. Вказана обставина, на переконання суду, свідчить про те, що зазначені в постанові прокурори не мали будь-яких повноважень здійснювати процесуальне керівництво досудового розслідування у даному кримінальному провадженні. А тому повідомлення про підозру громадянину К. було складено та погоджено не уповноваженими на те посадовими особами, що у свою чергу призвело до визнання його судом недопустимим доказом. Внаслідок цього суд застосував концепцію «плодів отруєного дерева», тобто оцінку допустимості всього ланцюжка доказів, що базуються один за іншим, а не кожного окремого доказу автономно, визнавши всі інші зібрані в рамках досудового розслідування докази недопустимими, та виправдав громадянина К. у зв'язку з недоведеністю його вини [7].

Водночас в українській судово-слідчій практиці трапляються випадки помилкового застосування доктрини «плодів отруєного дерева», коли підставою для визнання доказів недопустимими була якість змісту документів складених у ході процесуальних дій (суд визнав недопустимим висновок автотехнічної експертизи, оскільки його дані є похідними від попереднього висновку експертизи, в якому було виявлено неточності та суперечності), а не порушення вимог процесуальної форми їх призначення чи проведення, на що звертав увагу ВС України [3].

Науковий дискурс навколо питання допустимості доказів не можна вважати завершеним зважаючи на ще одну позицію ЄСПЛ, до якої часом апелює українська Фемида. Йдеться про засаду, яка полягає в наступному: «...при недопустимості одного доказу в єдиному ланцюжку, суд повинен в подібному випадку вирішити питання про справедливість судового розгляду в цілому. Тобто, якщо процес по даній справі в цілому і загалом справедливий, то і отримані у незаконний спосіб докази можуть бути прийнятними, прикладом чого є рішення ЄСПЛ у справі «Хан проти Сполученого Королівства...» [9]. Це виключає автоматизм прийняття рішень судами на доктринальній підставі «отруйних плодів» і передбачає індивідуальний підхід до кожного кримінального провадження як до унікального механізму згромадження, дослідження, оцінки та використання доказів.

-
1. Вапнярчук В. В. Щодо недопустимості доказів. *Право і суспільство*. 2016. № 5. С. 162–167.
 2. Сергеева Д. Б. Допустимість доказів в теорії та КПК 2012 року. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 3. С. 84.
 3. Постанова ВС України від 15.02.2018 р. у справі № 357/14462/14-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
 4. Вирок Київського районного суду м. Одеси від 22.05.2018 р. у справі № 520/1718/18. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.
 5. Вирок Дзержинського міського суду Донецької області від 02.03.2018 р. у справі № 255/7126/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

6. Вирок Київського міськрайонного суду Черкаської області від 27.03.2017 р. у справі № 707/1294/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

7. Як працює концепція «плодів отруєного дерева» у реальному житті. URL: <https://court.gov.ua/press/news/516915/>.

8. Вирок Маневицького районного суду Волинської області від 10.11.2017 р. у справі 164/1457/16-к. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua>.

І. М. Євхутич,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
факультету № 2 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ),

Р. Я. Демків,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри цивільного права та процесу
факультету № 2 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПРИМУСОВОЇ ПРАЦІ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ

Уперше про торгівлю людьми як про глобальну проблему було заявлено ще на початку ХХ століття. Тоді й виникла потреба напрацювання системних підходів до боротьби із цим явищем. Ряд важливих міжнародних документів, спрямованих на боротьбу з цим явищем було прийнято у першій половині ХХ століття.

У 1948 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Загальну декларацію прав людини, що закріпила основні принципи міжнародного права. У статті 4 даної Декларації зазначено: «Ніхто не повинен утримуватися в рабстві або підневільному стані; рабство й работоргівля забороняються у всіх їхніх видах» [1]. Абсолютну заборону рабства та работоргівлі підтверджено також у статті 8 Міжнародного пакту про громадянські і політичні права 1966 року [2].

Відповідно до ст. 3 Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, прийнятого резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 року, торгівля людьми означає здійснювані з метою експлуатації вербування, перевезення, передачу, приховування або одержання людей шляхом загрози силою або її застосування або інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою або уразливістю положення, або шляхом підкупу, у вигляді платежів або вигод, для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу. Експлуатація включає, як мінімум, експлуатацію проституції інших осіб або інші форми сексуальної експлуатації, примусову працю або послуги, рабство або звичаї, подібні з рабством, підневільний стан або вилучення органів [3].

У національному законодавстві поняття торгівлі людьми зазначено у ст. 1 Закону України «Про протидію торгівлі людьми» від 20 вересня 2011 року, де торгівля людьми – це здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином [4].

Ми розглянемо торгівлю людьми крізь призму примусової праці. Примусова праця є одним з найпоширеніших форм торгівлі людьми. Від неї можуть потерпати люди будь-якого віку незалежно від статі. Жінки старшого віку й навіть діти можуть бути змушені працювати в рабських умовах у сільськогосподарському й промисловому секторах, у домашньому господарстві, на будівництві, у сфері обслуговування. Чоловіків часто

експлуатують у будівництві, сільському господарстві, промисловості, інших сферах. Робочий день у них ненормований, умови проживання й харчування переважно не відповідають санітарно-гігієнічним нормам.

За даними Міжнародної організації з міграції в Україні із січня 2000 року по червень 2018 року 14687 постраждалих осіб отримали комплексну реінтеграційну допомогу, в т. ч. юридичну, медичну, психологічну, фінансову, освітню та інші види допомоги залежно від індивідуальних потреб.

Станом на червень 2018 року кількість виявлених постраждалих осіб становить 582 особи, у 2017 році – 1259 осіб. Перше місце у країнах призначення займає Російська Федерація (з липня 2000 року по червень 2018 року) – 7280 осіб, друге – Республіка Польща 2064 особи, третє місце посідає – Туреччина (1283 особи).

Кількість спроб торгівлі людьми з метою трудової експлуатації: 2018 рік – 1 особа; 2017 рік – 2 осіб; 2016 рік – 4 особи; 2013 рік – 3 особи; 2010 рік – 11 осіб.

Із них 32 випадків втягнення у злочинну діяльність; 24 випадки та дві спроби незаконного вилучення органів. 63 випадки високого ризику потрапляння у ситуацію торгівлі людьми [5].

Однак, зазначені дані суттєво розбігаються з показниками, взятими з практики. В Україні відсутня єдина статистика щодо кількості та категорій осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Правоохоронні органи надають офіційні дані лише про ту кількість потерпілих, яких вони реєструють у ході розслідування кримінальних проваджень. Не задокументовані випадки ними до уваги не беруться, що заважає проведенню об'єктивної оцінки існуючої ситуації. Міжнародна організація з міграції, громадські організації та національні надавачі соціальних послуг ведуть власну статистику про потерпілих від торгівлі осіб, яким вони допомагають, що дає можливість не тільки оцінювати масштаби цього явища, але й вивчати його особливості: причини, наслідки, групи ризику, потреби потерпілих тощо [6, с. 4].

Не дивлячись на те, що заборона примусової праці вперше була проголошена ще в 1930 році, її закріплення на законодавчому рівні в Україні є відносно новим явищем. Найперше заборона примусової праці встановленою на конституційному рівні. Відповідно до ст. 43 Конституції України використання примусової праці є забороненим. Однак й досі відповідна норма не знайшла свого закріплення на галузевому рівні, зокрема в Кодексі законів про працю України, який є основним регулятором трудових правовідносин. Певні рекомендації щодо застосування ч. 3 ст. 43 Конституції України в нормах галузевого законодавства свого часу були сформульовані Пленумом Верховного Суду України у постанові № 9 «Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя» від 1 листопада 1996 року [7]. Також слід відмітити, що саме поняття «примусової праці» на законодавчому рівні не закріплено. Вищезгадана дефініція використовується в Конвенції Міжнародної організації праці № 29 від 28.06.1930 р., ратифікована Верховною Радою УРСР 10.08.1956 р. «Про примусову чи обов'язкову працю», де «примусова праця» визначається як праця на послуги, що вимагаються від особи під загрозою покарання і які ця особа не збиралася виконувати самостійно [8].

Для боротьби з торгівлею людьми в Україні 4 лютого 2016 року постановою Кабінету міністрів України була затверджена Державна соціальна програма протидії торгівлі людьми на період до 2020 року. Метою Програми є запобігання торгівлі людьми, підвищення ефективності виявлення осіб, які вчиняють такі злочини або сприяють їх вчиненню, а також захист прав осіб, постраждалих від торгівлі людьми, особливо дітей, та надання їм допомоги.

Виконання Програми передбачається протягом 2016–2020 років. На 2017–2019 роки, зокрема, заплановано: удосконалення нормативно-правової бази у сфері протидії торгівлі людьми, запровадження стандартів надання соціальних послуг особам, які постраждали від неї, інформування громадськості через засоби масової інформації, спеціальні друквані матеріали про нові тенденції у торгівлі людьми (трудова експлуатація, вилучення органів, використання у збройних конфліктах тощо); проведення моніторингових візитів до всіх регіонів України з метою перевірки стану виконання актів законодавства та діяльності закладів, що надають допомогу особам, які постраждали від торгівлі людьми; проведення комплексних соціологічних досліджень, інших заходів з метою оцінювання масштабу поширення різних форм експлуатації та торгівлі людьми [9].

Неабиякий внесок у боротьбу та протидію з торгівлею людьми здійснюють неурядові організації, діяльність яких, насамперед, спрямована на надання допомоги потерпілим від цього явища особам. Виключно при взаємодії та співробітництві потерпілих і правоохоронних органів можна притягнути до відповідальності винних осіб. Досить часто жертви торгівлі людьми, в першу чергу, звертаються до неурядових організацій за допомогою, а вже після цього (не обов'язково) – до правоохоронних органів. Отже, рівень довіри осіб, що піддавались експлуатації, до компетентних державних органів є нижчим, ніж до неурядових організацій. Саме тому неурядові організації можуть виступати «посередником» між потерпілими та правоохоронними органами. Крім того, допомагаючи потерпілим, у співробітників неурядових організацій є можливість установити місцезнаходження потенційних жертв із подальшим їх звільненням з рабства, що не виявляється можливим без співпраці з відповідними правоохоронними органами [10, с. 43].

Підсумовуючи викладене, стає очевидним, що в Україні є досить широкий спектр проблем, пов'язаних з торгівлею людьми починаючи з законодавчого закріплення і закінчуючи заходами щодо протидії. Необхідно поглиблювати взаємодію та співпрацю компетентних органів державної влади з неурядовими організаціями з метою ефективної боротьби з даним явищем.

1. Загальна Декларація прав людини: Міжнародний документ від 10.12.1948 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
2. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права: Міжнародний документ від 16.12.1966 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
3. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Міжнародний документ від 15.11.2000 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>
4. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 р. № 3739-VI. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
5. Протидія торгівлі людьми в Україні: статистика МОМ станом на 30.06.2018 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
6. Інформаційно-просвітницька робота з протидії торгівлі людьми. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>
7. Про застосування Конституції України при здійсненні правосуддя: Постанова Верховного Суду України від 01.11.1996 р. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
8. Конвенція про примусову чи обов'язкову працю: Міжнародний документ від 15.11.2000 р. № 29. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.
9. Орел Ю. С. Актуальні проблеми боротьби з торгівлею людьми в Україні. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2014. № 1 (32). С. 41–44.
10. Про затвердження Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 р. № 111. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua>.

Ю. Ц. Жидецький,

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ),

Н. О. Пряхіна,

кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ УСВІДОМЛЕНОГО ДИХАННЯ ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПРАЦІВНИКІВ СИЛОВИХ ВІДОМСТВ

В сучасних умовах випадки самогубств є причиною значних втрат особового складу працівників силових відомств. Самогубство є надзвичайно негативним явищем сучасного суспільного життя. За інформацією весвітньої організації охорони здоров'я (ВООЗ), щороку у світі відбувається понад вісімсот тисяч самогубств. На думку експертів значно більше відбувається невдалих спроб самогубств, за кожне самогубство, яке призводить до смерті,

відбувається від 10 до 40 спроб суїцидів, що мають травматичні наслідки [1]. Розуміння причин тенденцій динаміки зростання самогубств у сучасному суспільстві сприятиме розробці нових шляхів протидії цьому деструктивному явищу [2].

Специфіка діяльності працівників силових відомств містить в собі елементи негативного впливу на особистість співробітника і сприяє кризі мотиваційної сфери в професії, зниження професійних значущих цілей та інтересів, втрати задоволення службою, постійного відчуття фізичної втоми й емоційної спустошеності і, як наслідок, зростання кількості психосоматичних і соматичних захворювань. Специфіка службової діяльності, передусім необхідність дотримання службової таємниці, неможливість актуального обговорення емоційно гострих моментів професійної діяльності з близькими людьми породжує відчуження, психотравми, сприяє наростанню конфліктності у сфері сімейно-побутових рішень. Постійна небезпека, необхідність здійснювати ризиковані дії при виконанні професійних функцій підтримують високий фон (рівень) емоційної та фізіологічної напруги.

За дослідженнями М. Чміль та О. Скляр найбільш вагомими причинами суїциду є: умови праці – 19%; конфлікти в колективі – 44% (конфлікти серед співробітників, службова зрада, приховування інформації, зверхнє ставлення колег, відверті наклепи та погрози тощо); стосунки з керівництвом – 37% (негативні стосунки з керівництвом, нереагування на прохання, приниження перед колективом, ставлення нездійснених завдань тощо). Значна кількість проаналізованих самогубств працівників мала демонстративний характер і здійснювалась на очах рідних, друзів, колег та інших осіб, які мали особливе значення для самогубці [3]. Це свідчить про наявність конфлікту між самогубцею і цими особами, а також про усвідомлене прагнення заподіяти їм таким чином шкоди. Однією з причин суїциду є надмірна ієрархія в органах силових відомств. Над кожним рядовим працівником силових відомств знаходиться декілька рівнів керівництва. Випадки суїциду характерні виключно для підлеглих.

Сучасні умови потребують створення оновленої психолого-педагогічної теорії та методики формування антисуїцидальної поведінки працівників силових відомств. Яка включає розробку сучасних методологічних положень і методичних рекомендацій, що підвищують ефективність привенційних (профілактичних, попереджувалих) систем, методологічну основу яких складає системно-структурний аналіз суїцидальної та антисуїцидальної поведінки у взаємозв'язку з соціально-психологічними, духовно-етичними, психічними і правовими якостями особистості.

Одним з надбань психолого-педагогічної науки є використання майндфулнес технологій для підвищення антисуїцидальної стійкості. Психотерапевтичний термін «майндфулнес» означає – глибинна усвідомленість, уважність, повнота розуму. Майндфулнес технології спрямовані на конкретизації уваги, повноцінне відображення поточного моменту, усвідомлення чогось нового, надзвичайно вагомого. Майндфулнес терапія допомагає вирішувати психологічні проблеми та подолання невпевненості в житті за допомогою зосередженості, медитації. У своєму дослідженні ми проаналізували динаміку стану психіки працівників поліції в її свідомих та несвідомих аспектах. Несвідоме проявляється на зовні через свідомі канали. Для розкриття несвідомого використовуються технології усвідомленого дихання. Усвідомлене дихання – це процес самопізнання, який ґрунтується на систематичних вдихах та видихах, протягом тривалого часу. Методика усвідомленого дихання спрямована допомогти людині усвідомити трансперсональні страхи, комплекси, фобії та стресопричини, які загрожують нормальному функціонуванню як особистості [4].

Під час кореляційного аналізу, було виявлено, що респонденти після сеансу усвідомленого дихання, змінили своє відношення до безпосереднього вирішення проблеми. Усвідомлене дихання дало зрозуміти учасникам, що по суті, вони не повинні чекати вирішення проблем (вони самі по собі не вирішаються), свої особистісні проблеми треба вирішувати самому.

Отже, після проведення майндфулнес технологій усвідомленого дихання, в респондентів відкрився потенціал для роботи над самим собою. Результати отримані в наслідок опитування, показали покращення самоусвідомлення учасниками своєї стратегії діяльності

в стресових ситуаціях та підвищення їх антисуїцидальної поведінки. Багато учасників сеансу усвідомленого дихання проявили бажання продовжити роботу в даному руслі.

1. Chang B., Gitlin D., Patel R. (September 2011). The depressed patient and suicidal patient in the emergency department: evidence-based management and treatment strategies. *Emergency medicine practice*. 13: 1–23.
2. Рапасва М. В. Суїцид у постіндустріальному суспільстві: причини виникнення та засоби протидії. *Юридична наука*. 2014. № 11. С. 181–188.
3. Чміль М. О., Скляр О. С. Суїцид у співробітників органів внутрішніх справ та його причини. *Право і безпека*. 2010. № 2 (34). С. 256–258.
4. S. Grof C. Grof Spiritual Emergency: When Personal Transformation Becomes a Crisis. J. P. Tarcher, Los Angeles, 1989. 356 p.

Л. А. Жуковська,
аспірант кафедри кримінального права і правосуддя
(Приватний вищий навчальний заклад
«Міжнародний економіко-гуманітарний університет
імені академіка Степана Дем'ячука»)

ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ У НОВІЙ ЗЕЛАНДІЇ ТА КОРОЛІВСТВІ ДАНІЯ

Подолання корупції для України є одним із пріоритетних питань порядку денного як на міжнародному, так і на національному рівнях. Це пов'язано з тим, що ратифікувавши низку міжнародних конвенцій у сфері протидії корупції та приєднавшись до Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом [1] нашою державою було оновлено антикорупційне законодавство та створено нову систему антикорупційних органів. Водночас, згідно з результатами щорічних незалежних досліджень Індексу сприйняття корупції СРІ, що проводяться однією із найавторитетніших неурядових міжнародних організацій, діяльність якої спрямовано на боротьбу з корупцією, Transparency International за підсумками 2017 року Україна здобула 30 балів зі 100 можливих, в якому індекс є оцінкою від 0 (дуже високий рівень корупції) до 100 (український низький рівень корупції), і посіла 130 місце зі 180 країн. У свою чергу, лідерами щодо протидії корупції названо такі країни, як-от Нова Зеландія, якою здобуто 89 балів, та Данія, у якої 88 балів [2].

Таким чином, вивчення досвіду функціонування антикорупційних органів у Новій Зеландії та Королівстві Данія для України є особливо актуальним.

Дослідженню міжнародного досвіду протидії корупції присвячено праці як зарубіжних, так і українських учених, з-поміж них: Кейта Бут, Девід Бредшоу, Метте Фредеріксен, О. Ю. Бусол, С. А. Задорожний, ІІ. Зимогляд, О. П. Мусієнко, В. І. Олефір, А. В. Солонар та інші. Водночас, вивчення досвіду функціонування антикорупційних органів у Новій Зеландії та Королівстві Данія у контексті удосконалення діяльності антикорупційних органів в Україні, зокрема спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції залишається не достатньо розробленим. У зв'язку із цим, метою цієї статті є вивчення функціонування антикорупційних органів у Новій Зеландії та Королівстві Данія та надання пропозицій щодо удосконалення діяльності антикорупційних органів в Україні, зокрема спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції.

Розпочнемо з Нової Зеландії.

Передусім, необхідно відмітити, що у Новій Зеландії немає жодного окремого спеціалізованого органу у сфері протидії корупції. Таке завдання покладено на ряд агенцій, які відповідно до повноважень фокусуються на різних елементах запобігання та протидії корупції: одні з них зосереджені на зміцненні цінностей демократичного врядування та нетерпимості до будь-яких проявів корупції, інші – на застосуванні законів та правил. Зокрема, основними правоохоронними органами у Новій Зеландії у сфері протидії корупції, що наділені повноваженнями розслідування та переслідування є Служба протидії шахрайству у великих розмірах (New Zealand Serious Fraud Office – SFO) та Поліція Нової Зеландії (New Zealand Police) [3].

SFO створено у 1990 році та наділено досить широкими повноваженнями. Під час проведення розслідування шахрайства обов'язковими для врахування є такі чотири фактори: 1) характер та наслідки шахрайства; 2) масштаб шахрайства; 3) юридична, фактична та доказова складність будь-якого питання; 4) будь-які відповідні припущення щодо інтересу. Більшість випадків хабарництва та корупції розкривають саме під час відпрацювання цих факторів. SFO професійно проводить власні розслідування, які вимагають ретельного аналізу фінансових операцій, й після яких можна кваліфікувати випадки хабарництва чи корупції, або допомагає проводити такі розслідування іншим органам. При цьому, усі дослідження SFO проводяться міждисциплінарною групою до якої входять: досвідчений слідчий, судовий бухгалтер і прокурор. Контролює роботу такої групи один з найдосвідченіших старших слідчих чи судовий бухгалтер [3].

У Королівстві Данія основний орган відповідальний за розслідування корупційних правопорушень представлено державним обвинуваченням у справах про економічні злочини у великих розмірах та міжнародну злочинність, та міждисциплінарними групами, які включають прокурорів та слідчих [4, с. 6].

Необхідно відмітити, що у Данії збережено традиції високих етичних стандартів і прозорості публічних процедур та є правила, що регулюють попередження корупції у державному управлінні. Зокрема Кодекс поведінки для державних службовців було введено у цій країні ще у 2007 році. Положення Кодексу стосуються ситуацій, які можуть виникнути у державному управлінні, у тому числі таких фундаментальних цінностей і принципів щодо «свободи слова», «обов'язку конфіденційності», «об'єктивності», «прийняття подарунків». Цього ж року Міністерством юстиції Данії було видано брошуру «Як уникнути корупції?», у якій наведено приклади та є роз'яснення антикорупційного законодавства [4, с. 6].

Також варто акцентувати, що в Данії державні службовці мають високий рівень соціального захисту (безоплатна медицина та освіта, соціальні гарантії).

Крім етичних кодексів або кодексів честі державних службовців, у Данії функціонують спеціальні контрольно-наглядові органи, наявна висока громадянська ініціатива, забезпечено гласність та відкритість. Торговою радою Данії розроблено широку антикорупційну стратегію, націлену на допомогу датським організаціям, які зіштовхуються із загрозою корупції в процесі інтернаціоналізації. Водночас, підозра в корупції, може мати своїм наслідком позбавлення кар'єри [5, с. 156; 6].

Таким чином, усі великі організації дотримуються політики «абсолютної нетерпимості», тобто неприйнятності хабарництва у межах власних організацій або процесу співпраці із зовнішніми партнерами [5, с. 156; 6].

Підбиваючи підсумки, вважаємо що досвід функціонування антикорупційних органів у Новій Зеландії та Королівстві Данія є важливим для подальшого удосконалення діяльності антикорупційних органів в Україні, зокрема спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції. Незважаючи на те, що у зазначених вище країнах немає спеціалізованих інституцій, все ж їм вдається забезпечити протидію корупції на найвищому рівні у світі. У зв'язку із цим, серед напрямів удосконалення діяльності антикорупційних органів в Україні, зокрема спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції вважаємо такі: 1) створення міждисциплінарних груп, до складу яких входитимуть представники спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції в Україні; 2) розробка уніфікованого Етичного кодексу для державних службовців, не дотримання правил якого матиме своїм наслідком притягнення до адміністративної чи кримінальної відповідальності.

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони від 27 червня 2014 року. *Офіційний веб-портал Верховної Ради України*. URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/984_011?nreg=9%...

2. Індекс корупції – CPI 2017. URL: <https://ti-ukraine.org/research/indeks-koruptsiyi-cpi-2017/>

3. Mr. David Bradshaw Anti-Corruption A New Zealand Perspective. URL: <http://www.icac.org.hk/news/issue31eng/button2.htm>

4. Empirical Study of Anti-Corruption Policies and Practices in Nordic Countries. 88 p.

5. Мусієнко О. П. Адміністративно-правові заходи запобігання та протидії корупції в органах виконавчої влади і місцевого самоврядування в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. К., 2017. 242 с.

6. Звіт ЄС про корупцію. Брюссель. 2014. URL: <http://www.studfiles.ru/preview/2042647/>

СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМИ БУДІВЕЛЬНИХ НОРМ І ПРАВИЛ БУДІВНИЦТВА

Способи вчинення злочинів, пов'язаних з порушеннями будівельних норм і правил будівництва, часто залежать від якості організації робіт, які потребують дотримання норм і правил будівництва. Зовнішній контроль за дотриманням правил безпеки є не фактором, який впливає на вчинення злочину, а є способом виявлення порушень на будівництві [1, с. 124–130].

За результатами узагальнення матеріалів кримінальних проваджень та поглядів науковців виділимо основні групи злочинних порушень законодавства про охорону праці та правил безпеки під час виконання будівельних робіт:

1. Відсутність контролю за дотриманням правил безпеки у процесі виконання робіт з підвищеною небезпекою під час будівельних робіт (за обмеженням доступу до об'єктів з підвищеною небезпекою; за використанням технічних засобів працівниками-виконавцями робіт на цих об'єктах; за дотриманням особистої безпеки та ін.).

Наприклад, підозрюваний у вчиненні злочину, передбаченого ст. 271 КК України, усвідомлюючи, що численні роботи, які виконуються на будівництві, характеризуються підвищеною небезпекою, створив умови щодо виникнення загрози загибелі людей та настання інших тяжких наслідків у виді загрози для здоров'я останніх, а саме: частково не забезпечив належне закриття технологічних отворів у перекриттях будівлі для запобігання доступу до них осіб, які працюють, суцільними настилами або огороженням уздовж периметру будівництва; не забезпечив на будинку на 14 поверсі робочі місця і проходи до них, розташовані на висоті більше 1.3 м і на відстані менше 2 м від межі перепаду по висоті частково належним захисним огороженням [2].

2. Допуск до виконання будівельних робіт з підвищеною небезпекою не підготовлених відповідним чином осіб, які не мають відповідної кваліфікації або досвіду.

Наприклад, підозрюваний, перебуваючи при виконанні своїх виробничих обов'язків, виявив злочинну недбалість, допустив до виконання будівельних робіт формувальника А., який не мав відповідної професії «стропальник», унаслідок чого А. почав виконувати стропильні роботи із завантаження формувальної суміші в бункер стержневої машини на будівництві об'єкта. При опусканні крюк блочної підвіски крану зачепився за настил естакади та, враховуючи, що запобіжний замок крюка крану був відсутній, у порушення знімно-вантажозахватним пристосуванням була скинута з крюка крану і впала з висоти 4 м, унаслідок чого потерпілому завдано удар по голові. Роботи, що виконував формувальник машинної формовки цеху ПрАТ «В.» А., після завантаження формувальної суміші до бункера стержневої машини за допомогою мостового крану, згідно з пунктом 101 «Переліку робіт з підвищеною небезпекою», належать до робіт з підвищеною небезпекою [3].

3. Надання вказівок про виконання робіт з порушенням правил безпеки. *Наприклад, ОСОБА_4 та потерпілий ОСОБА_2, не пройшовши спеціального навчання з охорони праці та не забезпечений індивідуальними засобами захисту, за відсутності спеціальних знань та належного керівництва роботами приступили до ремонту покрівлі даху приміщення колишньої котельні. У процесі роботи внаслідок відсутності з боку бригадира будівельної бригади ОСОБА_1 належної координації та контролю за проведенням демонтажних робіт ОСОБА_2, підіймаючись по металевій драбині вгору, підковзнувшись потягнув її на себе, унаслідок чого верхнє кріплення драбини не витримало і вона похилилася донизу, під час чого ОСОБА_2 не втримався та впав на землю, отримавши тілесні ушкодження у вигляді травми хребта та спинного мозку, компресійно-уламкового перелому тіла другого поперекового хребця, забою стиснення корінців спинного мозку на цьому рівні, перелому остистих*

відростків 3,4,5-го поперекових хребців, клінічна група, закритої травми грудної клітки та забою грудної клітки. Згідно з висновком експерта, виробниче завдання, яке було видано ОСОБА_2 відповідальним керівником робіт бригадиром будівельної бригади обвинуваченим ОСОБА_1 й оформлене у вигляді наряду-допуску, передбачає виконання технологічних операцій на крівлі будівлі та використання допоміжної дерев'яної драбини, належить до робіт з підвищеною небезпекою [4].

4. Допущення сторонніх осіб на територію будівельного об'єкта. Наприклад, на територію будівельного майданчика прибули слюсарі ТОВ «ПК Крафт» ОСОБА_15 та ОСОБА_16 разом з особами, які не мали належним чином оформлених трудових відносин з ТОВ «ПК Крафт», ОСОБА_17 та ОСОБА_18, однак, за вказівкою керівництва ТОВ «ПК Крафт», виконували роботи з підвищеною небезпекою, де також перебував виконувач робіт ТОВ «КЦ ФК Дніпро» ОСОБА_6, який бачив вказаних осіб, усвідомлював причину їх перебування на будівельному майданчику, а саме: намір виконувати роботи з підвищеною небезпекою з нарізування секції бапти крану, ігноруючи встановлені правила безпеки на виробництві та свої посадові обов'язки, не оформлюючи наряд-допуск, допустив сторонніх осіб до виконання робіт з підвищеною небезпекою. Унаслідок падіння баптового крану КБ-674-А було смертельно травмовано слюсарів ТОВ «ПК Крафт» ОСОБА_15 й ОСОБА_16 та залучених до виконання робіт з підвищеною небезпекою робітників ОСОБА_17 та ОСОБА_18 яких, діючи зі злочинною недбалістю, безпідставно, допустив до робіт виконувач робіт ТОВ «КЦ ФК Дніпро» ОСОБА_6 [5].

До інших способів учинення злочинів, пов'язаних з порушенням будівельних норм і правил будівництва, належать:

- незадовільна організація робіт і заходів щодо техніки безпеки під час будівництва;
- відсутність належного контролю за територією, на якій здійснюються ті чи інші роботи, результатом якого є проникнення на територію будівництва сторонніх осіб;
- робота без спецодягу, спецвзуття та інших засобів індивідуального захисту (респіратори, захисні рукавиці та ін.);
- використання неперевіреного або несправного інструменту, експлуатація обладнання, яке не відповідає вимогам техніки безпеки;
- зняття чи перевід робітника з однієї ділянки роботи на іншу без дотримання правил безпеки, технологічних чи проектних вимог на першій ділянці роботи;
- початок або припинення виробничих робіт у сфері будівництва, що не відповідає правилам безпеки або незрозуміле щодо їх суті;
- приведення в дію шляхом натиснення, включення пускових кнопок, під час чого в небезпечній зоні дії яких перебувають люди;
- зміна встановленого порядку проведення відповідної роботи (зменшення або збільшення часу та ін.);
- неправильне встановлення обладнання щодо інших механізмів, проїздів, проходів та ін.;
- зняття захисних засобів з обладнання і робота на ньому без вказаних засобів тощо.

Злочин може бути виявлено у процесі планової перевірки або безпосередньо внаслідок заподіяння шкоди потерпілому [6]. Залежно від об'єктів будівництва, на яких існує вірогідність вчинення злочину, їх можна поділити на декілька категорій: злочини, вчинені на будівництві приміщень, будинків, споруд; злочини, вчинені на будівництві автошляхів, мостів, тунелів, транспортних розв'язок; злочини, вчинені на будівництві підпірних стінок, протилавинних та селезахисних споруд.

За типами будівництва, які є об'єктом злочину, їх можна поділити на злочини, вчинені: на новому будівництві; під час проведення реконструкції; у процесі проведення реставрації; при проведенні капітального ремонту; під час проведення технічного переоснащення об'єктів будівництва.

1. Запотоцький А. П. Криміналістична характеристика злочинів, пов'язаних з порушеннями правил охорони праці та безпеки виробництва під час будівництва. *Верховенство права*. 2017. № 5. С. 124–130.

2. Вирок Дніпровського районного суду м. Києва від 16 жовт. 2014 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41191966>.

3. Вирок Іллічівського районного суду м. Маріуполя Донецької області від 9 груд. 2014 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/41835479>.
4. Вирок Тетіївського районного суду Київської області від 18 квіт. 2014 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/38302104>.
5. Вирок Кіровського районного суду м. Дніпропетровська від 10 трав. 2017 р. *Єдиний державний реєстр судових рішень*. URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/66390783>.
6. Олійник Ю. Я. Розслідування умисного знищення або пошкодження об'єктів житлово-комунального господарства: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2014. 249 с.

В. П. Захаров,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри ОРД

(Львівський державний університет внутрішніх справ),

О. В. Захарова,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ БІОМЕТРИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Біометрія – це не сенсація сьогодення. Розробка сучасних біометричних технологій продовжується вже п'яте десятиліття, а розробка різноманітних стандартів і тестів дозволяють цим технологіям найефективніше сприяти розвитку та уніфікації різних систем безпеки.

Нині системи доступу і захисту інформації, які використовують біометричні технології, за висновками фахівців, є не тільки найнадійнішими, але і найзручнішими для користувачів – не потрібно запам'ятовувати складні паролі, постійно носити з собою смарт-карти або апаратні ключі. Потрібно лише прикласти до сканера палець або руку, підставити для сканування в інфрачервоному промінні око, обличчя, руку або палець, що-небудь сказати, щоб ідентифікувати особу та надати їй можливість проходження на територію об'єкта, що знаходиться під охороною, або доступу до комп'ютерних мереж та інформації з обмеженим доступом.

Як перспективні види біометричних технологій, крім розпізнавання за відбитками пальців, відзначали методи ідентифікації за райдужною оболонкою очей, голосом, почерком і підписом, а також підкреслювали значний потенціал мультибіометричних рішень і багатофакторних систем ідентифікації [1].

Нині експерти визначають такі основні напрями застосування біометричних технологій:

1. Безпека суспільства і держави. Біометричні технології широко використовуються для забезпечення безпеки та створення переваг постійним клієнтам у таких сферах людської діяльності, як транспорт (насамперед контроль доступу в аеропортах), проведення електронних транзакцій (банки, страхові компанії), надання послуг клієнтам торговельними і сервісними компаніями, а також дедалі ширше застосування біометрії в охороні здоров'я та освіти.

2. Реалізація масштабних проектів створення паспортно-візових, фінансових і об'єктно-транспортних ідентифікаційних систем.

3. Контроль за доступом – впровадження надійних й економічних засобів розмежування доступу на територію об'єктів, споруд і внутрішніх приміщень будинків.

4. Облік робочого часу. Дозволяє досягти достовірності та оперативності в управлінні таким ключовим активом, як персонал (особовий склад) установ, організацій, підприємств і компаній.

5. Захист інформації. Запроваджуються масштабні та багатофункціональні системи ідентифікації користувачів у інформаційних мережах, операційних системах, різних додатках до типового програмного забезпечення.

Постійний розвиток і здешевлення систем технологій біометричної ідентифікації дозволяє дедалі ширше застосовувати ці засоби в різноманітних рішеннях щодо забезпечення інформаційної безпеки комп'ютерно-телекомунікаційних мереж, у корпоративних системах обліку робочого часу (особливо для контролю бізнес-процесів, які вимагають строгої персоналізації і персональної відповідальності).

Отже, можна стверджувати, що біометрична ідентифікація в різних формах вже є і буде надалі залишатися основою майбутньої інфраструктури інформаційної безпеки будь-якої установи, а також використовуватиметься у багатьох прикладних рішеннях.

Відбитки папілярних узорів пальців, сканування обличчя або райдужної оболонки очей – у будь-якому випадку під час використання біометричних методів йдеться про підвищення рівня безпеки та комфорту. Насамперед за допомогою біометричних ідентифікаційних систем установи та підприємства всіх форм власності прагнуть захистити конфіденційну інформацію, забезпечити надійну охорону об'єктів і будівель, не кажучи вже про встановлення та підтвердження особистості індивідуума.

Виокремимо два ключові сегменти: суспільно-державний (електронні системи прикордонного контролю (запровадження паспортно-візових документів нового покоління і вся необхідна для цього інформаційно-телекомунікаційна структура), ідентифікація осіб, системи безпеки) і комерційний (корпоративна безпека і захист інформації, фінансові транзакції).

У контексті еволюції цих секторів відбуватиметься подальший розвиток основних прикладних сфер застосування біометрії – контролю фізичного доступу, захисту інформації, ідентифікації особистості, особливо за допомогою систем відеоспостереження [2].

У протистоянні з тероризмом унаслідок вчинення безперервних терористичних акцій у деяких країнах світу та відсутності гарантій унеможливлення їх учинення в інших державах серйозно змінилося ставлення до забезпечення внутрішньої безпеки відповідних державних структур і, отже, й доктрини національних безпек. Протидія можливим і наявним терористичним загрозам вимагає найтіснішої кооперації розвідувальних, контррозвідувальних, поліцейських, військових та інших органів.

Комплексний менеджмент ризиками безпеки повинен охоплювати забезпечення безпеки на різних напрямках, включаючи інформаційно-технологічну, фізичну, екологічну й особисту безпеку. Стратегія безпеки повинна охоплювати весь ланцюжок, зокрема постачальників, субпідрядників і замовників [3].

Наведемо низку чинників, які, на думку аналітиків, сприяють зростанню впровадженнь біометричних технологій у наше життя.

По-перше, вартість біометричних систем постійно знижується, а це, своєю чергою, зумовлює збільшення кількості їх замовників і користувачів.

По-друге, застосування біометричних технологій забезпечує багаторівневий підхід до комплексного вирішення питань безпеки, що надає цим системам додаткову привабливість.

По-третє, успішна реалізація масштабних біометричних проектів (наприклад, у сфері прикордонного та міграційного контролю) сприяє подальшому визнанню переваг біометрії.

Головним стимулом розвитку світової біометрії є необхідність ефективно протистояти терористичним загрозам і нелегальній міграції. Значення біометричних технологій у комплексному забезпеченні безпеки постійно зростає, що демонструється невпинним зростанням їх застосування в аеропортах та інших важливих інфраструктурних об'єктах.

1. Расширение использования биометрии – одна из ключевых тенденций развития информационных технологий. URL: <http://biometrics.ru/document.asp...>

2. Прогноз развития биометрического рынка на долгосрочную перспективу. URL: <http://biometrics.ru/document.asp...>

3. Технические средства защиты от террористических угроз. *Борьба с преступностью за рубежом* (по материалам зарубежной печати). М.: ВИНТИ, 2008. № 1. С. 23–26.

4. Объем мирового биометрического рынка к 2016 году превысит пять миллиардов долларов. URL: <http://www.biometrics.ru/news/...>

О. І. Зачек,
кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри оперативного-розшукової діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ФІКСАЦІЇ АУДІОІНФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ

Останнім часом в Україні спостерігається значний ріст злочинності. Тому важливого значення набуває застосування спеціальних технічних засобів у боротьбі зі злочинністю. Зокрема, важливе значення мають технічні засоби спеціальної техніки, які застосовуються для документування злочинних дій.

Ефективне застосування таких технічних засобів без порушення прав людини можливе лише за умови належного правового регулювання. Проблема полягає в тому, що існуюче законодавство не в повній мірі регламентує застосування тих чи інших спеціальних технічних засобів.

Метою дослідження є розгляд правових проблем використання засобів фіксації аудіоінформації в оперативній роботі. Завданням дослідження є розв'язання проблеми недосконалості Закону України «Про Національну поліцію» та надання пропозицій до цього закону.

Використання оперативної техніки сприяє створенню таких умов, за яких злочинці неминуче залишають відомості про себе і сліди своїх протиправних діянь. Така інформація, як правило, характеризується високим ступенем достовірності. Наприклад, отримання відбитків пальців, проведення кіно-, відео-, фотозйомки осіб, предметів, документів, застосування приладів звукозапису дає переконливу доказову інформацію про правопорушників й кримінальні події, дозволяє слідчим використовувати її у кримінальному провадженні [1, с. 48].

Застосування засобів акустичного контролю та аудіозапису є одним з основних оперативного-розшукових заходів в процесі боротьби зі злочинністю. Є ряд нормативних актів, які дозволяють застосування засобів фіксації аудіоінформації в оперативного-розшуковій діяльності. Вони встановлюють загальні принципи, цілі, завдання й правові умови, а також визначають допустимість використання апаратури звукозапису або інших технічних засобів під час проведення оперативного-розшукових заходів. До них належать Закон України «Про оперативного-розшукову діяльність» (пп. 9, 11 ст. 8) [1], Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» (ст. 15) [2], Кримінальний процесуальний кодекс України (ст.ст. 107, 252, 256, 258, 260, 263, 267, 270) [3]. У Інструкції про організацію оперативного-розшукової діяльності та негласної роботи оперативними підрозділами Національної поліції України також передбачено використання засобів аудіоконтролю та аудіозапису.

Якщо ж ми розглянемо Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 р. № 580-VIII [4] щодо регламентування застосування аудіозапису, то ми побачимо, що лише деякі статті містять згадки про технічні засоби фіксації інформації:

Стаття 26. «Формування інформаційних ресурсів поліцією» передбачає: «Під час наповнення баз (банків) даних, визначених у пункті 7 частини першої цієї статті, поліція забезпечує збирання, накопичення мультимедійної інформації (фото, відео-, звукозапис) та біометричних даних (дактилокартки, зразки ДНК)».

Стаття 31. Превентивні поліцейські заходи, п. 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису;

Стаття 40. Застосування технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису

1. Поліція для забезпечення публічної безпеки і порядку може закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому

периметру доріг і будівель автоматичну фото- і відеотехніку, а також використовувати інформацію, отриману із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні, з метою:

1) попередження, виявлення або фіксування правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб;

2) забезпечення дотримання правил дорожнього руху.

2. Інформація про змонтовану/розміщену автоматичну фототехніку і відеотехніку повинна бути розміщена на видному місці.

Тобто згадка про застосування звукозапису є лише в статті 26, та й то лише для наповнення баз (банків) даних. У жодній статті не згадується про застосування засобів аудіозапису під час проведення оперативно-технічних заходів, які передбачені іншими нормативними документами, що перелічені вище.

Застосування фото- і кінозйомки, відеозапису, яке регламентується статтею 31, могло б означати і застосування цих засобів під час проведення оперативно-технічних заходів. Але стаття 40, яка роз'яснює положення статті 31, не передбачає застосування фото- і кінозйомки, відеозапису (і звукозапису також) під час проведення оперативно-технічних заходів. Можна зробити висновок, що використання поліцією технічних засобів фіксації інформації під час проведення оперативно-технічних заходів не регламентоване Законом України «Про Національну поліцію».

Тобто тут є явне упущення з боку законотворців і ми пропонуємо внести зміни до статей 31 та 40 Закону України «Про Національну поліцію», виклавши їх у наступній редакції (додавши текст, який підкреслений):

Стаття 31. Превентивні поліцейські заходи, п. 9) застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, звукозапису, засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, звукозапису;

Стаття 40. Застосування технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото- і кінозйомки, відеозапису, звукозапису, чи засобів фото- і кінозйомки, відеозапису, звукозапису

1. Поліція для забезпечення публічної безпеки і порядку може закріплювати на форменому одязі, службових транспортних засобах, монтувати/розміщувати по зовнішньому периметру доріг і будівель автоматичну фото- і відеотехніку, а також використовувати інформацію, отриману із автоматичної фото- і відеотехніки, що знаходиться в чужому володінні, з метою:

1) попередження, виявлення або фіксування правопорушення, охорони громадської безпеки та власності, забезпечення безпеки осіб;

2) забезпечення дотримання правил дорожнього руху.

2. Інформація про змонтовану/розміщену автоматичну фототехніку і відеотехніку повинна бути розміщена на видному місці.

3. Поліція може здійснювати аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж згідно з положеннями статей 260, 263–265 Кримінального процесуального кодексу України.

4. Поліція може здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця згідно з положеннями статей 269, 270 Кримінального процесуального кодексу України.

1. Основи оперативно-розшукової діяльності: навч. посібник / С. В. Албул, С. В. Андрусенко, Р. В. Мукоїда, Д. О. Ноздрін; за заг. ред. С. В. Албула. Одеса: ОДУВС, 2016. 270 с.

2. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 22. Ст. 303.

3. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 28 грудня 2015 року № 3341-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1993. № 35. Ст. 358.

4. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. Ст. 88.

5. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.

ФАКТОРИ БЕЗДОМНОСТІ ЯК ФОНОВОГО ЯВИЩА ЗЛОЧИННОСТІ

У кожному суспільстві, українське не є виключенням, є певний прошарок людей, які, з певних причин проживають поза місцем призначеним та придатним для проживання, тобто, відповідно до Закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» від 02.06.2005 р. № 2623-IV є бездомними [1]. Явище бездомності є негативним для будь-якої держави, оскільки призводить, або може призвести до інших антисуспільних проявів – розповсюдження хвороб, паразитичний спосіб життя, вчинення правопорушень, зокрема злочинів, та й самі безхатченки нерідко стають жертвами злочинних посягань. Дані особи, яких ми відносимо до так званих маргіналів, характеризуються примітивними інтересами, низьким культурним рівнем, бездуховністю, аморальною поведінкою, порушенням правових заборон. Особи, які займаються бродяжництвом, часто вчиняють крадіжки, беруть участь у збуті викраденого, виявляються посередниками в перевезенні і збуті наркотичних засобів, серед них багато порушників громадського порядку [2, с. 289].

Дослідження проблем осіб без постійного місця проживання з точки зору кримінології обумовлене, перш за все, взаємозв'язком даного явища зі злочинністю. Обидва явища мають соціальну природу, та впливають одне на одне.

Певним чином проблема безпритульності залежить від ставлення держави до неї. Як зазначають В. С. Батиргарєєва, О. В. Дубович, всі країни, залежно від ставлення до проблеми бездомності, а відповідно й боротьби зі злочинністю цих осіб, можна розподілити на такі групи: а) країни, в яких системно не вживається заходів щодо вирішення проблеми бездомності; за вчинення злочинів до бездомних осіб застосовується покарання на загальних підставах; б) країни, в яких намагання подолати або принаймні обмежити бездомність шляхом вживання соціальних заходів підкріплюється репресивними способами кримінально-правового характеру; в) країни, в яких для викоренення бездомності вживаються насамперед заходи соціальної спрямованості, а відповідальність за вчинення правопорушень настає як і за вчинення аналогічних злочинів будь-якою особою на загальних підставах [3, с. 28].

До першої групи, як пишуть науковці, належать переважно країни зі слабкою економікою та великою щільністю населення, що не дозволяє успішно реалізовувати політику обмеження явища бездомності. До другої групи слід віднести насамперед США, де активно застосовуються заходи, спрямовані на криміналізацію явища бездомності. Але поряд з каральними засобами, в цій країні, крім того, приділяється значна увага з боку державних органів і соціальній політиці, на яку виділяють значні кошти. Подібний підхід до бродяжництва існує в Угорщині, Канаді, Нідерландах та Швейцарії. В цих країнах до осіб, що не мають постійного місця проживання застосовують різні види покарань: тюремне ув'язнення або штраф [4].

В інших країнах, наприклад в Болгарії, віддають перевагу соціальному вирішенню проблем бродяжництва [5]. Наша держава, після розпаду СРСР також взяла курс на соціально спрямовані заходи боротьби з аналізованою проблемою.

Законодавство України про основи соціального захисту бездомних осіб і безпритульних дітей ґрунтується на Конституції України і складається з Закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей», законів України «Про соціальні послуги», «Про соціальну адаптацію осіб, які відбували покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк», «Про охорону дитинства», «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування», «Про житловий фонд соціального призначення», «Про свободу пересування та вільний вибір місця проживання в Україні» та інших нормативно-правових актів.

Відповідно до Закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей» запобігання бездомності і безпритульності являє собою систему заходів, спрямованих на усунення правових, соціальних та інших причин виникнення бездомності та безпритульності, запобігання їм, у тому числі заходів щодо зниження ризику втрати особою прав на жилі приміщення і запобігання втраті цих прав, а також на запобігання виникненню негативних суспільних наслідків, пов'язаних з відсутністю в особи житла (ст. 2) [1].

Аналіз законодавства України щодо забезпечення соціального захисту бездомних громадян, дає підстави зробити висновок, що на законодавчому рівні дане питання урегульоване. Основною проблемою української держави є те, що ми боремося з наслідками асоціального загрозливого явища – бездомності, а потрібно виявити та мінімізувати причини даного становища, та, що не менш важливо, знизити кількість злочинів, що вчиняються особами, які ведуть маргінальний спосіб життя. Проблема полягає ще й у тому, що зазвичай, особи, які живуть на вулиці, не бажають вживати заходів, для повернення до нормального соціального життя.

Однією з головних проблем, пов'язаною з явищем бездомності є злочинність осіб без постійного місця проживання.

Як зазначає Т. В. Анафьянов, соціальний паразитизм – це антисуспільний образ дій, а нерідко і спосіб життя, основними рисами якого є отримання нетрудових доходів і ухилення від суспільно корисної праці [3, с. 290]. Незаперечним є факт взаємозв'язку безробітності, безпритульності та злочинності. Так, згідно з даними Державного комітету статистики України у 2013 році безробітними було вчинено 20,8% злочинів, працездатними особами, які не працювали і не навчалися – 48,1% злочинів [8].

За дослідженням Д. О. Назаренко, усереднене значення коефіцієнта злочинної активності бездомних осіб складає 47 злочинців на 100 бездомних. Тобто кожен другий бездомний вчиняє злочини. А якщо прийняти до уваги похибку латентизації офіційної статистики, то значення вказаного показника виявляється більшим щонайменше у півтора рази та наближується до рівня абсолютної криміналізованості осіб, які займаються бродяжництвом. Зазначена інформація наочно підтверджує принципову спорідненість злочинності та бродяжництва як фонового для неї явища [9, с. 45].

Дослідження структури злочинності осіб без певного місця проживання дозволяє встановити, що як і раніше в загальній структурі злочинності осіб без певного місця проживання переважає частка корисливих і корисливо-насильницьких злочинних посягань.

Фактори, що обумовлюють маргінальну і злочинну поведінку осіб без певного місця проживання, надзвичайно різноманітні. Вони мають як об'єктивну природу, викликану недосконалістю механізму державного регулювання, законодавчого забезпечення, так і суб'єктивну – значна кількість громадян перемістилася на «соціальне дно», втратили перспективу (і бажання) соціально адаптуватися, змирилися зі своїм статусом.

Специфіка детермінації злочинності осіб без визначеного місця проживання полягає в тому, що весь процес її зумовлювання умовно можна поділити на два відрізки. Межею між цими відрізками є факт утрати людиною житла, внаслідок чого вона змушена знаходитися на вулиці. При цьому на першому відрізку у детермінаційному комплексі злочинності осіб без визначеного місця проживання діють дві групи чинників: а) ті з них, що відносяться до особи (група особистісних якостей, тобто властивостей суб'єктивного характеру); б) ті, що відбивають вплив середовища на особу (група зовнішніх факторів, або чинників об'єктивного характеру). До першої групи чинників віднесені: певні особистісні риси та властивості людини (недостатня здатність до соціалізації і, як наслідок, низький рівень соціальної обізнаності й пристосованості до обрання раціональної та безпечної лінії поведінки, наявність фізичних і психічних вад, у тому числі схильність до дромоманії, вживання психоактивних речовин, деякі особистісні риси, такі як легковажність, довірливість, навіюваність та ін.). Другою групою чинників охоплюється значна їх кількість, які за масштабністю їх походження можна поділити на макро- і мікрорівневі. Макрорівневі зовнішні чинники представлені комплексом детермінант загальнодержавного значення, що зумовлюють, з одного боку, факт знаходження людини у стані соціального виключення, а з другого – формування криміногенно орієнтованої свідомості й психології людини, що виявляється найпотужнішою складовою у механізмі злочинної поведінки останньої. До них

належать недоліки й прорахунки у таких сферах життєдіяльності суспільства, як соціально-економічна, політична, морально-психологічна, організаційно-управлінська, правова та ін. До детермінант мікрорівневого характеру відносяться численні негативні явища, що мають місце в таких сферах, як сімейна, виховна, дозвільне та найближче побутове оточення особи та ін. До цієї ж ланки детермінації слід відносити засудження та вплив місць позбавлення волі; факти недобросовісних угод із житлом; виселення внаслідок різних причин без надання громадянам інших житлових приміщень; втрату житла через заборгованість та ін.

Другий відрізок процесу соціального виключення людини, що безпосередньо веде до вчинення злочину, зумовлюється дією чинників, що містяться, по-перше, у найближчому середовищі людини, а по-друге, у середовищі, взятому у широкому сенсі слова (ставлення всього суспільства до проблеми бездомності, офіційних та неофіційних структур, окремих громадян та ін.).

Наявність у суспільстві маргінальних прошарків є підставою для вжиття державою необхідних та достатніх заходів для боротьби з подібними асоціальними проявами. Злочинність бездомних осіб є предметом окремого самостійного вивчення, оскільки зумовлюється специфічними факторами: перша група факторів, на які слід впливати, пов'язана з перетворенням особи на бездомну. До них слід віднести соціально-економічні, політичні фактори, моральні, культурні, духовні, особистісні (відсутність волі, дезадаптація у суспільстві, непристосованість, психологічні чинники); друга група факторів пов'язана з безпосереднім вчиненням злочинів. Лише комплексний підхід до даної проблеми дасть змогу знизити рівень злочинності та кількості осіб, що проживають на вулиці.

1. Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей: Закон України від 02.06.2005 р. № 2623-IV. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/Laws/show/2623-15>.

2. Анафьянов Т. В. Особенности социально-медицинской работы с лицами и группами девиантного поведения в регионе. М.: Изд-во «Академия Естествознания», 2011. С. 289, 293.

3. Батиргареева В. С., Дубович О. В. Зарубіжна практика боротьби з явищем бездомності та злочинами, що вчиняються особами без визначеного місця проживання // Проблеми міжнародного та зарубіжного кримінального права та кримінології. *Вісник кримінологічної асоціації України*. 2015. № 1 (9). С. 26–38.

4. Верлан-Кульшенко О. О. Проблема бродяжництва в Україні в контексті сучасного європейського законодавства. *Науковий вісник Міжнар. гуманіст. ун-ту. Серія: Юриспруденція*. 2012. № 3. С. 174; Митяев А. Бездомные в Венгрии будут считаться преступниками. URL: <http://gksn.org.ua/novosti/bezdomnye-v-vengri-budut-schitatsja-prestupnikami.html>; Уголовный кодекс Канады / предисл. и науч. ред. М. И. Ковалева и Е. Н. Трикоз; пер. с франц. М. И. Ковалева. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2005; Уголовный кодекс Швейцарии; пер. с нем. и предисл. А. В. Серебренниковой; науч. ред. Н. Ф. Кузнецова. М.: Зерцало, 2000.

5. Уголовный кодекс Республики Болгария / науч. ред. А. И. Лукашова; пер. с болгар. Д. В. Милушева, А. И. Лукашова; вступ. ст. И. Айдарова. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2001.

6. URL: http://emaus-oselya.org/ua/?page_id=3231

7. URL: <http://city-adm.lviv.ua/portal/catalog/hromadski-ustanovy/socialnij-zahist/>

8. URL: ukrstat.gov.ua

9. Назаренко Д. О. Кримінологічний аналіз та протидія фоновим для злочинності явищам: монографія. Харків: Диска плюс, 2013. 524 с.

О. А. Калганова,

кандидат юридичних наук, доцент,

професор кафедри кримінального процесу та криміналістики

(Національний університет державної фіскальної служби України)

МІЖНАРОДНЕ ПОЛІЦЕЙСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У БОРОТЬБІ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Внаслідок глобалізації і, зокрема, виникнення і поширення транснаціональної злочинності, всі системи правосуддя стикаються з низкою нових складнощів. Кримінальні злочинці є мобільними і часто прагнуть уникнути виявлення, арешту і покарання, діючи через міжнародні кордони. Злочинці уникають упіймання, використовуючи кордони в своїх цілях

і розраховуючи на те, що правоохоронні органи часто не займаються складними та «дорогими» транснаціональними розслідуваннями і кримінальним переслідуванням. Слабкий потенціал будь-якої окремо взятої країни щодо ефективної боротьби з цими новими небезпеками перетворюється в загальну слабкість міжнародного режиму співпраці в сфері кримінального судочинства. Для країн, що мають відносно слабкий потенціал кримінального судочинства, ці нові складності іноді можуть стати непереборними.

На даний час міжнародне співтовариство вважає міжнародне співробітництво у кримінальних справах невідкладною необхідністю [1, с. 1].

Особливої актуальності це питання набуває в контексті боротьби з торгівлею людьми, яка нерідко має транснаціональний аспект. В Рекомендованих принципах і керівних положеннях Управління Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини з питання про права людини і торгівлі людьми зазначено:

«Торговля людьми являється регіональним и глобальным явлением, с которым не всегда можно эффективно бороться на национальном уровне: активные меры на национальном уровне могут привести к тому, что торговцы людьми переместятся в другие места. Международное, многостороннее и двустороннее сотрудничество может сыграть важную роль в борьбе с торговцами людьми. Такое сотрудничество является особенно важным между странами, в которых осуществляются различные этапы цикла торговли людьми» [2, с. 26–27].

За неофіційними даними в світі близько 4 млн. осіб щороку переправляються через кордони держав для використання в підневільній праці. В сучасну работорівлю втягуються навіть держави, які уникнули рабовласницького періоду у своїй історії. Якщо протягом ХІХ ст. з Азії і Африки було вивезено 12 млн. рабів, то упродовж останніх 30 років ХХ ст. лише азіатських дівчат та жінок до Європи з метою експлуатації в підневільній праці було переправлено 13 млн.

Для України торгівля людьми в її сучасному розумінні постала наприкінці ХХ ст., зокрема після розпаду СРСР. Сукупність соціально-економічних умов, специфіка географічного положення та справжній «хаос» на українських кордонах призвели до того, що Україна перетворилася в країну-транзит «живого товару». Особливо загрозливих форм набула торгівля жінками та дітьми.

За інформацією Міжнародної організації з міграції, за останні роки близько 400 тисяч українців виїхали за кордон з метою працевлаштування, з яких понад 100 тисяч жінок потрапили в секс-індустрію країн-реципієнтів.

Торгівля людьми, зокрема жінками та дітьми, – це добре організований транснаціональний злочинний бізнес, тісно пов'язаний з такими явищами як проституція, наркоманія та порноіндустрія. Сучасні українські діти є приманкою для іноземних педофілів, продюсерів порнофільмів, сутенерів, особливо враховуючи те, що за різними оцінками від 100 до 200 тисяч з них – це так звані «діти вулиць».

Для України проблема торгівлі дітьми, фактично, розпочалася з масового незаконного усиновлення українських дітей іноземними громадянами. Як було встановлено спеціальною слідчою комісією Верховної Ради України, ці дії мали характер завуальованої торгівлі неповнолітніми.

Проблема полягає в тому, що розслідування, та виявлення, таких злочинів – практично неможливе. Транснаціональна злочинність виробила добре відпрацьований механізм здійснення торгівлі людьми, при якому прослідкувати рух «живого товару» надзвичайно важко.

Окрім цього, існує високий рівень латентності серед правоохоронних органів нашої держави, що не сприяє боротьбі з работорівлею.

Проте, слід зазначити, що останнім часом намітились певні позитивні зрушення у ставленні до проблеми торгівлі людьми як пересічних громадян, так і представників владних структур. В Україні створено правову базу для боротьби з торгівлею людьми: КК України встановлює відповідальність за цей вид злочину(стаття 149), розроблено урядову програму щодо запобігання торгівлі жінками і дітьми. До речі, Україна стала третьою державою Європи, поряд з Бельгією і Німеччиною, які на законодавчому рівні визнали торгівлю людьми тяжким злочином.

Водночас масштаби та обсяги работоргівлі в нашій країні продовжують залишатись загрозливими [3].

З метою попередження та боротьби з цим ганебним явищем, Управлінням Верховного комісара Організації Об'єднаних Націй з прав людини були запропоновані такі напрями міжнародної взаємодії правоохоронних органів:

- укладення двосторонніх угод, спрямованих на попередження торгівлі людьми;
- розробка та здійснення заснованих на правах людини стратегій в області боротьби з торгівлею людьми;
- розробка та прийняття регіональних і субрегіональних договорів з питань боротьби з торгівлею людьми з використанням Палермського протоколу та відповідних міжнародних стандартів в області прав людини як вихідної точки і основи;
- розробка угод про співпрацю з метою сприяння якнайшвидшої ідентифікації потерпілих від торгівлі людей, включаючи обмін інформацією та надання інформації, пов'язаної з їх громадянською приналежністю і місцем проживання;
- створення механізмів сприяння обміну інформацією про торговців людьми та методи їх діяльності;
- здійснення співробітництва між судовими органами держав в ході розслідувань і судового провадження, що стосуються торгівлі людьми та пов'язаних з нею злочинів, зокрема, за посередництвом спільних методологій обвинувачення і спільних розслідувань;
- забезпечення того, щоб прохання про видачу, пов'язані з торгівлею людьми, розглядалися владою запитуваної держави без неналежних затримок;
- створення механізмів співпраці щодо конфіскації надходжень від торгівлі людьми;
- обмін інформацією та досвідом, що стосуються програм допомоги, повернення та інтеграції з метою забезпечення максимальної віддачі та ефективності [2, с. 27–29].

Таким чином, підвищення ефективності механізмів міжнародного поліцейського співробітництва у боротьбі з торгівлею людьми зумовлено вирішенням на державному та міждержавному рівнях питань, пов'язаних із встановленням юрисдикції, в тому числі на екстериторіальній основі; екстрадицією; взаємною правовою допомогою та співпрацею правоохоронних органів, включаючи обмін інформацією. Крім того, враховуючи, що в силу принципу «подвійної злочинності», протиправне діяння повинно визнаватися злочином за законодавством обох держав, доцільно, щоб торгівля людьми була криміналізована усіма державами.

-
1. Пособие по оценке систем уголовного правосудия // Международное сотрудничество. Общие вопросы. Нью-Йорк; Женева: Организация Объединённых наций, 2002. 29 с.
 2. Рекомендательные принципы и руководящие положения по вопросу о правах человека и торговле людьми. Нью-Йорк: Организация Объединённых наций, 2010. 37 с.
 3. Торговля людьми – сучасний прояв рабства. *Офіційний сайт Фастівської районної ради та Фастівської районної державної адміністрації*. URL: <http://fastiv-region.gov.ua/content/torg%D1%96vlyalyudmi-suchasni-proyav-rabstva>.

Ю. В. Кернякевич-Танасійчук,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального права
(Прикарпатський національний університет
імені Василя Стефаника)

ЕФЕКТИВНІСТЬ ОКРЕМИХ ВИДІВ ПОКАРАНЬ

У всі часи були і залишаються актуальними та дискусійними питання ефективності окремих видів покарань. Зупинимось на окремих з них.

Саме поняття «ефективності покарання» визначається як результативність застосовуваних за вироком суду до осіб, визнаних винними у вчиненні злочинів, заходів державного примусу, які позбавляють чи обмежують права цих осіб з метою відновлення

соціальної справедливості, а також з метою виправлення засудженого і попередження вчинення нових злочинів при умові зведення до мінімуму негативних наслідків і витрат цього процесу [1, с. 275].

Свого часу Ф. Р. Сундуrow звертав увагу на ефективність виконання покарання у виді позбавлення волі. Він писав: «Ефективність позбавлення волі можна визначити як найбільш повний збіг його науково обґрунтованих цілей з досягнутими результатами і найбільш оптимальний позитивний його вплив на суспільні відносини і виховання громадян в умовах соціалізму. З іншого боку, ефективним ми можемо назвати тільки таке покарання і лише тоді, коли його застосування, в тому числі і виконання, пов'язане з заподіянням мінімальної шкоди суміжним з ним соціальним цінностям, з одного боку, а з іншого – навпаки, широко дозволяє залучити для досягнення його цілей інші соціальні засоби» [2, с. 60].

М. О. Стручков слушно зазначав, що: «про ефективність позбавлення волі, а значить і про правильність тих положень виправно-трудової політики, які визначають основні риси позбавлення волі, можна судити по тому, чи вчиняють особи, звільнені з установ виконання покарань нові злочини, чи мають вони можливість вчиняти злочини і тим самим завдати суспільству шкоду під час відбування покарання, чи стримує сумний приклад засуджених від вчинення злочинів інших осіб» [3, с. 169].

Справді, надзвичайно важливим показником ефективності виконання покарання є правослухняна поведінка засуджених як під час, так і після відбування покарання.

Як показали результати проведеного нами опитування, засуджені після відбування покарання найбільше бояться не лише зіткнутися з упередженим ставленням з боку оточуючих (33,0%), їх також особливо турбують проблеми, пов'язані з відсутністю роботи (38,3%) та відсутністю житла (20,3%).

Саме соціальні проблеми, з якими зіштовхуються особи, звільнені з місць позбавлення волі, як правило, штовхають їх на вчинення нових злочинних діянь.

Тому реальна допомога у вирішенні питання зайнятості та працевлаштування, пошуку хоча б тимчасового житла позитивно впливає на поведінку людини, орієнтує її на дотримання норм законів та умов соціального співіснування.

Досліджуючи проблеми визначення ефективності альтернативних позбавленню волі покарань, С. В. Черкасов стверджує, що альтернативні покарання мають ряд переваг щодо позбавлення волі: більша міра відповідності певним категоріям злочинів і особистості злочинця, більше сприяння реабілітації злочинця в суспільстві, потребують значно менше витрат, аніж тюремне ув'язнення, сприяють зменшенню тюремної популяції, що надає можливість поліпшити умови тримання засуджених та підвищити ефективність процесу їх ресоціалізації [4, с. 214].

Більш ефективною системою виконання покарань, не пов'язаних з позбавленням волі вважають 56,5% опитаних в результаті анонімного анкетування науковців, а також 63,6% респондентів серед засуджених.

Незважаючи на те, що скасування смертної кари в Україні відбулося ще 29 грудня 1999 року на підставі рішення Конституційного Суду України [5], питання ефективності та необхідності відновлення цього покарання надалі активно обговорюється у наукових та практичних колах.

Наші міркування з цього приводу якнайкраще ілюструють слова П. Л. Фріса, який наголошує, що в умовах повної корумпованості та фактичного розвалу системи досудового слідства та суду в Україні відновлення смертної кари призведе не тільки до страт невинних, а і може виступити засобом укриття винних від заслуженого покарання, засобом розправи з противниками, конкурентами тощо [6, с. 162–163].

Необхідність відновлення смертної кари і відповідно її ефективність, як правило, обґрунтовують мінімальними затратами на її виконання. Але одночасно, у наукових дослідженнях відсутні переконливі докази того, що смертна кара є більш ефективним засобом зниження рівня злочинності, ніж інші види покарання [6, с. 163].

Т. В. Дуонова, аналізуючи сучасний стан розробки проблем виконання покарання у виді довічного позбавлення волі, наводить позицію О. В. Беци, який звертав увагу на те, що ефективність смертної кари як виду покарання досить низька. Він стверджував, що за результатами досліджень ООН не було встановлено стабільного зв'язку між збільшенням

випадків застосування смертної кари і зменшенням рівня злочинності у країні. Навпаки, чим менше застосовувалася ця міра покарання, тим менше вчинялося злочинів, за які вона передбачалася. Вчений зазначав, що жорстокість з боку держави породжує жорстокість з боку громадян [7]. Тому перспективу, що відповідає проголошеному Конституцією України статусу справедливої, правової та соціальної держави, він вбачає саме у довічному позбавленні волі [8, с. 326].

Слід погодитися з наведеною позицією, однак існує багато проблемних питань, які ускладнюють визначення ефективності виконання цього виду покарання, зокрема: як оцінювати ефективність довічного позбавлення волі; на підставі яких критеріїв? Якщо брати за основу критерій досягнення такої мети як виправлення та ресоціалізація засудженого, то, очевидно, неможливо її досягти, якщо вже особі призначено покарання у виді довічного позбавлення волі. Мабуть, у цьому випадку мають бути вироблені інші критерії для визначення ефективності цього виду покарання.

1. Лопашенко Н. А. О времени, с которого может оцениваться эффективность уголовного наказания. *Актуальні проблеми кримінальної відповідальності: матеріали Міжнародної наук.-практ. конф.*, 10–11 жовт. 2013 р. / редкол.: В. Я. Тацій (голов. ред.), В. І. Борисов (заст. голов. ред.) та ін. Х.: Право, 2013. С. 275–278.

2. Сундуrow Ф. Р. Лишения свободы и социально-психологические предпосылки его эффективности. Казань: Изд-во Казанского ун-та, 1980. 216 с.

3. Стручков Н. А. Советская исправительно-трудовая политика и ее роль в борьбе с преступностью. Саратов, 1970. 271 с.

4. Черкасов С. В. Альтернативні покарання: сучасний стан впровадження та проблеми ефективності. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 3. С. 212–214.

5. Рішення Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням 51 народного депутата України щодо відповідності Конституції України (конституційності) положень статей 24, 58–60, 93, 190-1 Кримінального кодексу України в частині, що передбачає смертну кару як вид покарання (справа про смертну кару) від 29.12.1999 р. № 11-рп/99. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/v011p710-99>

6. Фріс П. Л. Права людини в контексті політики у сфері боротьби зі злочинністю. Вибрані праці. Івано-Франківськ: Фоліант. 2014. С. 141–195.

7. Беца А. В. Пожизненное заключение: каким ему быть. *Зеркало недели. Украина*. № 6. 7 февраля. 1997 г. URL: https://old.gazeta.zn.ua/LAW/pozhiznennoe_zaklyuchenie_kakim_emu_byt.html

8. Дуюнова Т. В. Сучасний стан наукової розробки проблем виконання покарання у виді довічного позбавлення волі. *Часопис Київського університету права*. 2013. № 2. С. 326–330.

Ю. І. Кіржецький,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ),

М. С. Кіржецька,

кандидат економічних наук,
асистент кафедри економіки підприємства та інвестицій
(НУ «Львівська політехніка»)

ЗАХОДИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ДЛЯ МІНІМІЗАЦІЇ РІВНЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Дослідження тіньової економіки, як однієї із загроз економічній безпеці, є актуальними для України, оскільки частка необлікованих офіційною статистикою транзакцій (за даними Міністерства економічного розвитку і торгівлі України [1]), що відбуваються внаслідок економічних відносин між суб'єктами господарювання становить 33% до обсягу офіційного ВВП.

В окремих секторах економіки: фінансова та страхова діяльність (54%) транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (45%); добувна промисловість

(40%), будівництво та операції з нерухомим майном (36%) – рівень тіньової економіки перевищує середній показник по Україні. Розглядаючи явище тіньової економіки з точки зору економіки, можемо трактувати його як нелегальні фінансові трансферти поза певним сегментом фінансового ринку.

Структурними елементами тіньової економіки є такі показники як корупція, хабарництво, комерційний підкуп, незаконне підприємництво тощо. Однією з складових тіньової економічної діяльності є протизаконна діяльність, зокрема економічна злочинність, а основними агентами протидії економічним злочинам є правоохоронні органи. Результати опитування [2], яке проведене Міжнародною організацією PWS Україна засвідчили, що 48% українських організацій постраждали від випадків економічних злочинів та шахрайства протягом останніх двох років. Зокрема, хабарництво та корупція (73%) є лідером серед економічних злочинів, від яких постраждали організації за останні два роки, п'ятірку злочинів: незаконне привласнення майна (46%), шахрайство у сфері закупівель (33%), шахрайство у сфері управління персоналом (33%) та кіберзлочини (31%) (рис.).

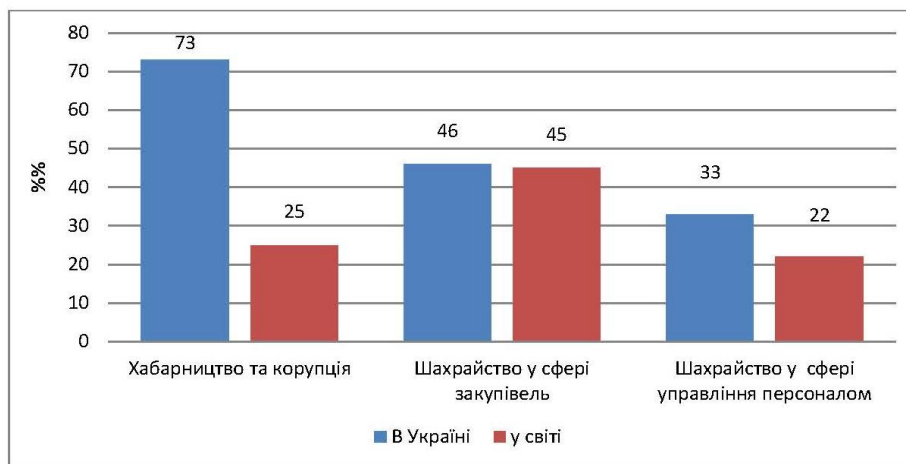


Рис. Типологія економічних злочинів, із якими стикається бізнес у 2016–2017 рр. (за даними PWS Україна)

Варто зазначити, що у країнах, які знаходяться на стадії формування базових інститутів ринкової економіки, тіньова економіка чинить позитивний та стабілізуючий вплив.

Так, вона дає змогу: 1) господарювати ефективніше та створювати конкурентні переваги за рахунок економії на платежах до бюджету; 2) розширити можливості для виживання населення в період спаду економіки та погіршення рівня життя, формуючи додаткові джерела доходів; 3) збільшувати сукупний попит і активізувати податкові надходження через перетікання доходів одержаних у тіньовому секторі до легального, шляхом купівлі товарів і послуг у офіційному секторі; 4) сформувати фінансову базу для недержавної соціальної діяльності: волонтерства, спонсорства, благодійності тощо; 5) реалізувати підприємницький потенціал, у випадку високих транзакційних витрати на початку ведення бізнесу.

Проте кейс України свідчить, що позитивні наслідки від тіньової економіки є короткостроковими, із чітко вираженими позитивним ефектами для певних груп осіб. Загалом, для суспільства ефект від тіньової діяльності є негативними. Зокрема, в Україні спостерігається: 1) витіснення офіційних механізмів оподаткування і, як результат, зниження податкових надходжень до бюджету; 2) дезорганізація виробничого процесу в легальній економіці, що послаблює мотивацію працівників, та призводить до їх декваліфікації; 3) породження численних конфліктів, які розвиваються деструктивно; 4) розвиваються соціальні норми; 5) розвиток корупції, які є взаємопов'язаними та взаємовідтворюючими негативними соціально-економічними явищами.

Вивчаючи досвід країн із низьким рівнем тіньової економіки, виділимо наступні практичні заходи, спрямовані на звуження цього сектора (таб.).

**Заходи, що застосовуються правоохоронними органами зарубіжних країн
для мінімізації рівня тіньової економіки**

Країна (група країн)	Заходи
Канада, Швеція, Великобританія, США	1. Посилення вимог моніторингу підприємств у галузях з високим рівнем ризику несплати податків; 2. Додаткові штрафи для платників податків, які раніше вже були викриті в ухиленні від сплати податків;
Австралія	1. Використання інформації «третьох сторін» для виявлення нелегальних фінансових трансфертів; 2. Моніторинг споживання та придбання наддорогих товарів і предметів розкоші; 3. Створення стандартизованих галузевих показників, які відображають співвідношення між витратами і товарною продукцією; 4. Створення служби зв'язку з платниками податків, які пройшли аудиторську перевірку для моніторингу поточного стану та формування зворотного зв'язку;
Канада, Швеція, Греція	1. Примусове використання сертифікованих касових апаратів для організацій, що використовують готівку;
Швеція	1. Примусове використання реєстрів найманих працівників з обов'язковим зазначенням особистих даних працівника, відпрацьованого часу, виду діяльності організації і її назви.

Отже, для скорочення рівня тіньової економіки правоохоронні органи повинні керуватися принципами: комплексності та збалансованості стимулюючих і каральних заходів, для суб'єктів, залучених в тіньові відносини. Водночас, скорочення масштабів тіньового сектора залежить не лише від діяльності правоохоронних органів, але й від вирішення інституційних проблем: низького рівня довіри громадян до дій уряду, недостатнього рівня захисту прав і свобод тощо.

1. Тенденції тіньової економіки в Україні у I кварталі 2018 року. URL: <http://www.me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=e384c5a7-6533-4ab6-b56f>.

2. Всесвітнє дослідження економічних злочинів та шахрайства 2018 року: результати опитування українських організацій. Виведення шахрайства з тіні. URL: <https://www.pwc.com/ua/uk/survey/2018/pwc-gecs-2018-ukr.pdf>

3. Revenue Administration: Managing the Shadow Economy / IMF. 2010.

4. Кіржецький Ю. І. Тіньова економіка та напрями її подолання в Україні: монографія. Львів: Ліга-Прес, 2013. 199 с.

В. П. Ковальчук,

кандидат юридичних наук, доцент,

заступник декана факультету № 3 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ

Динаміка розвитку спільного світового ринку праці істотно позначається на макро-економічній політиці держав у галузі праці та соціально-трудова відносин, в результаті чого зростають масштаби та інтенсивність міжнародних міграційних процесів, які набувають все глобальнішого характеру, залучаючи населення більшості країн світу. Погано контрольований або слабо контрольований приплив іноземної робочої сили може впливати на процеси зростання безробіття, підвищеного тиску на соціальну інфраструктуру, посилення соціальної напруженості в суспільстві.

Україна одночасно є державою:

– походження (збитки економіки від зовнішньої трудової міграції можуть досягати не менше 10 млрд. доларів щорічно, в т. ч. і від т.зв. інтелектуальної міграції [1], щодо якої в нашій країні лише констатується необхідність підвищення ефективності бюджетного фінансування цього напрямку),

– призначення (більшість нелегальних іммігрантів – представники «третього світу», які не володіють мовою, професією, не знають українського законодавства, не мають документів, використовують кримінальні схеми перетину кордону, сприяють розвитку корупції та тіньової економіки у країні [2], кожен четвертий злочин в державі вчинено іноземними громадянами),

– та транзиту мігрантів (особливістю яких є те, що переміщення людей із країн постачання нелегальних мігрантів до країн призначення пов'язане із порушенням чинного законодавства щодо порядку перетинання державного кордону та режиму державного кордону України.), територією різнохарактерних, різноспрямованих та різномасштабних міграційних потоків. Забезпечення державного регулювання у сфері міграції є складним завданням, розв'язання якого потребує комплексного, системного підходу, належного фінансування, кадрового та наукового забезпечення [3].

Існування на теренах України нелегальної міграції, яка набула рис організованої злочинної діяльності із високим рівнем латентності, та відсутність ефективної системи державного регулювання міграційних процесів становлять пряму загрозу національній безпеці країни, створюють додаткове навантаження на державний бюджет, сприяють зростанню криміналізації, утворенню організованих злочинних груп, знижують асиміляційний потенціал некорінного населення, сприяють загостренню соціальної, етнічної та етнонаціональної напруги, посиленню впливу тіньової економіки тощо.

Отже, боротьба з нелегальною міграцією як соціальним явищем, мінімізація її негативного впливу на криміногенну ситуацію в країнах транзиту та накопичення нелегальних мігрантів, до яких, зокрема, належить і Україна, враховуючи необхідність поважати права людини та заборону дискримінації, в його основі лежить принцип особистої свободи та недоторканності, свободи переміщення, свободи вибору місця проживання тощо, визначають актуальність теми нашого наукового повідомлення.

Для ефективного регулювання міграційних потоків, попередження нелегальної міграції, запобігання вчинення злочину «торгівля людьми», усунення негативних наслідків міграції, створення сприятливих умов для безперешкодної реалізації прав мігрантів, а також забезпечення гуманного ставлення до осіб, які шукають притулку на території України встановлюється міграційний режим. У рамках якого регламентуються правила в'їзду, тимчасового перебування та пересування на території України іноземних громадян, а також виїзду та в'їзду громадян України за межі батьківщини та повернення до неї. В той же час у Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року однією із цілей визначено посилення контролю за дотриманням міграційного законодавства в середині держави та зазначено, що інтенсивність і види втручань повинні бути пропорційними ризикам нелегальної міграції та можливим загрозам, які зумовлюють такі порушення [4].

Повноваження щодо державного контролю за дотриманням законодавства у сфері міграції (імміграції та еміграції), у тому числі протидії нелегальній (незаконній) міграції, реєстрації фізичних осіб, біженців та інших визначених законодавством категорій мігрантів, у випадках, передбачених законодавством, притягає порушників до адміністративної відповідальності здійснює ДМС.

Однак, на ефективність діяльності з запобігання нелегальній (незаконній) міграції впливає неудосягнута система взаємодії ДМС України з іншими органами влади, а саме: з Міністерством внутрішніх справ України, зі Службою безпеки України, з Державним департаментом України з питань виконання покарань, з Державною прикордонною службою України та ін.

Своєю чергою, особливості виявлення ознак функціонування каналів нелегальної міграції залежать від стану оперативного-розшукової та оперативного-службової діяльності органів ДПС України, їх взаємодії з правоохоронними органами, діяльність яких спрямована на виявлення ознак нелегальної міграції поза межами контрольованого прикордонного району.

Окремі аспекти процесу регулювання та протидії нелегальній міграції стосуються сфер компетенції Мінсоцполітики, МЗС, МВС, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Державної служби зайнятості.

Хоча деякі позитивні приклади взаємодії вище зазначених органів все ж таки є. Введення системи постійного моніторингу та обміну інформацією між ГУНП та УДМС дало змогу запровадити заходи з своєчасного виявлення іноземців, які звільняються з місць позбавлення волі та які під час відбування покарання не стали на шлях виправлення, та після звільнення з місць позбавлення волі мали намір продовжувати вчиняти кримінальні правопорушення, дотримуватися кримінальних «понять» та «звичаїв» з метою вчинення тяжких та особливо тяжких злочинів для підтримання злочинських традицій, що негативно відображається на оперативній обстановці.

На даний час не вироблено ефективного механізму, який дав би стовідсоткову можливість повністю усунути нелегальну міграцію та її негативні наслідки. З огляду на це основною метою світової спільноти є розробка методів дієвого контролю за нелегальною міграцією і гуманного та узгодженого керівництва нею, із зосередженням зусиль щодо боротьби з нею в країнах транзиту – на дальніх підступах та на міждержавних кордонах.

Особливостями боротьби з нелегальною міграцією в провідних країнах світу, є те що вони носять репресивний характер та спрямовані на відповідне нормативно-правове, оперативно-технічне та криміналістичне забезпечення [5]. Завданням яке стоїть перед міграційною політикою цих країн в майбутньому є організація і регулювання легальної імміграції таким чином, щоб уникнути притоку незаконних мігрантів та супутні їм ризики.

Транснаціональний характер нелегальної міграції зумовлює виникнення об'єктивної потреби у взаємодії правоохоронних органів держав – транзиту каналів нелегальної міграції.

Отже, основним напрямком вдосконалення процесів державного регулювання взаємодії органів влади щодо запобігання та протидії нелегальній міграції, спрямованих на забезпечення національної безпеки України є взаємодія органів охорони державного кордону з правоохоронними органами України, які ведуть боротьбу з нелегальною міграцією за межами контрольованих прикордонних районів, а також правоохоронними органами держав транзиту та походження нелегальної міграції; створення єдиного центру координації діяльності правоохоронних органів України щодо контролю за функціонуванням каналів нелегальної міграції.

1. Маргерита Бондар. Международная интеллектуальная миграция в экономике знаний. URL: http://www.zneiz.pb.edu.pl/data/magazine/-article/271/1.4_bondar.pdf

2. Міграція в Україні. *Факти і цифри*. URL: <http://www.slideshare.net/presscvua/factsfigures-b5-uaf>

3. Палагнюк О. Аналіз механізмів державного регулювання нелегальної міграції в Україні у працях сучасних дослідників. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2014. Вип. 1 (20). С. 83–92.

4. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р.

5. Серова І. Теоретико-концептуальні проблеми міжнародно-правового визначення нелегальної міграції та механізмів протидії даному явищу. *Юридичний журнал Юстиніан*. 2006. № 3. С. 16–21.

О. В. Ковальчук,

ад'юнкт кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З ДІЯЛЬНІСТЮ КРЕДИТНОЇ СПІЛКИ

Планування, як окрема та важлива частина діяльності слідчого щодо розслідування злочинів, завжди була невіддільною частиною його наукової організації праці та постійно привертала увагу і практиків, і теоретиків. Ще 1925 р. В. Громов у своїх роботах наголошував на важливості ролі, яку відіграє планування у розслідуванні злочинів. Вже тоді він пропонував слідчому створювати окремі плани (пам'ятки) складних справ, в яких той

повинен вказувати, які дії та коли треба виконати, а також робити позначки про таке виконання [1, с. 65].

Надалі наукові та практичні надбання про планування та версію оформились в окремі криміналістичні вчення, які досить активно розвиваються і сьогодні. Серед найвідоміших криміналістів, які займались фундаментальними питаннями розробки підходів до розуміння, завдань, мети планування та версій у вітчизняній криміналістиці радянського періоду, виділяють таких як Т. М. Арзуманян, Р. С. Белкін, В. П. Бахін, А. М. Васильєв, С. А. Голунський, В. Є. Корноухов, І. М. Лузгін, П. І. Тарасов-Родіонов, Б. М. Шавер та ін.

Проблематику планування розслідування злочинів досить детально розробив С. А. Голунський у підручнику з Криміналістики (1938 р.) у розділі «Планування розслідування», в якому він сформулював основні цілі, умови та принципи планування розслідування і виклав вказівки щодо особливостей планування при розслідуванні різних категорій кримінальних справ і на різних етапах розслідування. Автор розділу «План слідства по конкретній справі» в «Настільній книзі слідчого» (1949 р.) Т. М. Арзуманян виклав принципи планування, до яких зарахував динамічність, гнучкість і реальність. Як основний елемент планування він визначив версію, під якою розумів засноване на фактах припущення слідчого, дослідження якого може забезпечити розкриття злочину та викриття злочинця [5, с. 5].

А. В. Іщенко, Ю. М. Черноус та інші сучасні дослідники визначають планування як складний розумовий процес, сутність якого полягає у визначенні напрямів та завдань розслідування, способів та засобів їх досягнення за раціональних витрат часу, сил і засобів для вирішення завдань за його допомогою [5, с. 6].

Розслідувати злочини у сфері економіки для слідчих досить складно. Злочини, вчинені у сфері економічної діяльності, дуже різноманітні. Тому єдиної методики їх розслідування нема. Однак подібність за низкою ознак, істотних з погляду методики розслідування, дозволяє розглядати їх усі як криміналістично однорідну групу злочинів.

Ми розділяємо думку О. Г. Кальмана, що основні риси злочинності у сфері економіки полягають у тому, що: 1) вони вчинюються у сфері легальної і нелегальної господарської діяльності; 2) суб'єктами цих злочинів можуть бути і підприємці, й інші особи, які сприяють виконанню господарської діяльності; 3) вони завдають економічної, політичної, моральної шкоди суспільству і державі; 4) спрямовані на одержання економічної вигоди; 5) вчинюються тільки навмисно; 6) можуть здійснюватися різноманітними засобами передбаченими чинним кримінальним законодавством [2, с. 36].

Як стверджує С. С. Чернявський, для розслідування економічного злочину заходи мають бути спрямовані на: використання даних оперативних підрозділів, дослідження актів ревізій, аудиторських перевірок та ін.; одержання інформації від правоохоронних і контролюючих органів (підрозділів Державної фіскальної служби України, Державної фінансової інспекції України, Національного банку України, Державної митної служби України та ін.) [5, с. 6].

Планування розслідування, як пише Р.С. Белкін, це складна розумова діяльність слідчого, результатом якої є план розслідування, що містить програму роботи з встановлення обставин скоєння злочину. План розслідування складається на основі ретельного вивчення усієї сукупності фактичних даних, які має в розпорядженні слідчий до часу його складання. Він створюється також з урахуванням спеціальних пізнань, професійного досвіду та уяви слідчого, а також його уявлень про характер кримінальної події і шляхи встановлення істини [4, с. 30].

План розслідування у кримінальному провадженні має бути ретельно продуманий. Це означає, що план має передбачати найраціональніше поєднання і послідовність слідчих (розшукових) дій зі встановлення і перевірки доказів. Звичайно, відразу і на увесь період слідства запланувати таку систему дій неможливо, оскільки не можна заздалегідь передбачити, які відомості будуть отримані під час проведення слідчих (розшукових) дій. Така система дій досягається у плануванні слідства на окремих етапах розслідування і у міру отримання інформації про подію, що розслідується. Залежно від цього розрізняють планування на початковому етапі розслідування та подальше планування [3, с. 221].

Ми розділяємо думку В.В. Топчія про те, що план розслідування злочину повинен включати у себе наступні розділи. Перший розділ, що містить завдання, вирішення яких

необхідне для розслідування шахрайства в сфері діяльності КС незалежно від тих версій, що висувуються в провадженні. Другий розділ містить завдання, вирішення яких є необхідним відповідно до системи виведених з кожної із сформульованих версій, необхідних і можливих наслідків, і спосіб вирішення таких завдань. Третій розділ містить необхідні слідчі (розшукові) дії і негласні слідчі (розшукові) дії [6, с. 171].

Основні документи, які полегшують планування розслідування злочинів у сфері економіки, бувають декількох видів. Найпоширеніші схеми зв'язків і так звані аналітичні довідки (оперативних підрозділів) та наявність отриманих документів під час оперативно-розшукового документування, а також матеріали, скеровані державними контролюючими органами до слідчих підрозділів.

До другого блоку матеріалів належать документи, які використовуються у підприємницькій діяльності, різновиди підроблених документів у структурі механізму вчинення предикатних економічних злочинів та їхня кримінально-правова кваліфікація. Організація планування злочинів передбачає оптимізацію праці слідчого, організацію взаємодії групи слідчих з оперативними підрозділами та іншими службами правоохоронних органів, а також деякі інші питання діяльності органів розслідування.

Значення планування розслідування визначається важливістю завдань, які можуть бути вирішені за його допомогою, зокрема:

- визначення ефективних шляхів розслідування кримінальних правопорушень;
- забезпечення об'єктивності, повноти та всебічності з'ясування всіх обставин кримінального правопорушення;
- своєчасне та результативне застосування процесуальних, організаційно-технічних, техніко-криміналістичних заходів з урахуванням особливостей кожного провадження;
- забезпечення найефективнішого поєднання всіх можливостей органів досудового розслідування та оперативних підрозділів для досягнення поставлених завдань;
- сприяння економії сил і засобів органів досудового розслідування, інших правоохоронних підрозділів та ін. [5, с. 8].

У практичній діяльності прийнято розрізняти: планування розслідування у кримінальному провадженні та планування окремих слідчих (розшукових) дій.

У зв'язку з тим, що шахрайство в сфері діяльності КС зазвичай учиняється групою осіб, існує ціла низка умов, що вказують на доцільність і потребу планування розслідування: 1) велика кількість епізодів злочинної діяльності, які необхідно розслідувати в межах одного кримінального провадження; 2) значна кількість версій про обставини вчинення злочину, які необхідно перевірити; 3) значна кількість осіб, притягнутих до кримінальної відповідальності за одним провадженням; 4) необхідність здійснення розслідування одночасно в різних місцях; 5) необхідність провадження значної кількості слідчих (розшукових) дій протягом короткого проміжку часу; 6) проведення розслідування різними мовами. Процес планування при такій формі розслідування набуває деякої специфіки – можливе складання декількох планів: загальний план розслідування, на основі якого розробляють індивідуальні плани роботи кожного слідчого, який входить до групи, а іноді й плани проведення негласних слідчих (розшукових) дій.

1. Громов В. И. Дознание и предварительное следствие (теория и техника расследования преступлений). М., 1925. 65 с.

2. Кальман О. Г. Злочинність у сфері економіки України: теоретичні та прикладні проблеми попередження: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право»; Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого. Харків, 2004. 480 с.

3. Криміналістика: підручник / В. В. Пяковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іщенко, О. О. Алексеев та ін. К.: Центр навчальної літератури, 2015. 544 с.

4. Міжнародна поліцейська енциклопедія: у 10 т. / відп. ред.: В. В. Коваленко, Є. М. Моїсєєв, В. Я. Тацій, Ю. С. Шемшученко. Т. VI: Оперативно-розшукова діяльність поліції (міліції). К.: Атіка, 2010. 1128 с.

5. Ортинський В. Особливості планування розслідування злочинів у сфері економіки. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Юридичні науки*. 2017. № 861. С. 4–10.

6. Топчій В. В. Планування розслідування злочинів, учинених організованими злочинними групами. *Юридичний вісник. Повітряне і космічне право*. 2015. № 1. С. 169–174.

Я. М. Когут,
кандидат юридичних наук, доцент,
т.в.о. завідувача кафедри соціальних дисциплін
факультету № 3 ІФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ПИТАНЬ ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА СУБ'ЄКТІВ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА КООРДИНАЦІЇ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ

Торгівля людьми є кримінальним правопорушенням, масштаби якого є значними в Україні та у всьому світі, навіть у порівнянні з такими злочинами як торгівля наркотиками та зброєю. Проблематика торгівлі людьми – одного з найбільш негативних явищ сучасного суспільства – вперше виникла на початку ХХ століття. З тих пір питання торгівлі людьми є предметом постійного аналізу і дискусій. Ще у 1949 році Організацією Об'єднаних Націй було прийнято Конвенцію про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами [1]. У даний момент найбільш повне визначення поняття торгівлі людьми відображено у Протоколі з попередження торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, який доповнює Конвенцію ООН про боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю. Протокол є основним сучасним документом, спрямованим на боротьбу з цим злочином. Він визначає торгівлю людьми як здійснення з метою експлуатації вербування, перевезення, передачі, приховання чи отримання людей шляхом погрози силою або її застосування чи інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою чи вразливістю стану або шляхом підкупу у вигляді платежів чи вигод для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу [2].

Існує достатньо багато причин торгівлі людьми. Причому, ці причини викликають як внутрішню, в межах України, так і зовнішню торгівлю, тобто за межами держави. Серед них: економічні негаразди в країні, безробіття (як наслідок таке явище як заробітчанство), неблагополучні сім'ї тощо; суб'єктивні причини, пов'язані з низьким рівнем освіченості, інтелекту, недостатньою поінформованістю потенційних жертв злочину про можливі ризики та загрози; недостатньо ефективна діяльність відповідних суб'єктів щодо протидії торгівлі людьми. У вітчизняному законодавстві термін «торгівля людьми» – це здійснення незаконної угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, у тому числі сексуальної, з використанням обману, шахрайства, шантажу, уразливого стану людини або із застосуванням чи погрозою застосування насильства, з використанням службового становища або матеріальної чи іншої залежності від іншої особи, що відповідно до Кримінального кодексу України визнаються злочином [3].

Формами вчинення даного злочину є сексуальна експлуатація, зокрема використання у порнобізнесі, примусова праця, використання людини у занятті жебрацтвом, примусове надання послуг, рабство або підневільний стан, залучення до боргової кабали, вилучення органів та проведення дослідів над людиною, усиновлення (удочеріння) з метою наживи, примусова вагітність, втягнення у злочинну діяльність, використання у збройних конфліктах тощо. У цьому ж нормативно-правовому акті визначено поняття боротьби з торгівлею людьми – як систему заходів, що здійснюються в рамках протидії торгівлі людьми, спрямованих на виявлення злочину торгівлі людьми, у тому числі незакінченого, осіб, які від цього постраждали, встановлення фізичних/юридичних осіб – торгівців людьми та притягнення їх до відповідальності [3].

Різновекторність цієї проблеми зумовлює необхідність визначення системи органів протидії цьому явищу, уповноважених на здійснення поліцейської діяльності та головного суб'єкта їх координації.

Ефективність протидії торгівлі людьми залежить від ефективності взаємодії різних суб'єктів, установ і організацій, які впливають на усунення чинників, що сприяють цьому явищу. Зусилля цих суб'єктів повинні доповнюватись та здійснюватись у чіткій координованості дій. До таких суб'єктів належать органи публічної адміністрації всіх рівнів, громадські та міжнародні організації, громадянське суспільство.

Проте, основними суб'єктами протидії торгівлі людьми виступають уповноважені органи виконавчої влади, наділені правом застосування заходів адміністративного примусу. Їх можна вважати суб'єктами поліцейської діяльності. Насамперед, це оперативні підрозділи Національної поліції, уповноважені здійснювати оперативно-розшукові заходи у сфері протидії торгівлі людьми. У серпні 2013 року з метою підвищення ефективності роботи з протидії кримінальним правопорушенням у сфері торгівлі людьми, суспільної моралі і нелегальної міграції, в структурі МВС України утворено Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаним з торгівлею людьми, який з листопада 2015 року функціонує у складі Національної поліції України. До його завдань відносять виявлення та усунення причин та умов, що призводять до торгівлі людьми, превентивну роботу з відповідними категоріями осіб, роз'яснювальну роботу з населенням, участь у розкритті зазначених кримінальних правопорушень, надання допомоги жертвам цих злочинів, у тому числі для уникнення повторної віктимізації тощо. В системі МВС України слід відзначити наявність відповідних повноважень підрозділів Національної поліції, зокрема патрульної поліції (наприклад, щодо виявлення фактів використання транспортних засобів для перевезення жертв злочину) підрозділів Департаменту захисту економіки (наприклад, при виявленні фактів здійснення підприємницької діяльності з працевлаштування за кордоном без необхідної ліцензії і т. ін.).

Суб'єктом поліцейської діяльності в системі МВС України слід вважати Державну міграційну службу України (хоча вона і не є підрозділом Національної поліції), яка здійснює повноваження щодо протидії правопорушенням, пов'язаним з підбійкою паспортів, підбійкою проїзних документів, незаконним вилученням паспортів, порушенням правил перебування або працевлаштування в Україні, а також Державну прикордонну службу України, яка виявляє факти незаконного перетинання державного кордону (хоча вони і не є підрозділами Національної поліції).

Поза системою МВС України суб'єктом поліцейської діяльності у сфері протидії торгівлі людьми можна вважати Службу безпеки України, оскільки до її завдань входить попередження, виявлення, припинення та розкриття кримінальних правопорушень проти організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України. Отже, ефективність протидії торгівлі людьми залежить від координації зазначених вище суб'єктів поліцейської діяльності. На наш погляд, цю управлінську функцію повинно виконувати саме Міністерство внутрішніх справ України через відповідний координаційний орган.

1. Про боротьбу з торгівлею людьми і з експлуатацією проституції третіми особами: Конвенція ООН, Міжнародний документ від 02.12.1949. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_162

2. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності: Протокол ООН, Міжнародний документ від 15.11.2000. URL: http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/995_791

3. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20.09.2011 № 3739-VI. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3739-17>

Ю. А. Комісарчук,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри кримінального процесу

(Львівський державний університет внутрішніх справ),

К. А. Гончарук,

курсант 3-го курсу факультету № 3

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ: НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ

Одним із основних напрямків реформування державного управління системою кримінальної юстиції є створення національної служби пробачії з урахуванням досвіду комплексної діяльності відповідного правового інституту в європейських країнах.

Кримінальним кодексом України впроваджено ряд нових, альтернативних позбавленню волі, видів кримінальних покарань та передбачено можливість звільнення засудженого від відбування покарання з випробуванням за умови гарантії його виправлення без відбування покарання [3, с. 32].

Аналіз досвідупровадження пробації в країнах Європи та світу вказує, що виконання альтернативних видів покарань, покладено на спеціальну державну службу, яка знаходиться поза компетенцією поліції та в'язниці – службу пробації.

Сутність пробації полягає у тому, що над засудженим встановлюється нагляд, без ізоляції його від суспільства, проте з покладанням на нього певних зобов'язань та обмежень, поєднаними з наданням їм допомоги реабілітаційного характеру. Головною ж метою пробації є захист суспільства, попередження повторних злочинів, сприяння реінтеграції правопорушника в соціальне життя [1, с. 32].

Закон України «Про пробацію» було прийнято Верховною Радою України 5 лютого 2015 року, чинності він набув 27 лютого 2015 року. Цей закон розроблявся з урахуванням європейських стандартів пробації.

До основних завдань пробації, які зазначено в законі, належать:

- підготовка досудових доповідей щодо обвинувачених;
- здійснення нагляду за засудженими до покарань у виді позбавлення права обіймати певні посади або займатися певною діяльністю, громадських робіт, виправних робіт, особами, яким покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк замінено покаранням у виді громадських робіт або виправних робіт, особами, звільненими від відбування покарання з випробуванням, звільненими від відбування покарання вагітними жінками і жінками, які мають дітей віком до трьох років;
- виконання певних видів покарань, не пов'язаних з позбавленням волі;
- направлення засуджених до обмеження волі для відбування покарання до виправних центрів;
- реалізація пробаційних програм стосовно осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням;
- проведення соціально-виховної роботи із засудженими;
- здійснення заходів з підготовки осіб, які відбувають покарання у виді обмеження волі або позбавлення волі на певний строк, до звільнення;
- реалізація інших заходів, спрямованих на виправлення засуджених та запобігання вчиненню ними повторних кримінальних правопорушень [2].

Щодо осіб, звільнених від відбування покарання з випробуванням, за рішенням суду застосовуються пробаційні програми: психокорекційного змісту (наприклад, подолання агресивної поведінки, шкідливих звичок, психологічних проблем), або соціально-реабілітаційні програми (набуття позитивних соціальних навичок, соціального статусу, усунення або мінімізація негативних соціальних факторів [1, с. 33].

Отже, службу пробації слід розглядати як державний орган, основною метою якого є заохочення правопорушників ставати законослухняними громадянами, а також нагляд та контроль за правопорушниками з метою зменшення повторення злочинів [4, с. 21].

Процес впровадження пробації в Україні є надзвичайно важливим кроком на шляху до євроінтеграції та подальшого розвитку демократичного суспільства. Ідея ресоціалізації завжди буде соціальною та кримінологічно актуальною, адже саме за рахунок інтеграції правопорушника у суспільство збільшуються шанси його успішного виправлення та збереження соціальних зв'язків.

1. Беца О. Зарубіжний досвід застосування пробації в ювенальній юстиції. *Відновне правосуддя в Україні: щоквартальний бюлетень*. 2005. № 1–2. С. 134–146.

2. Про пробацію: Закон України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/160-19>

3. Практика виконання альтернативних покарань. *Інформаційний бюлетень*. № 3 / ред. група. О. Б. Янчука, С. О. Тимофеева, Н. Г. Пивовара, М. М. Ковальчука. К.: ДДУПВП, 2010. 143 с.

4. Ягунов Д. В. Принципи пробації: європейські стандарти та проблеми їх реалізації в Україні. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія «Право»*. Вип. 9. Т. 4. Ужгород, 2012. С. 172–176.

ДО ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИННІ ДІЇ ІЗ ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ

Сьогодні зловмисники надалі продовжують удосконалюватися у вчиненні різного роду злочинних дій із платіжними картками. Ст. 200 ККУ України, яка встановлює відповідальність за вказане діяння, класифікується як злочин середньої тяжкості (частина друга), а це значно ускладнює процес оперативного документування підрозділами кіберполіції вказаної протиправної діяльності, вже не торкаючись питання можливості застосування оперативно-розшукових заходів для виявлення та припинення злочину.

Чи достатньою є правова реакція України на такий злочин?

Для аргументації нашої позиції проаналізуємо кримінальну відповідальність за аналогічні діяння закордоном.

В Кримінальному кодексі Республіки Білорусь (РБ) Главі 25 «Злочини проти порядку здійснення економічної діяльності» міститься ст. 222, яка встановлює кримінальну відповідальність за виготовлення з метою збуту або збут підроблених банківських карток. Максимальне покарання, передбачене згаданою статтею, становить до десяти років позбавлення волі з конфіскацією майна чи без такого, що у відповідності до ст. 12 КК РБ вважається тяжким злочином (злочини в РБ в залежності від характеру і ступеня суспільної небезпеки поділяються на злочини, які не представляють великої суспільної небезпеки, менш тяжкі, тяжкі і особливо тяжкі).

Кримінальним кодексом Республіки Болгарія (РБ) в Розділі 4 «Злочини проти грошової системи та кредитної системи» в ст. 244 передбачена кримінальна відповідальність за протиправні дії із платіжними засобами і встановлена максимальна відповідальність у вигляді 8 років позбавлення волі.

В Кримінальному кодексі республіки Вірменія (РВ) є Глава 22 «Злочини проти економічної діяльності», в якій ст. 203 передбачена кримінальна відповідальність за виготовлення з метою збуту або збут підроблених платіжних документів (поняття охоплює платіжні картки) з максимальним покаранням до дев'яти років позбавлення волі з конфіскацією майна чи без такого. Відповідно до ст. 19 КК РВ злочин вважається тяжким (злочини класифікуються аналогічно до кримінального законодавства України).

Стаття 210 Кримінального кодексу республіки Грузія (РГ) встановлює відповідальність за підроблення з метою збуту, збут або використання підроблених кредитних або розрахункових карток і передбачає максимальне покарання у вигляді семи років позбавлення волі, що за ст. 12 КК РГ може вважатися проступком, а в деяких випадках тяжким злочином.

Пенітенціарним кодексом (ПК) Естонії Главою 19 «Винуваті діяння проти публічної довіри» Розділом 1 «Підробка платіжних засобів і встановлених державних знаків і позначень» ст. 333 встановлено кримінальну відповідальність за підробку платіжних засобів із максимальним покаранням – до 6 років позбавлення волі, а для юридичних осіб – штраф і ліквідація.

Ст. 334 передбачає кримінальну відповідальність за використання підроблених платіжних карток (до 10 років позбавлення волі). Цікавою для нас є ст. 334-1 ПК Естонії, яка передбачає відповідальність у вигляді штрафу до 300 штрафних одиниць за не передачу підроблених платіжних карток органам поліції чи фінансовим установам.

Відповідно до ст. 72 Кримінального кодексу Естонії злочин за ст. 333 ПК вважається злочином другої степені, ст. 334 ПК – злочином першої степені, ст. 334-1 ПК – злочином третьої степені (всього за національним законодавством є три степені в залежності від суспільної небезпеки).

Статтею 207 КК Республіки Казахстан передбачена кримінальна відповідальність за виготовлення або збут підроблених платіжних карток із максимальним покаранням – до семи років позбавлення волі.

Підробка, переробка платіжних карток охоплюється складом злочину ст. 177 КК КНР і передбачає кримінальну відповідальність до 5 років позбавлення волі, або арешт та/або штраф від 20 тис до 200 тис юанів. При обтяжуючих кваліфікуючих обставинах – до 10 років позбавлення волі або по життєве позбавлення волі, а також штраф від 50 тис. юанів до 500 тис. юанів або конфіскація майна.

Кримінальним кодексом Республіки Молдова (РМ), а саме ст. 237, передбачена кримінальна відповідальність за виготовлення чи збут підроблених кредитних карток чи інших платіжних інструментів і встановлено максимальну відповідальність до 8 років позбавлення волі, а для юридичних осіб – штраф до 6000 умовних одиниць із подальшою ліквідацією такої особи. Злочин вважається тяжким (відповідно до КК РМ злочини поділяються на незначні злочини, злочини середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі злочини, надзвичайні злочини).

Відповідальність за підробку платіжних карток в Німеччині передбачена § 152а Кримінального кодексу і максимально карається позбавленням волі на 10 років.

Кримінальним законодавством республіки Польща особу за підробку або перероблення платіжного засобу можуть позбавити волі на термін 25 років (ст. 310 § 1 КК РП). Злочин вважається тяжким (ст. 7 § 1 КК РП).

В Главі 22 «Злочини в сфері економічної діяльності» Кримінального кодексу Російської Федерації міститься стаття 187, якою встановлено кримінальну відповідальність за виготовлення або збут підроблених кредитних або розрахункових карт і інших платіжних документів із максимальним покаранням до семи років позбавлення волі та штрафом. Відповідно до ст. 15 КК РФ ч. 2 ст. 187 КК РФ віднесена до категорії тяжких злочинів. В Главі 3 «Злочини і порушення закону проти суспільної довіри» Кримінального кодексу Румунії передбачена ст. 464, якою охоплюються дії із підробки чеканки та інших цінностей із максимальним покаранням – до 20 років позбавлення волі.

Проаналізоване дає підстави стверджувати, що в абсолютній більшості випадків закордономусі злочинні дії із платіжними картками при наявності кваліфікуючих ознак вважаються тяжким злочином і передбачають більш суворе покарання ніж в Україні. Відтак вважаємо, що санкції за частинами ст. 200 КК України потребують перегляду у бік збільшення (посилення), по аналогії із ст. 199 КК України. Відповідальність за фальшування грошей була введена після того, як підроблені гроші з'явилися в обігу, в той час, коли безготівкові розрахунки, а тим більше електронні гроші, були взагалі відсутні в природі.

Проблема фальшивомонетництва була усвідомлена державами ще в далекому історичному минулому і продовжує залишатися актуальною. З часом зникне необхідність у готівкових (паперових) грошах, що вважаються підґрунтям тіньової економіки, і абсолютне місце в світовій, національній системах платежів та розрахунків займуть електронні гроші, а відповідно і їх носії (накопичувачі), зокрема – платіжні картки, які теж з часом будуть замінені на досконаліші засоби.

Поряд із фальшивомонетництвом проблема злочинних дій із платіжними картками набирає все загрозливіших масштабів і потребує своєчасного реагування правоохоронних органів, зокрема підрозділів кіберполіції, а законодавче підґрунтя для дієвих заходів повинно вже бути напрацьованим та втілюватися державою у боротьбі із злочинністю.

Переконані, що підвищення міри відповідальності за злочинні дії із платіжними картками є доречним та цілком на часі соціально обумовленим кроком у протидії зазначеному виду господарських злочинів.

Ми умисно не пропонуємо міру відповідальності, залишаємо це для науковців із інших галузей права та науки, але переконані, що, із врахуванням національних масштабів поширення платіжних карток і світової практики застосування кримінального законодавства, злочин повинен класифікуватися як тяжкий, оскільки це дозволить використовувати увесь комплекс наявних сил, засобів та заходів оперативної розшукової діяльності у виявленні, документуванні та припиненні злочинних дій із платіжними картками в межах ст. 200 КК України, яка є передумовою для вчинення інших видів злочинів, зокрема шахрайства (ст. 190 КК України).

АНАЛІЗ САНКЦІЙ СТАТТІ 260 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ

З-поміж усіх заходів кримінально-правового впливу на фізичних осіб найсуворішим є покарання. Сьогодні реальна чи потенційна можливість застосування покарання залишається одним із найважливіших засобів протидії створенню злочинних об'єднань та участі в них [1, с. 644].

Міра покарання за створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань та участь у них визначається з урахуванням санкцій ст. 260 КК України, які є відносно-визначеними (містять лише мінімальні та максимальні межі одного покарання – позбавлення волі) та кумулятивними (містять конфіскацію майна як додаткове необов'язкове покарання).

Вивчення санкцій ст. 260 КК України та їх порівняння із санкціями суміжних кримінально-правових норм, передбачених ст.ст. 255, 257, 258-3 КК України, дозволяє зробити декілька важливих висновків.

За характером суспільної небезпеки законодавець не передбачене законом воєнізоване або збройне формування визнає менш небезпечним за злочинну організацію, банду, терористичні об'єднання. Цей факт є важливим аргументом, який зорієнтований на спростування твердження про те, що не передбачене законом воєнізоване або збройне формування є виключно спеціальними видами злочинних організацій [2, с. 343; 3, с. 758], оскільки за створення загальних та спеціальних видів злочинних організацій, передбачених ст.ст. 255, 257, 258-3 КК України, та участь у них, значно суворіші санкції.

Суспільна небезпека злочину, передбаченого ст. 260 КК України, у певній мірі визначається кримінально-правовими ознаками не передбаченого законом воєнізованого або збройного формування.

Якщо визнавати не передбачене законом воєнізоване або збройне формування злочинною організацією, то санкції за вказаний злочин слід посилювати, так як це спеціальний вид злочинної організації, що характеризується додатковими ознаками воєнізованості та озброєності.

Якщо ж визнавати не передбачене законом воєнізоване або збройне формування менш небезпечним злочинним об'єднанням, то, з огляду на відсутність у нього обов'язкової мети вчинення злочинів, санкції ст. 260 КК України мають бути найбільш м'якими з поміж однорідних злочинів, передбачених ст.ст. 255, 257, 258-3 КК України.

Передумовою розробки ефективної системи санкцій за вчинення злочину, передбаченого ст. 260 КК України, повинно стати удосконалення цієї кримінально-правової норми в контексті диференціації кримінальної відповідальності. Адже нелогічність запропонованої законодавцем диференціації є очевидною. Він прирівняв за характером суспільної небезпеки, з одного боку, керівництво не передбаченими законом воєнізованими або збройними формуваннями з участю в них, а з другого, – керівництво ними та сприяння їм у формі їх фінансування та постачання їм зброї, боєприпасів, вибухових речовин чи військової техніки.

1. Вознюк А. А. Кримінальна відповідальність за створення злочинних об'єднань та участь у них: монографія. К.: ФОП Маслаков, 2018. 928 с.

2. Беніцький А. С. Причетність до злочину: проблеми кримінальної відповідальності: монографія. Луганськ: МВС України, 2014. 552 с.

3. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А. М. Бойко, Л. П. Брич, В. К. Гришук та ін.; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. 5-те вид., пер. та доповн. К.: Юридична думка, 2008. 1216 с.

К. М. Костовська,
кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ),

Д. І. Йосифович,
кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри адміністративного права та адміністративного процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ

Торгівля людьми, є порушенням прав і суперечить міжнародним нормам та Конституції України. Проте це явище було і залишається актуальною проблемою для України. Сучасні форми експлуатації та нові виклики, що їх переживає світ і Україна зокрема, створюють загрозу потрапляння у ситуацію торгівлі людьми практично всіх соціальних груп населення. Низка факторів, а саме: збройний конфлікт на Сході країни, підвищення рівня мобільності населення, поява внутрішньо переміщених осіб та пов'язані з цим трудові міграція населення, економічна нестабільність, зростання рівня безробіття, сприяють, на жаль, поширенню випадків учинення цих злочинів.

Україна докладє чимало зусиль у сфері протидії торгівлі людьми, особливо в частині поширення Національного механізму взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми. Особлива роль у цьому аспекті надана Міністерству соціальної політики України та Національній поліції, які мають відомчу статистику щодо виявлених осіб, які постраждали (потерпіли) від торгівлі людьми.

Робота щодо протидії торгівлі людьми є одним із пріоритетних напрямів у діяльності Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини. Офісом Уповноваженого з прав людини проводиться досить велика робота щодо виявлення фактів торгівлі дітьми та порушення прав дітей в цілому, надається допомога в поверненні на Батьківщину українським жінкам, що постраждали від торгівлі людьми, а також здійснюється допомога в поверненні в Україну потерпілим від торгівлі людьми чоловікам [1]. Міністерство України у справах сім'ї, молоді та спорту здійснює практичну роботу з населенням, зокрема з потерпілими від торгівлі людьми, шляхом співпраці з неурядовими організаціями та центрами соціальних служб для молоді. Роль Міністерства соціальної політики у запобіганні торгівлі людьми полягає в наданні профорієнтаційних послуг та організації професійного навчання безробітних, особливо молоді, здійсненні контролю за посередницькою діяльністю суб'єктів підприємницької діяльності з 16 працевлаштування за кордоном, роботою туристичних фірм та шлюбних агенцій тощо [2, с. 153].

Міністерство охорони здоров'я є одним із найважливіших державних органів з надання соціальної допомоги потерпілим [3]. Міністерство освіти і науки України залучене переважно до превентивної роботи серед молоді. Проте МОН, зокрема відділ інтернатних закладів, може залучатися до соціальної роботи з потерпілими у випадках торгівлі дітьми. Регулярно проводяться семінари з проблеми на базі Центрального інституту післядипломної педагогічної освіти з залученням фахівців Міжнародного жіночого правозахисного центру «Ла Страда-Україна» [4].

Міністерство внутрішніх справ України є одним із головних реалізаторів державної політики в галузі протидії торгівлі людьми. Координацію цієї роботи покладено на спеціалізовані підрозділи боротьби із злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми [5]. Державна прикордонна служба України надає допомогу в поверненні громадянам України, які стали жертвами торгівлі людьми; забезпечує розшук зниклих за кордоном, та реабілітації жертв торгівлі людьми. Серед головних завдань Міністерства закордонних справ України: захист прав та інтересів громадян і юридичних осіб України за кордоном та облік громадян України, які постійно або тимчасово проживають за кордоном [4].

Відповідно до Консульського статуту України до обов'язків Консула України в зарубіжній державі входять: ведення обліку громадян України, які постійно проживають або тимчасово перебувають у його консульському окрузі; здійснення нагляду за станом утримання та виховання дітей-громадян України, усиновлених іноземними громадянами, до досягнення ними 18-річного віку. Неурядовим організаціям з огляду на їх природу властиві

свобода вираження думок, що в певних умовах дає їм змогу вирішувати завдання, які не можуть вирішувати уряди і міжурядові організації. Використовуючи положення міжнародних документів, неурядові організації можуть здійснювати тиск на національні уряди з метою дотримання прав громадян, перегляду національного законодавства та приведення його положень у відповідність до міжнародних норм. Значна кількість неурядових організацій становлять розвинену мережу неурядових організацій національного та регіонального рівнів, які працюють у напрямі запобігання торгівлі людьми та надання допомоги потерпілим. Міжнародний жіночий правозахисний центр «Ла Страда-Україна»; «Школа рівних Можливостей»; «Віра. Надія. Любов» (Одеса); «Відродження нації» (Тернопіль); «Веста» (Ужгород); «Жіноча громада» (Харків); «Любисток» (Миколаїв); «Прогресивні жінки» (Вінниця) [6, с. 55]. Напрями роботи центрів комплексні: організація роботи «гарячої лінії»; проведення досліджень з проблем насильства стосовно жінок; просвітницька діяльність серед молоді; видання бюлетенів, листівок з проблем запобігання торгівлі людьми та їх розповсюдження серед українського жіноцтва; проведення семінарів, робочих секцій, конференцій; співпраця з працівниками державних структур з метою формування національної програми дій щодо запобігання торгівлі жінками в Україні; співпраця з посольствами зарубіжних держав в Україні та українськими посольствами за кордоном; співпраця з урядовими та неурядовими організаціями в Україні та за кордоном [6, с. 56]. Роботи неурядової організації та його ефективне впровадження потребує скоординованих зусиль та взаємодії з органами державної влади.

Таким чином, суб'єктами діяльності щодо протидії торгівлі людьми в Україні є ряд організацій з питань профілактики та боротьби по торгівлі людьми. Серед державних – ряд міністерств та державних служб. Актуальність проблеми торгівлі людьми в Україні на сьогодні, уряд робить усе можливе для того, щоб здійснювати ефективну державну програму протидії та боротьби із цим зухвалим та антигуманним злочином. Серед основних досягнень у зазначеній сфері – створення відповідного нормативно-правового поля; ратифікація Конвенції ООН «Проти транснаціональної організованої злочинності»; введення до Кримінального Кодексу статті, що передбачає кримінальну відповідальність за вчинення злочину торгівля людьми; створення мережі «гарячих ліній» і центрів реінтеграції для потерпілих осіб за іноземним зразком. Однак, беручи до уваги гостроту і масштабність даної проблеми в українському суспільстві, існує нагальна потреба у консолідуванні зусиль центральних і місцевих органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, а також міжнародних та громадських організацій у здійсненні повного та ефективного комплексу заходів, спрямованих на її якнайшвидше та успішне подолання.

1. Торговля людьми. URL: <http://uk.wikipedia.org/wiki>.
2. Запобігання торгівлі людьми: взаємодія органів державної влади, міжнародних та неурядових організацій / Ю. М. Галусян, Т. О. Дорошок М. І. Дебелюк та ін. К.: Державний інститут проблем сім'ї та молоді, 2014. 267 с.
3. Женщины, вырвавшиеся из сексуального рабства, иногда попадают туда вновь. URL: http://rus.azattyq.org/a/prostitutsia_devushki_rabstvo_sutenersha_kazakhstan_regiony/24412022.html
4. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19–20. Ст. 173.
5. Запобігання торгівлі людьми: інформаційно-методичні матеріали. URL: <http://ib.znaimo.com.uadocs208/index-32234.html?page=5>
6. Возна Т. Діяльність неурядових організацій щодо запобігання торгівлі людьми і надання допомоги потерпілим від неї та їх правовий статус в Україні. *Історія в школі*. 2005. № 7–8. С. 54–58.

В. Н. Кубальський,

кандидат юридичних наук, доцент, науковий співробітник
(Інститут держави і права імені В. М. Корецького НАН України)

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УКРАЇНІ

Ідея встановлення кримінальної відповідальності за колабораціонізм актуалізується з огляду на перебування частини території України поза контролем української влади [1, с. 160]. Деякі вчені наголошують на тому, що кримінальної відповідальності за всі форми

колабораціонізму не повинно бути, оскільки наявних норм Кримінального кодексу достатньо для притягнення до відповідальності. Це і стаття про державну зраду, і статті про пособництво тероризму тощо. Зокрема, як вказує М. А. Рубашенко, колабораційна діяльність громадян України вже криміналізована в чинному КК у межах визначених у законі форм державної зради. Її розширення створить небезпеку розмивання меж кримінальної відповідальності та загрожуватиме правам мешканців окупованих територій. Натомість законодавцю необхідно вдосконалити кримінальне законодавство в частині відповідальності за надання допомоги (сприяння) окупаційній владі в проведенні підривної діяльності проти України, здійснюваного іноземцями та особами без громадянства [2, с. 331].

З наведеним підходом М. А. Рубашенка не можна цілком погодитися, оскільки слід врахувати, що колабораціонізм повинен розглядатись як явище, яке є менш суспільно небезпечним за державну зраду чи участь у діяльності терористичної організації, а отже, каратись м'якше за них. Оцінка таких дій як особливо тяжкого злочину, незалежно від характеру співпраці, є несправедливою та не дозволяє як слід індивідуалізувати кримінальну відповідальність [1, с. 161].

В чинному законодавстві України не використовується поняття «колабораціонізм». У Стратегії національної безпеки України, затвердженій Указом Президента України від 26 травня 2015 року, колабораціонізм не віднесено до загроз національній безпеці і не визначено основних напрямків державної політики щодо формування політико-правових засад протидії цьому явищу. При цьому слід розрізнити колабораціонізм як явище в цілому та відповідно колабораційну діяльність як суто предметно-практичну сторону явища.

У вітчизняній юридичній енциклопедії міститься поняття «колабораціоністи» під якими розуміються особи, які співробітничали з окупаційними властями у країнах, тимчасово захоплених нацистською Німеччиною під час Другої світової війни [3, с. 145]. Колабораціонізм (фр. *collaboration* – «співробітництво») – це усвідомлене, добровільне та умисне співробітництво з ворогом в його інтересах та на шкоду своїй державі. В Енциклопедії історії України зазначено, що термін «колабораціонізм» досить часто вживається для визначення добровільної співпраці (на противагу вимушеній співпраці) окремими групами, прошарками населення окупованих територій з окупантами [4, с. 440]. У цьому зв'язку «іноді дуже складно і майже неможливо з'ясувати ту межу, яка відділяє просту взаємодію з окупаційною владою від співробітництва з нею» [5, с. 91]. Слід погодитися з Є.О. Письменським в тому, що деякі форми співробітництва не мають належного рівня суспільної небезпечності, характерного для злочинів. Тож співробітництво лише в окремих формах може заслуговувати на криміналізацію. Неодмінному визначенню також підлягає саме поняття співробітництва, яке може тлумачитись вкрай широко [1, с. 161].

У вітчизняній юридичній енциклопедії вказується, що колабораціоністи несли відповідальність за зраду батьківщини та деякі інші державні і військові злочини [3, с. 145]. На думку О. В. Головкина та І. Р. Сказка, участь громадян України в органах, які імітують державне управління на анексованій та окупованій територіях, не завжди може оцінюватись за ст. 109, ст. 110 КК України [6, с. 237]. Як зазначає Є. О. Письменський «...кримінально-правова оцінка колабораціоністських дій дається по-різному: за ст. 109, 110, 111 та ст. 258-3 КК України. Є підстави вважати, що не завжди зазначені кримінально-правові норми повністю охоплюють прояви колабораціонізму, ряд з них можуть залишатись поза межами дії кримінального закону. Так, для деяких із зазначених злочинів визнається обов'язковою спеціальна мета, пов'язана із завданням конкретної шкоди національній безпеці України або вчиненням терористичного акту. Натомість виконання низки функцій у секторі публічного управління на території, не підконтрольній українській владі, не завжди зумовлене саме таким характером мети» [1, с. 161].

В юридичній літературі запропонована наступна конструкція складу злочину «Колабораціонізм» (ст. 111-1 Кримінального кодексу України): «це діяння, умисно вчинене громадянином України на шкоду суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України, яке полягає у виконанні організаційно-розпорядчих та/або адміністративно-господарських повноважень в незаконно створених органах, установах і підприємствах публічного сектору на території України, яка не контролюється її державною владою. При цьому не підлягають кримінальній відповідальності громадяни України, які працювали у сферах освіти, медицини,

транспорту, житлово-комунального господарства тощо і не вчинили інших кримінально каранних дій, відповідальність за які передбачені чинним Кримінальним кодексом України» [6, с. 244]. На наш погляд, назва статті є дещо невдалою, оскільки кримінальна відповідальність за колабораціонізм як явище взагалі неможлива. Вона може наставати лише за конкретні злочинні діяння, в яких може проявлятися колабораціонізм як явище. Водночас слід погодитися з О. В. Головкіним, Є. О. Письменським та І. Р. Сказко в тому, що відповідальність за зазначені діяння повинна бути більш м'якою, ніж за державну зраду.

У проекті Закону України «Про заборону колабораціонізму» (№ 6170 від 09.03.2017, включений до порядку 20.03.2018) міститься стаття 111-1 «Колабораціонізм» диспозиція якої викладена в наступній редакції:

«1. Співпраця громадянина України з російською окупаційною владою та створеними чи підтримуваними Російською Федерацією незаконними збройними формуваннями в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі, а також на тимчасово непідконтрольних органам влади України територіях окремих районів Донецької та Луганської областей, крім випадків, передбачених частиною другою статті 3 Закону України «Про заборону колабораціонізму» – карається позбавленням волі на строк від дванадцяти до п'ятнадцяти років з конфіскацією майна або без такої.

2. Не підлягають відповідальності за колабораціонізм громадяни України, які були змушені співпрацювати з російською окупаційною владою та створеними чи підтримуваними Російською Федерацією незаконними збройними формуваннями під впливом фізичного примусу, тортур чи катувань» [7].

В іншому проекті Закону України «Про захист української державності від проявів колабораціонізму» (№ 7425 від 20.12.2017, включений до порядку денного 20.03.2018) під колабораціонізмом розуміється «співробітництво з ворогом, сприяння у здійсненні агресивних дій, розгортанні збройного конфлікту проти України, надання ворогу допомоги під час підготовки та проведення агресії, при розгортанні збройного конфлікту» (п. 2 ст. 2 зазначеного проекту) [8].

Окрема криміналізація колабораціоністських діянь передбачена кримінальними кодексами деяких іноземних держав. Зокрема, ст. 120 «Колаборування» Кримінального кодексу Литовської Республіки містить диспозицію наступного змісту: «громадянин Литовської Республіки, який в умовах окупації чи анексії сприяв структурам незаконної влади утвердити окупацію чи анексію, долати опір мешканців Литви або який іншими способами допомагав незаконній владі діяти проти Литовської республіки (колаборування) карається позбавленням волі строком до 5 років» [9].

Підсумовуючи викладене, необхідно зазначити, що доцільним і обґрунтованим видається доповнення розділу I «Злочини проти основ національної безпеки України» Кримінального кодексу України спеціальною статтею 111-1 «Колабораційна діяльність» саме на період, коли триває особливий правовий режим в Україні. Прийняття спеціальної норми, на наш погляд, підвищить увагу суспільства і правоохоронних органів до цього негативного явища, сприятиме більш ефективній протидії йому, матиме певний превентивний вплив, а також свідчитиме про визнання істотної шкоди, яку завдає така діяльність.

1. Письменський Є. О. Кримінально-правова політика України із забезпечення охорони національної безпеки в умовах гібридної війни // II Львівський форум кримінальної юстиції «Правова реформа у сфері кримінальної юстиції: ключові параметри та прогноз подальшого розвитку»: збірка тез міжнар. наук.-практ. конф. (м. Львів, 23–24 верес. 2016 р.). К.: ВАПТЕ, 2016. С. 159–165.

2. Рубашенко М. А. Кримінальна відповідальність за колабораціонізм за чинним КК України. Соціальна функція кримінального права: проблеми наукового забезпечення, законотворення та правозастосування: матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Харків, 12–13 жовт. 2016 р.). Харків, 2016. С. 328–331.

3. Юридична енциклопедія: в 6 т. / редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова редкол.) та ін. К.: «Укр. енцикл.», 2001. Т. 3: К-М. 2001. 792 с.

4. Дерейко І. І. Колабораціонізм. Енциклопедія історії України: в 10 т. редкол.: В. А. Смолій (голова) та ін.; Інститут історії України НАН. К.: Наукова думка, 2007. Т. 4. С. 440–441.

5. Кудряшов С. В. Предатели, «освободители» или жертвы режима? Советский коллаборационизм (1941–1942). *Свободная мысль*. 1993. № 14. С. 84–98.

6. Головкін О. В., Сказко І. Р. Колабораціонізм в Україні: дискусійні аспекти. *Держава і право*. 36. наук. пр. 2018. Вип. 78. С. 235–247.

7. Проект Закону про заборону колабораціонізму. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61312

8. Проект Закону про захист української державності від проявів колабораціонізму. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63192

9. Уголовный кодекс Литовской республики / науч. ред. В. Павилонис; пер. с лит. В. П. Казанскене. СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. 470 с.

А. І. Кунтій,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального процесу
факультету № 1 ІПФІНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ),

Ю. С. Кіцул,

кандидат юридичних наук, старший інспектор з особливих доручень
відділу організації превентивної роботи управління ювенальної превенції
(Департамент превентивної діяльності Національної поліції України)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Наявність гострих проблем у сфері розкриття, розслідування й запобігання кримінальним правопорушенням породжує необхідність суттєво посилити роботу щодо аналізу та розроблення теоретичної бази боротьби зі злочинністю. У відповідності до глави 4 Кримінального процесуального Кодексу України (далі – КПК), а також матеріалів правозастосовної практики, дають підстави зробити висновок, що одним із ключових суб'єктів отримання доказів у кримінальному провадженні є оперативні підрозділи. Важливим підрозділом у структурі Національної поліції є підрозділ, що здійснює свої функції, пов'язані із дітьми, котрі виступають у контакті та конфліктах з законом.

Питання суб'єктів доказування та процесуального статусу оперативних підрозділів, зокрема, висвітлено у працях Е. Ф. Іскендерова, Ю. М. Грошевого, В. В. Вапнярчука, В. Т. Нора, М. А. Погорецького, О. С. Старенького, М. Л. Грібова та інших, проте із реформуванням органів поліції та зміною законодавчих норм, котрі регламентують їхню діяльність, деякі питання залишаються невирішеними.

Згідно ч. 1 ст. 41 КПК, оперативні підрозділи органів Національної поліції, органів безпеки, Національного антикорупційного бюро України, Державного бюро розслідувань, органів, що здійснюють контроль за додержанням податкового і митного законодавства, органів Державної кримінально-виконавчої служби України, органів Державної прикордонної служби України здійснюють слідчі (розшукові) дії та негласні слідчі (розшукові) дії в кримінальному провадженні за письмовим дорученням слідчого, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої антикорупційної прокуратури. Під час бесіди із працівниками підрозділів ювенальної поліції, було отримано інформацію про те, що працівники зазначеної служби не здійснюють кримінальну процесуальну діяльність, зокрема не здійснюють слідчі (розшукові) дії на підставі доручення слідчого, так як здійснюють здебільшого функцію профілактики правопорушень дітьми. Тому метою, яку ми ставимо перед написанням наукового повідомлення є з'ясування статусу ювенальної поліції у здійсненні кримінальної процесуальної діяльності, в частині виконання доручень слідчого, прокурора на проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

У ст. 23 Законі України «Про Національну поліцію», зазначено основні повноваження поліції, зокрема у підпункті 17 визначено, що у межах своєї компетенції, визначеної законом, поліція здійснює контроль за дотриманням вимог законів та інших нормативно-правових актів щодо опіки, піклування над дітьми-сиротами та дітьми, позбавленими батьківського піклування, вживає заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, правопорушення серед дітей, а також соціального патронажу щодо дітей, які відбували покарання у виді позбавлення волі [1].

З цією метою у структурі Національної поліції, на зміну кримінальній міліції у справах дітей (далі – КМСД), котрий у своїй діяльності керувався Наказом МВС України від 19.12.2012 року № 1176 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів кримінальної міліції у справах дітей», було створено підрозділ який дістав назву Ювенальна превенція (далі – ЮП), з метою вдосконалення діяльності підрозділів ювенальної превенції Національної поліції та приведення нормативно-правових актів МВС, які регулюють діяльність Національної поліції, у відповідність до законодавства 19.12.2017 року було прийнято Наказ МВС України № 1044 «Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України» України (далі – Інструкція). Зазначеним документом основними завданнями підрозділів ЮП є: 1) профілактична діяльність, спрямована на запобігання вчиненню дітьми кримінальних і адміністративних правопорушень, виявлення причин і умов, які цьому сприяють, вжиття в межах своєї компетенції заходів для їх усунення; 2) ведення профілактичного обліку дітей, схильних до вчинення правопорушень та проведення із ними заходів індивідуальної профілактики; 3) участь в установленні місцезнаходження дитини в разі її безвісного зникнення чи отриманні даних для цього в межах кримінального провадження, відкритого за фактом її безвісного зникнення; 4) вжиття заходів щодо запобігання та протидії домашньому насильству, вчиненому дітьми та стосовно них, а також жорсткому поводженню з дітьми; 5) вжиття заходів щодо запобігання дитячій бездоглядності, у тому числі здійснення поліцейського піклування щодо неповнолітніх осіб; 6) провадження діяльності, пов'язаної із захистом права дитини на здобуття загальної середньої освіти [2].

Уже у першому абзаці створеного документа законодавець зсилається на ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію», статті 5 Закону України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей», статті 10 Закону України «Про запобігання та протидію домашньому насильству», Положення про Національну поліцію, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 року № 877, котрі стали основою для Інструкції.

Під час прийняття цього документу саме на ці нормативні документи зверталася найбільша увага. Тому потребуємо їхнього детального розгляду.

Так, Законом України «Про органи і служби у справах дітей та спеціальні установи для дітей» (далі – Закон), передбачені уповноважені підрозділи органів Національної поліції у справах дітей. п. 17 ст. 5 Закону дозволяє вказаним підрозділам здійснювати згідно з чинним законодавством гласні та негласні оперативно-розшукові заходи з метою розкриття кримінальних правопорушень, вчинених дітьми або за їх участю.

О. М. Бандурка, аналізуючи оперативно-розшукове законодавство дав таке поняття оперативних підрозділів: оперативні підрозділи органів, здійснюючих оперативно-розшукову діяльність – це організаційно-обособлені управлінські структури, яким в правових приписах оперативно-розшукового законодавства і в нормативних актах органів, здійснюючих оперативно-розшукову діяльність, визначені завдання, принципи, підстави, компетенція, обсяг повноважень та обов'язків по здійсненню оперативно-розшукових заходів і інших правових дій по виконанню їх завдань [3].

Враховуючи, що вища юридична сила закону полягає також у тому, щовсі підзаконні нормативно-правові акти приймаються на основі законів та за своїм змістом не повинні суперечити їм [4]. Тобто Інструкція, повинна була б враховувати норми п. 17 статті 5 Закону, в частині проведення підрозділом ЮП оперативних заходів. Тоді цей підрозділ Національної поліції, у відповідності до ч. 1 ст. 41 КПК України, можна відносити до оперативних підрозділів. Відтак, слідчому, прокурору можна доручати працівникам цього підрозділу здійснення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій.

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 р. № 580-VIII. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

2. Про затвердження Інструкції з організації роботи підрозділів ювенальної превенції Національної поліції України: Наказ МВС України від 19.12.2017 р. № 1044. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0686->

3. Бандурка О. М. Оперативно-розшукова діяльність. Частина I: підручник. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2002. 336 с.

4. Щодо порядку застосування нормативно-правових актів у разі існування неузгодженості між підзаконними актами: Лист Міністерства юстиції України від 30.01.2009 року № Н-35267-18. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v3526323-09>

М. Я. Купчак,

кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри
права та менеджменту у сфері цивільного захисту
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності),

А. В. Саміло,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
права та менеджменту у сфері цивільного захисту
(Львівський державний університет безпеки життєдіяльності)

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ У ПРАВООХОРОННУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ

Загроза тероризму носить світовий характер і становить найбільшу небезпеку для людства. За даними Глобального індексу тероризму, у світі за період з 2000 до 2015 року внаслідок вчинення понад 70 тисяч терористичних актів загинуло більше 170 тисяч осіб. При цьому майже щороку відмічається тенденція до збільшення цих показників: у 2000 р. у терактах загинуло 3329 осіб, а у 2014 – вже 32658 осіб (у 2015 р. – 29376 осіб) [1].

У законодавстві України тероризм розглядається, як суспільно небезпечна діяльність, що полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому не винних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [2]. Тероризм в довідковій літературі визначається як: здійснювання, застосування терору; діяльність і тактика терористів, які є прибічниками тактики терору, учасниками терористичних актів [3]. Характерною ознакою тероризму є свідоме та демонстративне застосування насильства, спрямоване передусім проти мирних неозброєних людей. Основні ознаки тероризму описав американський аналітик Брюс Хоффман у своїй книзі «Тероризм: погляд із середини», який зазначив, що тероризм обов'язково повинен бути: насильницьким або таким, що погрожує використанням насильства; виключно політично вмотивованим; спрямований на те, щоб мати довготривалий психологічний вплив, і не лише для знищення конкретної жертви чи об'єкта; такий, який проводиться організацією з ієрархічним типом управління; такий, що чиниться поза державним угрупованням [4].

У 2005 році Рада Європи прийняла Конвенцію про запобігання тероризму [5], в якій було закріплено основні злочини, які стосуються тероризму: «Публічне підбурювання до вчинення терористичного злочину» (ст. 5); «Залучення до тероризму» (ст. 6), «Навчання тероризму» (ст. 7). До того ж, як указано в ст. 8 Конвенції, діяння вважається злочином, навіть якщо воно фактично не відбулося. Крім того, визначено перелік супутніх тероризму злочинів, до яких відносять: співучасть у публічному підбурюванні до вчинення терористичного злочину, залученні до тероризму, навчання тероризму; організація інших осіб або надання їм інструкцій у публічному підбурюванні до вчинення терористичного злочину, залученні до тероризму, навчання тероризму; сприяння у вчиненні одного чи більш ніж одного зі терористичних злочинів, групою осіб, які діють із спільною метою [4]. Положення Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму відображені у Розділі IX Кримінального кодексу України «Злочини проти громадської безпеки».

Беручи до уваги суб'єктів боротьби з тероризмом, то їх перелік наведено у статті 4 Закону України «Про боротьбу з тероризмом». При цьому варто звернути особливу увагу на діяльність Служби безпеки України, яка є головним органом у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю, Міністерства внутрішніх справ України, Національної поліції, Міністерства оборони України, як суб'єктів, які безпосередньо здійснюють боротьбу з тероризмом у межах своєї компетенції. Так, відповідно до статті 5 вказаного Закону:

– Служба безпеки України здійснює боротьбу з тероризмом шляхом проведення оперативно-розшукових та контррозвідувальних заходів, спрямованих на запобігання, виявлення та припинення терористичної діяльності тощо;

– Міністерство внутрішніх справ України спільно з Національною поліцією організовує боротьбу з тероризмом шляхом запобігання, виявлення та припинення злочинів, вчинених з терористичною метою, розслідування яких віднесене законодавством України до їх компетенції;

– Міністерство оборони України, органи військового управління, з'єднання, військові частини і підрозділи Збройних Сил України забезпечують захист від терористичних посягань об'єктів та майна Збройних Сил України, зброї масового ураження, боєприпасів, тощо; беруть участь у проведенні антитерористичних операцій на військових об'єктах та в разі виникнення терористичних загроз безпеці держави із-за меж України [2].

Боротьба з тероризмом на території України має ґрунтуватися насамперед на законодавчо визначених на національному рівні принципах з урахуванням основних положень Глобальної контртерористичної стратегії ООН та Контртерористичної стратегії Європейського Союзу. Міжнародне співробітництво України з питань боротьби з тероризмом має здійснюватися шляхом: продовження практики приєднання відповідно до законодавства України до міжнародних договорів щодо протидії тероризму, укладених у рамках ООН, інших міжнародних організацій, членом яких є Україна; взаємодії з ЄС у сфері боротьби з тероризмом відповідно до норм міжнародного права; координації, вдосконалення та розширення взаємодії суб'єктів боротьби з тероризмом із правоохоронними органами і спеціальними службами іноземних держав, антитерористичними структурами ООН, ОБСЄ, НАТО, ЄС, СНД, іншими міжнародними організаціями, що здійснюють боротьбу з тероризмом, на підставі міжнародних договорів; укладення міжнародних договорів про співробітництво у сфері боротьби з тероризмом між суб'єктами боротьби з тероризмом та відповідними органами іноземних держав; налагодження постійного обміну досвідом із відповідними органами іноземних держав та міжнародними організаціями [6].

Розв'язання проблеми боротьби з тероризмом треба шукати у багатосторонньому співробітництві та партнерстві з спеціальними службами іноземних держав, антитерористичними структурами та іншими міжнародними організаціями, що здійснюють боротьбу з тероризмом у рамках ратифікованих міжнародних договорів. Крім того, законодавство України потребує нових змін у посиленні протистояння будь-яким проявам тероризму і обов'язковою умовою, яких є імплементація норм міжнародного права у сфері боротьби з тероризмом у правоохоронну систему України.

1. The Global Terrorism Index 2016. The Institute for Economics and Peace and University of Maryland. URL: <http://economicsandpeace.org/wp-content/uploads/2016/09/Positive-PeaceReport-2016.pdf>.

2. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20 березня 2003 року № 638-IV. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/638-15>.

3. Академічний тлумачний словник української мови: в 11 т. URL: www.google.com.ua/?gws_rd=ssl#q=великий+тлумачний+словник+української+-мови+онлайн.

4. Хоффман Б. Тероризм: погляд із середини. URL: <http://www.e-reading.club/book.php?book=1028295>.

5. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 року (ратифікована Україною 31 липня 2006 року). URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/994_712.

6. Концепція боротьби з тероризмом: схвалена Указом Президента України від 25 квітня 2013 року № 230/2013. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/230/2013>.

Т. В. Курило,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ),

І. І. Татарин,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри кримінального процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМ ПІДРОЗДІЛОМ ЩОДО РОЗШУКУ МАЙНА ТА ІНШИХ ЦІННОСТЕЙ

Безперечно, будь яке кримінальне правопорушення, так чи інакше заподіює шкоду охоронюваним законом суспільним відносинам. Відтак, на тлі зростання загальної і, в першу чергу, корисливої злочинності, особливої гостроти набувають питання розшуку викраденого

майна, а також розшук майна на яке можна наложити арешт. Між тим, ні вітчизняною кримінально-процесуальною наукою, ні усталеною практикою органів досудового розслідування у кримінальних провадженнях, до сьогоднішнього дня не вироблено дієвих форм та способів взаємодії слідчих та оперативних підрозділів, які б дозволяли ефективно захищати порушені права осіб, потерпілих від кримінальних правопорушень. Такий захист на стадії досудового розслідування, як показує судова практика, є вкрай необхідним, оскільки часто-густо майно, належне підозрюваному (обвинуваченому, підсудному), на яке можна було б накласти арешт для забезпечення майнових інтересів, змінює власника і потерпілому залишається лише моральна сатисфакція, що вкрай не припустимо.

Такий негативний для потерпілої від кримінального правопорушення особи стан речей, на наш погляд, пояснюється не лише недосконалістю базового законодавства, що покликане регулювати окреслену проблематику, але й елементарними помилками досудового розслідування. На практиці, слідчий відповідно до ст. 40 КПК України доручає проведення слідчих (розшукових) дій та негласних (розшукових) дій працівникам оперативних підрозділів, з метою виявлення і розшуку майна, інших цінностей, на яке б можна було накласти арешт, тощо. У свою чергу, в більшості випадків працівники вказаних підрозділів не можуть приділити належної уваги цьому питанню у зв'язку з необхідністю виконання ними інших обов'язків [1, с. 24].

У кримінально-процесуальній літературі питання взаємодії слідчих з оперативними підрозділами не є новим. Зокрема, як теоретичні так і практичні аспекти такої взаємодії досліджувалися О. М. Бандуркою, Н. Н. Барановим, Г. Г. Зуйковим, С. В. Слїньком, В. В. Степановим, В. М. Тертишником, П. М. Філіпповим та багатьма іншими.

Визнаючи увагу науковців до проблеми взаємодії оперативних підрозділів та органів досудового розслідування у протидії злочинності, варто зазначити, що нормативні і організаційні проблеми такої взаємодії не набули належного відображення. Низка питань правового і організаційного характеру залишається не вирішеною, що стримує більш повне використання можливостей сумісної діяльності вказаних суб'єктів в умовах змін, що відбуваються в структурі і характері злочинності та стрімкого зростання корисливих кримінальних правопорушень.

Правовою основою необхідної взаємодії органів досудового розслідування та оперативних підрозділів є положення Конституції України, міжнародних договорів України з питань взаємодії правоохоронних органів у сфері боротьби зі злочинністю, положення кримінального та кримінального процесуального кодексів України, Закони України «Про ОРД», «Про Національну поліцію» та інші нормативні акти. Найбільш детально взаємодію між різними підрозділами та відомствами, в тому числі між слідчим і оперативним працівником, регламентується відомчими інструкціями.

Необхідно зауважити, що спільна робота взаємодіючих підрозділів не дасть позитивних результатів, якщо не будуть проводитися такі необхідні заходи, як планування, інформаційне забезпечення, здійснення контролю за роботою та координація роботи взаємодіючих суб'єктів.

Відповідно до позиції Д. В. Гахокидзе, планування роботи при взаємодії між слідчим та оперативними підрозділами базується на принципах обґрунтованості, повноти (врахування всіх необхідних заходів), індивідуальності (врахування особистих якостей співробітників), конкретності (план не повинен містити загальних формулювань у визначенні завдань та дій), динамічності (план повинен постійно корегуватися відповідно до змін в обстановці) [2, с. 25].

У фаховій літературі проблемним питанням форми взаємодії між слідчими та оперативними підрозділами приділялось достатньо уваги, проте, дискусії з цього приводу не припиняються.

Аналіз чинного кримінального процесуального закону дозволяє віднести до процесуальних такі основні форми взаємодії:

1. Обов'язок повідомлення слідчого оперативним підрозділом, якому доручено проведення ОРЗ, про результати своєї роботи є самостійною формою процесуального взаємодії, що у фаховій літературі іменується взаємним інформуванням слідчого і оперативного органу.

2. Інформаційна взаємодія слідчого і оперативних підрозділів при виявленні та припиненні кримінальних правопорушень.

3. Виконання оперативним підрозділом доручень і вказівок слідчого про проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 40 КПК України; ст. 7 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність»). Закон наділив слідчого правом давати оперативним підрозділам обов'язкові для виконання доручення [3, с. 322].

Розшук майна, інших цінностей – одне з найбільш складних і важливих завдань кримінального провадження. Його вирішення сприяє встановленню мотиву та мети кримінального правопорушення, способу його вчинення, особи винного та інших обставин, що підлягають встановленню у провадженні, але найголовніше – виявлення та вилучення майна, інших цінностей, що забезпечує відшкодування шкоди, заподіяного кримінальним правопорушенням, у тому числі шляхом повернення викраденої речі її власнику. Це важливо зробити в тих випадках, коли річ унікальна, незамінна або має особливе значення для особистості потерпілого (річ як пам'ять про якусь людину чи подію).

Коло обставин, що підлягають встановленню при визначенні шкоди, багато в чому залежить від того, яким способом вчинено кримінальне правопорушення, яку він має корисливу спрямованість. При встановленні обставин, які стосуються визначення шкоди, слід виходити з того, що вони встановлюються в процесі всього досудового розслідування кримінальних проваджень (особливо про корисливі кримінальні правопорушення) і характеризують об'єкт кримінального правопорушення, його об'єктивну і суб'єктивну сторони.

Непроцесуальні (організаційно-тактичні) форми взаємодії слідчого та оперативного працівника більш різноманітні. У них, як правило, бере участь більш широке коло осіб. До найтипівіших з них можна віднести такі:

1. Взаємодія з оперативними співробітниками: спільне планування дій слідчого щодо реалізації оперативних даних; обговорення формулювань запитань особам, що допитуються з використанням оперативної інформації, тактики пошукової групи за участю потерпілого, плану оперативно-тактичної комбінації та ін.

Основна мета такої взаємодії – отримання криміналістично-значимої інформації, яка:

– орієнтує слідчого про дії і поведінку осіб, причетних до кримінального провадження;

– орієнтує слідчого про місцезнаходження об'єктів, які мають значення для кримінального провадження.

2. Взаємодія із засобами масової інформації під час організації розшуку людей і предметів, упізнання різних об'єктів, розширенні учасників розшуку.

3. Взаємодія з адміністрацією установ і підприємств: для отримання криміналістично-значущої інформації про обставини, що сприяли вчиненню злочину; при вивченні порядку документообігу і товарообігу на підприємствах і в установах та ін.

4. Взаємодія з населенням і громадськими організаціями: сприяння у провадженні розшукових заходів, виявлення джерел доказової інформації, виявлення місць ймовірного знаходження викраденого та іншого майна, на яке може звернути стягнення для відшкодування заподіяної шкоди, орієнтуючої інформації щодо місць збуту викраденого майна і т. п. [4, с. 221].

Підсумовуючи відзначимо, що взаємодія між слідчим та оперативними підрозділами повинна починатися з моменту отримання інформації про кримінальне правопорушення і закінчуватися спільним усуненням причин та умов, що сприяли його вчиненню. Для отримання максимального ефекту від цієї взаємодії сторони повинні чітко дотримуватися методичних рекомендацій щодо виконання як окремих дій, так і загальних заходів. Це дасть змогу уникнути помилок, які можуть негативно відобразитися не тільки на персональних показниках сторони, що взаємодіє, а й на виконанні завдань кримінального судочинства загалом.

Крім цього, організація досліджуваної нами у цьому розділі взаємодії потребує більш детального коригування на місцях, оскільки знаходиться під впливом матеріально-технічних, кадрових, інформаційних і психологічних проблем.

1. Гарбовський Л. А., Юрченко А. М. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час розкриття та розслідування кримінальних правопорушень. *Міжнародний юридичний вісник*: збірник наукових праць Національного університету державної податкової служби України. Вип. 1 (3). 2016. С. 24.

2. Викторов Б. А. Общие условия предварительного расследования. М.: Юридическая литература, 1971. С. 25.

3. Татарин І. І. Проблеми забезпечення відшкодування матеріальної шкоди потерпілим від злочину на стадії досудового слідства. *Вісник Львівського університету: Серія Юридична*. 2012. Вип. 55. С. 321–330.

4. Яковлев О. В. Взаємодія слідчого з оперативними підрозділами під час проведення слідчих (розшукових) дій. *Науковий часопис Національної академії прокуратури України*. 2017. № 1. С. 221.

М. Д. Курляк,

кандидат економічних наук, доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки факультету № 3 ІПФІНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОБОТИ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ У БОРОТЬБІ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ, ПОВ'ЯЗАНИМИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ

Одним із важливих аспектів сучасної державної правової політики в Україні є запобігання злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, які становлять систему заходів, що здійснюються в рамках протидії торгівлі людьми, спрямовану на виявлення запобігання злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми, шляхом їх попередження і боротьби з ними та надання допомоги і захисту особам, постраждалим від торгівлі людьми [4].

Торгівля людьми – один із найтяжчих злочинів проти людства, вияв сучасного рабства. Згідно зі ст. 149 КК України, за цей вид злочину передбачено відповідальність у виді позбавлення волі від 3 до 15 років із конфіскацією майна [7].

Такі злочини належать до небезпечних кримінальних проступків, які без спільних зусиль міжнародної спільноти не можливо подолати. Відтак наша держава разом із іноземними вживає усіх можливих заходів, аби запобігти цим найнебезпечнішим злочинам.

Причинами й умовами поширення торгівлі людьми є скрутне економічне становище, практична неможливість отримати гідну роботу в Україні, низький рівень життя та високий рівень безробіття серед населення, що спричиняє пошук роботи далеко від дому. Очевидно, бажання населення формуються не на реальних знаннях про можливості та умови праці, а більше під впливом сторонніх знань та бажань покращити рівень свого життя.

Попередження торгівлі людьми полягає у виявленні та усуненні причин та умов, що призводять до торгівлі людьми. Звісно, Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми Національної поліції України, є не єдиним підрозділом, який має завдання попередження торгівлі людьми.

Зокрема, служби зайнятості у галузі економіки впливають на ситуації на ринку праці; соціальні служби забезпечують надання необхідних послуг особам із уразливих категорій населення тощо.

У цьому разі здійснення ефективних заходів профілактики злочинів можливе лише за умов тісної співпраці із засобами масової інформації, які, своєю чергою, можуть підвищити правосвідомість населення, зменшити рівень злочинної поведінки, акцентувати на неприпустимості нехтування простими правилами власної безпеки та інформувати пересічних громадян, що попередити злочин завжди простіше і безпечніше, ніж намагатися припинити його.

Наслідки торгівлі людьми є жахливими. Особи, потерпілі від торгівлі людьми, «платять високу ціну», це, зокрема, фізичні та психологічні травми, хвороби; жертви торгівлі людьми часто не мають можливості для соціального, морального, духовного розвитку та адаптації в суспільстві.

Ефективна боротьба нашого людства є можливою лише тоді, коли до неї повною мірою залучені всі установи і організації, які можуть впливати на боротьбу протидії торгівлі людьми. Департамент боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми Національної поліції України, також виконує важливу роль у цьому процесі.

Одним із завдань Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми Національної поліції України, є забезпечення прав і свобод людини, її безпеки та

захист від протиправних посягань, надання, у межах своїх повноважень, правової, соціальної допомоги та інших послуг населення. Слід акцентувати і таких кримінальних правопорушеннях, пов'язаних із торгівлею людьми, як підrobка паспортних або проїзних документів, незаконне вилучення документів, сприяння незаконному перетину державного кордону.

Підрозділ Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми Національної поліції України всебічно та об'єктивно мають розслідувати причини і умови, які призводять до вчинення злочинів «торгівля людьми».

Відтак підготовка працівників Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми Національної поліції України, щодо припинення протидії особливо тяжких злочинів здійснюється через удосконалення знань, необхідних для успішного виконання оперативно-службових завдань в особливих умовах, за такими напрямками:

- професійно-психологічна орієнтованість;
- психологічна стійкість;
- розвиток вольових якостей, зокрема вміння триматися врівноважено та спокійно в складних ситуаціях, відвага, мужність, «розумна» схильність до ризику;
- здатність чинити психологічний вплив на осіб, які становлять підвищену суспільну небезпеку під час вирішення різноманітних оперативно-службових завдань;
- рольові вміння, здатність до перевтілення;
- розвиток професійно-значущих пізнавальних якостей, зокрема професійна та психологічна спостережливість та уважність, професійна розвинена пам'ять, творча уява;
- професійний розвиток мислення, схильність до напруженої розумової роботи, кмітливість, підвищена інтуїція;
- швидкість реакції, вміння орієнтуватися в складній обстановці.

Відповідно до Закону України від 20 вересня 2011 року № 3739-VI «Про протидію торгівлі людьми», протидія здійснюється у трьох напрямках;

- 1) попередження;
- 2) боротьба, переслідування злочинів;
- 3) надання допомоги і захисту особам, які постраждали від торгівлі людьми.

Ці напрями збігаються з основними завданнями Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми Національної поліції України.

Розглянувши завдання щодо системи заходів протидії злочинності в особливих умовах, можна стверджувати, що вони мають комплексний характер, охоплюють усі необхідні напрями запобіжної і профілактичної діяльності в межах країни загалом, а їхня деталізація має бути проведена на регіональному і локальному рівнях зокрема, а також залежно від специфіки об'єкта і предмета протидії тяжким злочинам, пов'язаним із торгівлею людьми. Відтак можна зробити висновок, що протидія торгівлі людьми – це нормативно врегульований, організований, безперервний і цілеспрямований процес оволодіння спеціальними знаннями, уміннями і навиками, необхідними для успішного виконання покладених обов'язків на працівників Департаменту боротьби зі злочинами, пов'язаними з торгівлею людьми Національної поліції України, оперативно-службових завдань підрозділів Національної поліції України.

-
1. Конституція України, прийнята на V сесії Верховної ради України 28 червня 1996 року.
 2. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII.
 3. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18 лютого 1992 року № 2135-XII.
 4. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 вересня 2011 року № 3739-VI.
 5. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини: Закон України від 16 липня 1999 року № 1007-XIV.
 6. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21 січня 1994 року № 3857-XII.
 7. Кримінальний кодекс України. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 25–26. Ст. 131.
 8. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 року № 783.
 9. Про затвердження Порядку продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2012 року № 150.
 10. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 7 жовтня 2015 року № 1053-р.

В. О. Кучер,

кандидат юридичних наук, доцент,
т.в.о. завідувача кафедри цивільного права та процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ),

В. М. Парасюк,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права та процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НЕЗАКОННІ ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

В Україні дедалі частіше вчиняються договори, що суперечать нормам публічного права. Не є винятком відносини у сфері торгівлі людьми, що є одним з негативних явищ сучасного суспільства, яке піддається постійному аналізу і є предметом багатьох дискусій.

Торгівля людьми може відбуватися у будь-яких формах. Це і вербування, переміщення, переховування, передача людини для використання у порнобізнесі, втягнення у злочинну діяльність, проведення дослідів над людиною без її згоди, вилучення анатомічних матеріалів, сексуальної або трудової експлуатації. Непоодинокими випадками є факти купівлі-продажу або дарування дитини з метою усиновлення, сурогатного материнства з метою подальшого продажу дитини та ін. Такі незаконні дії злочинців можуть вчинятися за допомогою укладення договорів.

Торгівля людьми є грубим порушенням прав людини і розглядається на міжнародному рівні як злочин, що карається законом. Протокол з попередження торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, який доповнює Конвенцію ООН про боротьбу з транснаціональною організованою злочинністю, прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Асамблеї від 15 листопада 2000 р. Торговля людьми тут визначається як експлуатації вербування, перевезення, передачі, приховання чи отримання людей шляхом погрози силою або її застосування чи інших форм примусу, викрадення, шахрайства, обману, зловживання владою чи вразливістю стану або шляхом підкупу у вигляді платежів чи вигод для одержання згоди особи, яка контролює іншу особу.

Кримінальний кодекс України (далі – КК України) у ст. 149 передбачає кримінальну відповідальність за торгівлю людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина. При цьому законодавець у диспозиції статті використовує поняття «незаконна угода».

Угода є поняттям, яке використовувалося у цивільному законодавстві України до прийняття Цивільного кодексу України 16 січня 2003 року (далі – ЦК України). Наразі замість терміна «угода» використовується термін «правочин», яким присвячена глава 16 Цивільного кодексу України. Так, правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав та обов'язків (ст. 202 Кодексу). Правочини можуть бути односторонніми і та дво- чи багатосторонніми (договір).

Стаття 228 ЦК України передбачає недійсність правочину з підстави порушення публічного порядку, а також вчинення правочину з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства. Перелік правочинів, які є нікчемними, як такі, що порушують публічний порядок, визначений у ч. 1 ст. 228 ЦК України. Це:

1) правочини, спрямовані на порушення конституційних прав і свобод людини і громадянина;

2) правочини, спрямовані на знищення, пошкодження майна фізичної або юридичної особи, держави, Автономної Республіки Крим, територіальної громади, незаконне заволодіння ним.

Зокрема конституційні права людини та громадянина, порушення яких є підставою нікчемності правочину, що порушує публічний порядок, закріплені в Основному Законі держави – Конституції України, яка у ст. 3 найвищою соціальною цінністю проголошує людину, її життя і здоров'я, честь та гідність, недоторканність і безпеку.

Обов'язковою ознакою правочину, що порушує публічний порядок, є спрямованість дії його учасників на досягнення протиправного результату. Спрямованість дії вказує на

усвідомлення протиправності своєї поведінки й бажання настання протиправного результату. В. К. Райхер, визначаючи умисел під час учинення правочину з метою, суперечною інтересам держави та суспільства (ст. 49 ЦК УРСР 1963 р.), звертає увагу, що сторони знають про суперечність правочину інтересам держави та суспільства («завідомість»), свідомо прагнуть («умисел») до суперечного цим інтересам результату, вчиняють правочин саме з цією «метою» [1, с. 55].

Як зазначено у п. 18 Постанови Пленуму Верховного Суду України від 6 листопада 2009 р. № 9 «Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними» доказом вини може бути вирок суду, постановлений у кримінальній справі [2].

Безпосереднім об'єктом посягання з боку учасників незаконного правочину є публічно-правові акти за своєю природою [3, с. 186; 4, с. 176].

М. М. Сібільов вказував на існування правочинів, які порушують виключно публічно-правові норми, що одночасно становлять правопорушення у вигляді злочину чи адміністративно-правового делікту [5, с. 45].

Визначаючи зміст правочину, що суперечить основам правопорядку держави, М. І. Брагінський зауважував, що таку оцінку, як правило, має отримати правочин, який суперечить нормам Кримінального кодексу [3, с. 186].

Суспільна небезпека правочинів, які підпадають під ознаки кримінально караних діянь, полягає безпосередньо в забороні їх кримінальним законодавством і порушенні ними публічно-правових інтересів, закріплених у КК України.

Визначити, чи порушує вчинений правочин інтереси держави та суспільства можна на основі дослідження тих правовідносин, яким сторони (сторона) намагалися заподіяти шкоду, тобто об'єкта правопорушення.

Так, торгівля людьми посягає на такі невід'ємні права людини як право на повагу, свободу, особисту недоторканність, свободу пересування та вільний вибір місця проживання, а іноді і на право на життя.

Об'єктом злочину, передбаченого ст. 149 КК України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини» є честь, гідність особи, життя та здоров'я людини, статевая свобода та статевая недоторканність [6, с. 15].

Умисел сторін у разі вчинення правочину, що суперечить інтересам держави та суспільства, впливає на його наслідки, які мають конфіскаційний характер. Так, якщо визнаний судом недійсний правочин було вчинено з метою, що завідомо суперечить інтересам держави і суспільства, то за наявності умислу у обох сторін – в разі виконання правочину обома сторонами – у дохід держави за рішенням суду стягується все одержане ними за угодою, а в разі виконання правочину однією стороною з іншої сторони за рішенням суду стягується в дохід держави все одержане нею і все належне – з неї першій стороні на відшкодування одержаного. За наявності умислу лише у однієї із сторін все одержане нею за правочином повинно бути повернуто іншій стороні, а одержане останньою або належне їй на відшкодування виконаного за рішенням суду стягується в дохід держави.

Визначенню правочину як такого, що порушує публічний порядок (ч. 1 ст. 228 ЦК України), чи вчиненого з метою, що завідомо суперечить інтересам держави та суспільства (ч. 3 ст. 228 ЦК України), має передувати вирок суду про притягнення учасника (учасників) такого правочину до кримінальної відповідальності, який набрав чинності.

Підводячи підсумок слід зазначити, що цивільне право не має на меті встановлювати міри відповідальності за порушення основ правопорядку. Це завдання інших галузей права. Роль цивільного закону – усунення негативних майнових наслідків таких дій [6, с. 215-216].

Дії сторін незаконного договору у сфері торгівлі людьми підпадають під правочин, який порушує публічний порядок, або вчинений з метою, що суперечить інтересам держави і суспільства. При наявності у сторін договору мети, що завідомо суперечить інтересам держави і суспільства (встановлюється у кримінальному провадженні), конфіскаційні наслідки таких дій можна застосовувати за правилами ст. 228 ЦК України.

1. Райхер В. К. Об особом виде противозаконных сделок. *Актуальные вопросы советского гражданского права*. М.: Юрид. лит., 1964. Вып. 36. С. 52-70.

2. Про судову практику розгляду цивільних справ про визнання правочинів недійсними: Постанова Пленуму Верховного Суду України від 6.11.2009 № 9. URL: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0009700-09>.

3. Брагинский М. И. Витрянский В. В. Договорное право. Книга первая: Общие положения. М.: Статут, 2001. 842 с.
4. Цивільне право України: підручник: у 2-х кн. / О. В. Дзера, Д. В. Боброва, А. С. Довгерт та ін.; за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кузнєцової. К.: Юрінком Інтер, 2002. Кн. 1. 720 с.
5. Сібільов М. М. Загальна характеристика нікчемних правочинів (договорів). *Проблеми законності*. 2002. Вип. 55. С. 40-46.
6. Особливості розслідування злочинів, пов'язаних із торгівлею людьми: науково-методичні рекомендації / за заг. ред. Д. В. Швеця, К. Л. Бугайчука. Харків: ХНУВС, 2017. 122 с.
7. Гражданское право: учебник / под ред. Ю. К. Толстого, А. П. Сергеева. М.: ТЕИС, 1996. Ч. 1. 552 с.

О. М. Лепеха,

кандидат юридичних наук,
керівник Поліського управління кіберполіції
(Департамент кіберполіції Національної поліції України),

О. В. Кондратюк,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ ФІКСАЦІЇ ФАКТИЧНИХ ДАНИХ (САЙТУ) ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Як свідчить практика протидії організованим злочинностям у сфері реалізації заборонених в обігу товарів через Інтернет у віртуальній реальності довести готування або ж вчинення злочину доволі складно, оскільки можливості глобальної мережі дають змогу злочинцям швидко приховати сліди. На практиці часто виникають ситуації, коли оперативний підрозділ з технічних причин не може представити органам досудового розслідування матеріальний носій, на якому було зафіксовано інформацію, що отримана внаслідок проведення заходів оперативного пошуку у кіберпросторі.

Найперше оперативний інтерес становить розміщення в мережі Інтернет окремого об'єкта у цифровому вираженні (формі). Далі основним оперативним завданням є встановлення особи (групи осіб), яка готується до реалізації злочинних намірів. Для ідентифікації невідомої особи, яка становить оперативний інтерес, необхідно встановити на якому сервері в мережі цей об'єкт розміщений. На жаль, жоден з візуальних способів фіксації змісту веб-сторінки не може відповісти на це запитання, оскільки є лише зовнішнім сприйняттям зображення, яке подається на пристрій виведення інформації. Під час проведення фіксації змісту веб-сторінки в мережі Інтернет обов'язково повинен аналізуватися (чи принаймні зберігатися) вихідний код веб-сторінки. Саме за допомогою вихідного коду можливо встановити на якому веб-сайті розміщений відповідний продукт і, відповідно, визначити коло причетних до сайту осіб.

Акцентуємо увагу на двох способах фіксації змісту сайту, який становить оперативний інтерес: «візуальний» та «технічний». До першого способу належить роздрукування веб-сторінки; фіксація контенту, що міститься на веб-сайті, шляхом його збереження на відповідних носіях (CD, DVD тощо); протокол огляду веб-сторінки нотаріусом (така процедура існує, приміром, у РФ); огляд доказів судом за їх місцезнаходженням; дослідження зацікавленою особою сайту (адвокат, патентний повірений). До другого способу належать довідки, отримані від провайдерів (log-файли); миттєва фіксація веб-сторінок за допомогою приватних онлайн-сервісів; використання сервісу Internet Archive, Wayback Machine; проведення експертного дослідження за напрямом експертизи – дослідження телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів [1]. Розглянемо деякі з них, які можна ефективно використовувати в процесі оперативного пошуку та документування злочинних дій, що вчиняються із використанням Інтернету. Найпростішим, як гадаємо, є роздрукування веб-сторінки. Зазвичай це цифрове зображення виводиться операційною системою або іншою програмою за командою користувача. Набагато рідше знімки екрану отримують за допомогою зовнішнього пристрою, такого, як фото-, відеокамера, або шляхом перехоплення

відеосигналу від комп'ютера до монітора, яка в отриманому вигляді, очевидно, не може бути доказом у кримінальному провадженні. Ще одним способом є фіксація оперативником змісту, що міститься на веб-сайті, шляхом його збереження на відповідних матеріальних носіях електронної інформації. Від попереднього способу вказане відрізняється лише об'єктивною формою існування результатів фіксування, але за своєю природою також фактично є роздрукованою веб-сторінкою. Щодо протоколу огляду веб-сторінки нотаріусом, то така можливість, яку б ефективно могли застосовувати оперативні підрозділи під час оперативного документування злочинних дій, передбачена законопроектами «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання повноважень нотаріусам забезпечувати докази» [2], «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет» [3], про те була відхилена (закони не прийняті), на відміну від законодавства РФ (ст. 102 Закону РФ «Основи законодавства Російської Федерації про нотаріат») [4], Республіки Білорусь, де огляд веб-сайту складається із конкретних етапів, які окремо фіксуються в описовій частині протоколу, результати огляду (веб-сторінки, фотографії, скріншоти) роздруковуються і підшиваються до протоколу. Відповідно до чинного законодавства України (положень ст. 140 Цивільного процесуального кодексу України [5] та ст. 39 Господарського процесуального кодексу України [6]) речові та письмові докази, які не можна доставити в суд, оглядаються за їх місцезнаходженням, що може бути застосоване і щодо веб-сторінок. За наявності технічної можливості суддя має право оглянути та дослідити відповідну веб-сторінку [7]. Але знову ж, коли йдеться про кримінальну відповідальність, найвірогідніше зміст веб-сторінки буде знищений зацікавленими в ухиленні від кримінальної відповідальності особами як один із способів приховання злочину.

Щодо проведення відео-, аудіозапису процесу дослідження будь-якою заінтересованою особою, наприклад працівниками служби безпеки сайту, то такий запис, здійснений на електронному чи іншому носії (жорсткому диску комп'ютера, дискеті, диску для лазерних систем читування, іншому носії інформації), приєднується до заяви про виявлення кримінального правопорушення і в процесі досудового розслідування може бути визнаний як доказ у кримінальному провадженні. Аналогічно до вказаного, оперативник, здійснивши заходи оперативного пошуку через мережу Інтернет та оперативний огляд відповідного сайту, який містить інформацію про готування чи вчинення злочинних дій, за отриманими результатами уповноважений скласти рапорт із приєднанням додатків у формі матеріальних носіїв інформації, що може бути використано як підставу для відкриття кримінального провадження, а додаток, очевидно, може бути визнано як доказ у кримінальному провадженні, зважаючи на належність, допустимість, достовірність, а сукупно із достатністю та взаємозв'язком – для ухвалення відповідного процесуального рішення. Крім того, оперативні підрозділи уповноважені Законом України «Про Національну поліцію» [8] звертатися з обґрунтованими запитами до провайдерів. Довідки, отримані від провайдерів (log-файли), можуть містити оперативно значиму інформацію щодо дій користувачів з приводу розміщення інформації на конкретному сайті (веб-сторінці). Необхідно пам'ятати, що зміст такої інформації може різнитись залежно від налаштувань хостингу. Сьогодні вже успішно існують способи миттєвої фіксації веб-сторінок (snapshot) за допомогою приватних онлайн-сервісів, що дає змогу фіксувати не тільки візуальне відображення, а й вихідний код, URL-адресу веб-сторінки та часу здійснення такої фіксації. Наступним способом є збережена «кеш-копія» від пошукових сервісів, з якої можна зробити копію [9]. Також розвиток інформаційних технологій сприяв розвитку окремих сервісів (InternetArchive, Wayback Machine), які здійснюють фіксацію змісту окремих веб-сторінок в автономному режимі, мають статус бібліотеки і підпорядковані праву США. Існують певні технічні обмеження такої фіксації змісту веб-сторінки: так, не зберігаються об'єкти, розмір яких більше 10 МБ, не зберігаються сторінки з обмеженим доступом. Крім того, на вимогу власника веб-сайту дані з цього веб-архіву видаляються [9].

Згідно з п. 1.3 Інструкції про призначення та проведення судових експертиз, Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень [10], відповідно до норм чинного законодавства за дорученням правоохоронних органів можуть виконуватися експертні дослідження, що вимагають спеціальних

знань і використання методів криміналістики і судової експертизи. Результати експертних досліджень викладаються в письмових висновках.

Відтак оперативні підрозділи можуть ініціювати за отриманими із Інтернет мережі матеріалами проведення експертного дослідження за експертизою 10.17 – дослідження телекомунікаційних систем (обладнання) та засобів, у процесі якої здійснюються такі дії: перевірка доменного імені (експерт встановлює, чи існує web-сайт із відповідним доменним ім'ям в Інтернеті на дату проведення дослідження та чи коректно здійснюється з'єднання з ним); фіксація редіректу на інше доменне ім'я. Експерт встановлює дані про дату реєстрації доменного імені, дату внесення останніх змін, про адміністратора домену; визначення IP-адреси, якій відповідає доменне ім'я; фіксація даних про компанію, що надає послуги хостингу для цього доменного імені; перевірка коректності відображення вмісту web-сайту; відображення головної сторінки; переходи на сторінки, на яких розміщені об'єкти інтелектуальної власності чи інформація, що мають значення для дослідження, та їх фіксація; фіксація аудіо-, відео- або текстових файлів, розміщених на web-сайті, що мають значення для дослідження (такі дослідження вкрай актуальні у разі порушення авторських прав у мережі Інтернет); фіксація всього web-сайту, якщо це необхідно. Крім того, під час проведення цього експертного дослідження відбувається дослідження вихідного коду/тексту веб-сайту. Висновок експертного дослідження є допустимим та належним доказом у кримінальному судочинстві.

1. Зеров К. Фіксація змісту веб-сторінки в мережі Інтернет як елемент здійснення права на захист прав інтелектуальної власності. URL: www.slideshare.net/Comedianua/ss-56176981.
2. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо надання повноважень нотаріусам забезпечувати докази: Законопроект (ВРУ) від 23 квітня 2015 р. № 2716.
3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо захисту авторського права і суміжних прав у мережі Інтернет: Законопроект (ВРУ) від 23 жовтня 2015 р. № 3353.
4. Основи законодавства Російської Федерації про нотаріат від 11 лютого 1993 р. № 4462–1. URL: [pravo.lib.ru/](http://pravo.lib.ru/osnovyi-zakonodatelstva-rossiyskoj-federatsii)
5. Цивільний процесуальний кодекс України: Закон, Кодекс від 18.03.2004 № 1618-IV. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 2004. № 40–42. Ст. 492 (редакція станом на 03.08.2017).
6. Господарський процесуальний кодекс України: Закон, Кодекс від 06.11.1991 № 1798-XII. *Відомості Верховної Ради України (ВВР)*. 1992. № 6. Ст. 56 (редакція станом на 03.08.2017).
7. Охромеев Ю. Г., Онищук А. И. Обеспечение доказательств в сети Интернет. *Газета «Юридическая практика»*. 2012. № 46 від 13.11.
8. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40–41. Ст. 379.
9. Зеров К. Фіксація змісту веб-сторінки в мережі Інтернет як елемент здійснення права на захист авторських прав. К., 2015.
10. Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень: Наказ Міністерства юстиції України від 08.10.1998 № 53/5.

М. А. Лісовий,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри оперативного-розшукової діяльності

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ЗБРОЇ, БОЄПРИПАСІВ ТА ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН

Корупційні правопорушення, пов'язані із злочинами у сфері незаконного обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин є особливо небезпечними оскільки їх наслідками є безконтрольне розповсюдження зброї, боєприпасів та вибухових речовин на території України. Існування корупції призводить до того, що фактично у суспільстві функціонують дві соціальні підсистеми – офіційна та неофіційна: перша з яких дотримується правових

і моральних норм, друга – використовує протиправні методи. Суб'єкти корупції функціонують у неофіційному середовищі, де панує своя система цінностей, свої цілі і методи їх досягнення, а життя будується не за офіційними законами, а за правилами, що створюються на основі викривлення соціальних норм.

Через тривалість існування цього феномену у суспільстві склалося нормативне сприйняття явища корупції, через що сприйняття феноменів «хабар», «блат», «корупція» не сприймається суспільством, як «соціальне зло» і ставлення до неї істотно відрізняється від зазвичай декларованих. Поняття «хабар» і «блат» усіма групами сприймаються практично нейтрально: ніякого вираженого негативного ставлення до них не виявляється. Вони сприймаються як нормальні, вельми поширені явища, які не заслуговують на засудження і не викликають інших сильних емоцій. Більш того «хабар» і «блат» розуміються як результат активної та успішної, але почасти сумнівної діяльності. З точки зору учасників дослідження, хабар – це результат великої і важкої справи, а не випадковий подарунок, «що впав з неба». Він – знак певного стану і статусу. З економічної точки зору корупція впливає на всі сфери економіки України. Вона провокує масову «тінізацію» економічного сектору України, що, в свою чергу, є економічним підґрунтям корумпованих зв'язків.

Спробуємо визначити деякі особливості корупції в сучасній Україні. Перша – корупція як феномен пройшла довгу стадію історичного формування, що відобразилося на ментальному відношенні до цього явища українців у патріархальному сприйнятті влади, схильності до нав'язування, небажання боротися за власні права, низька правова культура.

Друга – корупція має схильність до самозбереження, самовідтворення і мімікрії, що ми спостерігаємо у вимаганні хабара, тобто нав'язування нових правил соціальної взаємодії задля особистої вигоди, що можна побачити в аналізі тих підзаконних актів, що видаються окремими службами чи міністерствами задля створення корупційних можливостей.

Третя – особливе корупційне мислення, що, на жаль, є найбільшим гальмом на шляху боротьби з цим злом. Адже часто хабарі, кумівство, зловживання владою сприймаються громадськістю як норма. Сприйняття влади як такої перекручене у свідомості багатьох так, немов для того й існує, щоб нею зловживали і розпоряджалися в корисливих цілях. Сформувався певний прошарок, що уже не уявляє своєї діяльності поза корупційними схемами, що є чудовим засобом конкурентної боротьби і як результат – установа привілейованого положення.

На сьогоднішній день одним із пріоритетних напрямків діяльності Національної поліції є документування корупційних правопорушень, пов'язаних із незаконним обігом зброї, боєприпасів та вибухових речовин.

Провівши опитування практичних працівників оперативних підрозділів Національної поліції України, щодо встановлення причин, умов та джерел надходження незаконної зброї, боєприпасів та вибухових речовин, цивільному населенню та злочинному елементу, можна зробити висновок, що 70% зброї, боєприпасів та вибухових речовин надходить із зони антитерористичної операції.

У зв'язку з чим, з метою досягнення більш якісного рівня результатів протидії злочинам у сфері незаконного обігу зброї боєприпасів та вибухових речовин, необхідно постійно проводити системну роботу по документуванню потенційних фігурантів, які мають схильність та можливість вчинення злочинів у зазначеній сфері, а саме:

1. Особи, які являються переселенцями (біженцями) із сходу України, (Донецької та Луганської області).
2. Особи, які були засудженні за ст.ст. 263, 263-1 КК України.
3. Військовослужбовці ЗСУ, які несуть службу в зоні проведення АТО, у тому числі керівний склад збройних сил України.
4. Учасники добровольчих батальйонів та їх керівники.
5. Члени волонтерських організацій, які здійснюють доставку продовольчих продуктів, засобів гігієни, військового одягу та обмундирування необхідного для несення служби в зоні проведення АТО.

Також необхідно не забувати про особливу категорію осіб, які здійснюють злочини вчинені у зазначеній сфері це:

1. Посадові особи органів державної влади, а саме: представники влади військово-цивільної адміністрації Донецької та Луганської областей.

2. Керівники та працівники контролюючих органів (Прокуратура, СБУ, МВС, Державна фіскальна служба, т. д.).

Із вище перелічених категорій потенційних правопорушників слід виділити: військово-вослужбовців збройних сил України, які несуть службу в зоні проведення антитерористичної операції, у тому числі керівний склад збройних сил України; учасників добровольчих батальйонів та їх керівників; посадових осіб органів державної влади, а саме: представники влади військово-цивільної адміністрації Донецької та Луганської областей; працівників контролюючих органів (прокуратури, СБУ, МВС, державної фіскальної служби);

Дана категорія осіб, являється особливо небезпечною та корумпованою в зоні проведення антитерористичної операції, у зв'язку з тим що там перебуває велика кількість зброї, боєприпасів та вибухових речовин, облік та контроль яких досить часто здійснюється формально. А це створює сприятливі умови для незаконного вилучення та подальшої реалізації зброї, боєприпасів та вибухових речовин кримінальним елементам.

Також очевидним стає те що посадові особи, які мають легкий доступ та допуск до зброї, боєприпасів та вибухових пристроїв, розробляють корупційні схеми, з метою реалізації зброї, боєприпасів та вибухових речовин, цивільним особам, злочинцям, злочинним угрупованням, терористичним угрупованням тощо. Дані корупційні схеми призводить до отримання над прибутків та збагачення вищезазначених осіб.

Наслідок таких діянь призводить до того що на даний час Україна посідає 13-те місце у рейтингу найнебезпечніших країн світу.

Усі вище перелічені категорії осіб потребують підвищеної уваги та працівників оперативних підрозділів Національної поліції та оперативної розробки за заведеними оперативно-розшуковими справами. А саме проведення негласних розшукових заходів оперативно-розшукового характеру із застосуванням оперативно-технічних засобів з метою отримання відомостей про осіб та груп осіб, що готують або вчиняють злочини у сфері незаконного обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин.

З метою документування корупційного правопорушення посадовою особою слід дотримуватись попередньо сформованого плану оперативно-розшукової справи у який необхідно включити заходи із фіксації візуальної та аудіо інформації, що підтверджує злочинний намір особи порушити встановлений законом порядок обігу зброї, боєприпасів та вибухових речовин з метою отримання неправомірної вигоди, оскільки за відсутності таких доказів довести причетність корупціонера до вчинення злочину на сьогоднішній день неможливо.

О. Б. Ліщинський,

викладач циклу загальнопрофесійної підготовки
(Державна установа «Львівський навчальний центр
підготовки поліцейських»)

ДІ СПЕЦІАЛІСТІВ-ВИБУХОТЕХНІКІВ ПРИ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ЗАГРОЗІ

Тероризм – суспільно небезпечна діяльність, яка полягає у свідомому, цілеспрямованому застосуванні насильства, шляхом захоплення заручників, підпалів, убивств, тортур, залякування населення та органів влади або вчинення інших посягань на життя чи здоров'я ні в чому невинних людей або погрози вчинення злочинних дій з метою досягнення злочинних цілей [1].

Злочини, які скоюються із застосуванням вибухових матеріалів (далі – ВМ), несуть у собі значну громадську небезпеку.

До подій, пов'язаних з використанням вибухових матеріалів, належать:

- повідомлення про підготовку вибуху;
- виявлення вибухових матеріалів (далі – ВМ) або таких, що їх нагадують;
- учинення вибуху [2].

Метою участі вибухотехнічних підрозділів Національної поліції України (далі – ВТП НПУ) при терористичній загрозі є:

- максимальне використання можливостей ВТП НПУ;
- своєчасне реагування на ускладнення оперативної обстановки, пов'язане із застосуванням ВМ;
- проведення робіт з огляду, розрядження, транспортування та знешкодження ВМ.

Планування участі ВТП НПУ у антитерористичних заходах щодо забезпечення вибухобезпеки та практична її реалізація проводиться з урахуванням Законів України, Конституції України, розроблених загальних планів Національної поліції України, Служби безпеки України, Національної гвардії та інших силових структур.

При отриманні повідомлення про терористичну загрозу, на об'єкт направляється необхідна кількість спеціалістів-вибухотехніків ВТП НПУ. По прибуттю на місце події спеціалістам-вибухотехнікам, спільно з інспекторами-кінологами необхідно провести огляд приміщень та прилеглої до нього території на наявність ВМ, де буде розташовуватися штаб координаційної групи антитерористичного центру (далі – АТЦ) при УСБ України.

Доцільно в штаб координаційної групи АТЦ при УСБ України включати керівника (працівника) ВТП НПУ, який координуватиме дії підлеглих.

Після визначення масштабів терористичної загрози, в разі необхідності, для забезпечення заходів керівник (працівник) ВТП НПУ надає пропозиції керівництву штабу координаційної групи АТЦ при УСБ України щодо залучення додаткової кількості спеціалістів-вибухотехніків, інших працівників силових структур, а також технічних засобів тощо.

З метою забезпечення безпеки пошукових груп спеціалістів-вибухотехніків під час виконання завдань, необхідне їх силове прикриття від дій, що можуть перешкоджати виконанню спеціальних вибухотехнічних робіт.

В основному організація участі у забезпеченні вибухобезпеки під час проведення антитерористичних операцій передбачає три етапи: підготовчий, реалізацій, заключний.

Під час підготовчого етапу:

- розраховується маршрут руху до місця події з урахуванням найкоротшої відстані та часу слідування;
- здійснюються заходи щодо пошуку можливих вторинних вибухових пристроїв (далі – ВП) на місці події та на місці розгортання пункту управління (штабу) та інше;
- проводиться збір, оцінювання та аналіз інформації з використанням усіх можливих джерел;
- обмірковуються можливі процедури огляду, розрядження чи знищення ВП з урахуванням зменшення ризику для людського життя;

За результатами попереднього огляду визначається та аналізується:

- габаритні розміри виявленого ВП, за можливості тип вибухової речовини (далі – ВР) та можлива потужність вибуху;
- можливі наслідки впливу вибуху на оточуючих людей і навколишні об'єкти (поранення, руйнування, виникнення пожежі тощо);
- особливі конструктивні елементи ВП, які підвищують небезпеку;
- шляхи доступу до ВП;
- можливість тимчасової локалізації ВП від непередбаченого вибуху та зменшення уражаючих факторів вибуху;
- місце, маршрут транспортування ВП для знешкодження (знищення).

За результатами підготовчого етапу проводиться аналіз ситуації, планування та обговорення дій під час етапу реалізації.

Під час етапу реалізації перед безпосередніми діями з дистанційного чи ручного розрядження спеціалісти-вибухотехніки ВТП НПУ повинні остаточно визначитися у доцільності обраних способів дій з ВМ.

Спеціаліст-вибухотехнік ніколи не повинен бездумно виконувати заплановані дії, зобов'язаний постійно дбати про особисту безпеку та безпеку громадян.

Знищення ВП здійснюється у випадках, коли неможливо застосувати дистанційний чи ручний спосіб розрядження.

У всіх випадках по діях з ВМ передбачаються заходи захисту для зменшення від наслідків вибуху (локалізація).

Під час заключного етапу по закінченню дій з розрядження чи знищення ВМ спеціалісти-вибухотехніки ВТП НПУ повинні впевнитися у рівні небезпеки складових частин зруйнованого чи розрядженого ВП.

Огляд місця розрядження чи знищення ВП підлягає безпосереднє місце, де знаходився ВП, та навколишня територія, яка визначається з урахуванням радіусу розльоту залишків (осколків) та можливих місць встановлення злочинцями вторинних ВП.

Допуск до місця знищення чи розрядження ВМ членів СОГ без огляду вибухотехніками місця події не дозволяється.

Після проведення всіх етапів антитерористичної операції, спеціалістами-вибухотехніками проводиться зачистка місця, що знаходилось під терористичною загрозою щодо ВМ.

1. Про боротьбу з тероризмом: Закон України від 20.03.2003. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 25. Ст. 180.

2. Інструкція про поведіння з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09.07.2014 № 653 (зарєєстрований в Міністерстві юстиції України 28.07.2014 року за № 870/25647).

3. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 року № 575 (зарєєстровано в Міністерстві юстиції України 31.07.2017 року за № 937/30805). *Офіційний вісник України* від 29.08.2017. 2017. № 67. Ст. 2019. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17.

Л. М. Лоневський,

аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету № 2 ІПФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ)

У вітчизняній теорії оперативно-розшукової діяльності, кримінального процесу питання використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування злочинів почали виступати предметом різного рівня досліджень у зв'язку з прийняттям 18 лютого 1992 року Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та накопиченням практики його застосування оперативними підрозділами правоохоронних органів. Однією з перших з таких робіт став навчальний посібник О. В. Горбачова «Кримінально-процесуальне доказування та оперативно-розшукова діяльність» [1], у якому на основі положень вітчизняного кримінально-процесуального та оперативно-розшукового законодавства послідовно розглянуті у взаємозв'язку особливості доказування за КПК України 1960 року, зміст та сутність оперативно-розшукової діяльності, її результатів та можливості їх використання в доказуванні. Монографія Е. О. Дідоренка, С. О. Кириченка та Б. Г. Розовського «Процесуальний статус ОРД у кримінальному судочинстві» [2] також охоплює проблеми взаємозв'язку оперативно-розшукової діяльності з кримінально-процесуальною діяльністю, доказового значення оперативно-розшукової інформації та відповідальності суб'єктів оперативно-розшукової діяльності за фальсифікацію результатів здійснення оперативно-розшукових заходів. Одночасно із попередньою працею, була опублікована робота О. Ф. Долженкова, А. Ф. Думка та І. П. Козаченка «Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції» [3], у якій проблематиці, яка нами досліджується, також була приділена увага в контексті питань значення результатів оперативно-розшукової діяльності для охорони правопорядку.

Монографія М. А. Погорецького «Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі» охопила генезис проблеми нормативно-правової регламентації використання результатів оперативно-розшукової діяльності у кримінальному

процесі в дорадянський період, у радянський період до прийняття КПК України 1960 року та після нього, взаємозв'язок ґносеологічної природи оперативно-розшукової діяльності, кримінального процесу, оперативно-розшукових та кримінально-процесуальних правовідносин, поняття та види матеріалів оперативно-розшукової діяльності, їх використання для проведення слідчих дій, прийняття інших процесуальних рішень та у кримінально-процесуальному доказуванні [4]. Взагалі у першому десятиріччі 2000-х років побачила світ ціла плеяда робіт у формі статей у фахових виданнях, тез доповідей на наукових конференціях, семінарах, круглих столах, монографій, навчальних посібників, підручників К. В. Антонова, А. В. Баб'яка, О. М. Бандурки, Б. І. Бараненка, В. О. Глушкова, О. В. Горбачова, С. Г. Гордієнка, Ю. М. Грошевого, О. Ф. Долженкова, В. П. Захарова, В. С. Зеленецького, О. І. Козаченка, І. М. Коз'якова, А. В. Мовчана, Д. Й. Никифорчука, М. А. Погорецького, А. І. Пясецького, В. В. Шендрика, М. Є. Шумила та багатьох інших вчених-юристів, внесок яких у наукове забезпечення практики використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування злочинів важко переоцінити. Розробці піддавалися питання поняття та змісту результатів та матеріалів оперативно-розшукової діяльності, значення відомостей одержаних під час здійснення окремих оперативно-розшукових заходів для оперативно-розшукової діяльності, для збирання доказів в контексті організації та проведення тактичних операцій (комбінацій) з так званої легалізації інформації, одержаної оперативно-розшуковим шляхом, і як самостійних доказів під час розслідування в цілому, а також під час розслідування окремих різновидів злочинів. При чому, проблематика використання результатів оперативно-розшукової діяльності виступала в якості окремого предмета дослідження і в рамках розробки питань реалізації оперативно-розшукової інформації, виявлення, розкриття та розслідування злочинів, взаємодії слідчого з оперативним підрозділом під час досудового розслідування або оперативно-розшукового забезпечення досудового розслідування та кримінального провадження в цілому.

Формування наведених вище напрямів в рамках яких здійснюються дослідження використання результатів оперативно-розшукової діяльності вплинуло й на підходи до дослідження цього питання і в роботах, присвячених особливостям виявлення, розкриття та розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів). В цьому контексті дослідження здійснювали В. В. Лисенко, Г. П. Цимбал, П. В. Цимбал, В. В. Топчій, Г. Л. Чигрина та інші. Так, наприклад, В. В. Лисенко в рамках навчальних посібників, монографій, присвячених розслідуванню податкових злочинів та у дисертації «Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування податкових злочинів» розглядав це питання у зв'язку з особливостями взаємодії оперативних та слідчих підрозділів податкової міліції на етапі реалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності та порушення кримінальної справи, акцентуючи основну увагу на загальних положеннях організації збору оперативним підрозділом первинних матеріалів, вибору тактики проведення окремого заходу чи дії, пов'язаної зі збором таких матеріалів, а також порядку надання матеріалів оперативно-розшукової діяльності та визначення заходів щодо захисту джерел оперативно-розшукової інформації [6, с. 72–79; 7, с. 30–36]. В аспекті взаємодії як умови забезпечення виявлення і розслідування податкових злочинів використання матеріалів оперативно-розшукової діяльності розглядала у своїй кандидатській дисертації і Г. П. Цимбал [5, с. 147–159]. Г. Л. Чигрина у дисертації «Джерела доказів у кримінальних справах про ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів» розглядала проблемні питання нормативно-правової регламентації вимог до протоколів з відповідними додатками, складеними уповноваженими органами за результатами оперативно-розшукових заходів, як джерело доказів у даній категорії кримінальних справ [8, с. 158–171]. Значення наукового доробку цих та інших науковців для формування практики використання під час досудового розслідування даної категорії злочинів важко переоцінити, однак, реформа кримінального судочинства, яка відбулася у 2012 році, показала, що наукові рекомендації щодо використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування злочинів, передбачених ст. 212 КК України, вироблені за нормативними приписами КПК України 1960 року, потребують своєї ревізії. Певні кроки в цьому напрямі зроблені В. А. Айдемським, Г. О. Лісовим, Є. М. Найдьоном, В. А. Некрасовим, В. П. Поїздом та іншими, однак, вони в у своїх роботах розглядають особливості виявлення та оперативного документування податкових злочинів

в контексті вирішення завдань оперативно-розшукової діяльності оперативними підрозділами податкової міліції по конкретним оперативно-розшуковим справам чи використання інформації, одержаної в результаті оперативно-розшукової діяльності для забезпечення податкової безпеки нашої держави. Питання особливостей використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування ухилень від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) залишилися поза межами їх предметної, системної розробки. До числа питань, які потребують першочергової розробки, як свідчить проведений нами аналіз спеціальної літератури з урахуванням сучасних потреб слідчої практики за умов дії КПК України 2012 року, належать: поняття результатів оперативно-розшукової діяльності, їх зміст та співвідношення з матеріалами оперативно-розшукової діяльності та доказами у кримінальних провадженнях про ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); нормативно-правова регламентація використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування даної категорії злочинів; загальна характеристика напрямів використання результатів оперативно-розшукової діяльності під час досудового розслідування даних злочинів; пошуково-пізнавальні можливості окремих оперативно-розшукових заходів та напрями використання їх результатів під час досудового розслідування ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів).

1. Горбачов О. В. Кримінально-процесуальне доказування та оперативно-розшукова діяльність: навч. посібник. Х., 1996. 67 с.
2. Дидоренко Э. А., Кириченко С. А., Розовский Б. Г. Процессуальный статус ОРД в уголовном судопроизводстве: монография. Луганск, 2000. 93 с.
3. Долженков О. Ф., Думко А. Ф., Козаченко І. П. Оперативно-розшукова діяльність як правоохоронна функція кримінальної міліції. Одеса, 2000. 134 с.
4. Погорецький М. А. Функціональне призначення оперативно-розшукової діяльності у кримінальному процесі: монографія. Х.: Арсіс, 2007. 576 с.
5. Цимбал Г. П. Взаємодія як умова забезпечення виявлення і розслідування податкових злочинів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національний університет внутрішніх справ. К., 2005. 217 с.
6. Лисенко В. В. Проблеми криміналістичного забезпечення розслідування податкових злочинів: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.09 // Київський національний університет внутрішніх справ. Ірпінь, 2005. 400 с.
7. Лисенко В. В. Особливості взаємодії оперативних та слідчих підрозділів податкової міліції на етапі реалізації матеріалів оперативно-розшукової діяльності та порушення кримінальної справи. *Вісник Національного університету внутрішніх справ*. 2003. № 24. С. 30–36.
8. Чигрина Г. Л. Джерела доказів у кримінальних справах про ухилення від сплати податків, зборів, інших обов'язкових платежів: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09 / Національна академія державної податкової служби України. Ірпінь, 2004. 200 с.

Т. М. Луцький,

ад'юнкт

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМАТИКА НОРМАТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВБИВСТВО ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ»

Відповідно до ст. 3 Загальної декларації прав людини кожна людина має право на життя, свободу та особисту недоторканність. Згідно з положеннями ст. 6 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права та ст. 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод право на життя є невід'ємним правом людини, яке охороняється законом. Зазначені положення міжнародних правових стандартів мають універсальний характер і відображені в Конституції.

Зокрема, у ст. 3 Конституції України – людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю. Відповідно до ст. 27 Конституції кожна людина має невід'ємне право на життя, ніхто не може бути свавільно позбавлений життя, а обов'язок держави — захищати життя людини. Формою

державного захисту життя та особистої недоторканності людини є встановлення кримінальної відповідальності за злочини проти життя і здоров'я. Обов'язок держави – захищати життя людини. Кожен має право захищати своє життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань».

Кримінальний кодекс України має своїм завданням правове забезпечення охорони прав і свобод людини і громадянина (ч. 1 ст. 1 КК України). Для здійснення цього завдання Кримінальний кодекс України визначає, які суспільно небезпечні діяння є злочинами та які покарання застосовуються до осіб, що їх вчинили. Серед протиправних посягань на життя та здоров'я особи особливу небезпечність становлять ті, єдиним чи основним безпосереднім об'єктом яких є життя людини, що підкреслює підвищену суспільну небезпеку таких суспільно небезпечних діянь.

В науці кримінального права завжди приділялася значна увага питанням охорони життя і здоров'я людини. Особлива соціальна цінність життя людини і, на жаль, велика поширеність такого злочину, як вбивство зумовлює як науковців, так і законодавця постійно привертати увагу до дослідження питань кримінальної відповідальності за злочини проти життя і здоров'я особи.

Як відомо, відповідальність за заподіяння смерті іншій людині, встановлена у КК України не лише статтями розділу II Особливої частини «Злочини проти життя та здоров'я особи». Склади злочинів, ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді смерті людини у різному термінологічному позначенні, поміщені й у інших розділах Особливої частини КК.

Життя особи у цих випадках виступає додатковим безпосереднім об'єктом. Відповідні статті є у більшості розділів Особливої частини КК, крім розділів: VI «Злочини у сфері господарської діяльності»; XIV «Злочини у сфері охорони державної таємниці, недоторканності державних кордонів, забезпечення призову та мобілізації»; XVI «Злочини у сфері використання електронно-обчислювальних машин (комп'ютерів), систем та комп'ютерних мереж і мереж електрозв'язку». Та й у межах розділу II Особливої частини КК закріплено не лише склади злочинів, у яких смерть людини є єдиним наслідком, об'єднувані в теорії кримінального права у групу – злочини проти життя, де життя людини «є єдиним чи основним безпосереднім об'єктом».

Статтями цього розділу встановлюється й відповідальність за злочини, у юридичних складах яких смерть людини є одним з альтернативних наслідків. Відповідно, життя людини у цих складах є додатковим безпосереднім об'єктом. Це кваліфіковані склади злочинів проти здоров'я, основні та кваліфіковані склади злочинів проти безпеки життя і здоров'я. Наявність спільної ознаки, тобто такої, яка має однаковий зміст у кількох складах злочинів, викликає як потребу теоретично з'ясувати відмінності між цими складами злочинів, так і розмежувати сферу застосування кожної з норм, що містять склади злочинів, ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді смерті людини [1, с. 178].

Беззаперечним є той факт, що при вчиненні найтяжчого злочину проти особи, винна особи повинна виявлятися виключно у формі умислу.

Розкриваючи це питання не можна не зазначити ст. 119 КК України, що передбачає відповідальність за вбивство з необережності. Відносно зазначеної норми, слід погодитися з думкою М. І. Хавронюка, який зазначає, що спричинення смерті у разі вчинення умисного діяння та у випадку необережності є двома різними, за правовим змістом, кримінально-правовими явищами. Для обох характерним є один вид суспільно-небезпечного наслідку – смерті людини, але діяння, які призводять до нього, є істотно різними, що є визначальним для недопустимості позбавлення життя з необережності терміном «вбивство».

Крім того, необхідно зауважити, що у кримінально-правовій літературі вже неодноразово наголошувалося на недоцільності або неточності законодавчого визначення норми, передбаченої ст. 119 КК України. На підставі зазначеного серед науковців існують різні думки відносно зміни редакції вказаної норми, а саме: заподіяння смерті через необережність, заподіяння або спричинення смерті через необережність, необережне заподіяння смерті, тощо [2, с. 389].

Слід наголосити, що вживання законодавцем у назві і тексті статті 119 КК України поняття «вбивство» є нелогічним. Якщо взяти поняття «вбивство» в тій редакції, що

викладене в ч. 1 ст. 115 КК України, то, наприклад, назва ст. 119 КК України буде виглядати так: «Умисне протиправне заподіяння смерті іншій людині через необережність». Отже, виходячи з такого буквального розуміння назви і змісту диспозицій норм цієї статті КК, її застосування стало проблемним для правоохоронних органів, оскільки одночасно наявність умисної та необережної форм вини при вчиненні одного конкретного вбивства виключається.

Вихід з такої ситуації бачиться в двох варіантах:

а) визначити в ч. 1 ст. 115 КК України вбивство як винне протиправне заподіяння смерті іншій людині;

б) змінити назву і диспозицію норм ст. 119 КК України, виключивши з них поняття «вбивство» та замінивши його на поняття «позбавлення життя».

Другий варіант видається більш доцільним. При його реалізації і в назві, і в тексті ст. 119 КК України буде словосполучення «позбавлення життя через необережність», що цілком узгоджуватиметься з поняттям вбивства, закріпленим в ч. 1 ст. 115 КК України. Такий підхід був запропонований ще М. Д. Шаргородським. Він знайшов підтримку серед інших вчених-криміналістів, зокрема, А. Н. Трайніна, Ю. І. Ляпунова, О. М. Ігнатова, Ю. О. Красікова, Е. Ф. Побігайло.

Суть позиції цих вчених зводиться до того, що вбивство і насильницьке заподіяння смерті є поняттям різної якості. Під поняттям «вбивство» і «вбивця», на рівні суспільної свідомості, розуміють умисне позбавлення життя. Тому з пункту бачення кримінальної політики недоцільно застосовувати поняття «вбивство» як самого тяжкого злочину проти особи у випадку необережного заподіяння смерті.

З другого боку, Кримінальний кодекс передбачає чисельні випадки відповідальності за діяння, що потягли з необережності смерть людини. Ці злочини прийшлося би називати вбивствами.

Третій аргумент згаданих авторів зводиться до посилання на зарубіжний досвід кримінально-правового регулювання. Дійсно, в кримінальних кодексах ряду зарубіжних держав (Данія, Болгарія, Білорусь, Російська Федерація, Латвія, Франція, КНР та інші) визначено склад необережного заподіяння смерті іншій людині [3, с. 122].

Ті, хто заперечує концепцію відмежування вбивства від заподіяння смерті через необережність (А. А. Піонтковський, В. Д. Меньшагін, М. І. Загородніков, М. К. Аніянц та ін.), переконують, що факт визнання необережного позбавлення іншої особи життя не вбивством підірве негативну моральну оцінку цього злочину кримінальним правом, приведе до послаблення боротьби з необережними злочинами проти життя. При цьому вони також посилаються на зарубіжну кримінально-правову законодавчу практику, зокрема ФРН, Австрії, Швейцарії, Іспанії [3, с. 122].

Враховуючи, що у кримінально-правовій літературі вже неодноразово наголошувалося на недоцільності або неточності законодавчого визначення норми, передбаченої ст. 119 КК України. На підставі зазначеного серед науковців існують різні думки відносно зміни редакції вказаної норми, а саме: «заподіяння смерті через необережність, заподіяння або спричинення смерті через необережність, необережне заподіяння смерті, позбавлення життя через необережність тощо».

Узагальнюючи вище зазначене, можна прийти до висновку, що запровадження запропонованих змін жодним чином не змінює сутність злочину, а лише є питанням формулювання відповідної юридичної конструкції, що міститься у нормі. У зв'язку із цим, виникає необхідність у подальшому науковому дослідженні проблематики нормативного визначення та розкриття суті поняття «вбивство через необережність».

1. Брич Л. Розмежування складів злочинів, спільною ознакою яких є суспільно небезпечні наслідки у вигляді смерті людини. *Вісник Львівського ун-ту. Серія юридична*. Вип. 46. 2008. С. 178–192.

2. Каранікола О. П. Поняття та ознаки вбивства. *Учетные записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия «Юридические науки»*. Т. 26 (65). 2013. № 1. С. 388–393

3. Вбивство через необережність за Кримінальним кодексом України 2001 року / В. К. Гришук *Вісник Хмельницького інституту регіонального управління та права*. 2003. № 1. С. 118–128.

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ З МЕТОЮ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ

Торгівля людьми або здійснення іншої незаконної угоди, об'єктом якої є людина, що може проявлятися у вербуванні, переміщенні, переховуванні, передачі або її одержанні, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи є тяжким злочином, що грубо порушує права людини. На даний час жодна країна світу не узабезпечена від поширення вказаного виду злочину, у тому числі і Україна.

За даними Міжнародної організації з міграції за 2004–2017 рік сексуальна форма експлуатації на другому місці за розповсюдженням після трудової. Тут необхідно зауважити, що так було не завжди, оскільки 2004–2009 перше місце займала сексуальна форма експлуатації. Якщо звернути увагу на статтю постраждалих починаючи із 2004 року відсоток постраждалих жінок становив 86%, відповідно чоловіків – 14%. Утім, починаючи з 2012 року ситуація змінюється і відсоток постраждалих чоловіків зростає від 56% у 2012 до 62% у 2017. Що стосується розподілу постраждалих за статтю та формою експлуатації, статистичні дані за 2007–2017 роки свідчать, що за вказаний період відсоткова кількість жінок порівняно до чоловіків, що були піддані сексуальній формі експлуатації становить 100% [5].

Судова статистика про стан розгляду справ щодо торгівлі людьми або іншої незаконної угоди щодо людини свідчить про те, що потерпілими від даного виду злочину у своїй більшості залишають жінки: 2014 – 24 чоловіки та 52 жінки; 2015 – 4 чоловіки та 46 жінок; 2016 – 12 чоловіків та 67 жінок; 2017 – 1 чоловік та 51 жінка [3].

Торгівля людьми та торгівля жінками з метою сексуальної експлуатації зокрема, має різноманітні прояви і доволі складний механізм вчинення, наприклад у випадках, коли окремі дії, що охоплюються складом зазначеного кримінального правопорушення, вчиняються різними особами (групами осіб), або злочинні діяння були вчинені на території кількох держав, що у свою чергу викликає необхідність міжнародного співробітництва.

Питання щодо кваліфікації може виникнути наприклад, коли потерпіла – жінка за своєю волею здійснює певні дії, незважаючи на те, що ініціатором була інша особа. Утім, згода жінки на її подальшу експлуатацію, отримана внаслідок використання уразливого стану особи, не виключає кримінальну відповідальність [4, с. 241–253].

У практичній діяльності в ході проведення розслідування доволі частими є ситуації за яких потерпілі або свідки, особливо жіночої статі в силу своїх психологічних та соціальних характеристик, відмовляються давати показання чи ухиляються від процесуальних дій, змінюють попередні свідчення, надають неповні чи недостатньо чіткі показання з огляду на реальну чи ймовірну загрозу застосування до них, членів їх сімей, близьких родичів насильства чи інших форм протиправного впливу з боку зацікавлених осіб. Такими особами можуть бути керівні особи підприємств, що здійснюють посередницьку діяльність у працевлаштуванні за кордоном, шлюбних, модельних, рекламних, туристичних агентств тощо.

Здешевлення високошвидкісного Інтернету, певна складність виявлення та документування потокового відео працівниками правоохоронних органів, законодавча невизначеність його статусу сприяли тому, що у світі, і в Україні зокрема, набуло поширення таке явище як онлайн-порностудії. Найчастіше якості працівниць залучають, як правило, осіб віком 18–30 років, які за плату виконують бажання клієнтів інтимного характеру в онлайн-режимі. Для передачі інформації використовується потокове відео. Організатори порностудій можуть ввести в оману жертв, повідомляючи їм, що за вказану діяльність не передбачено відповідальності згідно з українським законодавством. Хоча такі дії кваліфікуються за ст. 301 КК України, а дії організаторів – за ст. 302 КК України. Сайт на якому розташовують порностудію складається з публічної та приватної частини. У публічній частині клієнт обирає

особу для контакту, у приватній вони «спілкуються». Для доступу до приватної частини («Privatechat») клієнт сплачує певні кошти [1, с.74–75].

Оскільки такі приватні зустрічі часто можуть записуватися, а у подальшому розповсюджуватися як порнографічні відео-роліки, жертви можуть боятися розголошення, що може впливати на поведінку під час досудового розслідування і судового розгляду кримінального провадження. Крім того, на вибір певної лінії поведінки можуть впливати умови, в яких перебували потерпілі від сексуальної експлуатації, відносини, які склалися із правопорушниками та іншими потерпілими, наслідки, від пережитого, плани на майбутнє.

Основним завданням для слідчого при роботі з потерпілими є отримання від них повних і правдивих показань про обставини вчиненого щодо них злочину. Аналіз практики розслідувань злочинів даної категорії свідчить, що потерпілі від сексуальної експлуатації в ході досудового слідства не схильні відверто розповідати про те, що з ними сталося, не вірять, що особа, яка передала їх у рабство, буде покарана, хочуть швидше все забути, вважають, що самі винуваті, бо були нерозважливі і самі повірили обіцянкам вербувальників [7, с. 46].

Тому надзвичайно важливою умовою ефективного розкриття і розслідування злочинів пов'язаних із торгівлею жінками з метою сексуальної експлуатації є готовність потерпілих жінок чи свідків злочинів допомагати у розслідуванні, що в свою чергу слід забезпечувати дистанційним досудовим розслідуванням, а також уживанням заходів безпеки до таких осіб.

Базовим нормативно-правовим актом України у сфері регулювання питань забезпечення безпеки учасників кримінального провадження є Закон України «Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві» зі змінами і доповненнями, який регламентує здійснення правоохоронними органами правових, організаційно-технічних та інших заходів, спрямованих на захист життя, житла, здоров'я та майна цих осіб від протиправних посягань, з метою створення необхідних умов для належного відправлення правосуддя [6].

Застосування відеоконференцз'язку у поєднанні з іншими заходами безпеки дозволяє дистанціювати жінку (потерпілу, свідка), до якої застосовується цей захід зокрема від небезпечного для неї учасника кримінального провадження. Отже, дистанційність досудового розслідування у злочинах щодо торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації забезпечує їх фізичний захист та сприяє довірливому ставленню до осіб, що здійснюють розслідування. Крім того, використання відеоконференції для вчинення процесуальних дій є менш витратними з багатьма іншими, особливо з довготривалими заходами безпеки [2].

Слід зазначити, що відсутнє чітке регулювання на законодавчому рівні, зокрема у нормах Кримінального процесуального кодексу, поєднання дистанційного провадження із забезпеченням конфіденційності даних про особу.

Отже, торгівля людьми, зокрема торгівля жінками з метою сексуальної експлуатації є комплексним явищем, тому для ефективного розслідування необхідною умовою є залучення різних структур, зокрема взаємодія з органами місцевого самоврядування та громадськими організаціями, а також узгоджені дії підрозділів кіберполіції, підрозділів боротьби зі злочинами, пов'язаними із торгівлею людьми та прокуратури.

1. Виявлення, попередження та розслідування злочинів торгівлі людьми, вчинених із застосуванням інформаційних технологій: навчальний курс / А. Вінако, В. Гузій, Д. Девіс, В. Дубина, М. Каліжевський, О. Манжай, В. Марков, В. Носов, О. Соловійов. К., 2017. 148 с.

2. Забезпечення безпеки учасників кримінального провадження щодо торгівлі людьми. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/121017_mom_ensuring_safety_brochure_a5.pdf

3. Інформація про стан розгляду справ та кількість засуджених осіб за статтею 149 Кримінального кодексу України «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини». URL: https://court.gov.ua/inshe/sudova_statystyka/

4. Нагачевська Ю. С. Кримінально-правова характеристика торгівлі жінками з метою сексуальної експлуатації. *Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ. Серія юридична.* Львів, 2014. № 4.

5. Представництво Міжнародної організації з міграції (МОМ) в Україні. Статистика. URL: http://stoptrafficking.org/sites/default/files/mom/IOM%20VoT%20Statistics%20UkrDec2017_0.pdf

6. Про забезпечення безпеки осіб, які беруть участь у кримінальному судочинстві: Закон України в редакції від 08.10.2016 № 3782-ХІІ. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3782-12>

7. Розслідування торгівлі людьми: навч. посібник / авт. кол.: А. І. Андрієнко та ін.; за ред. П. В. Коляди. К.: Конус-Ю, 2009. 190 с.

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЖИМУ СЕКРЕТНОСТІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ ДЕПАРТАМЕНТУ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

В Україні набув значного поширення незаконний обіг наркотиків, який значно погіршує загальний стан криміногенної обстановки у державі, спричиняє шкоду генофонду держави та загрожує їй національній безпеці. Злочини у сфері обігу наркотиків є однією з причин та умов зростання загального рівня злочинності. Адже визначити в повному обсязі збитки, які завдає це явище національним інтересам країни неможливо, оскільки йдеться про руйнування фізичного і морального здоров'я нації, її генофонду, інтелектуального та економічного потенціалу суспільства, про добробут громадян, стабільність в державі.

Вирішення надзвичайно актуальної і болючої проблеми для нашої держави із протидії наркоманії і наркозлочинності покладено на Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції України, який є міжрегіональним територіальним органом Національної поліції України у складі кримінальної поліції та згідно із законодавством України здійснює оперативно-розшукову діяльність. Відповідно «Положення про Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції України» до основних функцій органу можна віднести:

- забезпечення оперативного вирішення завдань у сфері протидії наркозлочинності та проведення оперативно-розшукових заходів з виявлення і документування тяжких та особливо тяжких кримінальних правопорушень, пов'язаних з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, насамперед учинених злочинними групами наркоділків, які мають міжрегіональні та міждержавні зв'язки, особливо в їх організованих формах;
- проведення на території України спеціальних операцій щодо виявлення осіб, які займаються розповсюдженням наркотиків у навчальних закладах країни та в місцях масового проведення дозвілля молоді, а також інших комплексних заходів, спрямованих на перекриття джерел та каналів незаконного виготовлення і розповсюдження наркотиків;
- висвітлення в засобах масової інформації результатів роботи Департаменту протидії наркозлочинності Національної поліції України;
- участь у міжнародному співробітництві з питань організації протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та проблем поширення наркоманії [1].

Цілісність дослідження прикладних та теоретичних питань участі підрозділів протидії наркозлочинності у боротьбі з кримінальними правопорушеннями у сфері наркообігу не може бути досягнута без розгляду організації проведення відповідних оперативно-розшукових заходів, оскільки організація є одним із елементів функціонування системи, завдяки якій зберігається її структурна визначеність, підтримується режим секретності, реалізується програма щодо досягнення свідомо поставленої мети [2, с. 5].

Організація оперативно-розшукової діяльності (далі – ОРД) – це комплексна цілеспрямована діяльність уповноважених на те суб'єктів, що передбачає дотримання вимог нормативно-правових актів та відомчих інструкцій і наказів з використанням наявних сил, засобів, заходів та методів ОРД щодо своєчасного, систематичного отримання інформації про підготовку чи вчинення злочинів, а також ужиття заходів щодо їх документування, викриття та оперативного супроводження кримінальних проваджень, що розслідуються. Матеріали ОРД, які готуються під час проведення оперативно-розшукових заходів підрозділами протидії наркозлочинності містять такі ознаки: вони отримуються лише відповідно до мети та завдань ОРД; лише уповноваженими на це особами; лише після заведення оперативно-розшукової справи; лише у встановленому законом та відомчими нормативними актами порядку; вони повинні оформлятися відповідно до встановленої

законом та відомчими нормативними актами форми; містити інформацію, яка є предметом дослідження відповідної ОРС; вони являють собою як документи, в яких фіксується інформація, так і матеріальні носії такої інформації, матеріальні об'єкти (речовини, зліпки, документи, їх копії тощо); вони повинні долучатися до матеріалів ОРД у визначений законом спосіб; вони є засобом фіксації результатів ОРД та способом їх передачі [4, с. 256–257].

З метою викриття протиправної діяльності осіб причетних до незаконного обігу наркотиків, співробітники підрозділів протидії наркозлочинності, з метою отримання оперативно-розшукової інформації, у рамках оперативно-розшукових справ проводять оперативно-розшукові заходи та спеціальні операції. За результатами їх проведення вказані працівники отримують дані про конкретні факти злочинної діяльності та роль і місце в ній кожної особи [3, с. 277].

Відповідно до ст. 8 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» оперативні працівники для виконання завдань оперативно-розшукової діяльності мають право: негласно виявляти та фіксувати сліди тяжкого або особливо тяжкого злочину, документи та інші предмети, що можуть бути доказами підготовки або вчинення такого злочину, чи одержувати розвідувальну інформацію, у тому числі шляхом проникнення та обстеження публічно недоступних місць, житла чи іншого володіння особи (п. 7); виконувати спеціальне завдання з розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації (п. 8); здійснювати аудіо-, відеоконтроль особи, зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, електронних інформаційних мереж (п. 9); здійснювати спостереження за особою, річчю або місцем, а також аудіо-, відеоконтроль місця (п. 11); мати гласних і негласних штатних та позаштатних працівників (п. 13) використовувати конфіденційне співробітництво (п. 14) та ін [5].

Під час виконання завдань оперативно-розшукової діяльності та користуючись при цьому вказаними правами, працівники підрозділів протидії наркозлочинності повинні неухильно дотримуватись режиму секретності, оскільки перераховані вище права, супроводжуються складенням відповідних документів з обмеженим грифом доступу, витік інформації з яких, може перешкоджати ефективній роботі вказаних підрозділів, приховуванню слідів кримінального правопорушення, переховуванню осіб, які вчинили кримінальне правопорушення, розкриттю методів і засобів здійснення оперативно-розшукової діяльності оперативними працівниками.

Режим секретності в підрозділах Національної поліції України – це встановлений відповідно до вимог Закону України «Про державну таємницю» та інших законодавчих і нормативних актів вищих органів державної влади і управління єдиний порядок забезпечення охорони державної таємниці, що включає в себе систему адміністративно-правових, організаційних, інженерно-технічних, криптографічних та інших заходів.

Основні з цих заходів є:

- вимоги, що встановлюються до осіб, які допускаються до особливої важливості, цілком таємних і таємних відомостей, документів, виробів і робіт;
- встановлений порядок допуску працівників Національної поліції України до державної таємниці та іншої інформації обмеженого поширення;
- певний порядок секретного діловодства;
- державний і відомчий контроль за дотриманням встановленого порядку збереження і використання державних таємниць;
- відповідальність за порушення режиму секретності.

Крім цього, режим секретності передбачає єдиний для всієї системи Національної поліції України порядок виконання певних видів робіт, забезпечує конспіративність проведення оперативно-розшукових заходів (далі – ОРЗ).

Виходячи з цього, можна зробити висновок, що основним призначенням режиму секретності в підрозділах Національної поліції України є:

- 1) обмеження доступу до державної таємниці осіб, які не мають відповідної форми допуску до державної таємниці;
- 2) попередження витоку або втрати секретної інформації;
- 3) забезпечення прихованості і раптовості, внаслідок чого зростає ефективність проведених оперативно-розшукових та інших заходів, які здійснюються підрозділами Національної поліції України при виконання покладених на них завдань [6, с. 14].

Охорона широкого спектру інформації щодо діяльності підрозділів протидії наркозлочинності є об'єктивною необхідністю. Адже злочинці намагаються забезпечити безкарність своєї діяльності усіма можливими засобами, у тому числі шляхом проведення заходів розвідувального характеру (з використанням спеціальної техніки, а також через шантаж працівників поліції).

Одним з головних компонентів охорони інформації щодо діяльності підрозділів протидії наркозлочинності є забезпечення режиму секретності. Так, на переконання В. В. Єфімова [7, с. 413], сьогодні захист державної таємниці в ОРД забезпечується сукупністю правових і організаційних засобів, практичною реалізацією принципів поєднання гласних і негласних заходів, конспірації, суворим дотриманням її вимог, засекречуванням відомостей щодо проведення ОРЗ, чітко визначеним порядком допуску та доступу осіб до таких відомостей. У зв'язку з допуском до державної таємниці на оперуповноважених покладаються обов'язки, які поділяються на дві групи: перша передбачає вимоги, для додержання яких оперуповноважені мають виконувати активні дії із забезпечення режиму секретності та конспірації; друга – обов'язки у формі правових зобов'язань, спрямованих на необхідність утримання від певних дій, що можуть спричинити відтік секретних відомостей, втрату секретних документів або завдати іншої шкоди охороні державної таємниці.

Як висновок слід зазначити що практична діяльність оперуповноважених підрозділів протидії наркозлочинності, невідривно пов'язана з використанням відомостей що становлять державну таємницю, складанням, зберіганням і використанням документів, що містять таку інформацію, тому забезпечення режиму секретності безпосередньо впливає на ефективність проведених оперативно-розшукових та інших заходів.

-
1. Положення про Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції України, затверджене наказом Національної поліції України від 17.11.2015 № 95. URL: <http://old.npu.gov.ua>
 2. Бандурка А. М., Бочарова С. П., Землянская Е. В. Основы психологии управления: учебник. Х.: Ун-т внутр. дел, 1999. С. 5
 3. Діяльність органів публічної адміністрації України щодо протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів: питання теорії та практики: монографія. Одеса: ОДУВС, 2011. 428 с.
 4. Правові та організаційно-тактичні засади участі підрозділів оперативної служби МВС України у боротьбі з наркозлочинами: монографія / М. А. Погорєцький, А. А. Венедіктов, М. Л. Грібов та ін.; за ред. д-ра юрид. наук, проф. М. А. Погорєцького. К.: НАВС, 2010. 311 с.
 5. Про оперативно розшукову діяльність: Закон України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua>
 6. Режим секретності: навч.-метод. посібник / С. В. Албул, С. В. Андрусенко, В. Б. Любчик, Є. В. Поляков. Одеса.: ОДУВС, 2017. 108 с.
 7. Єфімов В. В. Забезпечення державної таємниці в оперативно-розшуковій діяльності. *Науковий Вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2011. № 4. С. 412–418.

С. І. Марко,

кандидат юридичних наук, доцент,
завідувач кафедри криміналістики, судової медицини
та психіатрії факультету № 1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ),

М. П. Климчук,

кандидат юридичних наук, доцент,
науковий співробітник науково-дослідної лабораторії
з проблем експертно-криміналістичного забезпечення
(Національна академія внутрішніх справ)

ПРОЦЕДУРНІ «ТОНКОЩІ» ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВІДЕОЗВУКОЗАПИСУ

Одним із найважливіших засобів одержання доказів під час розслідування кримінальних правопорушень є така слідча (розшукова) дія, як залучення експерта для проведення експертизи (ст.ст. 242–243 КПК України) [1]. Проведення різних видів судових

експертиз регламентовано Законом України «Про судову експертизу», який визначає експертизу – як спрямоване на вирішення певних питань дослідження, що провадиться із застосуванням спеціальних знань з боку компетентних осіб, яких називають експертами [2].

Судова експертиза відео звукозапису є найбільш типовою, коли мова йде про дослідження результатів звуко- та відеозапису у кримінальному провадженні. Зміст предмета судової експертизи відео-, звукозапису з урахуванням його процесуального та пізнавального аспекту складає вивчення специфічних властивостей об'єктів звукового походження, їх співвідношення з явищами навколишньої дійсності та функціонально пов'язаних із ними процесів, що проводиться в рамках діючих правових норм за допомогою оптимального комплексу методів для отримання доказової інформації у кримінальному провадженні.

Нерідко зазначена судова експертиза призначається при розслідуванні згвалтувань, торгівлі людьми, розбійних нападів, захоплення заручників, вбивств, хабарництва, вимагання. Судова експертиза відео-, звукозапису проводиться з метою ідентифікації людини за ознаками голосу та мовлення, а також ототожнення засобів звукозапису (відео-, звукозапису). Завданням судової експертизи відео-, звукозапису є дослідження сигналів на цифровому носії з метою ідентифікації їх джерел, встановлення умов і механізму їх виникнення та відображення. Об'єктами такої експертизи можуть бути не окремі властивості об'єкта, а складні системи, що складаються з джерел інформації у вигляді відеозображення та матеріального носія цієї інформації (аналогового чи цифрового запису), на якому зафіксовані ознаки джерела, а також пристрою, за допомогою якого була проведена фіксація.

Доцільно зауважити, що матеріали відеозапису, фонограми можуть бути отримані у порядку, передбаченому ст.ст. 260, 270 КПК України в результаті аудіо-, відеоконтролю особи та місця, а також шляхом проведення таких негласних слідчих (розшукових) дій як зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж, зняття інформації з електронних інформаційних систем, які передбачені ст.ст. 263, 264 КПК України.

Зняття інформації з транспортних телекомунікаційних мереж є різновидом втручання у приватне спілкування, яке проводиться без відома осіб, які використовують засоби телекомунікації для обміну інформацією [3, с. 70]. Оскільки проведення зазначеної негласної слідчої (розшукової) дії пов'язане із обмеженням прав особи, гарантованих ст.ст. 30, 31, 32 Конституції України [4], вона здійснюється за ухвалою слідчого судді та у випадках, якщо іншим шляхом отримати інформацію з метою розслідування кримінального правопорушення неможливо. Підставами для проведення зняття інформації з електронних інформаційних систем є відомості, що в електронній інформаційній системі або її частині є інформація, що має значення для досудового розслідування. Зняття інформації з електронних інформаційних систем або їх частин може здійснюватися як шляхом безпосереднього фізичного доступу до них фахівцями уповноважених підрозділів правоохоронних органів, так і шляхом програмного проникнення [3, с. 72].

Відповідні фонограми можуть бути отримані в результаті звукозапису для фіксації ходу та змісту слідчих (розшукових) дій (ст. 107 КПК України) і негласних слідчих (розшукових) дій (ст. 252 КПК України): при проведенні будь-яких слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій, допиту, пред'явлення особи для впізнання, слідчого експерименту, освідчення особи (ч. 2 ст. 103, ст. 252, ст.ст. 103, 107, 265 КПК України); при проведенні контролю особи (ст. 260 КПК України); при знятті інформації з транспортних телекомунікаційних мереж (ст. 263 КПК України); при знятті інформації з електронних інформаційних систем (ст. 264 КПК України); при спостереженні за особою (ст. 269 КПК України); при аудіо- та (або) відеоконтролі місця (ст. 270 КПК України); при допиті (ч. 5 ст. 224 КПК України); при фіксуванні судового розгляду технічними засобами (ст. 343 КПК України) [1].

Фонограми, отримані в результаті проведення звукозапису при проведенні процесуальних дій, долучаються до протоколів слідчих (розшукових) дій, негласних слідчих (розшукових) дій (ч. 2 п. 3 ст. 105 КПК України) і зберігаються у матеріалах кримінального провадження (ч. 3 ст. 107 КПК України). Як об'єкти, що причинно пов'язані з кримінальним правопорушенням, фонограми можуть бути виявлені в процесі таких слідчих (розшукових) дій: при огляді місця події у житлі або іншому володінні особи (ст. 237 КПК України); при обшуку житла або іншого володіння особи (ст. 234 КПК України); при накладанні арешту

на кореспонденцію (ст. 261 КПК України); при огляді і виїмці кореспонденції (ст. 262 КПК України).

Фонограми, які були зібрані таким способом, долучаються до матеріалів кримінального провадження як речові докази після їх огляду та прослуховування згідно з приписами ст. 266 КПК України. Під час проведення огляду або безпосередньо після його закінчення особою, яка здійснює огляд, складається протокол (ст. 104 КПК України). У протоколі має бути відображено: назву слідчої (розшукової) дії; місце, час її проведення, коли, ким і за яких обставин був проведений запис; детальний опис матеріального носія запису (компакт-касета, катушка, мікрокасета, CD-диск, флеш-накопичувач тощо), видимі пошкодження, сліди відкриття чи порушення цілісності упаковки. Варто також наголосити на важливості прослуховування звукозапису (перегляду і прослуховування відео-, звукозапису). Місце на носії запису відмічається у протоколі.

Загалом необхідно зауважити, що призначення та проведення судової експертизи відео-, звукозапису в кримінальному провадженні складається з низки етапів, які полягають у: відібранні, збереженні і направленні на експертизу об'єктів експертного дослідження; виборі експертної установи (експерта) в залежності від характеру поставлених на вирішення експертизи питань і складності їх дослідження; процесуальному оформленні призначення судової експертизи.

Насамкінець зазначимо, що висновок експерта з судової експертизи відео-, звукозапису у багатьох категоріях кримінальних проваджень є єдиним джерелом доказів, що, у свою чергу, повинно істотно підвищити відповідальність експерта за дачу об'єктивного та науково обґрунтованого висновку з питань, що входять до його компетенції. Відповідно до вимог ст.ст. 101, 102 КПК України, результати судової експертизи відео-, звукозапису фіксуються у визначеному законом порядку й оформлюються як письмовий висновок експерта.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-17. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

2. Про судову експертизу: Закон України від 25 лютого 1994 р. № 4038-XII. URL: <http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/4038-12>.

3. Татарнікова Т. О. Експертні дослідження матеріалів та засобів цифрового звукозапису: дис ... канд. юрид. наук: 12.00.09. К., 2016. 238 с.

4. Конституція України: Закон України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 39. Ст. 141.

А. В. Мировська,

кандидат юридичних наук, професор кафедри
криміналістики та судової медицини
(*Національна академія внутрішніх справ*),

Л. Л. Патик,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри криміналістики та судової медицини
(*Національна академія внутрішніх справ*)

ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З СУДОВИМИ ЕКСПЕРТАМИ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ КЛОПОТАННЯ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ

Діяльність слідчого щодо збору доказової бази по будь-якому кримінальному провадженні передбачає призначення судових експертиз, оскільки усі виявлені об'єкти та сліди під час проведення огляду місця події та інших видів слідчих (розшукових) дій підлягають експертному вивченню для формування відповідей на поставлені йому питання – формування висновку експерта. Саме останній, відповідно до ст. 84 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України) є джерелом доказів [1, с. 58].

На сьогодні, обмежено повноваження слідчого щодо самостійного призначення судових експертиз, натомість він має сформувавши клопотання до слідчого судді, у якому має обґрунтувати необхідність у призначенні конкретних видів досліджень для досягнення певної мети розслідування (ст. 242 КПК України).

Звичайно, така процедура значно затягує та ускладнює процес розслідування, де потрібно не просто чекати поки слідчий суддя розгляне клопотання та винесе ухвалу про призначення судових експертиз, а ще й може виключити питання експерту з тих, що «просить» і обґрунтовує слідчий у клопотанні. Такий порядок визначений законодавцем є дещо не правильний, оскільки краще за слідчого провадження не знає ніхто, і саме він володіє повною інформацією щодо розслідуваної події, яку фізично неможливо викласти у клопотанні, і саме йому потрібно зібрати той комплекс доказової інформації, який спростовує чи доводить вину особи у вчиненні кримінального правопорушення. Однак, процедура визначена, і слідчі мусять її дотримуватися.

Значну допомогу у діяльності щодо формування клопотання про призначення судових експертиз може надати спеціаліст або ж сам судовий експерт. Мабуть ще на місці події, під час злагодженої роботи слідчого з інспектором-криміналістом щодо виявлення, фіксації та вилучення криміналістично значущої інформації і виникає дискусія з приводу визначення певних видів судових експертиз, які слід призначити по вилученим об'єктам чи слідам, правил їх збереження до направлення на експертизу, формулювання питань експерту тощо. Така форма використання спеціальних знань як консультація стає в пригоді слідчому і вона ґрунтується на належній взаємодії.

Взаємодія слідчого з судовими експертами під час формування клопотання про призначення судових експертиз вкрай необхідна, оскільки дозволяє грамотно поставити завдання експерту, встановити те, що цікавить слідство, уникнути непорозумінь та двозначності, а також надати у повному обсязі матеріали для порівняльного дослідження з чим зекономити час, сили і засоби кожної із сторін.

Так, насамперед, під час формування завдань експерту слід чітко визначитися із метою призначення конкретного виду судових експертиз. Оскільки вилучений об'єкт чи слід з місця події несе в собі інформацію про учасників злочину, знаряддя тощо, то завдяки експертним дослідженням можливо встановити як діагностичні, так і ідентифікаційні завдання. Іноді, потрібно призначити такі види судових експертиз, про які слідчий має лише уяву і ніколи їх не призначав.

Наприклад, експертиза вузлів – підвид трасологічної експертизи. І тут виникають певні труднощі, і це нормально, оскільки в Україні існує величезна кількість судових експертиз і знати можливості та особливості кожної слідчий фізично не в змозі. Зручним тут стане Наказ Міністерства юстиції України 53/5від 03 листопада 1998 р. «Про затвердження Інструкції про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз та експертних досліджень» [2], який містить не лише перелік основних видів (підвидів) судових експертиз, але й завдання, об'єкти кожної з них, орієнтовний перелік питань експерту, а також особливості відібрання зразків на порівняльне дослідження. На жаль, такий Наказ не є відомчим, і посилаючись на нього слідчий у своїй діяльності не може, однак використати його як допоміжну інформацію безперечно має право.

Яким би всеосяжним зазначений вище документ не був, все одно він містить орієнтовну інформацію щодо призначення судових експертиз. Наприклад, він містить перелік питань експерту з конкретного виду судової експертизи. Однак, такі питання є орієнтовні і не є вичерпні, не можуть охопити усі завдання, що стоять перед розслідуванням. І тут у пригоді стає взаємодія слідчого з судовим експертом, свого роду усна консультація. Дехто, можливо скаже, що в такій взаємодії можуть спостерігатися корупційні елементи. Однак, експерт несе кримінальну відповідальність за дачу завідомо неправдивого висновку, і сторона кримінального процесу може призначити експертизу у іншу експертну установу чи іншому експерту. Експерту немає сенсу писати те, чого немає насправді, адже досліджувані об'єкти залишаються, і їх можна повторно дослідити (крім випадків застосування методів, які їх знищують).

Отже, взаємодія слідчого з судовим експертом під час формування клопотання про призначення судових експертиз полягає у консультації щодо:

- встановлення виду (видів) судової експертизи;
- у разі призначення комплексної експертизи, визначення з послідовністю кожного із видів;
- обрання установи у якій буде проводитися судова експертиза, та конкретного експерта;
- визначення питань, які слід поставити перед експертом (залежно від завдань, які ставить перед дослідженням слідчий);
- за необхідності, відібрання зразків для порівняльного дослідження (їх видів, кількості, особливостей відібрання тощо);
- встановлення іншої інформації по об'єктам, яка має орієнтовний характер і попередньо уможливує слідчого висунути версії, спланувати подальший хід розслідування.

Підсумовуючи викладене слід зазначити, що діяльність слідчого під час формування клопотання про призначення судових експертиз є складною в частині правильного поставлення завдань та надання усіх відповідних матеріалів, від чого і залежатиме результат проведеної експертизи і встановлення обставин кримінального правопорушення. Звичайно, слідчий сам в змозі справитися із таким обсягом завдань.

Однак, для економії часу, зусиль та засобів для процесу такої діяльності слід співпрацювати, насамперед, із спеціалістами при проведенні слідчих (розшукових) дій та із судовими експертами.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство зі змінами та доповненнями станом на 1 квіт. 2013 р. (офіц. текст). К.: ПАЛИВОДА А. В., 2013. 328 с.

2. Інструкція про призначення та проведення судових експертиз та експертних досліджень та Науково-методичних рекомендацій з питань підготовки та призначення судових експертиз: Міністерство юстиції України; Наказ; Рекомендації від 08.10.1998 № 53/5. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0705-98/page?text=%ED%E0%F4%F2%EE%EF%F0%EE%E4%F3%EA%F2%B3%E2>

А. В. Мовчан,

доктор юридичних наук, старший науковий співробітник,
професор кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Національна поліція України з урахуванням досвіду поліції інших країн запроваджує міжнародні стандарти управління інформацією у сфері запобігання правопорушенням і розслідування злочинів. У структурі центрального апарату Національної поліції створено Управління кримінального аналізу, яке має виконувати функцію координації діяльності у сфері аналізу та впровадження і розвитку моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою (Intelligence-Led Policing/ILP). Заходи з впровадження кримінального аналізу проводяться в рамках реалізації відомчої програми одночасно зі створенням системи аналізу ризиків.

Однак, найсучасніша техніка та новітні технології не в змозі розкривати злочини, якщо працівники поліції не будуть готові працювати з ними. Про це, зокрема, наголошує Голова Національної поліції України С. М. Князев: «У навчанні майбутніх поліцейських ми повинні рухатися до нової моделі підготовки працівників кримінального блоку. У вищих потрібно викладати дисципліну за фахом «кримінальний аналіз». Якщо електронними додатками користується увесь світ, то в Україні початкова інформація збирається старими

способами. Це забирає час, тоді як іноземним правоохоронцям на збір необхідної інформації може знадобитися лише кілька днів» [1].

Для підготовки поліцейських аналітиків в Національній поліції України використовується досвід іноземних колег. Зокрема, підрозділ кримінального аналізу досить успішно діє в поліції Румунії, працівники цього підрозділу сприяли впровадженню кримінального аналізу в поліції Польщі і Молдови. В Україні за підтримки Консультативної місії Європейського Союзу в Україні румунськими фахівцями також проведено низку тренінгів.

Важливу роль у впровадженні в органах Національній поліції України моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою, а також підготовки фахівців з кримінального аналізу відіграють заклади вищої освіти МВС, які здійснюють підготовку поліцейських.

До навчальної програми з підготовки кримінальних аналітиків мають бути включені:

- загальна концепція поліцейської діяльності, керованої аналітикою;
- концепти оперативного, тактичного, стратегічного аналізу;
- аналітичні інструменти для проведення аналізу даних з відкритих джерел, ризик-аналізу, складання карт злочинності з використанням інструментів геоінформаційних систем/GIS, концентрації злочинності, графіків і схем зв'язків тощо [2].

Ми вважаємо, що підготовку фахівців з кримінального аналізу слід здійснювати на основі переліку компетентностей:

загальні компетентності:

- здатність до пошуку з різних джерел, систематизації та аналізу інформації;
- здатність навчатися, систематизувати нові знання й інтегрувати їх із раніше набутими;
- здатність проводити дослідження, продукувати нові ідеї, здійснювати пошук альтернативних рішень;
- здатність швидко та об'єктивно оцінювати ситуацію і приймати обгрунтовані рішення;
- здатність бути критичним та самокритичним, формувати почуття особистої відповідальності;
- здатність працювати автономно та в команді, здатність комунікувати з колегами і проявляти лідерські навички;
- здатність розробляти та реалізовувати проекти;
- здатність вести переговори, розв'язувати конфлікти з метою максимізації громадської корисності й особистої вигоди;
- здатність вивчати іноземний досвід і працювати у міжнародному просторі;
- здатність вільно комунікувати рідною та іноземними мовами у професійній діяльності;

професійні компетентності:

- здатність до оцінювання джерел інформації, оцінки та встановлення пріоритетності найкращих джерел інформації;
- здатність до оцінювання оперативної обстановки і прогнозування злочинності;
- здатність до роботи з програмним забезпеченням управління даними (наприклад, MEMEX) та аналітичним програмним забезпеченням (наприклад, i2 AnalystNotebook);
- здатність використовувати аналітичні інструменти для проведення аналізу даних з відкритих джерел, ризик-аналізу, складання карт злочинності з використанням інструментів геоінформаційних систем/GIS, концентрації злочинності, графіків і схем зв'язків тощо;
- здатність до роботи з внутрішніми базами даних, пошуку, систематизації та аналізу інформації для вирішення професійних програм і наукових завдань;
- здатність використовувати теоретичний та методичний інструментарій для обгрунтування управлінських рішень;
- здатність використовувати положення, методи і прийоми інших наук при здійсненні інформаційно-аналітичної роботи;
- здатність вивчати, використовувати й адаптовувати міжнародні стандарти та нормативи у професійній сфері;
- здатність оцінювати перспективи та ризики у професійній сфері.

Майбутні фахівці в галузі кримінального аналізу мають:

знати:

– методи і прийоми отримання, систематизації й аналізу оперативно-розшукової, статистичної та іншої інформації для оцінки оперативної обстановки і прогнозування злочинності;

– прийоми та методи оперативного, тактичного і стратегічного аналізу при розслідуванні кримінальних правопорушень;

– основні аналітичні інструменти для проведення аналізу даних з відкритих джерел, ризик-аналізу, складання карт злочинності з використанням інструментів геоінформаційних систем/GIS, концентрації злочинності, графіків і схем зв'язків тощо;

– методи, прийоми й інструменти використання оперативно-аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень;

– особливості побудови та функціонування автоматизованих інформаційних систем Національної поліції України;

– основні програмно-технічні засоби, що використовуються при обробці та захисту інформації в діяльності органів Національної поліції України;

– методи і прийоми кримінальної розвідки;

– міжнародне законодавство, стандарти і правила використання моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою;

вміти:

– отримувати, систематизувати й аналізувати оперативно-розшукову, статистичну та іншу інформацію для оцінки оперативної обстановки і прогнозування злочинності;

– використовувати прийоми та методи оперативного, тактичного і стратегічного аналізу при розслідуванні кримінальних правопорушень;

– застосовувати основні аналітичні інструменти для проведення аналізу даних з відкритих джерел, ризик-аналізу, складання карт злочинності з використанням інструментів геоінформаційних систем/GIS, концентрації злочинності, графіків і схем зв'язків тощо;

– здійснювати пошук та отримання оперативно-розшукової інформації з допомогою кримінальної розвідки;

– застосовувати набуті знання при використанні автоматизованих інформаційних систем Національної поліції України;

– використовувати сучасні програмно-технічні засоби для обробки та захисту інформації в діяльності органів Національної поліції України;

– застосовувати методи і прийоми використання оперативно-аналітичної інформації для прийняття управлінських рішень;

– вивчати, адаптувати та використовувати міжнародне законодавство, стандарти і правила використання моделі поліцейської діяльності, керованої аналітикою, в органах Національної поліції України.

Крім того, потребують нагального вирішення наступні проблеми:

1) *забезпечення аналітиків доступом* до спеціального аналітичного програмного забезпечення;

2) *створення захищеної мережі* для організації обміну інформацією в електронній формі;

3) *створення ІТ-системи* збирання та обробки оперативно-аналітичної інформації.

На нашу думку, успішна реалізація та впровадження нових методів кримінального аналізу дасть можливість у майбутньому поширити їх на всю систему Національної поліції та активно використовувати сучасні аналітичні методи і прийоми, завдяки яким можливо створити передумови для більш ефективного виконання оперативними і слідчими підрозділами своїх завдань, що, у свою чергу, сприятиме підвищенню ефективності протидії злочинності в цілому.

1. Князев С. У навчанні майбутніх поліцейських ми повинні рухатися до нової моделі підготовки. URL: <https://www.npu.gov.ua/uk/publish/article/2168283>.

2. Правоохоронна діяльність, керована аналітикою: передова методика сучасної правоохоронної діяльності. URL: <http://euam.php7.postbox.kiev.ua/ua/news/opinion/intelligence-led-policing-the-cutting-edge-of-modern-law-enforcement/>.

М. В. Моргун,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки факультету № 3 ПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СТРАТА ЯК КРАЙНІЙ МЕТОД БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ У КРАЇНАХ З ТОТАЛІТАРНИМ РЕЖИМОМ ПРАВЛІННЯ: ІСТОРИКО-ПРАВОВА РОЗВІДКА

Одразу, з перших рядків нашої розвідки відзначимо пріоритетні передумови розвитку подібної державної політики. Це буде доволі нескладно. На країни з тоталітарними формами правління світові спільноти демократичних держав за великим рахунком кардинально вплинути не в стані. Багатотисячні ноти протестів, висловлювання про обурення та занепокоєння ситуацією, що складається в тій, чи іншій державі, зі сторони подібних організацій не впливають на ведення внутрішньої політики держави, очолюваної диктатором. Аж ніяк. За останні декілька років ми спостерігаємо нівелювання цінності міжнародних угод та абсолютну неспроможність світових спільнот впливати на дотримання обов'язків сторін угод між державами та союзами. Яскравим цьому прикладом послуговує стан справ на Україні – номінальне існування Мінських угод кардинальним чином не впливає на врегулювання відносин із тоталітарно очолюваним та керованим сусідом. Важелі виключно дипломатичного характеру, що обираються з метою впливу на порушника, а подекуди й санкції економічного характеру, не в стані подолати захмарних амбіцій диктатора.

Наступним моментом, який варто для себе відзначити, є визначення політичного устрою країни. Йдеться власне про «тоталітарний режим правління». Як на мене, для якісної оцінки режиму зовсім не потрібно гортати Конституцію країни, яку ми маємо на меті характеризувати за тими чи іншим ознаками. Слід звертатись до зовнішніх кваліфікованих джерел – незалежних організацій політологічного спрямування діяльності, які роблять висновки на основі незалежної оцінки, через спостереження за внутрішньою та зовнішньою політичною діяльністю країни. Саме тому з метою повноцінного аналізу діяльності і узагальнення об'єктивних висновків потрібно досліджувати наслідкову складову діяльності керівного та урядового апаратів країни, абстрагуючись від традиційних апіорі конституційних норм, прописаних «задля годиться». Для прикладу, визнання Конституцією України верховенства права виключно засвідченням цього факту на державному та міжнародному рівнях ніяким чином не вплинуло на досягнення ганебного результату: Україна зайняла перше місце за корумпованістю серед сорока однієї країни, про що вказує у результатах свого дослідження незалежна аудиторська компанія Ernst&Young, під час дослідження ризиків шахрайства в цих регіонах. При цьому, на контрольний період минулого року Україна посідала лишень почесне сьоме місце [1].

Корупція – основний вражаючий фактор для усіх економік світу. Незалежно від форми правління, форми державного устрою, позиціонування держави, як виключно правової чиновник, як хробак в середині яблука, нищить усі гарантії правового суспільства небажанням виконувати свої обов'язки на законних підставах, але виключно за вигоду. Це загалом. Без деталізації посад і можливостей. Від маленького клерка державної установи до керівника державного рівня. Одноосібно і за попередньою змовою в групі осіб. Бюрократія і зубожіння населення – це вже наслідки таких хвороб, як корупція і розкрадання.

Відтепер про способи боротьби. Багато спекуляцій на цю тему, але ефективніше, ніж покращення соціальних гарантій для службовців з одної сторони, та встановлення на законодавчому рівні жорсткої відповідальності з другої сторони – придумати тяжко. Чим вищий рівень відповідальності чиновника у прийнятті важливих законодавчих і державотворчих рішень, вищий рівень їх доленосності, тим вищі соціальні гарантії та оплата праці, але й жорсткіша відповідальність. Прокрався – тюрма, повна конфіскація, зневага і анафема. Проте маємо замкнене коло у випадках, коли терпеливий електорат виборців перебуває у невизначено-аморфному стані фрустрації і небажання прямо впливати на стан речей, що склався, а корумпована провладна гілка відмовляється не те що узаконювати жорстку відповідальність, а й навіть анонсувати появу таких законодавчих актів. І знову ж таки – на держави, з глибоко вкоріненим корупційним минулим та розвиненим до нездорового

теперішнім, світова спільнота впливу ґрунтового не має, а усі застереження сприймаються на кшталт «ой, ви ж так не робіть більше, бо так не можна!».

Один із факторів існування корупції в деяких державах на сучасному етапі – історичні передумови її виникнення. І одна з таких країн – Китай. Багата і яскрава корупційна історія цієї країни практично повністю описується в єдиному прикладі. Чиновник мав повне право відмовити відвідувачу в аудієнції, якщо вважав, що подарунок від відвідувача був замалим для нього. Дрібному клерку було необхідно нести гусака, а тому, чия посада вище – ціле поросятко. Хабарництво в Піднебесній було узаконено до середини ХХ століття. Себто корупція була узаконена на державному рівні, довго існувала і глибоко проникнула в суспільну мораль, традиції і культуру. Але тоталітарний режим країни вирішив боротись із корупційними проявами. Чи то для замилювання очей світовій демократичній спільноті, чи для вирішення внутрішніх питань під прикриттям законодавчого обґрунтування, але вирішив на державному рівні. І методи обрав відповідні. Китай продовжує залишатися лідером за кількістю страт. У цій країні смертний вирок можна отримати за такі злочини:

- зберігання чи поширення наркотиків;
- насильницькі злочини;
- нанесення шкоди національній безпеці;
- виробництво і продаж підроблених ліків;
- розкрадання або зберігання вибухових речовин чи зброї;
- організація втечі з-під варти;
- алкоголь за кермом, що став причиною загибелі людей;
- корупція.

Найбільше випадків смертної кари у Китаї трапляється через корупцію. З 2000 року за хабарі було страчено близько 10 тисяч чиновників, ще 120 тисяч отримали по 10-20 років ув'язнення. Яскравим прикладом є засудження до смертної кари з відтермінуванням на два роки екс-міністра залізниць Китаю Лю Чжіцзюнь. Йому винесли смертний вирок з відтермінуванням на два роки за корупцію і зловживання службовим становищем. Версія слідства була така, що він, перебуваючи на посаді міністра, брав хабарі за розподіл державних контрактів на будівництво залізниць. Чиновника звинувачували у хабарах на суму більше 10 мільйонів доларів [4].

У травні 2012 року був заарештований колишній заступник начальника канцелярії комітету Компартії міста Юнчен Лі Сінгун. Чиновника звинувачували у зґвалтуванні 11 неповнолітніх дівчат. Він зізнався у скоєних злочинах. Ця справа отримала досить широкий резонанс і суд міста Шаньцзю засудив екс-чиновника до страти. Засуджений подавав апеляцію, однак суди всіх інстанцій залишили даний вирок без змін [3].

У Китаї, де антикорупційне законодавство вважається одним з найжорсткіших у світі, всіх чиновників, помічених або запідозрених у махінаціях, чекає суворе покарання аж до страти. Також практикується відрубання рук хабароотримувачу. З 2003 року було публічно розстріляно 10000 чиновників, чия вина була доведена, ще 120 тисяч отримали по 10-20 років ув'язнення. Незважаючи на це, високий рівень корупції в Китаї зберігається. Це і звичайні грошові хабарі, і торгівля посадами, і перевищення повноважень, і надмірне використання бюджетних грошей, і навіть хабарі у вигляді сексуальних послуг.

Поряд з жорстокими способами боротьби з корупцією, в Китаї використовуються гумористичні. Центральною комісією Комуністичної партії Китаю з перевірки дисципліни було запропоновано населенню одного з найбідніших повітів Цюсянь намалювати на спеціально призначених для цього стінах будинків карикатури, що викривають чиновників в хабарах. Надалі ці комікси були розміщені на офіційному сайті Комісії, що, з комплексом інших заходів, за відомостями статистики партії, призвело до зниження повідомлень про корумпованість чиновників на 221% [6].

Щорічно інтернет рясніє звітами компартії КНР про те, яку кількість чиновників було притягнуто до відповідальності за корупційні правопорушення. Всього лише сухі цифри, але масштабність дійства вражає, адже за один тільки 2015 рік у Китаї притягли до відповідальності за корупцію близько 300 000 чиновників. Під роздачу потрапляють всі – від екс-міністра громадської безпеки Чжоу Юнкана, не так давно засудженого до довічного ув'язнення, до дрібних чиновників, які в момент арешту могли бути всього лише підозрюваними в корупції.

Ще з 2000 до 2010 року, коли ще тільки розгорнулася кампанія по боротьбі з хабарами, суди Китаю засудили до розстрілу 10 тисяч чиновників, ще 120 тисяч заgrimіли до в'язниці на термін від десяти до двадцяти років. Майно конфіскується, сім'ям корупціонерів висилають рахунок на 8 юанів: за дві кулі.

На відміну від іноземних правозахисників, самі китайці нічого поганого в вищій мірі покарання не бачать. «Ми вважаємо, що смертна кара – це нормально і не так страшно, як ви уявили», – висловлює кореспонденту служби новин свою думку пекінець Лі Бай, пояснюючи, що «просто в Піднебесній проживає багато людей», – відповідно, і кількість смертних вироків більше, ніж в інших країнах.

Інший житель Пекіна – юрист Лео Джаоцін – повністю відмовлятися від вищої міри покарання також не хоче, однак кроки уряду щодо зменшення числа страт рішуче підтримує. «Кількість смертних вироків в Китаї зменшується, і це хороше явище, – відзначає він. – Особливо це стосується економічних злочинів».

«Мені здається, що більшість китайців підтримують смертну кару», – додає він.

Всього на сьогоднішній день є 13 країн, де смертна кара передбачена за економічні злочини (корупцію, розкрадання державних коштів, напад на співробітників митниці, збройне пограбування). Ось кілька прикладів:

Ірак. Ситуація зі смертною карою в Іраку небагато чим відрізняється від ситуації в Ірані, це так само ісламістську державу зі своїми законами і звичаями. Виконання смертної кари відбувається через розстріл або повішення. В Іраку є 48 кримінальних і релігійних злочинів, за які передбачена страта, в тому числі так карають за корупцію. На сьогоднішній день Ірак займає друге місце по стратам в розрахунку на душу населення. З 36 мільйонів населення Іраку 97% сповідують іслам. Громадськість, в переважній більшості випадків, підтримує смертну кару. Після вторгнення США в Ірак у 2003 році мала місце практика призупинення смертної кари, але в даний час Ірак разом з Іраном і Саудівською Аравією виконують більше 80% світових смертних вироків. Ці країни знаходяться під сильним впливом ісламських традицій.

Північна Корея. Відносно судового діловодства в Північній Кореї де-факто існує дві сфери – кримінального і політичного виробництва, які відрізняються один від одного досить сильно. Кримінальне судочинство відбувається за загальноприйнятою моделі: обвинувачений постає перед судом, а суд виносить вирок, керуючись Кримінальним кодексом КНДР. До смерті обвинувачений може бути засуджений за звинуваченнями в тероризмі (ст. 61), зраді батьківщині (ст. 63), шкідництві і диверсії (ст. 65), зраді нації (ст. 68), контрабанді і торгівлі наркотиками (ст. 208) або умисному вбивстві (ст. 266). 10 лютого 2016 року стало відомо, що глава генштабу народної армії республіки Північна Корея Пі Йон Гіл був страчений у зв'язку зі звинуваченнями в корупції. Про це повідомляє Yonhap з посиланням на джерело в КНДР. Відзначається, що генерала армії Пі Йон Гіла також звинувачували в переслідуванні корисливих інтересів. Стандартний спосіб страти в КНДР – розстріл. Засудженого прив'язують до стовпа або дерева, і розстрільна команда виконує кілька пострілів. Робота ката – заняття не з приємних, але ж розстрілом справа не закінчується – потім потрібно відв'язати труп людини, якого ти шойно вбив, упакувати в мішок і покласти у вантажівку. Були випадки, коли люди кидали престижну роботу в держбезпеці через те, що не могли це витримати. Найстрашніше, за словами тих, що працювали в північнокорейської ГБ, – витримати погляд засудженого за секунди до пострілу (часто очі засудженим в КНДР не зав'язують).

Іран. Іранський суд виніс вирок у справі місцевого мільярдера Бабака Занджані: через масштабну корупцію. На магната чекає смертна кара, заявив представник суду. Занджані звинуватили у привласненні 2,8 мільярда доларів США шахрайським шляхом, передає агенція AFP [5].

Тайланд. Згідно з новою поправкою до закону про корупцію, яка була прийнята 13 липня 2015 року, в Тайланді передбачена смертна кара за корупцію в особливо великому розмірі як для громадян Тайланду, так і для громадян іноземних держав [2]. Дослівно, покарані будуть особи, «які зажадали або прийняли чи погодились взяти активи або будь-які інші блага для себе особисто або від імені інших осіб в обмін на дію чи бездіяльність при виконанні службового обов'язку, незалежно від законності чи незаконності зазначених дій

або бездіяльності». Вони караються тюремним ув'язненням від п'яти до двадцяти років і штрафом в розмірі від 100 тисяч до 400 тисяч тайландських бат (близько 13 тисяч доларів), а в разі вчинення тих же злочинів в особливо великому розмірі – на довічне ув'язнення або стратою. Для осіб, які вчинили ті ж злочини до вступу на посаду, яка передбачає виконання службового обов'язку по відношенню до предметів або дій, з якими пов'язане пропозицію або вимагання хабара, як вищої міри покарання передбачено довічне ув'язнення [7,8].

І щодо висновків. Частково вони уміщені автором в тексті дослідження. Але в більшості їх потрібно робити самостійно. Ситуація, що описана, існує об'єктивно, поза нашим бажанням, і це потрібно враховувати. Що ж стосується мене особисто, то хочу зауважити, що попри всі за і проти в бік реакційної силової політики боротьби за чистоту чиновницьких рук, корупція в Китаї, та й інших країнах, де за це передбачена сувора відповідальність, дійсно показує динаміку до зменшення.

1. URL: <http://bug.org.ua>.
2. URL: http://24tv.ua/smertnu_karu_za_koruptsiyu_planuyut_vvesti_v_tayilandi_n768752
3. URL: <http://amnesty.org.ua/nws/smertna-kara-u-2015/>.
4. URL: https://nnovosti.info/articles/smertni_viroki_u_sviti_abo_kara_v_ukrajini_za_idenichni_zlochini-204.html.
5. URL: <http://www.dw.com/uk/>.
6. URL: <http://newss.net.ua/2015/09/10-metodiv-borotbi-z-koruptsiy/>.
7. URL: <https://news.ua482.com.ua/yak-karayut-za-koruptsiyu-v-kytai-iraku-ta-tailandi/>.
8. URL: www.facenews.ua.

В. Б. Мороз,

начальник циклу загальнопрофесійної підготовки
(Державна установа «Львівський навчальний центр
підготовки поліцейських»)

ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ПРИ ПОВОДЖЕННІ З ВИБУХОВИМИ МАТЕРІАЛАМИ

14 квітня 2014 року на сході України розпочалася антитерористична операція.

Протягом 2014–2016 років спеціалісти-вибухотехніки неодноразово залучалися до заходів щодо запобігання, виявлення і припинення терористичних актів та злочинів терористичної спрямованості в районах проведення АТО.

З метою проведення попереджувальних та режимних заходів, а також для надання практичної допомоги Головному управлінню Національної поліції в Донецькій та Луганській областях, здійснюються відрядження зведених загонів спеціалістів-вибухотехніків Департаменту вибухотехнічної служби та територіальних вибухотехнічних підрозділів Національної поліції України, під час яких проводяться виїзди на огляди місць подій за фактами вибухів, пожеж, виявлення, вилучення та знешкодження вибухових матеріалів, отримання повідомлень про загрозу вибуху, профілактичні огляди з питань вибухобезпеки. Але все одно на територію держави просочується велика кількість вибухових матеріалів, що використовуються злочинцями для виготовлення саморобних вибухових пристроїв із застосуванням промислових вибухових пристроїв, які в свою чергу характеризуються відносною простотою виготовлення та одноманітністю конструкцій.

Загальні заходи безпеки при поводженні з вибуховими матеріалами:

для проведення вибухових та спеціальних вибухотехнічних робіт залучається не менше двох спеціалістів-вибухотехніків; Головною метою спеціаліста-вибухотехніка є запобігання травмування або загибелі людей, у тому числі збереження власного життя; Кожний виїзд за фактом анонімного повідомлення спеціаліста-вибухотехніки повинні розцінювати як достовірний;

у разі виявлення вибухової речовини, вибухового пристрою або предмета, схожого на нього, категорично забороняється проводити з ними будь-які маніпуляції (рухати з місця,

трусити, відкривати тощо) працівникам, які не мають права на проведення спеціальних вибухотехнічних робіт. При виявленні речовини, схожої на саморобну ініціюючу вибухову речовину, подальші дії з нею необхідно проводити тільки після її зволоження водою;

спеціальні вибухотехнічні роботи (крім експертного огляду та пошуку) проводяться в засобах індивідуального захисту. Забороняється проведення огляду місця події за фактом вибуху без огляду території на наявність вторинних вибухових пристроїв або вибухонебезпечних залишків або частин вибухового пристрою, що вибухнув, а також без узгодження зі спеціалістами відповідних служб (обленерго, газової служби, водоканалу тощо) щодо можливості безпечного перебування на місці вибуху. Входить до приміщення, в якому стався вибух, дозволяється після його ретельного провітрювання від продуктів вибуху; Забороняється залучення спеціалістів-вибухотехніків до розрядження, перевезення або знищення боєприпасів, що не стосуються кримінального провадження; Проведення слідчих (розшукових) дій у нічний час (з 22 годин до 6 години) не допускається, за винятком невідкладних випадків, коли затримка в їх проведенні може призвести до втрати слідів кримінального правопорушення чи втечі підозрюваного. Спеціалісти-вибухотехніки, які мають психічний або нервовий розлади чи фізично стомлені, до виконання спеціальних вибухотехнічних робіт не допускаються; Перед роботою з електродетонаторами, електромеханічними або електронними частинами вибухового пристрою повинно проводитися зняття з тіла (одягу) спеціаліста статичного електричного заряду;

для запобігання негативному впливу небезпечних продуктів вибуху або вибухових речовин на спеціалістів-вибухотехніків усі свої дії вони повинні проводити в гумових рукавичках та за необхідності в індивідуальних засобах захисту органів дихання та зору; Дозволяється застосовувати вогневий спосіб підризу, якщо буде неможливо застосувати електричний;

виявлення та вилучення вибухових матеріалів залежно від категорії небезпечності повинно фіксуватися фотозйомкою, відеозаписом та іншими науково-технічними засобами, а за необхідності – рентгенографуванням внутрішньої будови об'єктів. Критерієм для прийняття рішення щодо подальшого поведіння з виявленими вибуховими матеріалами є пріоритет захисту здоров'я та життя людини порівняно зі збереженням криміналістичних слідів. З метою збереження слідів на вибухових пристроях і на місці події, які залишили злочинці та запобігання внесенню сторонніх слідів під час проведення експертного огляду, визначення категорії небезпечності, контактного розрядження, дистанційного руйнування на виявлених вибухових пристроях або предметах, що їх нагадують, огляду місця події спеціалісти-вибухотехніки працюють у спеціальному одязі, у гумових рукавичках та одягнутих на взуття бахілах.

Вилучені вибухові матеріали повинні бути оглянуті спеціалістом-вибухотехніком для визначення категорії небезпечності, надання рекомендацій щодо подальшого поведіння з ними. Рішення про подальше поведіння (розрядження, руйнування або знищення) щодо виявлених вибухових матеріалів приймають спеціалісти-вибухотехніки. Виявлення та вилучення криміналістичних слідів на розряджених вибухових пристроях або предметах, що їх нагадують, проводиться в присутності спеціалістів-вибухотехніків. Пакування вибухонебезпечних предметів спеціалістами-вибухотехніками здійснюється таким чином, щоб унеможливити їх вільне переміщення в упаковці. Вибухові речовини упаковуються в скляну, картонну або паперову тару тощо. Засоби підризу, вибухову речовину, а також засоби ініціювання електричної дії та джерела електроживлення розміщувати в одній упаковці під час їх пакування забороняється. При цьому оголені кінці проводів електричних засобів ініціювання, засобів підризу повинні бути з'єднані між собою скруткою.

1. Інструкція про поведіння з вибуховими матеріалами в органах і підрозділах внутрішніх справ України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 09.07.2014 № 653 // Зареєстрований в Міністерстві юстиції України 28.07.2014 року за № 870/25647.

2. Інструкція з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.07.2017 року № 575 // Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 31.07.2017 року за № 937/30805. *Офіційний вісник України* від 29.08.2017. № 67. Ст. 2019. URL: zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17.

М. О. Московчук,
кандидат історичних наук, доцент кафедри
тактико-спеціальної підготовки факультету № 3 ПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ

Після розстрілів на Майдані та зраді України численними представниками силових структур питання реформування правоохоронної системи постало одним із фундаментальних для України.

Стабільне та ефективне функціонування правоохоронної системи є необхідною умовою захисту конституційного ладу, забезпечення законності і правопорядку, дотримання прав і свобод людини та громадянина. Від ефективності діяльності правоохоронних органів значною мірою залежить успішність реалізації національних інтересів та стабільність суспільного розвитку [1].

Станом на сьогодні, існуюча в Україні модель правоохоронної системи за багатьма критеріями не відповідає зростаючим потребам суспільства та загально визнаним міжнародним демократичним стандартам у цій сфері. Це, найближчим часом, може стати перешкодою для подальшого розвитку правовідносин в економічній, соціально-політичній та інших сферах суспільного й державного життя, формування повноцінного громадянського суспільства [2].

Від ефективності діяльності правоохоронних органів значною мірою залежить успішність реалізації національних інтересів та стабільність суспільного розвитку.

Пріоритетного напрямку у внутрішній і зовнішній політиці держави набули нові загрози на тлі прагнення України до інтеграції в Європейський Союз, до гарантування власної безпеки шляхом вбудови в архітектуру європейської безпеки, здійснення політики забезпечення добробуту громадян.

Реформування правоохоронних органів повинно передбачати розробку сучасних нормативно-правових умов функціонування як кожного правоохоронного органу окремо, так і всієї правоохоронної системи України в цілому [3].

Діюче українське законодавство навіть не дає чіткого визначення таких базових понять, як правоохоронна система, правоохоронні органи, правоохоронна діяльність тощо. До того ж у нас законодавчо не закріплений вичерпний перелік правоохоронних органів, а тому в різних законодавчих актах всі ці поняття і перелік визначається по-різному. Виходить, ми навіть точно не знаємо, що треба реформувати.

На превеликий жаль, найбільші в історії незалежної України реформи правоохоронної системи, що розпочалися в 2014 році, було започатковано точково, фрагментарно, без цілісного концептуального підходу, що призвело до багатьох негативних наслідків. Зміни ніби є, але система загалом не змінюється.

Часткове проведення реформ негативно відображається і на результатах роботи нових органів. Вже кілька років у нас працює НАБУ, однак результати діяльності цього антикорупційного органу є вкрай незадовільними [3].

Три роки тому в Україні була створена Національна поліція, але на той час у Кримінальному процесуальному кодексі не передбачалося кримінальних проваджень, підслідних новому органу. Це призвело до того, що протягом певного періоду не було кому внести в Єдиний реєстр досудових розслідувань кримінальні правопорушення, які були підслідні ліквідованій міліції, повідомити особу про підозру, провести досудове розслідування і т. д.

Розпочавши проведення реформи, влада вдалась до «латання дірок», змінюючи окремі закони і намагаючись створити чи модернізувати окремі відомства. Однак, попри прийняті заходи-система майже не змінилась. Нажаль, попри всі можливі зміни, які відбуваються уже впродовж п'яти років, Україна інакше залишається на тих самих позиціях, що і в 2013 році.

Безкарність високопосадовців та відсутність системних змін у правоохоронних органах призвели до того, що ми маємо сьогодні, на початку 2018 року, а саме: пере-

слідкування українських патріотів; безкарність щодо вбивств тих, хто бореться з несправедливою системою, зростання рівня організованої злочинності, зокрема економічного шахрайства; поширення корупції, опанування корупційних схем новими органами влади, та багато іншого.

І допоки в нашій країні реформи не робитимуться системно, ми тільки й чути мемо від реформаторів нарікання на опір старої системи. Воно й зрозуміло, адже точковими і неузгодженими реформами систему не зміниш [4].

Нехтування кожною деталлю, чого в принципі не уникнути при відсутності системного підходу до реформування правоохоронної системи, рано чи пізно гальмує роботу всього правоохоронного механізму, а в кінцевому підсумку – заважає ефективно захищати безпеку, права і свободи громадян.

1. Реформи правоохоронної системи в Україні: чи стало українцям безпечніше? Електронний ресурс. Режим доступу: <http://nackor.org/ukr/reformi-pravoohoronnoi-sistemi-v-ukraini-chi-stalo-ukraincyam-bezpechnishe>

2. Концепція реформування правоохоронних органів України (система кримінальної юстиції) (проект). Електронний ресурс. Режим доступу: <http://www.ukrprison.org.ua/index.php?id=1285058160>

3. В. І. Литвиненко. Концептуальні засади реформування правоохоронних органів України. Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ, 2017, вип. 52(1), с. 7.

4. Чому реформи правоохоронної системи не дають результату. Режим доступу: <https://www.obozrevatel.com/my/politics/51362-chomu-reformi-pravoohoronnoi-sistemi-ne-dayut-rezultatu.htm>

В. В. Навроцька,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАННЯ

Кримінальним провадженням у формі приватного обвинувачення є провадженням, що може бути розпочате слідчим, прокурором тільки на підставі заяви потерпілого щодо кримінальних правопорушень, передбачених ст. 477 КПК України. Правова регламентація порядку кримінального провадження у формі приватного обвинувачення, є дуже далекою від досконалості. Такий порядок практично не врегульовано главою 36 КПК України. Адже норми, що мають регламентувати особливості досудового розслідування та судового розгляду у формі приватного обвинувачення (окрім, звісно ж, трьох статей глави 36 КПК України) або відсутні взагалі, або ж «розкидані» по усьому кодексу.

Ст. 477 КПК України 2012 р. у порівнянні із своїм попередником (КПК України 1960 р.) значно розширює перелік діянь, кримінальне провадження щодо яких може бути розпочате лише на підставі заяви потерпілого. Більшість із передбачених ст. 477 кримінальних правопорушень є злочинами середньої тяжкості, а деякі – навіть тяжкими, а то й особливо тяжкими!

Діяння, що належать до категорії проваджень приватного обвинувачення у ст. 477 КПК поділено на три групи: 1) у ч. 1 ст. 477 КПК діяння належить до цієї категорії незалежно від характеру зв'язків між сторонами кримінального конфлікту (тобто, кривдник та постраждалий можуть бути й абсолютно чужими людьми, які раніше один одного взагалі не знали); 2) у ч. 2 ст. 477 КПК законодавець ставить належність діяння до проваджень приватного обвинувачення в залежність від шлюбних відносин між сторонами кримінального конфлікту; 3) у ч. 3 ст. 477 цього Кодексу уже є три види зв'язків, що враховуються при віднесенні проваджень до числа тих, що здійснюються у формі приватного обвинувачення: шлюбні, родинні та трудові.

Досудове розслідування та судовий розгляд таких кримінальних проваджень (виходячи зі змісту ст.ст. 477–479 КПК України) істотно не відрізняється від кримінальних

провадження публічного обвинувачення (це стосується, зокрема, обов'язковості здійснення досудового розслідування та підтримання обвинувачення прокурором). А тому існує обґрунтований сумнів щодо виправданості та доцільності іменування відповідного виду проваджень як «кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення». За своєю суттю це, скоріш за все, провадження у формі приватно-публічного обвинувачення.

Водночас існують такі *особливості кримінального провадження у формі приватного обвинувачення*, передбачені главою 36 КПК України: 1) кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення може бути розпочате тільки на підставі заяви потерпілого уповноваженою на те особою (ч. 1 ст. 47, ч. 1 ст. 478 КПК України); 2) потерпілий вправі подати заяву про вчинення кримінального правопорушення протягом строку давності притягнення до кримінальної відповідальності за вчинення певного кримінального правопорушення (ст. 478 КПК України); 3) відмова потерпілого (а у випадках, передбачених КПК – його представника) від обвинувачення є безумовною підставою для закриття кримінального провадження (ч. 4 ст. 26, п. 7 ч. 1 ст. 284 КПК України).

Іноді в юридичній літературі виділяють (і як видається, абсолютно не виправдано та безпідставно!) ще й такі особливості проваджень цієї категорії (передбачених ст. 477 КПК України): а) кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення може бути розпочате слідчим, прокурором, іншою службовою особою органу, уповноваженого на початок досудового розслідування (ч. 1 ст. 478 КПК); б) відшкодування шкоди потерпілому у кримінальному провадженні у формі приватного обвинувачення може відбуватися на підставі угоди про примирення чи без неї (ч. 1 ст. 479 КПК); в) у разі відмови прокурора від підтримання державного (публічного) обвинувачення потерпілий може підтримувати обвинувачення або ж відмовитися від нього (що тягне закриття провадження по справі); г) після того, як прокурор відмовився від підтримання публічного обвинувачення, а потерпілий взяв на себе тягар доказування, повторне неприбуття у судове засідання потерпілого, який був викликаний у встановленому КПК порядку (зокрема, наявне підтвердження отримання ним повістки про виклик або ознайомлення з її змістом у інший спосіб), без поважних причин або без повідомлення про причини неприбуття після настання обставин, передбачених у ч.ч. 2 і 3 ст. 340 КПК, прирівнюється до його відмови від обвинувачення і має наслідком закриття кримінального провадження за відповідним обвинуваченням [1, с. 838–839]; д) обвинувачення у кримінальних провадженнях приватного обвинувачення підтримує потерпілий [1, с.838], підтримання державного обвинувачення у суді прокурором є обов'язковим у всіх провадженнях, за винятком проваджень із приватною формою обвинувачення, де обвинувачем є сам потерпілий та його представник (ч.4 ст. 26, ст. 477 КПК) [2, с.124].

Переважає більшість із наведених вище положень (зокрема, те, що потерпілий вправі підтримувати обвинувачення у разі відмови прокурора від підтримання державного (публічного) обвинувачення та що за таких обставин повторна неявка потерпілого у зал судового засідання без поважних причин (чи без повідомлення про причини неприбуття) має наслідком закриття провадження – ч.ч. 3–5 ст. 340 КПК України) аж ніяк не є особливостями цієї категорії кримінальних проваджень. Адже вони жодним чином не відрізняють ці провадження від т. зв. «проваджень публічного обвинувачення» та стосуються одразу цих обох видів проваджень. Причому те, що це не є особливістю даного виду провадження стосується навіть положень тих норм, які містяться безпосередньо у главі 36 КПК України «Кримінальне провадження у формі приватного обвинувачення», зокрема, у ч.1 ст. 479 КПК України (де йдеться про можливість відшкодування шкоди потерпілому на підставі угоди про примирення чи без неї) та ч. 1 ст. 478 цього Кодексу (згідно якого кримінальне провадження може бути розпочате слідчим, прокурором, іншою службовою особою органу, уповноваженого на початок досудового розслідування).

Що ж стосується такої виділеної у юридичній науці «особливості» проваджень приватного обвинувачення як підтримання обвинувачення потерпілим, то й у провадженнях публічного обвинувачення потерпілий також може разом / паралельно із прокурором обстоювати позицію, викладену в обвинувальному акті та, відповідно, підтримувати обвинувачення. Причому це саме право, а не обов'язок потерпілого! Тягар же доказування у кримінальних провадженнях покладено виключно на працівників правоохоронних органів (у суді – на публічного обвинувача).

І, нарешті, щодо висловлювання, відповідно до якого прокурор начебто не зобов'язаний підтримувати публічне обвинувачення у провадженнях приватного обвинувачення – воно не відповідає дійсності. Таке твердження не ґрунтується на жодній із норм діючого КПК 2012 р. У п. 15 ч. 2 ст. 36 КПК України йдеться про те, що прокурор уповноважений підтримувати державне обвинувачення. Причому жодних винятків із цього загального положення законодавець не передбачив. А відтак, слід зробити однозначний та категоричний висновок про те, що участь прокурора при підтриманні державного (публічного) обвинувачення є обов'язковою у справах будь-якої категорії та у будь-якому виді проваджень.

Як видається, є дві основні причини таких помилкових підходів:

1) Передусім, стосовно твердження про те, що тягар доказування у провадженнях даної категорії покладено на потерпілого та про необов'язковості участі прокурора – певно, це зумовлено тим, що автори відповідних висловлювань діяли за інерцією, «по старій пам'яті», керуючись положеннями не нового КПК України 2012 р., а його «попередника» – КПК України 1960 р., де й справді були закріплені відповідні норми. Зараз же законодавець суттєво (у дечому – навіть кардинально!) змінив підходи до процедури, за якою має відбуватися провадження у справах приватного обвинувачення;

2) Призвідником же другого типу помилок є сам законодавець. А «винуватий» він у тому, що всупереч одній із основоположних засад законодавчої техніки використовує один і той самий термін («приватне обвинувачення») для позначення різних за своєю суттю правових інститутів: а) провадження приватного обвинувачення, передбаченого ст. 477 КПК України (у юридичній літературі його ще називають «основним») [3, с. 51] та б) обвинувачення, яке виникає у випадку відмови прокурора від підтримання державного (публічного) обвинувачення, а потерпілий скористався належним йому правом підтримувати обвинувачення – ч. 3–5 ст. 340 КПК України (інколи його іменують субсидіарним) [3, с. 51].

Слід погодитися із твердженням про те, що називати таке субсидіарне обвинувачення приватним, як це робить законодавець (ч. 5 ст. 340 КПК України) геть неправильно [4, с. 148; 5, с. 78; 6, с. 194], адже:

а) обвинувальний акт стосовно конкретної особи складає слідчий (після чого його затверджує прокурор) або ж складає прокурор самостійно;

б) таке обвинувачення висувається особі у чітко визначеному порядку та має характер публічного обвинувачення;

в) потерпілий не вправі змінювати матеріальний зміст обвинувачення, що був сформульований державою в особі уповноважених нею органів.

Нелогічність відповідного підходу законодавця впливає також із системного аналізу положення ч. 5 ст. 340 КПК, де йдеться про те, що у такому разі кримінальне провадження набуває статусу приватного.

Якщо відповідне провадження було розпочате як «публічне», то, в принципі, якихось аж надто істотних заперечень (окрім наведених вище) щодо того, що воно може трансформуватися (чи набути) статусу приватного, немає.

Але виглядає позбавленим будь-якого сенсу підхід, відповідно до якого статусу приватного набуває провадження (передбачене главою 36 КПК України), котре уже із самого початку таким і було.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України: науково-практичний коментар / відп. ред.: С. В. Ківалов, С. М. Міщенко, Ю. В. Захарченко. Х.: Одісей, 2013.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. Науково-практичний коментар / за заг. ред. В. Г. Гончаренка, В. Т. Нора, М. Є. Шумила. К.: Юстиніан, 2012.

3. Перепелиця С. І. Провадження у формі приватного обвинувачення: порівняльно-правове дослідження: монографія. Х.: Право, 2015.

4. Герасимчук О. П. Діяльність потерпілого при зміні та відмові прокурора від обвинувачення. *Наукові записки. Серія «Право»*. Вип. 7. Острого: Вид-во Національного ун-ту «Острозька академія», 2006.

5. Александров А. С. Субсидиарный уголовный иск. *Государство и право*. 2000. № 3.

6. Крайнікова О. В. Суб'єкти реалізації функції підтримання обвинувачення в суді. *Право і суспільство*. 2016. № 6. Ч. 2.

Н. В. Наконечна,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів та обліку
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

КОНТРОЛЬ ЗА РОЗКРИТТЯМ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

Щороку держава здійснює закупівлю товарів та послуг на мільярди гривень. Закупівля товарів та послуг за бюджетні кошти здійснюється для виконання державою покладених на неї функцій:

- національна оборона;
- утримання доріг та земель загальнодержавного призначення;
- забезпечення освіти та охорони здоров'я тощо [1].

Для системного контролю за публічними закупівлями необхідно здійснювати ретроспективний, оперативний та тактичний аналіз процедур закупівель товарів, робіт та послуг за бюджетні кошти [2].

Аналіз публічних закупівель потрібний для оцінки якості роботи системи закупівель, враховуючи оцінку наявності нормативно-правових актів, методичних матеріалів; ефективність кожної окремої процедури, визначення отриманого ефекту порівняно із середнім, що був досягнутий в аналогічних ситуаціях, оцінка ефективності та обґрунтованості прийнятого рішення.

Для аналізу роботи використовують статистичні дані форми «1-торги» (тендери), яка складається щоквартально наростаючим підсумком з початку року [3].

Що стосується контролю за публічними закупівлями, то він проводиться державною фінансовою інспекцією через проведення фінансового аудиту, перевірки публічних закупівель та інспектування. Своєю чергою, інспектування проводиться у формі ревізії та полягає в документальній і фактичній перевірці повного комплексу або окремих питань фінансово-господарської діяльності підконтрольної установи.

Перевірка публічних закупівель полягає у документальному та фактичному аналізі дотримання підконтрольними установами законодавства про публічні закупівлі [4].

Контроль закупівель має здійснюватися на основі певної моделі та повинен проаналізувати достатню кількість елементів (даних тендерної документації), необхідних для підготовки висновків про якість проведеної процедури закупівель, тому під час процедури контролю обов'язково досліджують такі документи:

1. Рішення про утворення тендерного комітету.
2. Звіти:
 - про результати проведення процедур відкритих і двоступеневих торгів;
 - про результати проведення процедури редуційної;
 - про результати проведення процедури торгів з обмеженою участю;
 - про результати проведення процедури запиту цінових пропозицій (котирувань);
 - про результати проведення процедури закупівлі в одного учасника.
3. Протоколи засідань тендерного комітету.
4. Тендерна документація та запит цінових пропозицій (котирувань).
5. Копії інформаційних матеріалів замовника та учасників (оголошення, запрошення, запити, роз'яснення, повідомлення тощо).
6. Копії документів, наданих учасниками на запит замовників.
7. Оригінали або копії листів-погодження процедур закупівлі у випадках, передбачених законодавством.
8. Копії документів, що підтверджують забезпечення тендерної пропозиції та забезпечення виконання договору про закупівлю.
9. Оригінали всіх тендерних пропозицій, відомості про які зафіксовані в протоколі розкриття тендерних пропозицій.
10. Оригінали або копії укладених договорів про закупівлю.

За результатами перевірки публічних закупівель складається акт перевірки публічних закупівель. Проте, якщо процедура закупівлі не закінчена (не відбулися всі стадії публічної закупівлі, включаючи виконання договору), за результатами перевірки окремих стадій публічної закупівлі складається акт перевірки з окремих питань. Тобто процедура перевірки переривається в часі і надалі така перевірка може продовжуватися після проведення замовником інших або усіх стадій процедури закупівлі.

Акт перевірки та акт перевірки з окремих питань мають однакову юридичну силу в подальшій реалізації їх матеріалів. На підставі цих двох актів органи ДФІ складають протоколи про адміністративні правопорушення, ініціюють питання щодо дисциплінарної відповідальності, передають у встановленому законом порядку інформацію про результати перевірки публічних закупівель або її окремих питань до правоохоронних органів тощо [5].

Фінансовий контроль публічних закупівель дає змогу органам ДФІ оперативно реагувати на звернення щодо порушень, скоєних у сфері публічних закупівель, своєчасно встановлювати, усувати й попереджати такі порушення на всіх стадіях публічних закупівель та є важливим кроком до системного підходу для здійснення фінансового контролю, впровадження його превентивних методів та посилення контролю у сфері публічних закупівель.

Враховуючи ситуацію, що склалася в системі публічних закупівель, а також з метою запобігання закупівель товарів, робіт і послуг за завищеними цінами, недопущення перевитрат та нераціонального витрачання державних коштів, уповноважений орган з питань публічних закупівель повинен запровадити дієвий механізм контролю за цінами на товари, роботи та послуги, що закуповуються за рахунок державних коштів шляхом внесення змін до Порядку погодження застосування процедури торгів з обмеженою участю та в одного учасника та Порядку здійснення контролю за дотриманням законодавства щодо публічних закупівель, а також затвердити типову тендерну документацію [6].

Аналіз звітів контролюючих органів, щодо результатів перевірки публічних закупівель показав, що в Україні оцінка публічних закупівель зводиться до аналізу розміщення процедур закупівлі, до оцінки пропозицій торгів, тобто не всі етапи (аспекти) закупівлі охоплюються аналізом (наприклад, такі як планування та виконання умов договору від яких залежить результат закупівлі), що не дає в повній мірі дослідити весь масштаб закупівель, їх структурну будову, тенденції та еластичність зміни.

Слід застосовувати такі інструменти аналізу закупівель, які б дозволили зрозуміти специфіку закупівельної діяльності, мати чітке уявлення про стан закупівель, визначити ефективність використання фінансових ресурсів і на основі цього приймати відповідні управлінські рішення не тільки поточного, а і стратегічного порядку.

Таким чином, система публічних закупівель товарів, робіт і послуг в Україні, яка розвивається і вдосконалюється з урахуванням сучасних тенденцій економічного розвитку, сприяє поліпшенню керованості сфери публічних закупівель, розвитку конкурентного середовища.

Формування системи аналізу публічних закупівель відповідно до цілей їх управління потребує концептуальних підходів до розкриття економічного змісту управлінських рішень у контексті інформаційно-аналітичного забезпечення публічних закупівель, визначення пріоритетів розбудови системи публічних закупівель до яких можна віднести розробку цілісної системи публічних закупівель шляхом забезпечення добросовісної конкуренції серед учасників, відкритості та прозорості на всіх стадіях закупівель, недискримінації учасників, об'єктивної та неупередженої оцінки пропозицій конкурсних торгів, запобігання корупційним діям і зловживанням.

Створення конкурентного середовища у сфері публічних закупівель залежить від ступеня врахування в процесі їх аналізу особливостей предмету закупівлі, тому інституційна будова системи публічних закупівель має передбачати розвиток якісних характеристик її інститутів, які сприяли б розвитку економічної складової суспільства. Зазначене потребує внесення відповідних інституційних змін в процес організації та методики аналізу закупівель. Важливим аспектом інституційних змін, який необхідно враховувати при аналізі є взаємопов'язаність інститутів; зміна одного з інститутів без урахування зв'язків

у інституційній системі не дасть змогу об'єктивно та неупереджено оцінювати тендерні пропозиції [7].

1. Міняйло В. П. Аналіз і контроль процедур державних закупівель. URL: ena.lp.edu.ua/bitstream/ntb/2747/1/22.pdf
2. Дуброва Я. Перевірка публічних закупівель: бюджетна бухгалтерія. 2016. № 36/1. URL: <http://i.factor.ua/ukr/journals/bb/2016/september/issue-36/1/article-21894.html>
3. Статистичний звіт № 1 – торги. URL: <https://buhbudget.com.ua/ua/journal/buhbudget/articl>
4. Критенко О. О. Контроль закупівель за бюджетні кошти в Україні: сучасний стан та шляхи удосконалення. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64
5. Міхальська А. В. Перевірка державних закупівель як новий різновид фінансового контролю. URL: https://irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis
6. Шатковський О., Яременко С. Гармонізація системи державних закупівель в Україні зі стандартами ЄС. URL: <https://www.me.gov.ua/Files/Download?id=4eec741f-eab7-4a8f-b005-c0df6525f05e>
7. Міняйло В. П. Інформаційно-аналітичне забезпечення публічних закупівель. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/16_2017/17.pdf

Ю. В. Невелич,

викладач циклу загальнопрофесійної підготовки
(Державна установа «Львівський навчальний центр
підготовки поліцейських»)

ЛІКВІДАЦІЯ ТРАНСПОРТНОЇ МІЛІЦІЇ: НАСЛІДКИ, РИЗИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ

Історичні етапи розвитку залізничного транспорту тісно пов'язані з організацією та забезпеченням охорони громадського порядку силами підрозділів органів внутрішніх справ, оскільки із початком експлуатації перших залізничних магістралей з'явилася необхідність мати особливий поліцейський нагляд за ними [2].

Транспортна міліція – спеціалізований орган внутрішніх справ, який у всі часи свого існування виконував важливу суспільну роль, а саме: забезпечення стабільного функціонування транспортних артерій держави, безпеки вантажних і пасажирських перевезень, захист особистих і майнових інтересів громадян від злочинних посягань, підтримання належного порядку на об'єктах залізниць України.

За часів незалежності України завдання щодо охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки на залізничному транспорті було завданням Управлінь на Донецькій, Львівській, Одеській, Придніпровській, Південно-Західній, Південній залізницях.

Головні залізничні ворота України до Західної Європи – Львівська магістраль, що має прикордонні переходи до залізниць шести держав: Польщі, Молдови, Румунії, Угорщини, Словаччини та Білорусі, обслуговувало Управління МВС України на Львівській залізниці.

Територією обслуговування Управління МВС України на Львівській залізниці було 7 західних областей України, зокрема: Львівська, Тернопільська, Івано-Франківська, Чернівецька, Волинська, Закарпатська та Рівненська.

Управління МВС України на Львівській залізниці в межах своїх повноважень здійснювало наступні заходи:

- охорона громадського порядку;
- запобігання адміністративним правопорушенням, їх припинення і забезпечення провадження в справах про адміністративні правопорушення;
- здійснення профілактичних та оперативно-розшукових заходів щодо запобігання злочинам, їх виявлення, припинення і розкриття, провадження досудового слідства у справах про злочини;
- здійснення заходів, спрямованих на виявлення, розкриття і розслідування найнебезпечніших злочинів, зокрема тих, що носять міжрегіональний характер, учинені

у сфері економіки та організованими злочинними групами, пов'язані з наркобізнесом та корупцією;

– проведення всіх видів експертизи в кримінальних справах (провадженнях) та криміналістичних досліджень тощо.

З 2013 року Управління МВС України на Львівській залізниці здійснювало досудове слідство за кримінальними провадженнями щодо злочинних посягань на об'єкти національної транспортної системи України, діяльність яких регулювалась відомчими нормативно-правовими актами Міністерства інфраструктури України за напрямом боротьби із злочинами у сфері економіки на об'єктах, підконтрольних Державній авіаційній службі України, Державній службі автомобільних доріг України, Державної адміністрації залізничного транспорту щодо підприємств, установ та організацій, які не входили до складу Державного територіально-галузевого об'єднання «Львівська залізниця» та у сфері порушень правил техніки безпеки, безпеки руху та польотів, експлуатації авіаційного та залізничного транспорту не залежно від форми власності та державної приналежності [5].

Однак, докорінні зміни в суспільно-політичному та економічному житті України, що відбулися за часів «Революції гідності», торкнулися і підрозділів транспортної міліції. Так, на виконання вимог Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування органів внутрішніх справ» прийнято рішення про ліквідацію управління МВС України на залізничному транспорті з передачею трудових функцій та повноважень до територіальних органів внутрішніх справ.

До прикладу, в ході реформування системи правоохоронних органів України повноваження лінійного відділу на станції Львів Управління МВС України на Львівській залізниці перейшли до Залізничного відділу поліції Головного управління Національної поліції України у Львівській області.

Аналіз обліку фактів вчинення кримінальних правопорушень на території обслуговування станції «Львів» Залізничного ВП ГУНП у Львівській за I півріччя 2018 року свідчить про зростання кількості вчинених злочинів на вказаній ділянці обслуговування.

Великою проблемою для відвідувачів та пасажирів залізничного вокзалу м. Львова залишається наплив людей ромської національності. При цьому, якщо раніше вони зазвичай жебракували, то зараз вони поведуться агресивно й відкрито намагаються поцупити речі в перехожих, особливо із рюкзаків. Правоохоронцям притягнути ромів-правопорушників до відповідальності дуже важко та встановити осіб неможливо, оскільки у них немає документів, а також постійного місця проживання [1].

Ще однією проблемою є крадіжки, вчинені на залізничному транспорті. За даними силовиків, на транспорті вони суттєво зменшилися, але бізнес вказує, що викрадати вантажі насправді стали набагато частіше. Реальних випадків крадіжок на залізницях більше від офіційних, тому що насправді бізнес не завжди має змогу довести факт крадіжки вантажу та запустити кримінальне провадження за такими обставинами. Для того, щоб була підстава звертатись до силовиків за фактом крадіжки вантажу, залізничникам необхідно визнати факт пропажі.

Наприклад, якщо на зерновозі не зірвано пломби, то залізничники мають всі підстави стверджувати, що вантаж вони довели у цілісності.

Залізничники скаржаться, що зараз по факту і нема кому детально розбиратись та фіксувати випадки крадіжок вантажів на залізниці. Реформування системи МВС України має небезпечний наслідок – втрата достатньо великої кількості фахівців, які володіли навичками оперативної роботи. Безперечно, оперативні працівники сучасної поліції компетентні, але зазвичай у них велика завантаженість на інших ділянках боротьби із злочинністю.

Слід зазначити, що робота на ділянці обслуговування на залізничних магістралях є специфічною, оскільки її суть полягає в постійному русі працівників, переміщенні великої кількості людей та вантажів. Ефективність такої діяльності безпосередньо залежить від оперативності, мобільності та досвідченості працівників поліції, які віддано несуть нелегку службу.

Виправленню ситуації та реальному скороченню кількості скоєних кримінальних правопорушень на залізницях сприяло б відновлення структур транспортної поліції у системі МВС. Особливості середовища функціонування, призначення, виконання функцій у сфері

охорони громадського порядку на об'єктах залізничного транспорту зумовлюють створення та розвиток цього специфічного підрозділу в системі МВС України, як основного суб'єкта системи забезпечення громадського порядку та громадської безпеки. Проте, на такий крок керівництво МВС навряд чи піде із власної ініціативи. І справа у можливих репутаційних наслідках і у відсутності достатнього фінансування.

Таким чином, залізничний транспорт має важливе значення як для міжнародної, так і для національної безпеки будь-якої країни. Залізниці залишаються засобом об'єднання економічного та культурного простору й розвитку регіонів держави. Відтак, створення та розвиток підрозділів транспортної поліції дозволить вдосконалити діяльність у сфері охорони громадського порядку і забезпечення громадської безпеки на території протяжності залізничних магістралей.

1. Транспортні злочини: аграрні крадіжки на залізницях та хто в цьому винен? URL: <http://vertical.com.ua/transportni-zlochyni-agrarni-krazhi-na-zaliznitsi/>.

2. Історія розвитку транспортної міліції. URL: https://rowno-lw.io.ua/s383060/istoriya_rozvitku_transportnoe_milicie

3. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо реформування органів внутрішніх справ: Закон України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-19>

4. Факти. URL: <https://fakty.com.ua/ua/videos/vyjdete-vy-trupy-u-lvovi-na-turystiv-polyuyut-ozbrojeni-gomy-kradiyi/>

5. Про затвердження положень про управління МВС України на залізницях: Наказ МВС України від 11.07.2009 року № 306.

О. Ф. Паска,

кандидат юридичних наук,
завідувач кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ),

І. Б. Газдайка-Василишин,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1 ІПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ МОМЕНТУ ЗАКІНЧЕННЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 113 КК УКРАЇНИ

Наявність такої кількості форм об'єктивної сторони зумовлює певну дискусію в частині встановлення моменту закінчення диверсії.

В цьому питанні також відсутнє однакове розуміння такого моменту серед відомих і авторитетних дослідників у цій сфері пізнання [1, с. 294].

Так, П. П. Михайленко визнає диверсію закінченим злочином з моменту фактичного руйнування чи пошкодження предмета посягання, а також після вчинення масових отруєнь чи поширення епідемій і епізоотій [2, с. 163].

Подібно А. А. Піонтковський вважає диверсію закінченим складом злочину з моменту руйнування чи пошкодження об'єкта посягання, тобто, якщо в результаті вибуху, пожежі чи іншого способу пошкодження і знищення державного чи суспільного майна хоча б частково пошкоджені відповідні об'єкти, все вчинене варто розглядати як закінчений склад злочину, диверсії. У тих випадках, відзначає вчений, коли диверсійні дії були спрямовані на організацію масових отруєнь або поширення епідемій, але в дійсності не відбулося ні отруєння людей, ані поширення епідемій, вчинені дії ще не будуть закінченим складом диверсії і мають кваліфікуватися як замах на вчинення диверсії. Закінченим склад цього виду диверсії буде тоді, коли дійсно настало отруєння людей або передбачуване епідемічне захворювання [3, с. 131].

На думку О. А. Чувакова, надані позиції відомих дослідників багато в чому схожі в моменті закінчення такого злочину, що вважається закінченим, як правило, з моменту настання руйнувань, пошкоджень, масових отруєнь, поширення епідемій або епізоотій. Відповідно, таке розуміння цього положення свідчить про наявність матеріального складу диверсії, на що солідарно вказують позиції таких учених [4, с. 246].

Однак, іншими науковцями вказується на формальний склад диверсії. Так на думку окремих авторів, ця обставина не може бути піддана будь-якому сумніву внаслідок існуючого на той момент законодавчого визначення диверсії, що свідчить про матеріальні ознаки такого складу. Це пояснюється тією обставиною, що законодавець формулює цей злочин конкретно визначеними фразами «руйнування» чи «пошкодження», «вчинення масових отруєнь», «поширення епідемій чи епізоотій», що підкреслюють такі протиправні дії як учинений факт, тобто настання наслідків у вигляді руйнувань, пошкоджень тощо. Це особливо помітно в порівнянні із сучасним законодавчим трактуванням такого злочину, де йдеться не про вчинення «руйнування» чи «пошкодження», а про «вчинення з метою ослаблення держави вибухів, підпалів...», «спрямованих на... руйнування чи пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення». Таким чином, законодавець у першому разі підкреслює момент закінчення злочину з моменту руйнування чи пошкодження, а в другому – з моменту вчинення дій, спрямованих на руйнування чи пошкодження зазначених об'єктів, тобто не з моменту настання наслідків у вигляді руйнувань і пошкоджень, а з моменту вчинення зазначених дій. Отже, у другому разі чинне законодавство підкреслює момент закінчення злочину з моменту вчинення зазначених суспільно небезпечних дій, де можливі наслідки можуть перебувати за межами такого складу злочину. Безумовно, йдеться про формальний склад злочину [1, с. 295].

На думку М. І. Хавронюка, диверсія є закінченим злочином з моменту вчинення вибуху, підпалу, затоплення, обвалу чи інших дій відповідної спрямованості, незалежно від того, чи сталося фактично настання тих або інших наслідків (наприклад, у результаті вибуху у зв'язку зі слабкою потужністю заряду можуть узагалі не настати будь-які помітні наслідки: через дощ може не зайнятися підпалене укриття чи отрута або патоген виявляться неефективними). Наявність і тяжкість фактичних наслідків у вигляді загибелі людей, заподіяння шкоди їхньому здоров'ю, руйнування чи пошкодження певних об'єктів, радіоактивне забруднення, масове отруєння, епідемії, епізоотії чи епіфітотії враховуються судом при призначенні покарання [5, с. 240].

Також, В. А. Ліпкан констатує, що диверсія є злочином з формальним складом. Тому, як відзначає дослідник, з моменту вчинення дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень або іншої шкоди їхньому здоров'ю, на руйнування чи пошкодження об'єктів, що мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, на радіоактивне забруднення, масові отруєння, поширення епідемій, епізоотій, епіфітотій, злочин вважається закінченим [6, с. 176].

Як вказує О. А. Чуваков, досліджені позиції дозволяють дійти висновку, що диверсія, відповідно до існуючого законодавчого трактування, визнається закінченою з моменту вчинення вибуху, підпалу чи інших дій з метою досягнення зазначених у диспозиції цієї статті наслідків або з моменту вчинення дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масові отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій, незалежно від наслідків, що трапилися. Отже, йдеться про наявність у цьому разі формального складу злочину [1, с. 297].

Окрім того, окремі науковці диверсію відносять до злочинів з усіченим складом і визнають її закінченим злочином з моменту вчинення хоча б однієї із зазначених у законі дій (вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на настання вказаних у законі небезпечних наслідків) незалежно від фактичного спричинення смерті, тілесних ушкоджень, радіоактивного забруднення тощо [7, с. 35].

У процесі дослідження всіх форм диверсії В. Я. Тацій також доходить висновку, відповідно до якого вважає диверсію належною до усічених складів і визначає момент її закінчення з моменту вчинення вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на досягнення зазначених у законі небезпечних наслідків, тобто незалежно від фактичного заподіяння смерті, тілесних ушкоджень, руйнування чи пошкодження об'єктів, радіоактивного забруднення і настання інших наслідків [8, с. 200].

У наукових публікаціях можна віднайти ще й четвертий підхід до визначення моменту закінчення диверсії, який полягає у диференціації моменту закінчення цього злочину у залежності від форми об'єктивної сторони його складу.

Так, окремі науковці, диференціюють момент закінчення злочину в залежності від конкретної його форми. Так, на думку вченого, диверсія, вчинена в першій формі (вибухи, підпали, затоплення, обвали й інші загальнонебезпечні дії, спрямовані на масову загибель людей, заподіяння шкоди їхньому здоров'ю, руйнування, пошкодження важливих народногосподарських чи оборонних об'єктів), вважається закінченим злочином з моменту вчинення вибуху, підпалу чи інших дій, спрямованих на загибель людей, заподіяння шкоди їхньому здоров'ю або на руйнування чи пошкодження зазначених об'єктів. Настання наслідків не обов'язково.

Диверсія в другій і третій формах вважається закінченим злочином з моменту настання таких наслідків, як: отруєння, захворювання чи смерть хоча б однієї людини; загибель, отруєння чи захворювання однієї чи декількох тварин; грибкове, вірусне або бактеріологічне захворювання рослин на певній поверхні. Тому, на думку дослідника, один лише факт зараження води, корму, пасовиська чи водойми тощо з метою викликати загибель чи захворювання людей або тварин слід розглядати як замах на диверсію [8, с. 200].

Відповідно зазначене вище свідчить про доцільність корегування редакції ст. 113 КК України, у тому числі й при визначенні моменту закінчення цього злочину.

1. Чуваков О. А. Кримінально-правова протидія злочинам проти основ національної безпеки України: теорія і практика: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» // Одеський національний університет імені І. І. Мечнікова МОН України; Інститут держави і права ім. В. М. Корецького НАН України. К., 2017. 468 с.

2. Уголовный кодекс Украинской ССР: науч.-практ. комм. / М. И. Бажанов и др.; под ред. В. И. Зайчука. К.: Изд-во полит. лит. Украины, 1969. 542 с.

3. Курс советского уголовного права: Общая часть: в 2 т. / под ред.: А. А. Пионтковского, П. С. Ромашкина, В. М. Чхиквадзе. М.: Наука, 1970. Т. II. 516 с.

4. Чуваков О. А. Ознаки диверсії у кримінальному законодавстві України 1961 і 2001 рр.: Порівняльний аналіз. Третє Прибузькі юридичні читання: матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Миколаїв, 23–24 листопада 2007 р.). Миколаїв, 2007. С. 244–247.

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / А. А. Музика та ін.; за ред.: М. І. Мельник, М. І. Хавронюк. 3-є вид. Київ: Атіка, 2005. 1064 с.

6. Діордіца І. В., Ліпкан В. А. Національна безпека України: кримінально-правова охорона: навч. посібник. К.: Вид-во КНТ, 2007. 292 с.

7. Кримінальне право України: Особлива частина: підручник / Ю. В. Баулін, В. І. Борисов, В. І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В. Я. Тація, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Х.: Право, 2015. 680 с.

8. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник / М. І. Бажанов та ін.; за ред.: М. І. Бажанов, В. В. Сташис, В. Я. Тацій. К.; Харків: Юрінком Інтер; Право, 2001. 494 с.

9. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: спец. вип. / П. П. Андрушко та ін.; наук. ред. С. С. Яценко. К.: Юрінком Інтер, 1994. 797 с.

І. Д. Пастух,

кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри адміністративного права і процесу
(Національна академія внутрішніх справ)

КВАЛІФІКАЦІЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВИНикаЮТЬ У ЗВ'ЯЗКУ З НАЯВНІСТЮ В ОСОБИ ПІДПРИЄМСТВ ЧИ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ

Визначення поняття «підприємство» наведено у статті 62 Господарського кодексу України [1]. Це самостійний суб'єкт господарювання, створений компетентним органом державної влади або органом місцевого самоврядування, або іншими суб'єктами для задоволення суспільних та особистих потреб шляхом систематичного здійснення виробничої,

науково-дослідної, торговельної, іншої господарської діяльності в порядку, передбаченому цим Кодексом та іншими законами.

Корпоративні права – це права особи, частка якої визначається у статутному капіталі (майні) господарської організації, що включають правомочності на участь цієї особи в управлінні господарською організацією, отримання певної частки прибутку (дивідендів) даної організації та активів у разі ліквідації останньої відповідно до закону, а також інші правомочності, передбачені законом та статутними документами (ст. 167 Господарського кодексу України).

Порушення правил користування зазначеними правами може тягнути за собою різні види юридичної відповідальності. Розглянемо можливості їх настання щодо осіб, які виконують функції держави та місцевого самоврядування.

Статтею 36 Закону України «Про запобігання корупції» (далі – Закон) встановлено обов'язок особам, уповноваженим на виконання функцій держави та місцевого самоврядування, а також посадовим особам юридичних осіб публічного права передати в управління іншій особі належні їм підприємства та корпоративні права протягом 30 днів після призначення (обрання) на посаду у порядку, встановленому законом [2]. При цьому визначено, що передавати підприємства та корпоративні права на користь членів своєї сім'ї забороняється.

Закон також визначає способи передачі підприємств та корпоративних прав. Так, передача посадовими особами належних їм підприємств, які за способом утворення (заснування) та формування статутного капіталу є унітарним, здійснюється шляхом укладення договору управління майном із суб'єктом підприємницької діяльності.

Передача посадовими особами належних їм корпоративних прав здійснюється в один із таких способів:

1) укладення договору управління майном із суб'єктом підприємницької діяльності (крім договору управління цінними паперами та іншими фінансовими інструментами);

2) укладення договору про управління цінними паперами, іншими фінансовими інструментами і грошовими коштами, призначеними для інвестування в цінні папери та інші фінансові інструменти, з торговцем цінними паперами, який має ліцензію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку на провадження діяльності з управління цінними паперами;

3) укладення договору про створення венчурного пайового інвестиційного фонду для управління переданими корпоративними правами з компанією з управління активами, яка має ліцензію Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку на провадження діяльності з управління активами.

Таким чином статтею 36 Закону не вимагається від посадової особи відчужувати (продавати, дарувати тощо) підприємства або корпоративні права, та для виконання вимог вказаної статті достатньо передати їх в управління іншій особі. Наявність непереданих корпоративних прав є підставою для притягнення службовця до дисциплінарної відповідальності.

Як зазначалося вище, стаття 36 Закону України «Про запобігання корупції», а також Методичні рекомендації щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів, затвержені рішенням НАЗК від 29.09.2017 № 839 [3], пов'язують наявність в особи підприємств чи корпоративних прав з конфліктом інтересів і вимагають вживати відповідних заходів для його врегулювання. Таким чином у такому випадку у посадової особи, яка передає підприємство чи корпоративні права, існує конфлікт інтересів, зумовлений наявністю приватного інтересу у сфері, в якій вона виконує свої службові повноваження. За таких обставин виникає необхідність вжиття заходів врегулювання конфлікту інтересів, передбачених розділом V Закону.

Слід зазначити, що наявність у публічного службовця або у члена його сім'ї корпоративних прав у сфері, в якій він виконує свої службові повноваження, свідчить про наявність у особи потенційного конфлікту інтересів, оскільки це може вплинути на об'єктивність чи неупередженість прийняття нею рішень, або на вчинення чи невчинення дій під час виконання зазначених повноважень. Неповідомлення про потенційний конфлікт

інтересів як і у випадку невідчуження корпоративних прав, тягне за собою дисциплінарну відповідальність.

Проте, у ситуаціях коли владні повноваження службовця перетинаються із його приватним інтересом (його підприємства або корпоративні права) шляхом вчинення дій або прийняття рішень щодо нього, у особи виникає реальний конфлікт інтересів, що буде полягати у суперечності між його приватним інтересом та службовими повноваженнями, що може проявлятися у наданні певних переваг саме цьому підприємству, а не іншим. І від того як службовець використовує свої можливості за посадою та на скільки об'єктивно приймає рішення залежить кваліфікація його діянь відповідно до діючого законодавства: неповідомлення про реальний конфлікт інтересів та прийняття рішень в умовах такого конфлікту (адміністративна відповідальність ст. 172-7 КУпАП) чи використання службових повноважень або становища та пов'язані з цим можливості з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб (кримінальна відповідальність).

Відповідно до статті 172-7 Кодексу України про адміністративні правопорушення відповідальність настає за неповідомлення особою у встановлених законом випадках та порядку про наявність у неї реального конфлікту інтересів (ч. 1), а також вчинення дій чи прийняття рішень в умовах реального конфлікту інтересів (ч. 2).

Діяння особи вчинене в умовах реального конфлікту інтересів може містити й ознаки корупційного злочину. Так, за статтею 364 Кримінального кодексу України відповідальність настає за зловживання владою або службовим становищем, тобто умисне, з метою одержання будь-якої неправомірної вигоди для самої себе чи іншої фізичної або юридичної особи використання службовою особою влади чи службового становища всупереч інтересам служби, якщо воно завдало істотної шкоди охоронюваним законом правам, свободам та інтересам окремих громадян або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб.

Подібні ознаки складу злочину можуть бути і в роботі службових осіб юридичних осіб приватного права. Так, стаття 364-1 Кримінального кодексу України передбачає відповідальність за зловживання повноваженнями, тобто умисне, з метою одержання неправомірної вигоди для себе чи інших осіб використання всупереч інтересам юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми службовою особою такої юридичної особи своїх повноважень, якщо це завдало істотної шкоди або спричинило тяжкі наслідки охоронюваним законом правам або інтересам окремих громадян, або державним чи громадським інтересам, або інтересам юридичних осіб. Водночас слід зауважити, що на відміну від осіб, які виконують функції держави та місцевого самоврядування та прирівняних до них осіб, на службових осіб юридичних осіб приватного права вимоги антикорупційного законодавства в частині запобігання та врегулювання конфлікту інтересів не поширюються.

Таким чином, правильна кваліфікація правопорушень, що виникають у зв'язку з наявністю в особи підприємств чи корпоративних прав, має важливе юридичне значення і залежить від низки обставин:

- 1) суб'єкта вчинення такого порушення і кола його службових повноважень;
- 2) об'єкта посягання;
- 3) об'єктивної сторони (непередача корпоративних права, неповідомлення про потенційний конфлікт інтересів, неповідомлення та дія в умовах реального конфлікту інтересів, одержання неправомірної вигоди), що, в кінцевому рахунку, сприяє правильному вибору провадження (дисциплінарного, адміністративного або кримінального) і застосуванню відповідних заходів впливу.

1. Господарський кодекс України від 16.01.2003 № 436-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 18–22. Ст. 144.

2. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 № 1700-VII. *Відомості Верховної Ради України*. 2014. № 49. Ст. 2056.

3. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо запобігання та врегулювання конфлікту інтересів: Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 29.09.2017 № 839. *Національне агентство з питань запобігання корупції*. URL: <https://nazk.gov.ua/metodychni-rekomendaciyi>.

І. Я. Петрик,
начальник Шевченківського відділу поліції
(ГУНП у Львівській області),

М. В. Шевчук,
аспірант кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ПОРУШЕННЯМ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА

Стаття 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачає, що оперативно-розшукова діяльність здійснюється оперативними підрозділами Національної поліції, Державного бюро розслідувань (далі – ДБР), Служби безпеки України (далі – СБУ), Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, управління державної охорони, органів доходів і зборів, органів і установ виконання покарань та слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, розвідувального органу Міністерства оборони України, Національного антикорупційного бюро України (далі – НАБУ). З них повноваженнями у сфері протидії порушенням бюджетного законодавства наділені підрозділи Національної поліції, НАБУ, ДБР, СБУ та органів доходів і зборів.

Оперативними поліцейськими підрозділами на законодавчому рівні визнано підрозділи спеціальної та кримінальної поліції, серед яких найбільшими повноваження у сфері боротьби з порушеннями бюджетного законодавства наділений Департамент захисту економіки (далі – ДЗЕ). У п. 6 ч. 1 розділу 3 Положення про Департамент захисту економіки що затверджене наказом Національної поліції України № 81 від 7 листопада 2015 року передбачено, що ДЗЕ відповідно до покладених на нього завдань уживає заходи щодо захисту бюджетних коштів від злочинних посягань, забезпечення правомірності застосування процедур закупівлі товарів, робіт і послуг та цільового використання бюджетних коштів. Матеріали оперативно-розшукової діяльності підрозділів ДЗЕ можуть стати підставою для розслідування слідчими підрозділами Національної поліції кримінальних проваджень, відкритих за статтею 210 Кримінального кодексу України «Нецільове використання бюджетних коштів, здійснення видатків бюджету чи надання кредитів з бюджету без встановлених бюджетних призначень або з їх перевищенням».

Якщо цей злочин вчинено членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра, прокурорами або іншими посадовими особами чи за певних умов, перелік яких визначено у ст. 216 Кримінального процесуального кодексу України, то він підслідний Національному антикорупційному бюро України. Відповідно й оперативно-розшукові заходи здійснюються детективами та оперативно-технічними підрозділами НАБУ, про зазначено у статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» та статті 10 Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України».

До підслідності ДБР віднесено розслідування злочинів вчинених службовими особами Національного антикорупційного бюро України, заступником Генерального прокурора – керівником Спеціалізованої антикорупційної прокуратури або іншими прокурорами Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, крім випадків, коли досудове розслідування цих злочинів віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю НАБУ. Тобто нецільове використання бюджетних коштів, вчинене, наприклад, керівником територіального управління НАБУ розслідуватиме слідчий ДБР, а оперативно-розшукові заходи мав би здійснюватиме працівник оперативного підрозділу бюро. Однак, існує неузгодженість норм законів «Про оперативно-розшукову діяльність» та «Про Державне бюро розслідувань». У статті 5 Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» передбачено, що оперативно-розшукову діяльність ДБР здійснюють підрозділи внутрішньої безпеки і забезпечення особистої безпеки. Стаття 7 Закону України «Про Державне бюро розслідувань» вказує, що ДБР та його уповноважені посадові особи з метою виконання

покладених на них завдань здійснюють на підставах і в порядку, встановлених законом, гласні та негласні оперативно-розшукові, слідчі та негласні слідчі дії з метою запобігання, виявлення, припинення, розкриття і розслідування злочинів, віднесених до підслідності Державного бюро розслідувань. Тобто мова йде про проведення оперативно-розшукових заходів щодо усіх злочинів, підслідних ДБР, у тому числі й ті, що не стосуються діяльності працівників ДБР. Очевидно, що такі заходи повинні здійснювати оперативно-розшукові підрозділи (управління та відділи супроводження оперативними підрозділами досудових розслідувань, управління та відділи оперативних розробок та інші), а не підрозділи внутрішньої безпеки і забезпечення особистої безпеки.

Ще одним суб'єктом оперативно-розшукової діяльності у сфері протидії нецільовому використанню бюджетних коштів у сучасних умовах вважається Служба безпеки України, завданням якої є попередження, виявлення, припинення та розкриття злочинів проти миру і безпеки людства, тероризму, корупції та організованої злочинної діяльності у сфері управління і економіки та інших протиправних дій, які безпосередньо створюють загрозу життєво важливим інтересам України. Підрозділи контррозвідувального захисту інтересів держави в сфері економічної безпеки і боротьби з корупцією та організованою злочинністю реалізують заходи щодо протидії привласненню бюджетних коштів, про що неодноразово відзначалося в інформаційних повідомленнях [1]. Однак, як відзначено у Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України [2], метою реформування Служби безпеки України є її трансформація на спеціальну службу, здатну ефективно захищати державний суверенітет, конституційний лад і територіальну цілісність України, яка зосереджуватиметься на вирішенні ряду завдань, серед яких відсутнє завдання протидії корупційним економічним деліктам, у тому числі й у бюджетній сфері. У Звіті СБУ «Безпека держави – безпека народу: принципи та пріоритети української спецслужби» також вказується, що СБУ позбавлятиметься невласливих для сучасної європейської спецслужби функцій, передусім функції боротьби з корупційними правопорушеннями [3].

Оперативно-розшукова діяльність, що має значення для правової охорони відносин щодо використання бюджетних коштів, здійснюється також оперативними підрозділами органів доходів і зборів. Такими суб'єктами на даний момент є підрозділи податкової міліції, одним із завдань яких є запобігання кримінальним та іншим правопорушенням у сфері оподаткування та бюджетній сфері, їх розкриття, розслідування та провадження у справах про адміністративні правопорушення (стаття 348 Податкового кодексу України). Упродовж 2017–2018 років ведеться дискусія щодо законності діяльності податкової міліції. При цьому можливість здійснення оперативно-розшукової діяльності податковою міліцією ґрунтується не лише на нормах Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», але й на нормах розділу II Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо покращення інвестиційного клімату в Україні» (п. 134 розділу I передбачено виключення розділу XVIII² «Податкова міліція» Податкового кодексу України), відповідно до якого виключення розділу XVIII² Податкового кодексу України здійснюється з дня набрання чинності законом, який визначає правові основи організації та діяльності центрального органу виконавчої влади, на який покладається обов'язок забезпечення запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття кримінальних правопорушень, об'єктом яких є фінансові інтереси держави та (або) місцевого самоврядування, що віднесені до його підслідності відповідно до Кримінального процесуального кодексу України, та інших осіб, з якими цей орган взаємодіє. Відповідно до законопроекту від 19.03.2018 № 8157, що визначений Президентом України як невідкладний, таким органом пропонується визнати Національне бюро фінансової безпеки України [4]. Національному бюро фінансової безпеки України (далі – НБФБ) запропоновано надати статус державного правоохоронного органу, який на основі кримінального аналізу та аналізу ризиків забезпечуватиме усунення загроз фінансовій безпеці держави, у тому числі шляхом запобігання, виявлення, припинення, розслідування та розкриття злочинів, віднесених до його підслідності, які прямо чи опосередковано завдають шкоди публічним фінансам, а також запобігання їх вчиненню у майбутньому. Серед завдань НБФБ виокремлено боротьбу зі злочинністю у сфері оподаткування, митній та бюджетній сферах, а до повноважень цього суб'єкта віднесено здійснення аналітичного забезпечення досудового розслідування, оперативно-розшукової діяльності та судового розгляду у сфері публічних фінансів, а також виявлення, припинення

та розкриття злочинів, віднесених до підслідності НБФБ, здійснення оперативно-розшукової діяльності та досудового розслідування таких злочинів. Цим же законопроектом пропонується наділити НБФБ повноваженнями щодо складання протоколів про адміністративні правопорушення, у тому числі й щодо делікту, передбаченого статтею 164-12 «Порушення бюджетного законодавства» Кодексу України про адміністративні правопорушення, а також вилучити з підслідності Національної поліції досудове розслідування кримінальних правопорушень, що вчиняються у бюджетній сфері (статті 210 та 211 Кримінального кодексу України та інші), і передати їх до підслідності НБФБ. Тобто НБФБ буде наділено як оперативно-розшуковими, так й кримінально і адміністративно-юрисдикційними повноваженнями у сфері правової охорони відносин щодо використання бюджетних коштів.

Таким чином, у сучасних умовах систему підрозділів, що здійснюють оперативно-розшукову діяльність у сфері протидії порушенням бюджетного законодавства, складають оперативні підрозділи Національної поліції, НАБУ, ДБР, СБУ та податкової міліції. Створення Національного бюро фінансової безпеки України зумовить передачу частини повноважень Національної поліції та СБУ до нової правоохоронної структури, а також ліквідацію податкової міліції. У цьому процесі важливим є: використання виваженого, науково обґрунтованого підходу до розподілу повноважень оперативних підрозділів Національної поліції, СБУ та НБФБ; забезпечення можливості працівниками НБФБ застосовувати апробовані методи оперативної роботи у сфері протидії порушенням бюджетного законодавства; належне законодавче забезпечення реформування, у тому числі й шляхом внесення змін до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність», Кримінального процесуального кодексу України, Кодексу України про адміністративні правопорушення.

1. СБУ викрила голову однієї з селищних рад Київщини на привласненні понад сімсот тисяч бюджетних коштів. URL: <https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/1/view/5201#.CfVb1jHl.dpbs>.

2. Про затвердження Концепції розвитку сектору безпеки і оборони України: Указ Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016. *Офіційний вісник України*. 2016. № 23. Ст. 898.

3. Звіт СБУ «Безпека держави – безпека народу: принципи та пріоритети української спецслужби». URL: <https://ssu.gov.ua/ua/news/1/category/2/view/3008#.O1fJ8Xgr.dpbs>.

4. Проект Закону про Національне бюро фінансової безпеки України від 19.03.2018 № 8157. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=63676.

Ю. П. Петрів,

аспірант кафедри оперативно-розшукової діяльності
факультету № 2 ІПФІНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ВИЯВЛЕННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ВЛАСНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ФАКТІВ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ

Службові особи Державної прикордонної служби України, які наділені службовими повноваженнями у сфері публічного права, нерідко допускають злочинні порушення покладених на них обов'язків. Одним з найбільш поширених і небезпечних кримінальних правопорушень цієї категорії є прийняття пропозиції, обіцянки, або одержання неправомірної вигоди службовою особою. У Держприкордонслужбі тривають заходи, в рамках яких ведеться послідовна та системна робота направлена на припинення протиправної діяльності на державному кордоні та запобігання корупції в прикордонному відомстві.

Держприкордонслужба України у взаємодії з іншими правоохоронними органами на виконання завдань визначених Президентом та Урядом України продовжує активні заходи направлені на протидію протиправній діяльності на кордоні.

У липні 2018 на Одещині ліквідували канал переміщення товарів. Співробітники Управління внутрішньої та власної безпеки «Південь» Державної прикордонної служби

України спільно з представниками ГУ БКОЗ СБ України в Одеській області під процесуальним керівництвом військової прокуратури Білгород-Дністровського гарнізону протягом декількох місяців здійснювали документування протиправної діяльності на державному кордоні, що пов'язане з незаконним переправленням моторними човнами товарів піддакцизної групи. Їх переміщували через Кучурганський лиман з території невизнаної ПМР в Україну. Заходи проводилися у рамках кримінального провадження, відкритого за ст.ст. 368, 369, 419 КК України.

Із залученням військовослужбовців відділу спеціальних дій «ДОЗОР» правоохоронці провели низку слідчих дій та обшуків за адресами проживання громадян України, фігурантів протиправної діяльності, у смт. Лиманське, що в Роздільнянському районі Одеської області.

У результаті обшуків вилучено речові докази, зокрема засоби мобільного зв'язку, за допомогою яких підтримувався прихований зв'язок під час здійснення кримінального правопорушення, пристрої відеоспостереження, сигнальні міни та незареєстрована холодна зброя. Одному з організаторів протиправного угруповання оголошено підозру у вчиненні зазначених злочинів. Тривають подальші слідчі дії.

Також, співробітники внутрішньої та власної безпеки викрили ряд посадових осіб з числа військовослужбовців відділу «Лиманське» Білгород-Дністровського прикордонного загону. Останні, діючи у попередній змові з контрабандистами та використовуючи своє службове становище, за неправомірну вигоду сприяли у здійсненні протиправної діяльності на кордоні надаючи інформації про охорони кордону та наявність прикордонних нарядів [1]

У червні 2018 року в рамках кримінального провадження співробітниками внутрішньої та власної безпеки Держприкордонслужби, з представниками СБУ в Одеській області під процесуальним керівництвом військової прокуратури затримано інспектора прикордонної служби під час отримання неправомірної винагороди від іноземця за сприяння у незаконному перетині державного кордону.

У поле зору військовослужбовець Подільського загону потрапив, коли була отримана достовірна інформація про його причетність до вчинення незаконних переправ іноземних громадян. Подальші дії відбувались вже в рамках кримінального провадження розпочатого за повідомленням співробітників внутрішньої та власної безпеки Держприкордонслужби.

Факт отримання завдатку правоохоронцем у розмірі тисячі гривень був зафіксований у місті Подільськ, під час попередньої його домовленості з громадянином Молдови про здійснення правопорушення. Згодом інспектор прикордонної служби провів чоловіка безпосередньо до лінії державного кордону та перевіряв відсутність прикордонних нарядів. Отримавши другу частину неправомірної грошової винагороди у сумі 4,2 тисячі гривень, військовослужбовець вказав іноземцю на його подальший напрямок руху. За сприянням керівництва загону, зловмисники були затримані, не давши громадянину незаконно перетнути державний кордон.

Стосовно прикордонника готується повідомлення про підозру у вчиненні кримінального правопорушення, передбаченого ст. 332 ККУ «Незаконне переправлення осіб через державний кордон України» та ст. 368 ККУ «Прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою» [2].

На сьогоднішній день в прикордонному відомстві чітко витримується принципова позиція в боротьбі з корупцією серед персоналу відомства. Боротьба з корупцією була і залишається пріоритетною для Державної прикордонної служби України.

Аналіз показників злочинів, передбачених ст. 368 КК України, дозволяє стверджувати, що вони є ядром корупції, оскільки посідають особливе місце в її структурі. Стан вказаних кримінальних правопорушень свідчить про неефективність антикорупційної політики, про необхідність вироблення сучасної стратегії запобігання прийняттю пропозиції, обіцянки або одержанню неправомірної вигоди службовою особою Державної прикордонної служби за допомогою науково обґрунтованих заходів.

1. На Одещині ліквідовано канал переміщення товарів з Придністров'я в Україну. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/na-odeshchini-likvidovano-kanal-peremishchennya-tovariv-z-pridnistrovyya-v-ukrainu/>

2. На Одещині співробітники внутрішньої та власної безпеки Держприкордонслужби затримали прикордонника під час отримання хабара. URL: <https://dpsu.gov.ua/ua/news/na-odeshchini-spivrobitniki-vnutrishnoi-ta-vlasnoi-bezpeki-derzhprikordonsluzhbi-zatrimali-prikordonnika-pid-chas-otrimannya-habara/>

ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ З ПОСЯГАННЯМ НА ДЕРЖАВНІ ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ

З прийняттям Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» Служба безпеки України включена до переліку основних суб'єктів національної системи кібербезпеки зокрема із повноваженнями розслідувати кіберінциденти та кібератаки щодо державних електронних інформаційних ресурсів, інформації, вимога щодо захисту якої встановлена законом, критичної інформаційної інфраструктури; забезпечувати реагування на кіберінциденти у сфері державної безпеки [1].

Реалізація відповідних повноважень у межах законодавства про контррозвідальну діяльність є обґрунтованою і потребує часткового коригування з урахуванням зазначених вище положень Закону.

Однак існують проблемні як з наукової точки зору, так і з огляду на практику діяльності СБ України питання розслідування кіберінцидентів та кібератак щодо державних електронних інформаційних ресурсів. Адже, по-перше, частина кіберінцидентів та фактично усі кібератаки містять ознаки складів злочинів, передбачених статтями 361, 361-1, 361-2, 362, 363 КК України.

По-друге, здійснювати їх розслідування органи СБ України можуть виключно у межах кримінальної процесуальної діяльності.

Однак на даний час проблемним залишається питання відсутності у СБ України правових механізмів протидії кримінальним правопорушенням, пов'язаним з несанкціонованими діями у відношенні державних електронних інформаційних ресурсів. Адже, незважаючи на зазначені вище норми Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України», а також на компетенцію СБ України з контррозвідального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки, досудове розслідування злочинів за статтями 361, 361-1, 361-2, 362, 363 КК України відповідно до статті 216 «Підслідність» Кримінального процесуального кодексу України здійснюють слідчі органів внутрішніх справ.

На користь коригування підслідності для органів СБ України свідчить і той факт, що функціонування інформаційних систем управління об'єктами життєзабезпечення та підвищеної небезпеки (енергетики, промисловості, транспорту, житлово-комунальної сфери тощо), що складають критичну інфраструктуру держави, свідчить про існування потенційних загроз виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру, в тому числі з незворотними наслідками.

Так, наприклад, на сьогодні в Україні має місце функціонування окремих систем технологічного управління об'єктів критичної інфраструктури без впровадження систем захисту інформації, тобто без дотримання загальнодержавних вимог до безпеки інформації. Існують передумови для потенційних загроз виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру внаслідок порушення сталого функціонування автоматизованих систем управління технологічними процесами, що впроваджуються на об'єктах критичної інфраструктури України.

Причинами загроз техногенного характеру можуть бути несанкціоновані протиправні дії з державними електронними інформаційними ресурсами та іншими об'єктами критичної інформаційної інфраструктури. Зазначене підтверджується також сталою тенденцією до глобалізації комп'ютерної злочинності та збільшення кількості її проявів з терористичною чи диверсійною метою.

Таким чином, існують не лише теоретичні, а й практичні передумови для зміни підслідності складів злочинів, передбачених статтями 361, 361-1, 361-2, 362, 363 КК України, для органів СБ України у частині державних інформаційних ресурсів. Зазначене підтвер-

джується й необхідністю безумовного виконання органами СБ України Закону України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» у частині розслідування кіберінцидентів та кібератак щодо державних електронних інформаційних ресурсів.

1. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України: Закон України від 05.10.2017. *Відомості Верховної Ради України*. 10.11.2017. № 45. Ст. 403.

А. С. Політова,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
та судових експертиз факультету № 1
(Донецький юридичний інститут МВС України)

КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ ТА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ: ЧИ ПОТРІБНІ СТАТТІ ПРО ЦЕ?

Сьогодні, коли на Сході України, в окремих районах, де органи державної влади не здійснюють своїх повноважень, та відповідно до Закону України від 18.01.2018 року № 2268-VIII «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях», з 30 квітня 2018 року розпочалася операція Об'єднаних сил (до цього – Антитерористичної операції – з 14 квітня 2014 року до 30 квітня 2018 року), а Автономна Республіка Крим та місто Севастополь – анексовані Російською Федерацією (резолюції Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй «Стан справ у сфері прав людини в Автономній Республіці Крим та місті Севастополі (Україна)» від 19.12.2016 року № 71/205 та від 19.12.2017 року № 72/190, які визнають Автономну Республіку Крим та місто Севастополь територією, тимчасово окупованою Російською Федерацією), до Кримінального кодексу (далі – КК) України вносяться відповідні зміни та доповнення.

Загально визнано, що кримінальна відповідальність вважається найсуворішою формою переслідування людини за вчинення протиправних і суспільно небезпечних діянь. У порівнянні з іншими видами відповідальності її суть зводиться до найбільш вагомого обмеження свобод, прав і законних інтересів особи. Згідно з чинним законодавством України кримінальній відповідальності і покаранню підлягає лише особа, винувата у вчиненні злочину, тобто така, що умисно або через необережність вчинила передбачене кримінальним законом суспільно небезпечне діяння.

Останнім часом в Україні помітною тенденцією кримінально-правової політики є гуманізація не лише кримінального покарання, але й кримінальної відповідальності в цілому. Достатньо хоча б пригадати підстави звільнення від кримінальної відповідальності, які визначені у чинному Кримінальному кодексі України та значно відрізняються від тих підстав, що передбачалися раніше чинним законодавством [1, с. 109].

Але що насправді відбувається з КК України? Якщо проаналізувати, то з моменту початку подій на Сході України та анексії Автономної Республіки Криму та міста Севастополь, у закон України про кримінальну відповідність було внесено 36 змін та доповнень, пов'язаних із цією ситуацією.

З 2014 року до КК України було внесено зміни та доповнено такими статтями, що стосується об'єкта нашого дослідження, зокрема:

Зміни до статей:

Стаття 109. Дії, спрямовані на насильницьку зміну чи повалення конституційного ладу або на захоплення державної влади

Стаття 110. Посягання на територіальну цілісність і недоторканність України

Стаття 111. Державна зрада

Стаття 112. Посягання на життя державного чи громадського діяча

Стаття 113. Диверсія
Стаття 114. Шпигунство
Стаття 258. Терористичний акт
Стаття 258¹. Втягнення у вчинення терористичного акту
Стаття 258². Публічні заклики до вчинення терористичного акту
Стаття 258³. Створення терористичної групи чи терористичної організації
Стаття 258⁴. Сприяння вчиненню терористичного акту
Стаття 260. Створення не передбачених законом воєнізованих або збройних формувань
Стаття 261. Напад на об'єкти, на яких є предмети, що становлять підвищену небезпеку для оточення
Стаття 335. Ухилення від призову на строкову військову службу, військову службу за призовом осіб офіцерського складу
Стаття 341. Захоплення державних або громадських будівель чи споруд
Стаття 401. Поняття військового злочину
Стаття 402. Непокора
Стаття 403. Невиконання наказу
Стаття 404. Опір начальникові або примушування його до порушення службових обов'язків
Стаття 405. Погроза або насильство щодо начальника
Стаття 407. Самовільне залишення військової частини або місця служби
Стаття 408. Дезертирство
Стаття 410. Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем
Стаття 411. Умисне знищення або пошкодження військового майна
Стаття 413. Втрата військового майна
Стаття 419. Порушення правил несення прикордонної служби
Стаття 420. Порушення правил несення бойового чергування
Стаття 421. Порушення статутних правил внутрішньої служби
Стаття 425. Недбале ставлення до військової служби
Стаття 447. Найманство
Доповнено статтями:
Стаття 110². Фінансування дій, вчинених з метою насильницької зміни чи повалення конституційного ладу або захоплення державної влади, зміни меж території або державного кордону України
Стаття 114¹. Перешкоджання законній діяльності Збройних Сил України та інших військових формувань
Стаття 146¹. Насильницьке зникнення
Стаття 332¹. Порушення порядку в'їзду на тимчасово окуповану територію України та виїзду з неї
Стаття 336¹. Ухилення від проходження служби цивільного захисту в особливий період чи у разі проведення цільової мобілізації
Стаття 426¹. Перевищення військовою службовою особою влади чи службових повноважень.

Але чи насправді ці статті дозволили покращити криміногенну ситуацію чи притягнути винних до кримінальної відповідальності? Краще за все на ці питання, на нашу точку зору, відповідь статистична інформація Генеральної прокуратури України. Так, зокрема, за 8 місяців 2018 року обліковано 323 злочини проти основ національної безпеки. Наприклад, обліковано 28 кримінальних правопорушень за ст. 110² КК України, серед яких вручено підозру 8 особам та 6 кримінальних проваджень з обвинувальним актом направлено до суду.

Також не зовсім зрозуміло також, чому в Єдиному звіті про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування за серпень 2018 року (інформація

доступна з 13.08.2018) у Розділі III. Злочини проти волі, честі та гідності особи Особливої частини КК України відсутня стаття 146-1? Подібна ситуація спостерігається і в Єдиному реєстрі судових рішень.

Разом з тим, вносячи зміни та доповнення до КК України не враховується складності, з якими стикаються правоохоронні органи при притягненні до кримінальної відповідальності, наприклад, за обстріли з БМ-21 «Град». І відповідно, як показує практика, за ці суспільно небезпечні протиправні діяння ми не можемо притягнути до кримінальної відповідальності, оскільки такого виду зброї в КК України не передбачено.

Підводячи підсумок, нам би хотілося зазначити, що як криміналізація, так і декриміналізація суспільно небезпечних діянь у закон України про кримінальну відповідальність повинна відбуватись з урахуванням практики застосування тієї норми, а не через ситуативність. Так, дійсно, є необхідність внести відповідні зміни до деяких статей Особливої частини КК України, зокрема, розширити предмет злочину, а не лише змінювати покарання чи розмір заподіяної шкоди.

1. Митрофанов А. А. Основні напрямки кримінально-правової політики в Україні: формування та реалізація. Одеса: Вид-во Одеського юрид. ін.-ту НУВС, 2004. 132 с.

Л. В. Полуїна,

старший викладач кафедри фінансових розслідувань
факультету підготовки, перепідготовки та підвищення
кваліфікації працівників податкової міліції
(Університет державної фіскальної служби України)

ДЕЯКІ ПИТАННЯ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ В МЕТОДИЦІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗБИРАННЯ ТА РОЗГОЛОШЕННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ АБО БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ

У криміналістичній тактиці слідча ситуація є спеціальним поняттям. Згадування про нього в криміналістиці зустрічалось в працях Р. С. Белкіна ще в 1959 році. Однак серйозне дослідження було здійснене лише О. Н. Колесніченком (1967), де він уперше дав визначення слідчої ситуації, розуміючи її як певний стан у розслідуванні злочинів, який характеризується наявністю тих чи інших доказів, що виникають у зв'язку з конкретними завданнями їх збирання і перевірки [1, с. 302].

Слідчі ситуації класифікуються за різними критеріями: прості (одноеlementні), складні (багатоelementні); проблемні (конфліктні), безпроблемні (безконфліктні); суворого суперництва, несуворого суперництва; сприятливі, несприятливі; сприятливі, несприятливі; початкові, проміжні, кінцеві; типові і нетипові (специфічні) [2, с. 300–301].

Можна виділити і інші види слідчих ситуацій, якщо розглянути праці О. Я. Басва, В. П. Бахіна, А. В. Дулова, В. О. Коновалова, Л. Я. Драпкіна, Р. С. Белкіна.

Цілком можна погодитися з думкою, що слідча ситуація є мисленнєвою динамічною моделлю, що відображає інформаційно-логічні, тактико-психологічні, тактико-управлінські і організаційно-управлінські стани, які склалися на певний момент розслідування і характеризують сприятливий або несприятливий характер процесу розслідування [3, с. 44].

Необхідно зауважити, що характеристика слідчої ситуації завжди є статичною і, певною мірою, ретроспективною, оскільки відображає результати вже проведеної роботи у кримінальному провадженні. Разом з тим слідча ситуація є вихідним пунктом для створення слідчим програми подальшого розслідування. У цьому плані можна стверджувати, що слідча ситуація є об'єктивною, а її аналіз (характеристика) і розробка програми подальшого розслідування суб'єктивні. Кожна слідча ситуація може бути підставою для створення, принаймні, однієї програми розслідування. Разом з тим, у деяких випадках аналіз однієї слідчої ситуації створює необхідність вироблення декількох програм розслідування. Кількість

їх визначається у кожному конкретному випадку з урахуванням обставин, які підлягають доказуванню, а також висунутих версій і версій, які у даний момент перевіряються. Типові слідчі ситуації дозволяють будувати типові програми розслідування злочинів, і тому поняття слідчої ситуації є необхідною і важливою частиною теорії криміналістичної методики розслідування злочинів і криміналістичних методичних рекомендацій [4, с. 66–70].

Необхідно зауважити, що виходячи з практики діяльності правоохоронних органів і приватних охоронних структур, можна виділити найбільш актуальні (типові) слідчі ситуації, характерні для початкового етапу розслідування незаконного збирання з метою використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю, які мають велике методичне значення для найбільш продуманого висунення слідчих версій, визначення напрямів розслідування і кола обставин, суттєвих вибору комплексу і черговості слідчих (розшукових) дій а також прийняття обґрунтованих процесуальних і тактичних рішень.

Слідчі ситуації, які можуть виникнути на початку досудового розслідування незаконного збирання та розголошення комерційної або банківської таємниці можна звести до таких:

1) незаконне збирання з метою використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, вчинене шляхом викрадення документів, у яких, відповідно, ці відомості містяться, яке передбачає існування наступних ситуацій: а) документ, що містить відомості, які складають комерційну таємницю, викрадено; б) документ відсутній у місці зберігання: обставини виходу документа з володіння невідомі; в) документ відсутній на момент закінчення маршруту його доставки: обставини виходу його з володіння невідомі; г) документ виявлений поза встановленим місцем його зберігання (з ознаками виходу із законного володіння); д) документ надійшов у розпорядження органів досудового розслідування (володільця) після виходу із законного володіння за невстановлених обставин;

2) незаконне збирання з метою використання відомостей, що становлять комерційну таємницю, вчинене шляхом перехоплення інформації, що циркулює в технічних засобах і приміщеннях, яке характеризується: а) підготовчими діями, зокрема, підшукуванням співучасників, підготовкою і розміщенням безпосередньо на підприємстві (в організації) або поблизу нього, підключенням до ліній і комунікацій, які виходять за межі контрольованої території підприємства, електронних пристроїв перехоплення інформації («закладок») і засобів прийому інформації від «закладок» та інших випромінюючих сигнали об'єктів; б) безпосереднім збиранням відомостей шляхом перехоплення акустичного випромінювання інформативного мовного сигналу або сигналу, обумовленого функціонуванням технічних засобів обробки інформації (телеграф, телетайп, принтер, друкарська машинка тощо); електричного сигналу, який виникає за рахунок мікрофонного ефекту; вібраційних сигналів, які виникають під впливом акустичних сигналів на будівельні конструкції та інженерно-технічні комунікації; побічних електромагнітних випромінювань інформативного сигналу від технічних засобів і ліній передачі інформації; радіовипромінювань, модульованих інформативним сигналом, який виникає під час роботи різних генераторів, які входять до складу технічних засобів, або при наявності паразитної генерації у вузлах (елементах) технічних засобів; електричних сигналів або радіовипромінювань, обумовлених впливом на технічні засоби височастотних сигналів, які створюються за допомогою спеціальної апаратури; радіовипромінювань або електричних сигналів від запроваджених у технічні засоби і приміщення спеціальних акустичних, аналогових, цифрових, спеціалізованих електронних пристроїв перехоплення інформації («закладок») [5, с. 170]; радіовипромінювань або електричних сигналів від пристроїв перехоплення інформації, підключених до каналів зв'язку; несанкціонованого доступу до інформації, оброблюваної в автоматизованих системах; впливу на технічні або програмні засоби з метою порушення цілісності (знищення, пошкодження) інформації, працездатності технічних засобів, адресності і своєчасності інформаційного обміну тощо; в) прослуховування телефонних переговорів під час проведення профілактичних робіт на АТС, кабельних комунікаціях за допомогою контрольної апаратури; перегляд інформації з екранів дисплеїв та інших засобів її відображення через двері та вікна тощо [6, с. 137–139];

3) незаконне збирання з метою використання інформації, що становить комерційну таємницю суб'єкта господарської діяльності, без застосування спеціально виготовлених технічних засобів – шляхом збирання так званої «усної» інформації [7, с. 292] шляхом

підслухування конфіденційних переговорів за допомогою використання недостатньої звукоізоляції будівельних конструкцій приміщення, систем його вентиляції, кондиціонування повітря тощо.

Розслідування за фактом виходу документа із законного володіння за невідомих обставин, як правило, починається за наявності однієї з наступних типових ситуацій:

- а) документ відсутній за місцем його зберігання;
- б) документ відсутній при закінченні маршруту слідування (під поняттям маршруту слідування об'єднуються дії спеціальних кур'єрів й інших осіб, пов'язані з переміщенням документа поза охоронюваним приміщенням);
- в) документ виявлений поза встановленим місцем зберігання;
- г) документ надійшов у розпорядження слідства від сторонніх осіб.

Характеризуючи умисне розголошення комерційної або банківської таємниці суб'єкта господарської діяльності, необхідно зазначити, що аналіз криміналістичної літератури не дає змоги виділити найбільш поширені типові слідчі ситуації, які є характерними для початкового етапу розслідування даного злочину. Враховуючи вищезазначене, на наш погляд, доцільним є виділення всіх можливих ситуацій, супутніх розкриттю і розслідуванню незаконного розголошення комерційної таємниці.

-
1. Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі): підручник. К.: Кондор, 2005. 588 с.
 2. Когутич І. І. Криміналістика: курс лекцій. К.: Атіка, 2008. 888 с.
 3. Драпкин Л. Я., Карагодин В. Н. Криминалистика: учебник. М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2007. 672 с.
 4. Возгрин И. А. Криминалистические характеристики преступлений и следственные ситуации в системе частных методик расследования // Следственная ситуация: сборник научных трудов. М., 1985. С. 66–70.
 5. Черкасов В. Н. Бизнес и безопасность. Комплексный подход. М.: Армада-пресс, 2001. 384 с.
 6. Ткачук И. Б. Коммерческая тайна: организация защиты, расследование посягательств. М.: Щит-М., 2000. 165 с.
 7. Гурджи Ю. А. К вопросу о криминалистической характеристике незаконного сбора сведений, составляющих коммерческую тайну // Актуальні проблеми господарства і права: сб. научн. тр. Одесса: Одесский госуниверс, 1996. Вып. 3. 319 с. С. 292.

С. П. Поляк,

ад'юнкт кафедри оперативно-розшукової діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ЩОДО ДОКУМЕНТУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ

Результати практичної діяльності оперативних підрозділів, а також органів досудового розслідування свідчать, що документування злочинних діянь загалом, в тому числі і діянь щодо втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність здійснюється не зовсім на найвищому рівні. Адже очевидно, що виявлення злочинного посягання це лише половина справи, а кваліфіковане й досвідчене фіксування такої діяльності, вміле виділення доказової інформації та її закріплення у встановленому законом порядку є чи не ключовим моментом під час доказування вини у кримінальному провадженні. Неякісне, незаконне документування злочину нівелює діяльність з таємного його виявлення та має наслідком уникнення відповідальності злочинців, що в загальному ставить під сумнів завдання кримінального провадження та принцип невідворотності покарання. Тому, документування підрозділами карного розшуку протиправної діяльності з втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність є основою процесу доказування в майбутньому.

Як стверджує О. О. Подобний, таким чином, документування складає основу доказування. Під час доказування документування виконує функцію фіксації в процесуальних документах відомостей, що потім використовуються в доказуванні у кримінальному

провадженні. З цього приводу також відзначають єдність документування і доказування, яка полягає не тільки в тому, що вони використовують однакові пізнавальні методи, але й у єдиному для них пізнавальному процесі – збирання, фіксація, дослідження, оцінка інформації, загальність мети, додержання критерію належності, забезпечення її достовірності [1, с. 65].

Документування в оперативно-розшуковій діяльності розглядається як складова тактичної діяльності підрозділу карного розшуку, механізм фіксації протиправних дій, що разом з іншими видами діяльності оперативних підрозділів становлять сутність засекреченої частини оперативної роботи. Через це не один аналіз та науковий пошук у своїх дослідженнях здійснили провідні науковці в галузі оперативно-розшукової діяльності та кримінального судочинства такі як О. М. Бандурка, Р. С. Белкін, Д. В. Гребельський, Е. О. Дідоренко, І. П. Козаченко, А. Г. Лекарь, Є. Д. Лук'янчиков, Д. Й. Никифорчук, М. А. Погорецький, О. С. Старенький, М. В. Стащак, С. С. Чернявський та інші.

Тлумачний словник трактує поняття документувати як обґрунтовувати документами [2].

Чи не всі науковці в галузі оперативно-розшукової діяльності називають документування «центральною» категорією ОРД, що стосується практичної її частини. Так само і процесуалісти називають доказування центральною категорією у здійсненні кримінального судочинства. Однак на відміну від другої, поняття документування законодавчо не визначено ні в Законі України «Про оперативно-розшукову діяльність», ні в Кримінальному процесуальному кодексі.

Такий підхід продовжує нівелювати окремі аспекти ОРД та однозначно не сприяє формування інституту «оперативно-розшукового провадження», для якого документування є чи не основною формою діяльності. В результаті, нормативні прогалини та неналежна обізнаність співробітників карного розшуку із засадами інституту доказування у кримінальному провадженні породжує недопустимість окремих доказів.

Виходячи з наведеного, вважаємо, що при документуванні фактів втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність працівники підрозділів карного розшуку за методологічну основу повинні використовувати категорії інституту доказування в кримінальному провадженні та мають бути обізнані з переліком обставин, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні визначених ст. 91 КПК України [3]. Більше того нагальним, є визначення засад оперативного документування, які б корелювалися із засадами доказування за КПК України.

Для оперативно-розшукового документування методологічне значення теорії доказів обумовлене тим, що злочин як явище об'єктивної дійсності і як матеріальний процес пов'язаний з цією дійсністю різноманітними внутрішніми та зовнішніми зв'язками, що мають об'єктивно-суб'єктивний характер і як складні динамічні системи здатні відбиватися в навколишньому середовищі на об'єктах матеріального світу: предметах, речовинах, на тілі жертви і самого злочинця, в мозку людини (в пам'яті їх очевидців та учасників) [4, с. 187].

І хоча доказування є ширшою категорією ніж документування, та не зважаючи на тотожність гносеологічних підходів до обох видів діяльності, унікальність документування полягає в тому, що воно охоплює три часові простори (минуле, теперішнє та майбутнє), що характеризується більшою пізнавальною активністю, передбаченням і загалом виконує також превентивну функцію.

Справжньому, минулому і майбутньому відповідають три форми людського сприйняття дійсності: пам'ять минулого, увагу для сьогодення і очікування для прийдешнього, а також три форми визначення наших дій:

- 1) дії, здійснювані напругою наших сил;
- 2) дії, вже здійснені;
- 3) дії, ще тільки майбутні.

«Було», «є» і «буде» дані нам у цих формах досвіду дії і досвіду мислення про дію.

На фоні цього обґрунтованою видається думка М. А. Погорецького, що оперативно-розшукове документування – це здійснюваний уповноваженими посадовими особами ОРД і встановлений Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» (далі – Закон про ОРД) та відомчими нормативно-правовими актами комплекс взаємозалежних дій і рішень, спрямованих на пізнання обставин злочину й достовірне відбиття (закріплення, фіксація)

у матеріалах ОРД результатів та порядку цього пізнання (фактичних даних про злочин, процесу здійснення ОРЗ, прийнятих рішень тощо) з метою вирішення завдань ОРД та використання їх в інтересах кримінального судочинства [4, с. 187].

Також відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність» завданням ОРД є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави [5]. Тобто законодавець вживає термін «фіксація» для закріплення злочинних дій у порядку встановленому законом.

Глумачний же словник подає слово фіксувати як відзначаючи, вирізняти, закріплювати що-небудь у свідомості, у пам'яті, у викладі тощо. // Відобразити, закріплювати за допомогою запису, малюнка, фотографії тощо [2, с. 1535].

За думкою О. О. Подобного документування в ОРД може розглядатися як процес відбиття у службовій документації фактичних даних, отриманих у результаті оперативно-розшукових заходів, а також як процес пізнання, що має особливу правову природу та здійснюється з метою вирішення завдань цієї діяльності, зокрема такого центрального її завдання як фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України [1, ст. 65]. А оскільки при документуванні оперативні працівники наявно спостерігають за виконанням об'єктивної сторони злочину то відповідно є і його свідком у певній мірі.

Учасники підготовлюваних і таких, що відбуваються, процесів мають можливість безпосередньо спостерігати сам факт злочину, стаючи його очевидцем, у наслідок чого можуть бути допитаними як свідки у кримінальному провадженні. У цьому випадку безпосереднє спостереження учасниками документування досліджуваної події стає способом пізнання обставин об'єктивної дійсності [1, ст. 66].

Оскільки джерела документування дещо відрізняються від джерел доказування, визначених в КПК, а сам його процес має свої специфічні способи та методи отримання інформації, то оперативні працівники повинні зібрати фактичні дані, що в деякій мірі є більш різноплановими та охоплювати всі сфери життєдіяльності злочинних елементів, ніж ті що становлять обставини, які підлягають доказуванню у кримінальному провадженні. Їх окремі науковці називають допоміжними, додатковими обставинами, що типові для конкретного виду злочину.

Тому вважаємо за необхідне під час документування фактів втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність застосовувати й елементи оперативно-розшукової характеристики досліджуваного злочину.

Підводячи підсумок нашого короткого огляду щодо питання документування фактів втягнення неповнолітніх у злочинну діяльність, робимо висновок про те, що в ході оперативного документування встановлюється низка обставин, яка безпосередньо не доказується в ході кримінального провадження, проте є необхідною для прийняття окремих процесуальних рішень та проведення наступних похідних слідчих (розшукових) дій чи НСРД, а на момент отримання вона має важливе оперативне та службове значення.

1. Подобний О. О. Співвідношення документування й доказування. *Вісник кримінального судочинства*. 2015. № 2. С. 64–68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vkc_2015_2_10.

2. Великий глумачний словник сучасної української мови (з дод., допов. та CD) / уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел. К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2009. 1736 с.

3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>.

4. Погорецький М. А. Теорія доказів – методологічна основа оперативно-розшукового документування організованої злочинної діяльності. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика)*. 2010. Вип. 22. С. 185–195. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/boz_2010_22_23.

5. Про оперативно-розшукову діяльність: закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2135-12/page>.

І. М. Проць,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративно-правових дисциплін
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*),
Л. О. Коробій,
здобувач вищої освіти 3-го курсу факультету № 6
освітнього ступеня «Бакалавр»
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН

Протягом багатьох років в світі досить гостро стоїть питання протидії наркозлочинності, оскільки вживання наркотичних, психотропних речовин їх аналогів і прекурсорів призводить до погіршення стану здоров'я або ж смерті осіб, які вживають такі речовини, що становить непоправну загрозу для суспільства і держави.

З ціллю вирішення даної проблеми ведуться активні дії на міжнародному рівні, спрямованні на боротьбу з незаконним обігом наркотичних, психотропних речовин, протидію міжнародній організованій злочинності.

Державна політика України, відповідно до стандартів світової наркополітики, спрямована на обмеження обігу наркотичних засобів і психотропних речовин у визначених законодавством сферах.

Усвідомлюючи необхідність створення надійного правового бар'єру наркотичній загрозі, Україна, першою серед країн-членів СНД, ратифікувала відомі антинаркотичні Конвенції ООН.

Суспільно небезпечні наслідки поширення наркоманії та токсикоманії викликали потребу переглянути чинне у цій сфері національне адміністративне і кримінальне законодавство. З цією метою Верховна Рада України прийняла Закони «Про наркотичні засоби, психотропні речовини і прекурсори», «Про заходи протидії незаконному обігу наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів та зловживанню ними», було внесено суттєві доповнення та зміни у Кримінальний кодекс України – з'явилися нові склади злочинів, пов'язаних з наркотиками.

Усі роки своєї незалежності Україна була і є активним членом комісії ООН з наркотичних засобів, плідно співпрацює з питань вироблення світової стратегії боротьби з наркобізнесом. Підписана низка міжурядових та міжвідомчих угод, які спрямовані на протидію наркоманії і наркозлочинності [1].

Сьогодні Україна активно проводить політику взаємодії з іншими країнами щодо співробітництва у сфері протидії наркозлочинності. У 2018 році за підсумками обговорення питань спільної взаємодії з протидії транснаціональній організованій злочинності з вищим керівництвом ФБР була підписана угода про співробітництво між Національною поліцією України та Федеральним бюро розслідувань Сполучених штатів Америки.

Метою даної угоди є подальше міжнародне співробітництво поліції України та США у боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю, торгівлею людьми та нелегальною міграцією, кіберзлочинністю, незаконним обігом наркотичних засобів. Також йдеться про боротьбу з корупційними правопорушеннями, легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом. Було зазначено, що підписання цієї угоди стало дуже важливим кроком для Національної поліції України у взаємовідносинах з правоохоронними органами США [2].

Також, Національна поліція України та Адміністрація по боротьбі з наркотиками Мінюсту США підписали Меморандум про співпрацю, зазначений Меморандум спрямований на активізацію обміну інформацією між Україною та США у сфері протидії транснаціональній наркозлочинності. Крім того, він має на меті спільні заходи Департаменту протидії наркозлочинності (ДПН) Нацполіції та Адміністрації по боротьбі з незаконним обігом

наркотиків (DEA) Мініюсту США у сфері попередження і викриття незаконних фінансових потоків, пов'язаних з незаконним обігом наркотиків [3].

Отже, Україна активно проводить політику взаємодії з іншими країнами щодо співробітництва у сфері протидії наркозлочинності, в результаті чого, у 2018 році була підписана: угода про співробітництво між Національною поліцією України та Федеральним бюро розслідувань Сполучених штатів Америки, а також Меморандум про співпрацю між Національною поліцією України та Адміністрація по боротьбі з наркотиками Мініюсту США. Дана співпраця спрямована на обмеження обігу наркотичних засобів і психотропних речовин та протидію транснаціональній наркозлочинності.

1. Департамент протидії наркозлочинності Національної поліції України. URL: <http://old.npu.gov.ua/mvs/control/main/uk/publish/article/1816648>.

2. Нацполіція та управління ФБР уклали угоду про співробітництво у протидії міжнародній організованій злочинності. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/Jevrointegracziya/naczpolicziya-ta-fbr-uklali-memorandum-pro-spivrobotnicztvo-u-protidiji-mizhnarodnij-organizovanij-zlochinnosti/>.

3. Нацполіція України та Адміністрація по боротьбі з наркотиками Мініюсту США підписали Меморандум про співпрацю. URL: <https://www.npu.gov.ua/news/mizhnarodna-spivpracziya/naczpolicziya-ukrajini-ta-administracziya-po-borotbi-z-narkotikami-minyustu-ssha-pidpisali-memorandum-pro-spivpracziyu/>.

Є. В. Пряхін,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри криміналістики, судової медицини та психіатрії
(Львівський державний університет внутрішніх справ),

А. І. Кунтій,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінального процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ СТОСОВНО МОЖЛИВОСТІ ВІДЧУВАТИ ЗАПАХИ

Відповідно до положень КПК України, слідчий експеримент є слідчою (розшуковою) дією, що проводиться з метою перевірки і уточнення відомостей, які мають значення для встановлення обставин кримінального правопорушення. Процесуальний порядок його проведення визначається статтями 223 і 240 КПК України [1].

Аналіз вищевказаних статей дає можливість нам виокремити ряд суттєвих обставин, які повинен враховувати слідчий під час підготовки та безпосереднього проведення слідчого експерименту.

По-перше, проведенню слідчого експерименту передуює допит відповідного учасника кримінального провадження, під час якого обов'язково необхідно з'ясувати чи згідна допитувана особа взяти участь у слідчому експерименті та продемонструвати те, про що вона повідомляє під час допиту. *По-друге*, для проведення цієї процесуальної дії необхідно обов'язково запросити не менше двох понятьих. *По-третє*, проведення слідчого експерименту допускається за умови, що при цьому не створюється небезпека для життя і здоров'я осіб, які беруть у ньому участь, чи оточуючих, не принижується їхні честь і гідність, не завдається шкода. *По-четверте*, якщо слідчий експеримент проводиться у житлі чи іншому володінні особи, то обов'язково потрібна добровільна згода особи, яка ними володіє, або відповідна ухвала з цього приводу слідчого судді. *По-п'яте*, в окремих випадках учасником слідчого експерименту повинна бути виключна та особа, повідомлені відомості якої потрібно перевірити чи уточнити. Відмова такої особи брати участь у його проведенні виключає можливість проведення цієї процесуальної дії взагалі. *По-шосте*, за необхідності до проведення слідчого експерименту доцільно запросити кількох спеціалістів. Один з них допоможе зафіксувати хід у результати процесуальної дії, а інший – забезпечить створення необхідних (належних) умов для проведення слідчого експерименту.

До основних завдань слідчого експерименту в залежності від його виду відносять: 1) перевірка, уточнення та ілюстрація зібраних доказів; 2) встановлення об'єктивної можливості існування якогось факту, явища, події чи вчинення певної дії саме в цій конкретній обстановці; 3) перевірка висунутих версій; 4) встановлення зв'язків між діями та наслідками; 5) отримання нових доказів [2, с. 403]. Слід погодитися з твердженням С. Ю. Карпушина стосовно того, що слідчий експеримент має складний, комплексний характер та поєднує в собі певні риси ряду інших слідчих (розшукових) дій – огляду місця події, пред'явлення для впізнання та допиту [3, с. 166]. У зв'язку з цим, вказану слідчу (розшукову) дію цілком заслужено як науковці, так і практики називають однією з найважливіх у плані організації і тактики проведення.

Проведення слідчого експерименту умовно складається з трьох етапів – підготовчого, робочого і завершального. Можна стверджувати, що в загальному всі елементи кожного з цих етапів досить детально викладені у криміналістичній літературі [4, с. 329–338]. Тому хотілося б зупинитися на специфіці досліджуваного нами виду слідчого експерименту, основним завданням якого є встановити можливість відчувати запахи за певних умов конкретною особою. Зважаючи на мету проведення такого слідчого експерименту, варто зауважити, що його слід проводити у формі спеціальних дослідів чи випробувань, що передбачає здійснення дослідних дій з особою не один, а як мінімум три рази в різних умовах.

Як вірно зауважує Ю. А. Чаплинська, необхідною умовою проведення слідчого експерименту є неодноразове та поетапне проведення дослідів і повторення випробувальних дій у змінних умовах. Це здійснюється з метою забезпечення достовірності та унеможливлення отримання випадкових результатів [5, с. 46]. Крім того, активним учасником цієї процесуальної дії повинна бути саме та особа, яка стверджує, що відчувала певний запах. Це забезпечить отримання слідчим об'єктивного результату, що можна буде використати в процесі доказування.

У зв'язку з цим, на етапі підготовки до проведення такого слідчого експерименту слідчому варто: 1) під час допиту особи точно з'ясувати джерело запаху, тобто який саме запах нею сприймався (це дозволить правильно визначитися із запаховим слідом, можливість сприйняття якого буде з'ясовуватися)*; 2) доцільно обов'язково вирішити питання про залучення до її проведення спеціаліста в галузі хімії, одорології чи медицини (це дозволить правильно виготовити різні концентрати запахових слідів, а в окремих випадках вжити заходів для їх нейтралізації); 3) для проведення такого слідчого експерименту потрібно не менше трьох приміщень, не враховуючи службового приміщення, в якому він буде розпочинатися.

Таким чином, на підготовчому етапі ситуація виглядатиме таким чином. Слідчий, наприклад, встановив, що особа відчувала запах ацетону. В такому випадку потрібно підготувати три різні концентрації цього запаху і визначитися з трьома приміщеннями, в яких вони будуть розміщені з розрахунком, що в цих приміщеннях не буде інших (сторонніх) запахів. З метою виготовлення запаху різної концентрації можна, наприклад, зробити так: за максимальний (найбільш різкий) зразок запаху взяти 100 мл. ацетону; другий зразок запаху отримуємо шляхом розчинення вказаної вище кількості ацетону у, наприклад, 5-ти літрах води (середній зразок); третій зразок запаху отримуємо шляхом розчинення 100 мл. ацетону в 10 л. води (найслабший зразок). В будь-якому випадку для виготовлення таких сумішей потрібно залучати спеціаліста, який знає та обов'язково буде враховувати хімічні властивості цієї речовини і її негативний вплив на організм людини. Це варто враховувати, оскільки різні хімічні речовини можуть по різному розчинятися у воді, або взагалі не розчинятися, або вступати в реакцію, що призведе до утворення іншої речовини – відмінної від тієї, що необхідна для слідчого експерименту.

Експериментальні зразки запаху необхідно виготовляти в присутності понятих та описати процес їх утримання в загальних рисах у протоколі (бажано щоб цей процес відбувався не в службовому кабінеті). Після цього їх необхідно помістити в приміщеннях.

* В окремих випадках слідчий може стикнутися з питанням, коли особа не може повідомити, який саме запах вона сприймала. В такому разі слідчий експеримент буде проводитися з метою встановити (з'ясувати) цей запах і він буде дещо відрізнятися від того алгоритму, який ми пропонуємо в даних тезах.

З метою активного залучення в процес проведення процесуальної дії понятих, слідчому доцільно запропонувати понятим вказати куди саме (в яку з кімнат) на їх думку слід поміщати запахові зразки різної концентрації. Для зручності на дверях кожної кімнати потрібно розмістити номер. Відомості про те, яким саме чином вони розміщені також вказуються у протоколі.

Після цього слідчий з понятими повертається до службового кабінету та запрошує туди особу, стосовно якої буде перевірятися можливість відчувати запах. Такій особі спочатку пропонується у загальних рисах розповісти який саме запах вона сприймала та чи не відчуває вона цей запах у службовому кабінеті. Потім слідчий пропонує цій особі разом із ним і понятими пройти в кімнату № 1 (потім № 2 і 3) та сказати, чи відчуває вона в цій кімнаті такий запах. Отримані результати записуються в протоколі. Крім того, додатково можна особі задати питання щодо того, в якій з кімнат концентрація запаху найбільше схожа з тією, що була під час події, обставини якої з'ясовуються.

Основним засобом фіксації слідчого експерименту є протокол. Однак, як додатковий засіб рекомендується використовувати відеофіксацію. З цього приводу варто навести думку Р.С. Белкіна, який вказував, що між змістом протоколу слідчого експерименту і результатами проведення дослідів наявна посередня ланка – особа, яка склала протокол, її суб'єктивні якості: здатність сприймати і запам'ятовувати, вміння найбільш повно відтворювати сприйняте [6, с. 59]. З метою усунення такої ненадійної (суб'єктивної) ланки та найбільш повної і об'єктивної фіксації ходу та результатів доцільно використовувати технічні засоби фіксації.

Запропоновані нами рекомендації, без сумніву, не претендують на абсолютну вичерпність та еталон. Практика свідчить, що слідчі експерименти саме такого виду майже не проводяться (не виникає відповідних ситуацій). Однак, розроблений алгоритм допоможе слідчим у разі потреби зорієнтуватися в ситуації та правильно провести слідчий експеримент з урахуванням особливостей конкретного кримінального провадження.

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 р. (зі змінами). URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17> (назва з екрану).

2. Криміналістика: підручник / Р. І. Благута, О. І. Гарасимів, О. М. Духенюк та ін.; за заг. ред. Є. В. Пряхіна. 3-тє вид., переробл. та допов. Львів: ЛьвДУВС, 2016. 948 с.

3. Карпушин С. Ю. Проведення слідчих (розшукових) дій: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.09. К., 2016. 210 с.

4. Слідчі (розшукові) дії: навч. посібник / О. А. Авраменко, Р. І. Благута, Ю. В. Гуцуляк та ін.; за заг. ред. Р. І. Благута та Є. В. Пряхіна. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 416 с.

5. Чаплинська Ю. А. Слідчий експеримент (організаційний аспект). *Криміналістичний вісник*. 2013. № (19). С. 43–48.

6. Белкин Р. С., Белкин А. Р. Эксперимент в уголовном производстве: метод. пособие. М.: Инфра-М-Норма, 1997. 160 с.

О. В. Ряшко,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ),

С.-О. І. Колтун,

курсант 3-го курсу факультету № 1
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОГЛЯД ТРУПА, ПОВ'ЯЗАНИЙ З ЕКСГУМАЦІЄЮ

Ексгумація трупа в практичній діяльності проводиться доволі рідко. Це пов'язано з тим, що проводиться вона по досить обмеженій категорії кримінальних проваджень та має місце тільки в тих провадженнях, в яких ексгумація трупа є важливою процесуальною дією. Від якості її проведення, інколи, залежить доля усього кримінального провадження, часом без

її проведення неможливо завершити розслідування. Проведення ексгумації трупа, в деякій мірі, зачіпає права родичів померлого, тому необхідно чітко усвідомлювати її суть та місце.

При складанні протоколу про ексгумацію трупа, слідчий вказує місце поховання (ділянка, ряд), ознаки і стан могили. При необхідності, після відкриття кришки труни проводиться впізнання трупа. У процесі розкриття могили та вилучення труни судово-медичний експерт повідомляє слідчому, для подальшої фіксації, такі відомості: стан могили і ґрунту, глибину знаходження труни і її стан (наявність або відсутність деформації, прогинання кришки труни під вагою ґрунту, наявність механічних пошкоджень, характер оббивки гробу). Після зняття кришки труни відзначається становище і поза трупа, стан одягу і стан трупа.

При ексгумації трупа, таємно похованого злочинцями, опис ґрунту, місця поховання, його глибини, пози і стану трупа має бути особливо ретельним. При підозрі на можливе отруєння перераховуються всі предмети одягу, а також предмети ритуального характеру.

Впізнання і огляд трупа можуть бути проведені на місці його вилучення. Результати цих слідчих (розшукових) дій, а також їх послідовність заносяться до загального протоколу ексгумації трупа.

Після закінчення огляду, впізнання або судово-медичного дослідження, труну з трупом захоронюють у тому ж місці із приведенням могили в попередній стан.

Ексгумація трупа в кримінальному процесі за своїм визначенням може здійснюватися лише з місць офіційного поховання, коли органам досудового розслідування заздалегідь відомо, труп якої особи поховано і де саме. Лише у такому випадку повинен складатися протокол ексгумації. Якщо ж припустити можливість ексгумації таємно похованого трупа, то виникає питання про підстави проведення даної дії: необхідність повторного огляду трупа, додаткової чи повторної експертизи, одержання зразків для експертного дослідження тощо. Жодна з цих підстав проведення ексгумації трупа як процесуальної дії не може застосовуватися до виймання таємно похованого трупа в силу того, що достеменно невідомо, хто саме похований та у якому конкретному місці. Також при цьому втрачається можливість забезпечення гарантій прав учасників ексгумації трупа, в першу чергу близьких родичів покійного. Протокол ексгумації трупа після ознайомлення з ним підписують поняті, учасники ексгумації та інші особи, які були присутні при цьому (представник адміністрації кладовища, санепідемагляду та інші особи). Своїми підписами вони засвідчують правильність проведення даної процесуальної дії та її фіксації у протоколі.

За необхідності, відповідно до частини четвертої статті 85 КПК слідчий може додати до протоколу фотознімки, матеріали звукозапису, відеозапису, плани, схеми, зліпки та інші матеріали, які пояснюють його зміст. Такі матеріали у криміналістиці визначаються як факультативні способи фіксації, що є додатками до протоколів слідчих (розшукових) дій.

За допомогою фотозйомки слід зафіксувати загальний вигляд могили; надмогильні об'єкти (якщо могила з усіма надмогильними реквізитами не поміщається в кадр з відстані, яка дозволяє чітко прочитати написи на хресті, пам'ятнику, плиті тощо); момент видалення плити чи хреста; початок розкопок; розкопки в середній стадії; кришку труни, яка з'явилася з-під землі (труп, якщо він похований без труни); труну в могилі; труп у труні; об'єкти, виявлені в могилі та в труні; процес закопування труни (опускання його в могильну яму, середня стадія засипання і остаточне відновлення надмогильних реквізитів); могилу, відновлену після ексгумації.

Отримані фотознімки оформляються у вигляді фототаблиці. Знімки у ній повинні наклеюватися на бланк в послідовності, що відповідає ходу слідчої (розшукової) дії; за необхідності може бути виконана розмітка стрілками, літерами, цифрами. Такі ж фотознімки, але без розмітки, а також всі негативи, отримані в ході зйомки, додаються до фототаблиці в приклеєному конверті. У пояснювальних написах під знімками вказується зміст зображення, з якого боку воно знято, що позначено стрілками.

Написи повинні відповідати записам, зробленим у протоколі ексгумації. Всі знімки, а також конверт із негативами, скріплюються відбитком печатки та підписом слідчого. Фототаблиця підписується особою, яка її склала.

Крім фотографування, бажано застосовувати відеозйомку або ж поєднувати ці два факультативні види фіксації. Слід зазначити, що зйомка на відеокамеру не передбачає безперервного процесу фіксації. Закарбовуватись повинні тільки процесуально і криміна-

лістично важливі моменти. Кожній перерві в записі передує відповідний пояснювальний текст із зазначенням часу. При поновленні запису знову вказується час і продовжується запис. Це необхідно для контролю подій, які відбуваються в процесі ексгумації.

У ряді випадків, коли можливості фотозйомки чи відеозапису не можуть передати місця проведення ексгумації, особливостей оточуючої місцевості тощо, можуть бути складені схеми, плани, креслення чи замальовки як додаткові до протоколу способи фіксації.

Таким чином, питання, що виникають в процесі фіксації ходу та результатів ексгумації трупа, в практичній діяльності з розслідування кримінальних правопорушень вирішуються неоднозначно. Про проведену слідчу (розшукову) дію складається протокол. В протоколі зазначають підстави для її проведення, описують все, що було виявлено, в тій послідовності, в якій це відбувалося, і в тому саме вигляді, в якому спостерігалось під час проведення дії. Якщо під час ексгумації трупа для дослідження вилучалися об'єкти, що мають значення для провадження, у протоколі зазначається, яким способом, із застосуванням яких науково-технічних засобів вони одержані і куди спрямовані після проведення ексгумації.

До протоколу додають відповідні матеріали вимірювання, фотографування, відеозапису, плани, схеми, графічні зображення, відбитки, зліпки, документи та інші матеріали, що пояснюють його зміст.

Необхідність у проведенні ексгумації трупа може виникнути не тільки, якщо потрібно провести огляд трупа. Підставами для неї також можуть бути випадки, коли необхідно пред'явити труп для впізнання, піддати його повторній або додатковій судово-медичній експертизі, отримати зразки для експертизи, переконатися в тому, що труп, ексгумація якого проводиться, насправді знаходиться в місці поховання, вилучити з могили речі чи документи, поховані разом із трупом.

1. Конституція України: прийнята 26 черв. 1998 р. URL: http://search.ligazakon.ua/_doc2.usf/1.html
2. Кримінальний кодекс України: прийнятий 5 квіт. 2001 р.; станом на 23 верес. 2010 року. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2341-14>
3. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13 квіт. 2012 р. *Голос України*. 2012. 19 травня. № 90–91.
4. Кримінально-процесуальний кодекс України. *Офіційне видання*. К.: Ін Юре, 2004. 272 с.
5. Про судову експертизу: Закон України від 25 лют. 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 28. Ст. 232.
6. Благута Р. І., Сергієнко О. О., Устюгова О. Є. Кримінальний процес України: навч. посібник. Львів: Бібльос, 2010. 500 с.
7. Рожнова В. В. Уголовно-процесуальний документ как обязательный атрибут процессуальной формы. *Эволюция уголовного судопроизводства на постсоветском пространстве*: материалы Международной научно-практической конференции: в 3-х кн. (22–23 июня 2006 года). К., 2006. Кн. 1. С. 206–210.
8. Черненко А. П. Кримінально-процесуальна регламентація слідчих дій: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.09. Харків: Національний університет внутрішніх справ, 2004. 194 с.
9. Слідчі (розшукові) дії: навч. посібник / О. В. Авраменко, Р. І. Благута. Львів: ЛьвДУВС, 2013. 416 с.

М. А. Самбор,

кандидат юридичних наук, член-кореспондент
Академії наук вищої освіти України,
начальник сектору моніторингу
(Прилуцький відділ поліції ГУНП в Чернігівській області)

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗШУКУ ОСІБ, ЯКІ УХИЛЯЮТЬСЯ ВІД ВІДБУТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СТЯГНЕННЯ У ВИДІ АДМІНІСТРАТИВНОГО АРЕШТУ

Питання протидії злочинності, деліктологізації є одним із найважливіших у забезпеченні стабільності української державності та спокою у суспільстві. Асоціальна, антисоціальна, суспільно шкідлива та суспільно небезпечна поведінки почасти є послідовим ланцюгом криміналізації як окремих осіб, груп, так і суспільства у цілому, що негативно позначається на стані та розвитку суспільства, відносин у середині нього, так і на розвиткові

державності. У контексті запобігання деліктологізації, як і здійснення будь-якої іншої діяльності важливим є ефективність здійснюваної діяльності, тобто відповідність мети та досягнутого результату, у даному випадку співвідношення запланованих та реалізованих заходів і досягнутого результату – встановлення осіб, які вчинили адміністративні правопорушення, притягнення останніх до встановленої законом відповідальності, зменшення кількості правопорушень у суспільстві. Криміналізація та деліктологізація суспільства подекуди пов'язані із тим, що особи, які, зокрема, вчиняють адміністративні правопорушення залишаються безкарними, принцип невідворотності покарання втрачає свою актуальність, навіть коли відносно особи винесено індивідуальний акт застосування права, яким на правопорушника накладено адміністративне стягнення. З впевненістю можна стверджувати, що безкарність є значно більшим чинником деліктологізації ніж латентність того чи іншого правопорушення. Вважаємо, що надважливим є питання забезпечення своєчасного виконання адміністративного стягнення, особливо у його найжорсткішому виді – адміністративному арешті, а також ефективності заходів з моменту винесення індивідуального акта застосування права до моменту його виконання і зазначення правопорушником тих негативних чинників, що передбачені заходами адміністративної відповідальності та викладені у виді відповідного стягнення.

Ураховуючи викладене, предметом доповіді стало питання правового регулювання забезпечення виконання постанови у справі про адміністративне правопорушення про застосування до порушника адміністративного стягнення у виді адміністративного арешту.

З огляду на положення ст. 326 КУпАП, постанова районного, районного у місті, міського чи міськрайонного суду (судді) про застосування адміністративного арешту виконується негайно після її винесення. Наголосимо, що негайність виконання постанови у справі про адміністративне правопорушення у вигляді адміністративного арешту, без набрання законної сили таким рішенням, суперечить не лише внутрішньому законодавству України, утвердженню верховенства права, а й сприяє порушенню права на оскарження рішень суду, може призводити до необґрунтованого застосування адміністративної відповідальності до особи, можливо навіть невинуватої особи, оскільки, як засвідчує практика, таких помилок вистачає [1, с. 117]. Нагадаємо, що до аксіом, які не на користь вказаної норми, є те, що однією з найважливіших тенденцій розвитку законодавства є розширення сфери судового захисту, в тому числі судового контролю за правомірністю і обґрунтованістю рішень, дій чи бездіяльності органів державної влади, органів місцевого самоврядування, посадових і службових осіб, зазначається у Рішенні Конституційного Суду України від 25 листопада 1997 року № 6-зп у справі за конституційним зверненням громадянки Дзюби Галини Павлівни щодо офіційного тлумачення частини другої статті 55 Конституції України та статті 248-2 Цивільного процесуального кодексу України (справа громадянки Дзюби Г.П. щодо права на оскарження в суді неправомірних дій посадової особи).

Крім того, зауважимо, що мають місце випадки, коли вказаний вид адміністративного стягнення застосовується і за відсутності особи, яка притягається до адміністративної відповідальності (зокрема у справах за ст. 130 КУпАП).

Порядок відбування адміністративного арешту встановлений нормами ст. 327 КУпАП, де говориться про те, що осіб, підданих адміністративному арешту, тримають під вартою в місцях, що їх визначають органи Національної поліції. Відбування адміністративного арешту провадиться за правилами, встановленими законами України. Інших законодавчих норм з питань порядку виконання даного адміністративного стягнення в Україні не існує. Дійсно, далекого 1992 року у МВС України був виданий наказ № 552 «Про затвердження Положення про спеціальний приймальник для утримання осіб, підданих адміністративному арешту» [2], однак норми останнього стосувалися саме відбування даного адміністративного стягнення у спеціальній установі, і аж ніяк не урегульовували питання розшуку осіб, які ухиляються від виконання постанови про застосування такого адміністративного стягнення як адміністративний арешт.

Натомість п. 7 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» вказує, що до повноважень поліції налеті розшук осіб, які переховуються від органів досудового розслідування, слідчого судді, суду, ухиляються від виконання кримінального покарання,

пропали безвісти, та інших осіб у випадках, визначених законом. Очевидно, що особа, відносно якої винесено судом постанову у справі про адміністративне правопорушення, якою застосовано адміністративне стягнення у виді адміністративного арешту, не є особою, яка переховується від суду (оскільки процесуальні повноваження суду відносно такої особи вичерпані, за виключенням контролю за виконанням такої постанови. Однак останні у більшій мірі стосуються діяльності уповноважених органів та їх посадових осіб, які наділені відповідними функціями з виконання такого виду судових рішень), такого учасника провадження у справі про адміністративне правопорушення, як слідчий суддя законом не визначено, а органи досудового розслідування (у розумінні ст. 38 КПК України, зазвичай не є учасниками провадження у справі про адміністративне правопорушення, а тим паче не є учасником виконання постанови про адміністративний арешт), зазначена особа не належить до категорії безвісти зниклих. Норма п. 7 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» що викладена у формі «та інших осіб у випадках, визначених законом», яка вказує на можливість застосування поліцейськими адміністративного розсуду, який, на наше переконання, повинен ґрунтуватися перш за все на принципі законності, викладеному у ст.ст. 6, 19 Конституції України та ст. 8 Закону України «Про Національну поліцію» не наділяє поліцейських правами проводити розшукові заходи, спрямовані на встановлення місцезнаходження особи, яка піддана адміністративному стягненню у виді адміністративного арешту, і яка добровільно не виконала вказане стягнення.

Встановлення місцезнаходження правопорушника потребує вжиття ряду організаційних та практичних заходів, спрямованих на встановлення його особи, перш за все тих ознак, що дозволять його ідентифікувати, не лише прізвище, ім'я та по батькові, місце проживання (відомості, які значаться у постанові), а й його фотозображення, місце роботи, відомості про його родичів, де б він міг тимчасово або постійно проживати, рід занять, відомості про можливість пересування порушника на транспортних засобах, аби мати можливість його затримати. Постановка такої особи до відповідних інформаційних ресурсів, що дозволить встановити і затримати вказану особу, наприклад, під час спроби перетину державного кордону тощо.

Маючи на руках постанову суду про застосування до порушника адміністративного стягнення поліція має право застосувати лише один єдиний превентивний захід, передбачений п. 2 ч. 1 ст.ст. 31, 33 Закону України «Про Національну поліцію» – опитування особи, з однією умовою – якщо існує достатньо підстав вважати, що вона володіє інформацією, необхідною для виконання поліцейських повноважень. Навіть перевіряти документи у особи, схожої на особу відносно якої є невиконана постанова про адміністративний арешт нормами законодавства не передбачено (не використовуємо поняття особа, яка розшукується, оскільки правових підстав для розшуку немає). Проблемою є й інше – неможливість за зовнішніми ознаками встановлювати особу, оскільки для цього потрібне фото зображення особи, а її немає. Правових підстав на отримання копії фотокартки у відповідних адміністративних органів у поліції також немає.

Виникає логічне питання, як забезпечити принцип невідворотності покарання у адміністративно-деліктному праві України. Поряд з цим слід пам'ятати про перебіг строків, визначених у ч. 1 ст. 301 КУпАП, а саме зважувати на те, що не підлягає виконанню постанова про накладення адміністративного стягнення, якщо її не було звернуто до виконання протягом трьох місяців з дня винесення. І жодних застережень про призупинення перебігу вказаного строку, зумовленого умислом порушника на ухилення від виконання адміністративного стягнення теж немає.

Трапляються вислови про те, що міліція, а відтепер поліція, якимось же виконує вказані постанови у справах про адміністративний арешт, якими на порушників накладено адміністративне стягнення у виді адміністративного арешту. Однак, слід задуматися над тим, а чи припустима навіть сама думка про таке у демократичній і правовій державі, коли її органи виконавчої влади повинні неухильно дотримуватися принципу законності?!

Нормою, викладеною у ст. 304 КУпАП визначається, що питання, зв'язані з виконанням постанови про накладення адміністративного стягнення, вирішуються органом (посадовою особою), який виніс постанову. Однак, на власному досвіді не було жодної постанови у справі про адміністративне правопорушення про застосування до порушника

адміністративного стягнення у виді адміністративного арешту, де б було б передбачено алгоритм дій уповноважених органів – поліції, де б було визначені заходи, які слід вжити для забезпечення виконання вказаної постанови (звісно, мова йде за виключенням того, що деякі судді безпосередньо у постанові вказують, що остання підлягає негайному виконанню).

Підсумовуючи сказане, зауважимо, що законодавче врегулювання виконання адміністративного стягнення у виді адміністративного арешту має стати одним із нагальних питань законотворчої діяльності, що сприятиме утвердженню принципів верховенства права, дотримання прав, свобод та інтересів людини і громадянина, законності у сфері правозастосування.

1. Самбор М. А. Негайність виконання постанови у справі про адміністративне правопорушення у вигляді адміністративного арешту // Актуальні проблеми державно-правового розвитку України в контексті інтеграційних процесів: матеріали III Міжнародної науково-практичної конференції (28 березня 2018 р.); редкол.: С. К. Бостан, Р. М. Максакова, Т. Є. Леоненко. Запоріжжя: «ЛПРА ЛТД», 2018. С. 115–118.

2. Про затвердження Положення про спеціальний приймальник для утримання осіб, підданих адміністративному арешту: Наказ МВС України від 18 вересня 1992 року № 552.

О. Р. Сватюк,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри менеджменту

(Львівський державний університет внутрішніх справ),

І. І. Сегада,

здобувач вищої освіти освітнього ступеня «магістр»

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДСИСТЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Фінансовий менеджмент діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності представляє специфічну область виробничих відносин сфери мікроекономіки. Він пов'язаний з сукупністю рішень, що приймаються у зв'язку з формуванням і підтримкою оптимальної структури фінансових коштів організації в умовах ринку.

Фінансовий менеджмент діяльності правоохоронних органів включає наступні складові: 1. Фінансовий аналіз і систему ухвалення рішень. 2. Планування використання короткострокових фінансових ресурсів: незабезпечене короткострокове фінансування (комерційний кредит); забезпечене короткострокове фінансування; фінансування короткострокової оренди. 3. Планування використання довгострокових фінансових ресурсів: бюджетування капіталу; довгостроковий кредит і лізинг; оцінка вартості грошей з урахуванням доходів майбутнього періоду. 4. Аналіз можливого ризику. 5. Розроблення і виконання рішень. 6. Контроль за виконанням рішень. 7. Звіт про виконання і розбір ходу реалізації рішень.

Фінансовий менеджмент включає управління фінансами в діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, як фінансового, так і загальноекономічного характеру, з операцій, що мають на своїй меті отримання доходу і з видів діяльності, що не ставлять таких цілей. Стисло резюмуючи, можна сказати, що фінансовий менеджмент постійно вирішує протиріччя, що виникає між цілями діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності й фінансовими можливостями їх реалізації.

Фінансовий менеджмент персоніфікується в діяльності фінансового менеджера діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності. У сучасній структурі управління посада заступника з фінансового менеджменту є важливою, як інших заступників.

Фінансовий менеджер повинен професійно розбиратися не тільки у фінансових питаннях, але і в мікро – і макроекономіці, орієнтуватися в питаннях економічної теорії і економічній політиці держави. Крім того, виходячи із завдань фінансового менеджменту, він повинен володіти основними методами статистичного аналізу, розбиратися в питаннях, пов'язаних з функціонуванням фінансових інститутів, і, особливо, фондових бірж.

Існує велика різноманітність думок з приводу поняття визначення, сутності і природи ризику. Це пов'язано з багатоаспектністю цього явища, недостатнім використанням у реальній діяльності, ігноруванням в існуючому законодавстві.

Розглянемо два поняття, які доповнюють один одного і охоплюють загальний зміст ризику. Перше визначення полягає в тому, що ризик визначають як ймовірність втрати установою частини своїх ресурсів, недоотримання доходів або появи додаткових витрат у результаті здійснення певної фінансової діяльності. Отже, ризик відноситься до можливості настання якої-небудь несприятливої події, можливості невдачі, можливості небезпеки в діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності. Друге визначення ризику пов'язане з поняттям «ситуація ризику». Ситуацією, взагалі, називається сполучення, сукупність різних обставин і умов, що створюють певну обстановку для того або іншого виду діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності. Обстановка може сприяти або перешкоджати здійсненню даної дії. При ситуації ризику існує можливість кількісно і якісно визначити ступінь ймовірності того або іншого варіанту і їй супроводжують три умови: наявність невизначеності; необхідність вибору альтернативи (включаючи відмову від вибору); можливість оцінити ймовірність здійснення обраних альтернатив. Ситуація ризику якісно відрізняється від ситуації невизначеності. При ситуації невизначеності ймовірність настання результатів рішень або подій в принципі не піддається встановленню. Отже, ситуація ризику є різновидом ситуації невизначеності, тому що в ній настання подій ймовірне і може бути визначеним.

За своєю природою ризик поділяють на три види:

1. Коли в розпорядженні суб'єкта діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності, що робить вибір з кількох альтернатив, є об'єктивні ймовірності одержання передбачуваного результату.

2. Коли ймовірності настання очікуваного результату можуть бути отримані тільки на основі суб'єктивних оцінок, тобто суб'єкт діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності має справу з суб'єктивними ймовірностями.

3. Коли суб'єкт діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності у процесі вибору і реалізації альтернативи своєму розпорядженні як об'єктивними, так і суб'єктивними ймовірностями.

Завдяки цим видозмінам ризику суб'єкт робить вибір і прагнути реалізувати його. У результаті цього ризик існує як на стадії вибору рішення, так і на стадії його реалізації в діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності.

Виходячи з цих умов друге визначення ризику наступне. Ризик – це дія (діяння, вчинок), що виконується в умовах вибору (у ситуації вибору в надії на щасливий результат), коли у випадку невдачі існує можливість (ступінь небезпеки) опинитися в гіршому становищі, ніж до вибору (чим в разі не вчинення цього дії). Більш повно ризик визначають як діяльність, пов'язану з подоланням невизначеності в ситуації неминучого вибору, в процесі якої є можливість кількісно і якісно оцінити ймовірність досягнення передбачуваного результату, невдачі і відхилення від мети.

З останнього визначення можна виділити основні елементи, які будуть складати сутність поняття «ризик».

1. Можливість відхилення від передбачуваної мети, заради якої здійснювалася обрана альтернатива.

2. Ймовірність досягнення бажаного результату.

3. Відсутність впевненості в досягненні поставленої мети.

4. Можливість матеріальних, моральних та інших втрат, пов'язаних із здійсненням обраної в умовах невизначеності альтернативи.

Основними рисами ризику в діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності є: суперечливість, альтернативність і невизначеність. Така риса як суперечливість у ризику призводить до зіткнення об'єктивно існуючих ризикованих дій з їх суб'єктивною оцінкою.

Невизначеністю називається неповнота або неточність інформації про умови реалізації проекту (рішення). Ефективність організації управління ризиком багато в чому визначається класифікацією ризику.

Залежно від можливого результату ризику можна поділити на дві великі групи: чисті й спекулятивні. Чисті ризики означають можливість одержання негативного або нульового результату. До цих ризиків відносяться наступні ризики: природно-природні, екологічні, політичні, транспортні і частина комерційних ризиків (майнові, виробничі, торговельні). Спекулятивні ризики виражаються в можливості одержання як позитивного, так і негативного результату. До цих ризиків відносяться фінансові ризики, які є частиною комерційних ризиків.

Залежно від основної причини виникнення ризиків (базисний або природний ризик) вони поділяються на наступні категорії: природні ризики, екологічні, політичні, транспортні, комерційні ризики. До природних ризиків відносяться ризики, пов'язані з проявом стихійних сил природи: землетруси, повені, бурі, пожежі, епідемії тощо. Екологічні ризики – це ризики, пов'язані з забрудненням навколишнього середовища. Політичні ризики пов'язані з політичною ситуацією в країні і діяльністю держави. Транспортні ризики – це ризики, пов'язані з перевезенням вантажів транспортом: автомобільним, морським, річковим, залізничним, повітряним.

Комерційні ризики являють собою небезпеку втрат у процесі фінансово-господарської діяльності. Вони означають невизначеність результатів від даної комерційної справи. Фінансові ризики пов'язані з ймовірністю втрат фінансових ресурсів (тобто коштів).

Багатогранність поняття «ризик» обумовлена різноманітністю чинників, що характеризують як особливості конкретного виду діяльності, так і специфічні риси невизначеності, в умовах якої ця діяльність здійснюється.

У процесі дослідження ризиків в діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності пильну увагу слід приділити врахуванню специфіки його діяльності та взаємозв'язку останньої з діяльністю інших установ. Результати аналізу даного питання дозволяють стверджувати, що ризики в діяльності правоохоронних органів у сфері протидії злочинності тісно пов'язані з ризиками бізнесу і займають вагоме місце в загальній сукупності ризиків.

1. Клейнер Г. Б. Предприятие в нестабильной экономической среде: риски, стратегии, безопасность. К.: Перспектива, 2017. 612 с.

В. В. Сеник,

кандидат технічних наук, доцент,
завідувач кафедри інформатики

(Львівський державний університет внутрішніх справ),

Я. Ф. Кулешник,

кандидат технічних наук, доцент,
доцент кафедри інформатики

(Львівський державний університет внутрішніх справ),

Ю. Ю. Карагодіна,

курсант

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У БІОМЕТРИЧНІЙ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСІБ

На початку розгляду нашого питання хотілося б розглянути як працює інформаційна система розпізнавання обличчя. У першу чергу система повинна знайти обличчя на зображенні і виділити його. Для цього спеціальне програмне забезпечення може використовувати різноманітні алгоритми.

Наприклад, визначення подібності пропорцій і кольору шкіри, виділення контурів на зображенні і порівняння їх з контурами обличчя, виділення симетрії за допомогою нейросіток.

Найефективнішим вважається метод Віола Джонса, який може використовуватися у режимі реального часу. За допомогою нього система розпізнає обличчя навіть при куті 30 градусів.

Метод заснований на принципах Хаара, котрий являє собою набір чорно-білих прямокутних масок. Маски накладаються на різні частини зображення і алгоритм проводить сумування яскравості усіх пікселів фотознімку, що виявилися під частинами чорної і білої маски.

Після цього алгоритм розраховує різницю цих значень. Далі система порівнює отримані результати з накопиченими даними і визначивши обличчя на зображенні, розпочинає його відслідковувати для вибору оптимального ракурсу і якості фотознімку. Для цього застосовуються алгоритми передбачення вектора руху або кореляційні алгоритми. Вибравши найкращі фотознімки, система розпочинає розпізнавання обличчя і його порівняння з відомою вже базою.

Система працює за тим же принципом, що і художник, який малює портрети. Програма знаходить опорні точки на обличчі людини, з яких складаються індивідуальні риси. Як правило таких точок може бути до 100. Найважливішими вимірами для програми розпізнавання обличчя є відстань між очима, довжина носа, ширина ніздрів, висота і форма скул, ширина підборіддя, висота чола тощо. Успішно розпізнати обличчя можливо лише під час зйомки в анфас і при хорошому освітленні, що підходить для охоронних систем на підприємствах і в держустановах.

Для роботи в громадських місцях застосовують 3D-зображення. Декілька синхронізованих камер роблять ряд фотознімків з різних ракурсів, на основі яких формується тривимірна модель об'єкта. Після цього отримані дані порівнюються з тими, що є вже в базі даних і при співпадині параметрів особа ідентифікується.

Поруч з 3D-моделями вчені розвивають і інші напрямки. Сучасні компанії створюють високоточні біометричні системи розпізнавання обличчя, які аналізують текстуру шкіри, пори, лінії та шрами. Сумісне використання різноманітних технологій значно підвищує результати пошуків.

Сьогодні фахівці вчать поєднувати ці можливості з алгоритмами машинного навчання, що дозволяє максимально враховувати дрібні ознаки обличчя.

Так, скажімо, у Китаї ресторатори мережі KFC нещодавно представили свій перший «розумний ресторан», у якому комп'ютери аналізують фотознімки клієнтів і прогнозують, що вони замовлять, залежно від їхнього віку, статі та часу доби.

У США компанія з розвитку медичних технологій Next Gate розробила систему, що ідентифікує пацієнтів за фотознімками і знаходить їхню історію хвороби.

Ізраїльська компанія Faception пропонує скласти «розгорнутий психологічний портрет людини» на основі аналізу 15 особливостей її обличчя, які є невидимими неозброєним оком.

Засновники компанії стверджують, що їхня технологія дозволяє виявляти терористів, педофілів, геніїв, екстравертів чи інтровертів, професійних картярів тощо. При цьому компанія претендує на 80-відсоткову точність складених портретів.

Інші програми, наприклад, Face Search компанії Vigilant Solutions аналізує понад 350 аспектів людського обличчя, які потім звіряє із «хмарною» базою даних, що містить понад 15 мільйонів фотознімків людських обличчів крупним планом.

На даний час урядові органи різних країн дуже цікавляться технологіями розпізнавання обличчя, що пояснюється міркуваннями безпеки й застосування права. Нещодавно з'явилася інформація, що міська рада Нью-Йорка планує встановити камери на всіх мостах і тунелях, щоб розпізнавати тих, хто ними користується. Однак тут треба зазначити, що автоматична перевірка осіб, яка виконується на основі розпізнавання обличчя, є дуже сумнівною з точки зору збереження права людини на приватність.

Таким чином можна констатувати, що найближчим часом сучасні інноваційні біометричні технології розпізнавання обличчя активно впроваджуватимуться у різні напрямки діяльності держав. Україна, особливо її правоохоронні органи, також не повинні стояти осторонь впровадження таких інноваційних досягнень в галузі ідентифікації осіб, особливо у розрізі існуючих зовнішніх загроз.

С. В. Сенік,
науковий співробітник відділу організації наукової роботи,
здобувач кафедри адміністративно-правових дисциплін факультету № 6
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДО ПИТАННЯ СПОСОБІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ

Методи наукових досліджень мають на меті визначити підходи у пізнанні процесів та явищ правової дійсності. Використання наукових методів пізнання має надзвичайно важливе значення, оскільки способи їх набуття мають відповідати істині, бути обґрунтованими і раціональними. Це питання є доволі складним та охоплює значну кількість проблем, а також «вимагає значної наукової ерудиції, понятійно-термінологічної культури, широких узагальнень, дисципліни мислення» [1, с. 5–6]. Тому для дослідження інформаційної діяльності Національної поліції України потрібно правильно визначити методи наукового пізнання, які б надали можливість всебічно з'ясувати її зміст.

Не дивлячись на те, що питанням методології дослідження діяльності Національної поліції присвячено ряд робіт українських науковців, які є, зрештою, важливими у пізнанні даної проблематики, однак, не є вичерпними у зв'язку із вимогами сьогодення. Проведені попередні дослідження різними вченими, звичайно, позбавляють нас необхідності проведення досконального аналізу їхніх наукових робіт, однак дають змогу зосередити увагу на розробці методології дослідження саме інформаційної діяльності Національної поліції України.

Методологічний аспект дослідження інформаційної діяльності Національної поліції, загалом, охоплює використання різних теоретико-пізнавальних знань, тобто знань щодо методів, принципів, шляхів та інших засобів вивчення.

Розглядаючи методи дослідження нашої проблеми, доцільно було б використати категорію «методологічна розкутість». Це словосполучення за термінологією означає одночасне можливе існування кількох підходів до постановки проблеми та вибору методології наукового пізнання, тому евристичні можливості тих чи інших підходів, їх аналіз і осмислення є предметом наукової дискусії [2, с. 7].

Однією із характерних рис нинішньої методології є її комплексність та різноманітність, тому сьогодні для розгляду її проблем значна увага надається процесам у поглядах на науку. Це дає підстави стверджувати, що динаміка правосвідомості, яка визначає методологічну ситуацію у сучасному законодавстві, визначає перехід від моністичної методології до методологічного плюралізму [3].

Загалом у науці розрізняють філософсько-світоглядні, загальнонаукові, спеціально-юридичні методи дослідження [4, с. 17], які у контексті дослідження, яке нами проводиться мають забезпечити виконання таких функцій:

- визначити способи отримання наукових знань, які відобразатимуть динамічні правові процеси та явища;
- направити, передбачити шлях, яким можна досягти мети нашої науково-дослідної роботи;
- забезпечити всебічність отримання інформації щодо діяльності Національної поліції України у сфері обігу інформації з обмеженим доступом, що є процесом вивчення;
 - допомогти введенню нової інформації до фонду теорії юридичної науки;
 - провести уточнення, доповнення, систематизацію термінів і понять у юридичній науці;
- створити систему наукової інформації, що базується на об'єктивних фактах, і логіко-аналітичний інструментарій наукового пізнання.

Оскільки у нашому випадку об'єктом дослідження є організаційно-правові відносини у сфері інформаційної діяльності Національної поліції, а предметом дослідження – діяльність Національної поліції у сфері обігу інформації, то вибір методів дослідження має відповідати цьому об'єкту і предмету.

Таким чином враховуючи вищевикладене, для дослідження організаційно-правового регулювання інформаційної діяльності Національної поліції України можна застосувати:

філософські, світоглядні, а також наукознавчі засади дослідження; різні методологічні принципи та підходи; наукові методи, які застосовуються, наприклад, для вивчення предмета та побудови певних наукових знань, що складають термінологічний апарат дослідження; інші юридичні та наукові знання.

-
1. Державне управління в Україні / за заг. ред. В. Б. Авер'янова. К.: 1999, Вид-во тов. «СОМІ». 266 с.
 2. Дзьобань О. П., Яроцький В. Л. Герменевтичний метод у сучасних цивілістичних дослідженнях: до питання про доцільність застосування. *Інформація і право*. 2017. № 2 (21). С. 5–12.
 3. Кельман М. С. Сучасні методологічні уявлення про розмаїття правової проблематики. URL: <http://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal-paper/2017/jun/4834/kelman1.pdf>
 4. Кельман М. С., Мурашин О. Г.. Загальна теорія держави і права: підручник. К.: Кондор, 2006. – 477 с.

П. П. Сердюк,

доктор юридичних наук, професор,
головний науковий співробітник
відділу науково-методичного забезпечення
організації роботи в органах прокуратури
Науково-дослідного інституту
(Національна академія прокуратури України)

НОРМА ПРЕСТУПНОСТИ КАК ОРИЕНТИР В ОЦЕНКЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ПРАВООХРАНИТЕЛЬНЫХ ОРГАНОВ

Когда речь заходит о вопросе оценки эффективности деятельности правоохранительных органов в сфере противодействия преступности, учитывая современный уровень развития криминологической науки, мы можем говорить об этом только, как о некоей мечте, что воплотится в будущем. От чего же? Потому что для такого вопроса нужно выполнить ряд предварительных условий. Вот эти условия: во-первых, необходимо выявить чистый удельный вес факторов преступности, которые влияют на её динамику, да так, чтобы знать удельный вес влияния правоохранительной системы на состояние преступности. Таких попыток, насколько мне известно, доселе не предпринималось, хотя вопрос всегда казался очевидным. Во-вторых, после того, как определится такой удельный вес влияния, нужно отбросить все случайные погрешности. Но и этого будет недостаточно. Необходимо определиться с тем, когда можно считать показатели преступности приемлемыми или нормальными. С этим у нас в криминологической науке не задалось. Это нужно для того, чтобы не было шараханья из стороны в сторону, дескать, преступность увеличилась по сравнению с прошлым годом, посему работа правоохранительных органов неэффективна. И только лишь после этого, можно говорить эффективно ли действуют правоохранительные органы в этой сфере или нет.

Преступность колеблется в пределах коррелятов, а в более мелких своих осцилляциях зависит от довольно противоречивых в криминологии детерминант. Их однозначная оценка, как таковых, которые имеют вполне самостоятельное значение, не только не подтверждена эмпирически, а что ещё хуже, псевдоэмпирические доказательства толкуют в угоду постулату об особенной природе детерминант преступности. Означенное, отнюдь, не умаляет возможности уголовной статистики отражать действительность по принципу выборки, но когда мы видим такое несоответствие между, например, увеличением народонаселения и уменьшением зарегистрированных преступлений, то причину стоит искать в регистрационных хитросплетениях.

Тут, однако, возникает вопрос, что больше подвержено колебательным процессам: реальное состояние преступности или её регистрация? Поскольку регистрация в большинстве случаев выступает в роли выборки реального состояния преступности, мы должны

заключить, что эти колебания происходят и на уровне реальности преступности, но чем выше или ниже такие колебания без соответствующих изменений в количестве народонаселения, тем выше погрешности в регистрации преступлений.

Неумолимым остаётся вопрос: справедливо ли предположение о том, что регистрация преступности не имеет никакого значения для установления реальной картины, и что данные статистики – это всего-навсего способность регистратора, а равно желание потерпевшего, соответственно, отражать произошедшее и сообщать о нём? Искушение так думать возникает не впервые. Но, что бы это меняло, если бы это было доказано? Как минимум, изменилось бы отношение к статистике преступности, которое сейчас располагается на оси от полного доверия до полного недоверия. Последнее случается куда чаще.

Что представляет собой «норма преступности» или её равновесное состояние, когда соотношение народонаселения и преступности соответствует условной единице? Редкие попытки, притом, связанные с привязкой к экономическим показателям, как мне кажется, не увенчались успехом. Напротив, перспективным направлением в исследованиях этого вопроса является учёт количества народонаселения и его ресурсной базы.

Совершенно ясно, что увеличение количества народонаселения увеличит количество преступников и их жертв, но вот выявить точку равновесия – задача сложная. Одно не вызывает сомнения, что экспоненциальное увеличение количества преступлений на фоне линейного увеличения народонаселения, однозначно свидетельствует о катастрофе, то есть о выходе системы из равновесного состояния в неравновесное состояние. Предсказание этой точки равновесия и составляет основную задачу выяснения нормы преступности (рис. 1). Но её определение совершенно невозможно, если не учитывать то, как влияет на ситуацию количество народонаселения, и его динамика.

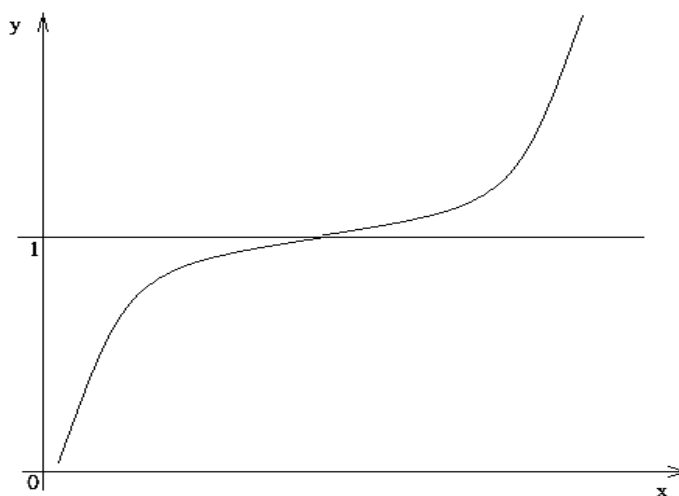


Рис. 1. Точка равновесия или «норма преступности»

Количество народонаселения региона влияет на большую вероятность совершения в нём большего числа преступлений, в сравнении с малонаселённым регионом, но развивается эта закономерность не в контексте причины и следствия, а в системе условия и состояния. Количество народонаселения создаёт математический фон вероятности. Количество населения не является причиной преступности в регионе. Оно задаёт рамки развития вероятностей, что означает не только большее количество возможных социальных контактов, но и большую конкуренцию за конечные ресурсы, за желанный социальный статус, и создаёт больше разнообразия в возможных вариантах решения проблем, связанных с физиологическими и социальными потребностями.

Существует мнение, что процесс нарастания преступности подчиняется закону, который выражается в виде *гиперболического тангенса*: $e^{t-c} - e^{-(t-c)}$, где Π – количество зарегистрированных преступлений, a, b – постоянные величины, единицы, c – единица времени, t – текущее время [1, с. 32–33, 145–146]. Понятное стремление исследователя

подчинить ось x – времени, чтобы рассматривать вопрос под углом зрения экстраполяции. Решение исследователя тут ожидаемо, поскольку нужно оценивать колебания во времени. Но вздорно подчинение времени этому гиперболическому тангенсу. В теле формулы должно быть нечто другое, нежели время t , c . А e – тут константа, равная 2,718, которая вычислена математиками для всех гиперболических функций. Удачен ли в этом случае выбор гиперболы, ведь она подчинена экспоненте? Думаю, да, ведь гиперболический тангенс показывает верхний, и нижний пределы колебаний, за которые показатели преступности никак не могут переступить. Противятся этому естественные условия системы. Но, что это за ограничители? Исследователь не указывает. В виду этого, его теория не получила важного элемента, с которым следует связывать колебания преступности. Этим ограничивающим элементом, как мне видится, является количество народонаселения. Соответственно, преступность не может подняться выше некой отметки, условно, равной 1. И не может опуститься ниже отметки – (минус) 1. В первом случае, это будет математически ожидаемое число деликтов, а вот с нижним пределом проблема. Этот показатель определить пока что не представляется возможным. Но вряд ли он будет соответствовать одному преступлению. Проблема очевидна ещё и в том, что -1 в понимании исследователя, должна означать уменьшение зарегистрированной преступности по сравнению с предыдущим годом, но это вряд ли корректно, поскольку тут разбег данных происходит от нуля, а показатель текущего года вряд ли можно считать этим нулем, ведь он, одновременно, и 1 или -1 по сравнению с предыдущим годом (рис. 2).

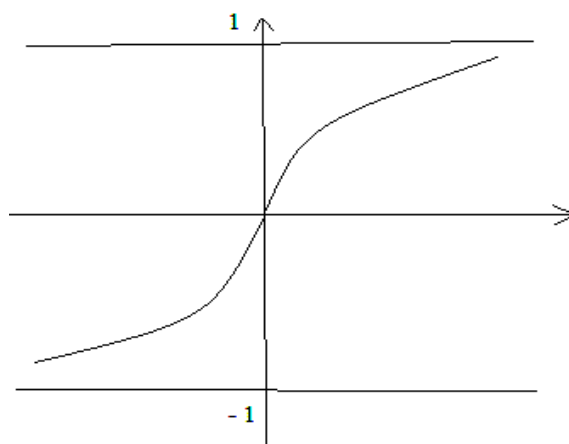


Рис. 2. Гиперболический тангенс

Закон гиперболического тангенса будет означать то, что с приближением к математически ожидаемому максимуму деликтов или преступлений, интенсивность преступлений должна замедляться, а достигнув этого предела, преступность дальше не сможет расти. И наоборот, чем дальше количество совершённых преступлений от математически ожидаемого предела, тем интенсивность будет больше нарастать. Можно быть уверенным, что вместо игр со временем, в формулу гиперболического тангенса нужно было добавить показатели народонаселения. И вот ещё что. Вряд ли разумно умножать единицу, обозначенную, как a , на гиперболический тангенс, а затем его суммировать с единицей, обозначенной, как b . Разумным во всём этом следует полагать то, что население планеты тоже увеличивается по гиперболе, и по подсчётам будет увеличиваться, как минимум до 2020 г. Это ещё один довод в пользу того, что в формулу гиперболического тангенса нужно было вводить не время, а население.

Исходя из того, что нам сегодня может предоставить методическая составляющая криминологии, оценивать эффективность деятельности правоохранительных органов в отношении преступности нельзя, основываясь лишь на данных о состоянии и динамике преступности, поскольку для этого нужно иметь обоснованные представления или методику выявления «нормы преступности» в текущей обстановке, а не ориентироваться на увеличение или уменьшение по сравнению с реперной точкой отсчёта. Как в медицине, для человека,

в зависимости от его пола и возраста, роста, определена норма веса его тела. Так и для состояния преступности необходимо вычислить эту норму. Такой нормой преступности должно быть математически ожидаемое число преступлений с учётом дисперсии на соответствующей территории, включающее влияние количества народонаселения, методика вычисления которого представлена в моих работах. Но и этого будет недостаточно, поскольку необходима также методика выявления удельного веса влияния факторов преступности, и удельного веса влияния противодействующих преступности факторов, одним из которых является деятельность правоохранительных органов.

1. Киселёв С. Л. Теоретические основы гелиогеофизического прогнозирования преступности и чрезвычайных ситуаций: дисс. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.08 / Всероссийский научно-исследовательский институт МВД Российской Федерации. М., 2000. 329 с.

І. Р. Серкевич,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри кримінально-правових дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПОНЯТТЯ ПОСАДОВОЇ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД

Регламентація кримінальної відповідальності посадових осіб за злочини, скоєні з використанням свого посадового становища, актуальна не тільки для України, а й для більшості зарубіжних країн.

Наприклад, у кримінальному законодавстві Франції проблемі боротьби зі злочинами посадових осіб приділено значну увагу. Кримінальний кодекс Франції, що прийнятий 1992 року і набув чинності 1994-го, складається з чотирьох книг. У книзі 4 «Злочини і проступки проти нації, держави і громадського спокою», у розділі 3 «Зазіхання на здійснення державної влади», міститься спеціальна глава 2 «Про зазіхання на державне управління, скоєні публічними посадовими особами» [1, с. 163].

Проте, багато питань, що стосуються визначення правового статусу спеціального суб'єкта посадових злочинів і його законодавчого закріплення в зарубіжному кримінальному праві, вирішено не завжди послідовно. До того ж зростання рівня злочинності, особливо корупції, серед державних службовців багатьох країн змушує їхні законодавчі органи шукати шляхи підвищення ефективності кримінально-правових засобів боротьби з такими злочинами.

У КК Франції немає загального визначення державної посадової особи. У статтях відповідної глави в ролі суб'єкта злочинів згадано різні категорії осіб, а саме: 1) представник державної влади; 2) особа, яка виконує завдання органів державного апарату; 3) особа, обрана громадським мандатом; 4) публічна посадова особа; 5) представник або службовець державної установи; 6) працівник економічного суспільства змішаного типу, у якому держава або державна організація володіє понад 50% капіталу; 7) працівник націоналізованого підприємства; 8) керуючий або службовець державного підприємства; 9) службовець органів місцевого самоврядування; 10) державний бухгалтер та ін. [2, с. 44].

Суб'єктом посадових злочинів у КК ФРН виступають посадові особи, а також «особи, спеціально уповноважені на виконання публічних обов'язків». У § 11 його загальної частини посадову особу визначено через державно-правові відносини за посадою або виконання завдань державного управління в органі влади чи іншій установі або ж за їх дорученням. Спеціально уповноваженим на виконання публічних обов'язків вважається той, хто, не будучи посадовою особою, у суспільстві або іншому об'єднанні, на підприємстві або фірмі, які виконують завдання державного управління за орган влади або інший заклад, – зайнятий або виконує для них якусь роботу і на основі закону формально зобов'язаний сумлінно виконувати свої обов'язки [3, с. 14].

У Кримінальному кодексі Італії посадова особа визначається як особа, яка виконує законодавчі, судові або адміністративні державні функції. Під державною розуміється функція, яка регламентована нормами публічного права і постановами влади, характеризується формуванням і вираженням волі публічної адміністрації і пов'язана з владними та завіреними повноваженнями. Окрім посадових осіб, суб'єктами службових злочинів виступають особи, які виконують службу суспільної необхідності (приватні особи, які займаються адвокатською діяльністю або діяльністю у сфері санітарії, мають будь-яку іншу професію, що вимагає спеціального дозволу держави).

КК Італії містить такі види посадових злочинів: привласнення, хабарництво, підкуп, підбурювання до вчинення підкупу, зловживання службовим становищем, використання винаходів і відкриттів, які стали відомими по службі, використання службової таємниці, підбурювання до нехтування і знуцання над установами, законами і нормативними актами влади, відмова від виконання службових обов'язків тощо [4, с. 79].

У Кримінальному кодексі Іспанії відповідальність посадових осіб передбачена в підрозділі 1 «Про посадові злочини державних службовців та інших» розділу XIX «Злочини проти державної влади». У цьому розділі спеціальним суб'єктом злочину нарівні з посадовою особою виступає і державний службовець. Так, у ст. 404 КК Іспанії зазначено, що посадова особа або державний службовець за ухвалення несправедливого рішення в адміністративній справі піддаються кримінальному покаранню [5, с. 126].

У кримінальному праві Швейцарії немає законодавчого визначення поняття посадової особи. У ролі суб'єктів службових злочинів вказано чиновників, членів виборного органу, осіб, які покликані здійснювати судову владу, третейських суддів, офіційно призначених експертів, письмових та усних перекладачів, осіб, які мають право публічно засвідчувати документи, лікарів, зокрема стоматологів, ветеринарів, акушерів, духівників, адвокатів, захисників, нотаріусів, ревізорів, аптекарів, чиновників поштових і телекомунікаційних служб [6, с. 48].

Вказані особи виступають суб'єктами злочинів, передбачених у статтях розділу 18 «Злочинні діяння проти службових і професійних обов'язків» Кримінального кодексу Швейцарії. У цьому розділі передбачено такі види посадових злочинів: зловживання службовим становищем (ст. 312), неправомірне стягнення зборів (ст. 313), неправильне виконання службових обов'язків (ст. 314), одержання хабара (ст. 315), прийняття подарунків (ст. 316), підробка документів за посадою (ст. 317), помилкове лікарське свідоцтво (ст. 318), допущення втечі (ст. 319), порушення службової таємниці (ст. 320–321), порушення обов'язку надавати довідки засобом масової інформації (ст. 322) [7, с. 102].

Немає визначення посадової особи і у Зводі законів США. Суб'єктами посадових злочинів тут виступають: а) публічні посадові особи, до яких відносяться члени Конгресу США, члени постійних комісій, службовці, наймані працівники або особи, що діють від імені Сполучених Штатів, департаментів, представництв, органів виконавчої влади, наділені офіційними функціями або на підставі повноважень, а також присяжні; б) особи, обрані для виконання обов'язків державної посадової особи, відібрані як кандидати чи призначені, якщо вони повідомлені офіційно про майбутній відбір або призначення; в) спеціальні урядові службовці (чиновники або службовці федеральних законодавчого або виконавчого органів, будь-якого незалежного органу США, які працюють за винагороду або без неї не менше як 130 днів у році) [8, с. 62].

У кримінальному кодексі штату Нью-Йорк посадові злочини наведено в розділі «Злочини проти публічного управління». У цьому розділі передбачена відповідальність посадових осіб за неправомірну дію, під якою розуміють протиправну поведінку державного (муніципального) службовця з наміром отримати вигоду, або позбавити інших вигоди, або завдати шкоди іншим, використовуючи свої посадові обов'язки і здійснюючи незаконні дії при виконанні цих обов'язків. Передбачена відповідальність і за ухилення від виконання з таким же наміром обов'язків, прямо покладених на публічну посадову особу згідно із законом або очевидно властивих його посаді.

Отже, порівняльно-правове дослідження засвідчує, що проблема законодавчого закріплення поняття посадової особи в різних країнах вирішується неоднозначно, а іноді й суперечливо. Для вдосконалення чинного кримінального законодавства України, на наше

переконання, важливо врахувати позитивний досвід розвинених країн. Це стосується, зокрема, побудови санкцій кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за злочини, вчинені посадовими особами з використанням свого службового становища. Наприклад, зважаючи на специфіку суспільно небезпечної поведінки посадових осіб, у санкціях відповідних кримінально-правових норм передбачити як основне і додаткове покарання позбавлення права обіймати певні посади або займатися службовою діяльністю в системі державного і муніципального управління.

Окрім того, враховуючи позитивний зарубіжний досвід правової регламентації цього виду покарання за посадові злочини (наприклад, у КК Іспанії), варто істотно збільшити його максимальні терміни, а за тяжкі й особливо тяжкі злочини передбачити в КК України новий вид цього покарання – довічне позбавлення права обіймати певні посади чи займатися певною діяльністю, внівши його і в систему покарань, передбачену в Загальній частині КК України.

1. Новый Уголовный кодекс Франции / науч. ред. Н. Ф. Кузнецов, Э. Ф. Побегайло. М., 1993.
2. Ответственность за должностные преступления в зарубежных странах / Ф. М. Решетников, М. А. Игнатова, А. А. Меньших, Т. В. Апарова; отв. ред. Ф. М. Решетников. –М.: Юрид. лит., 1994.
3. Уголовный кодекс ФРГ / науч. ред. Н. Ф. Кузнецова и Ф. М. Решетникова. М., 1996.
4. Уголовный кодекс Италии / науч. ред. А. И. Коробеева. СПб.: Юрид. центр Пресс, 2003.
5. Уголовный кодекс Испании / под ред. Н. Ф. Кузнецовой и Ф. М. Решетникова. М., 1998.
6. Конституційне право зарубіжних країн: навч. посібник / М. С. Горшенюва, К. О. Закоморна, В. О. Ріяка та ін.; за заг. ред. В. О. Ріяки. 2-ге вид., допов. і переробл. К.: Юрінком Інтер, 2006.
7. Уголовный кодекс Швейцарии / науч. ред. Н. Ф. Кузнецова. М., 2000.
8. Ответственность за должностные преступления в зарубежных странах / Ф. М. Решетников, М. А. Игнатова, А. А. Меньших, Т. В. Апарова; отв. ред. Ф. М. Решетников. М.: Юрид. лит., 1994.

Р. І. Сибірна,

доктор біологічних наук, професор,
професор кафедри психології діяльності в особливих умовах
(Львівський державний університет внутрішніх справ),

А. В. Сибірний,

кандидат біологічних наук, доцент,
доцент кафедри загальної гігієни з екологією
(Львівський національний медичний університет ім. Данила Галицького),

О. В. Хомів,

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри економіки та економічної безпеки
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДЕКЛАСОВАНИХ ОСІБ У ПРОФІЛАКТИЦІ ЗЛОЧИННОСТІ

На даний час зростання чисельності декласованих осіб, включаючи люмпен-пролетаріат, сприяє економічній кризі, масовому безробіттю, зубожінню нижчих верств населення. Зазвичай до декласованих елементів відносять бездомних та безпритульних осіб, представників секс-послуг та тих, хто є або був пов'язаний із злочинністю. Звичайні заняття декласованих осіб – злодійство, дрібна спекуляція, шахрайство, бродяжництво, проституція, іноді короткочасна робота за наймом. Нерідко вони залучаються в злочинні організації (злодійські групи, банди тощо).

Поняття «бездомність» означає соціальне становище людини, зумовлене відсутністю в неї житлового приміщення (будинку, квартири, кімнати тощо), яке б вона могла використовувати для проживання/перебування і в якому могла б бути зареєстрованою [4; 5].

Тривожною тенденцією в даний час є активне зростання чисельності бездомних та безпритульних громадян, в тому числі і дітей, які займаються бродяжництвом. Проблема бездомних громадян та безпритульних дітей в Україні деформує соціальне середовище,

руйнує фізичне, психічне та духовне здоров'я людей, знижує їх життєву, громадську та творчу активність, погіршує моральний стан, створює соціальну напругу в суспільстві.

Більшість громадян, схильних до бродяжництва, ведуть протиправний, здебільшого злочинний спосіб життя. Серед них і ті, які були раніше засуджені, хворі на різні інфекційні захворювання (СНІД, туберкульоз, гепатит тощо), зловживають наркотичними засобами, хронічні алкоголіки.

З метою поліпшення соціального захисту бездомних громадян та безпритульних дітей був прийнятий Закон України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей».

Зазначений Закон визначає загальні засади соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей, забезпечує правове регулювання відносин у суспільстві, яке спрямоване на реалізацію бездомними громадянами і безпритульними дітьми прав і свобод, передбачених Конституцією України та чинним законодавством, створює умови для діяльності громадських та благодійних організацій, що працюють у сфері соціального захисту населення.

Норми міжнародного права та правила, встановлені міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України застосовуються при вирішенні питань щодо соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей. Основними принципами, на яких ґрунтується соціальний захист бездомних громадян і безпритульних дітей, є принципи законності, демократизму, рівності громадян, поваги до особистості, визнання честі та гідності, забезпечення основних прав і свобод людини.

Згідно закону України «Про основи соціального захисту бездомних громадян і безпритульних дітей», облік бездомних громадян здійснюється за їх переважним місцезнаходженням на підставі особистого звернення або їх виявлення відповідними спеціалізованими службами, що створюються органами місцевого самоврядування та місцевими органами виконавчої влади. Структура і режим роботи закладів обліку бездомних громадян повинні забезпечувати доступність обліку для бездомних громадян. Діяльність таких закладів регулюється положенням, затвердженим Кабінетом Міністрів України.

Законом України «Про забезпечення організаційно-правових умов соціального захисту дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування» визначено коло громадян, яким надаються житлові приміщення позачергово. А саме, дітям-сиротам та дітям, позбавленим батьківського піклування, а також повнолітнім особам з числа дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, які не мали житлових приміщень або втратили житло до свого влаштування в заклади для дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування, у прийомні сім'ї, дитячі будинки сімейного типу, передачі під опіку, піклування тощо.

Держава також охороняє і захищає права та інтереси дітей при вчиненні правочинів щодо нерухомого майна. Згідно із чинним законодавством, неприпустиме зменшення або обмеження прав і охоронюваних законом інтересів дітей при вчиненні будь-яких правочинів стосовно житлових приміщень.

Щодо надання соціальних послуг бездомним та безпритульним громадянам, то за їх переважним місцезнаходженням відповідними закладами шляхом здійснення соціального патрулювання надаються соціальні послуги, передбачені Законом України «Про соціальні послуги». Такі послуги можуть надаватись як на платній, так і на безоплатній основі.

Разом з цим, на допомогу бездомним громадянам і безпритульним дітям, на їх підтримку та реінтеграцію створюються заклади соціального захисту для бездомних громадян, діяльність яких спрямована на поступове повернення особи до самостійного повноцінного життя шляхом надання їй комплексу послуг (соціальних, психологічних, юридичних, медичних тощо) з урахуванням індивідуальних потреб. Такими закладами соціального захисту для бездомних громадян є будинок нічного перебування, центр соціально-психологічної реабілітації, соціальний готель.

Заклади соціального захисту для бездомних громадян створюються місцевими органами виконавчої влади та органами місцевого самоврядування, об'єднаннями громадян, підприємствами, установами, організаціями незалежно від форм власності відповідно до потреб регіону.

Зкладами соціального захисту для безпритульних дітей є:

– притулок для неповнолітніх служби у справах неповнолітніх заклад соціального захисту, створений для тимчасового перебування в ньому неповнолітнім віком від 3 до 18 років;

– центр соціально-психологічної реабілітації дітей служби у справах дітей.

Крім того, необхідно відмітити, що фінансування заходів, спрямованих на соціальний захист бездомних громадян і безпритульних дітей здійснюється за рахунок коштів державного та місцевих бюджетів. Додаткове фінансування – за рахунок залучення коштів об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій, благодійних організацій та фізичних осіб [1, 2].

За даними регіональних управлінь праці та соціального захисту населення в Україні станом на 01.01.2017 функціонувало 165 суб'єктів, що надають соціальні послуги бездомним особам та особам, звільненим з місць позбавлення волі.

Відповідну роботу проводили комунальні центри (відділення, служби) обліку бездомних осіб у Полтавській, Донецькій, Запорізькій, Одеській, Харківській областях, відділення нічного перебування у Донецькій області, центр реінтеграції бездомних осіб у Харківській області, відділення соціального готелю у Полтавській області.

Для бездомних осіб в Україні функціонує: 67 центрів (відділень, секторів, служб) обліку бездомних осіб, 28 будинків (відділення) нічного перебування, 27 центрів (відділень) реінтеграції бездомних осіб, 4 соціальних готелі.

Аналізуючи роботу з безпритульними особами, які звільнилися з місць позбавлення волі у Львівській області встановлено, що існують три великі організації, які проводять свою діяльність у галузі соціального захисту безпритульних людей, а саме: Центр обліку та нічного перебування бездомних громадян, ЛМГО «Спільнота взаємодопомоги «Оселя», яка має осередок у Винниках, та МГО «Народна допомога – Львів», яка займається вуличною роботою та соціальним готелем для жінок. Вони проводять регулярні зустрічі для обміну інформацією, соціологічних досліджень проблеми бездомності та спільних заходів у зимовий період.

У таких організаціях діяльність за напрямком «Робота з бездомними» передбачає надання соціальної підтримки, консультаційних та інформаційних послуг, проведення заходів спрямованих на розвиток гуманістичного та демократичного суспільства, щодо проблем бездомних та безпритульних громадян, а також профілактику злочинності. Деякі центри здійснюють заходи соціального патрулювання, надають соціально-побутові послуги бездомним людям, забезпечують соціальний супровід у медичні заклади (лікарні, МСЕК), відділення паспортної роботи, органи соціального захисту населення, влаштування у будинки-інтернати та геріатричні пансіонати [2].

Для осіб, звільнених з місць позбавлення волі в Україні функціонують комунальні центри (відділення) соціальної адаптації осіб, звільнених з місць позбавлення волі, недержавні організації, що надають послуги особам, звільненим з місць позбавлення волі, комунальні спеціальні будинки-інтернати для осіб, звільнених з місць позбавлення волі.

За останній час за даними регіональних управлінь праці та соціального захисту населення центрами обліку бездомних виявлено майже 11,4 тис. осіб. Закладами, що надають тимчасовий притулок для зазначених категорій населення, обслуговується більше 8,5 тис. осіб, серед яких біля 1 тис. осіб похилого віку, понад 400 осіб з числа інвалідів, близько 100 громадян з дітьми [3].

Таким чином, соціальний захист декласованих осіб є важливим чинником профілактики злочинності в Україні. З огляду на це, необхідно більше уваги приділяти правовим аспектам соціальної роботи з цією групою населення та створювати умови для успішної діяльності громадських та благодійних організацій.

1. Ананко С. В. Соціальний захист бездомних громадян та безпритульних дітей. *Офіційний сайт Міністерства юстиції України*. URL: https://minjust.gov.ua/m/str_7818.

2. Допомога бездомним. *Просто неба*: електрон. вид. 2017. № 11. URL: <http://www.scribd.com/doc/49150494>.

3. Prystrom J., Horbovy A. Human capital as a determinant of socio-economic condition: електрон. вид. 2016. URL: <http://dspace.msu.edu.ua:8080/bitstream/123456789/1230/1/Monograf%20Human%20capital%20....pdf>

4. Элементы Деклассированные. Социологический словарь. URL: <http://www.enc-dic.com/sociology/JElementy-Deklassirovannye-10451.html>(дата звернення: 29.09.2018).

5. Энциклопедический словарь «Слово о человеке». URL: <http://www.slovochel.ru/deklassirovannii.htm>

В. М. Синенький,
кандидат історичних наук,
доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ПФПНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ, ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНИХ ДІЯНЬ

На початку 90-х років минулого століття в умовах складної економічної ситуації, високого рівня безробіття та правової недосконалості захисту громадян Україну спіткала низка проблем пов'язаних із торгівлею людьми. Суб'єкти які почали організовувати кримінальний бізнес-обманним шляхом, пропонуючи хороші заробітні плати запрошують українських громадян працювати за кордоном, де вони зазнають жорсткої експлуатації, заробляючи великі гроші для організаторів цього бізнесу. Експорт «живого товару» здійснюється в Росію, Туреччину Італію, Іспанію, Німеччину, колишню Югославію, Угорщину, Грецію, Чехію, Арабські Емірати, Ізраїль, США та інші країни. Чоловіків експлуатують як будівельників, шахтарів; жінок – як домогосподарок, швачок, мийниць посуду. Крім звичайної експлуатації, жінки наражаються на такий її різновид, як сексуальна експлуатація, яка приносить найбільші прибутки у сфері торгівлі людьми. Для торгівлі людьми не існує державних кордонів, немає різниці між розвинутими державами і державами, що розвиваються. Вона легко адаптується як до бідності, так і до розкоші, є актуальною майже для всіх народів [7, с. 34].

У ці роки з подібними процесами Україна зіткнулася вперше, тому ще невідпрацьовані ефективні засоби протидії їм, не вистачає об'єктивних оцінок та аналізу кількісних і якісних характеристик цих процесів. Боротьба з цим злочином вимагає об'єднання зусиль міжнародної спільноти та громадськості кожної країни. Незважаючи на значимість цієї проблеми і великий суспільний інтерес до неї, єдине визначення суті торгівлі людьми з'явилося фактично у 2000 р. у Протоколі по попередженню та припиненню торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, та покаранні за неї, який доповнює Конвенцію ООН по боротьбі з транснаціональною організованою злочинністю.

Україна приєдналася до виконання всіх ключових міжнародних актів, зокрема, до Конвенції Ради Європи про заходи щодо протидії торгівлі людьми, Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності, Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії, дотичних конвенцій Міжнародної організації праці та Плану дій ОБСЄ з протидії торгівлі людьми [6, с. 2].

Як і раніше, підходи до визначення торгівлі людьми залишаються дискусійними. Водночас спостерігаються зміни у виборі їх пріоритетності. Так, завдяки активній діяльності Міжнародної організації праці, акценти зміщуються у бік розгляду проблеми через призму негативних наслідків глобалізації, розподілу трудових ресурсів у світовому та регіональному масштабах, у контексті вимушеної трудової міграції та примусової праці. Серед українських вчених такий підхід вперше запроваджений у 2002–2003 рр. дослідницькою групою Міжнародної організації праці. Перспективними результатами його застосування є необхідність змін у сфері зайнятості, створення належних умов роботи, що є дуже актуальним для України [7, с. 34].

Для більшості представників державних органів, перш за все правоохоронних, торгівля людьми розглядається як проблема боротьби зі злочинністю. Стратегія протидії їй складається в цьому випадку в застосуванні кримінального покарання, розвитку міжнародної координації дій поліції та інших заходів, що дають можливість більш ефективно переслідувати злочинців. Така стратегія є продуктивною в контексті формування комплексних заходів протидії, увага в ній має акцентуватися на транснаціональному характері злочинів у цій сфері, формуванні відповідних міждержавних угод та організаційних зусиль по боротьбі із торгівлею людьми, без чого ефективна протидія не може здійснюватися [7, с. 35].

Все більш негативно фахівці оцінюють намагання ототожнити торгівлю людьми з нелегальною міграцією, хоча саме в рамках цього підходу формуються найбільш «прості» засоби протидії – строгі візові режими на кордонах, криміналізація нелегальної міграції. Україна на собі відчуває негативні наслідки застосування такого підходу з боку країн Європейського Співтовариства, які створюють нову «залізну завісу», відокремлюючись відтак званих «третіх» держав.

Торгівля живим товаром як асоціальне, кримінальне явище має особливість пристосовуватися до нових умов життя, міняти свої форми і методи залежно від економічної і соціальної ситуації у кожній конкретній країні і усвіті взагалі. Тому з часом в торгівлі людьми з'являються нові тенденції. Під час опитування, яке проводило Міністерство у справах сім'ї, молоді та спорту, усі опитані експерти одностайно відмічали наявність еволюції в ситуації з торгівлею людьми в Україні, зростання масштабів проблеми. «Певна еволюція відбувається, зокрема змінюються методи та підходи злочинних угруповань, методи вербування, групи ризику. Коли почалася широка інформаційна кампанія, почали вербувати людей з невеликих міст, де рівень інформованості набагато нижчий» [7, 35].

Торгівля людьми – третій по прибутковості після торгівлі зброєю та наркотиками вид злочинної діяльності. За оцінками ООН, виключно на торгівлі людьми організовані злочинні угруповання заробляють 3,5 млрд. доларів щороку.

Незважаючи на те, що держави вживають заходів для попередження та запобігання цьому явищу, воно продовжує катастрофічно поширюватися в нашому суспільстві. Особливо загрозливою стає ситуація у сфері торгівлі дітьми та жінками.

Нерівномірність соціально-економічного розвитку окремих регіонів світу привела до того, що (в контексті торгівлі людьми) всі країни можна поділити на дві групи: країни-реципієнти і країни-донори «живого товару». Окрім цього, можна виділити і країни-транзити. Україна сьогодні є країною-донором і країною-транзитом. Особливо загрозливою в нашій країні стає ситуація з торгівлею жінками та дітьми, які потрапляють в тенета работоргівців. Незважаючи на всі заходи правового характеру ситуація продовжує погіршуватись.

Приєднання України до ряду міжнародних договорів, спрямованих на протидію торгівлі людьми, та прийняття у 2011 році Закону України «Про протидію торгівлі людьми» і ряду нормативно-правових актів стали важливими кроками у подоланні зазначеного явища та створенні системи надання допомоги особам, які постраждали від торгівлі людьми.

Відповідно до зазначених міжнародних документів, директив та Стратегії ЄС із викорінення торгівлі людьми на 2012–2016 роки необхідно також забезпечити скоординоване міжсекторальне співробітництво та реалізацію державами послідовної політики у сфері протидії торгівлі людьми.

Недоліком реалізації державної політики у сфері протидії торгівлі людьми є недостатній рівень ресурсного забезпечення для проведення розслідувань і захисту осіб, які постраждали від торгівлі людьми. Крім того, національний механізм взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми, у багатьох регіонах функціонує недостатньо ефективно.

1. Про протидію торгівлі людьми: Закон України від 20 вересня 2011 р. № 3739-VI.
2. Про трансплантацію органів та інших анатомічних матеріалів людини: Закон України від 16 липня 1999 р. № 1007-XIV.
3. Про порядок виїзду з України і в'їзду в Україну громадян України: Закон України від 21 січня 1994 р. № 3857-XII.
4. Про затвердження Порядку взаємодії суб'єктів, які здійснюють заходи у сфері протидії торгівлі людьми: Постанова Кабінету Міністрів України від 22 серпня 2012 р. № 783.
5. Про затвердження Порядку продовження строку перебування та продовження або скорочення строку тимчасового перебування іноземців та осіб без громадянства на території України: Постанова Кабінету Міністрів України від 15 лютого 2012 р. № 150.
6. Про схвалення Концепції Державної соціальної програми протидії торгівлі людьми на період до 2020 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 07 жовтня 2015 р. № 1053-р.
7. Левченко К. Б. Торговля людьми як проблема сучасності (соціально-правовий аналіз новітніх тенденцій). *Український соціум*. 2004. № 2 (4). С. 34–39.
8. Кушнір О. В. Торговля людьми та тероризм: міжнародне співробітництво у сфері протидії. URL: <http://goal-int.org/torgivlya-lyudmi-ta-terorizm-mizhнародne-spirovitnictvo>

**ЩОДО НАЯВНОСТІ ПРАВОВИХ ПІДСТАВ
СКЛАДАННЯ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ
ПРОТОКОЛУ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ
ЗА НЕДОТРИМАННЯ ВИМОГ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ
БЕЗ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ВІД НАЗК**

Відповідно до вимог ч. 1 ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції», корупційне правопорушення – діяння, що містить ознаки корупції, вчинене особою, зазначеною у частині першій статті 3 цього Закону, за яке законом встановлено кримінальну, дисциплінарну та/або цивільно-правову відповідальність [1].

Так, правопорушення, пов'язане з порушенням фінансового контролю, передбачає декілька видів адміністративних правопорушень. Зокрема, найпоширенішими є: несвоєчасне подання без поважних причин декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування (ч. 1 ст. 172-6) та неповідомлення або несвоєчасне повідомлення про суттєві зміни у майновому стані (ч. 2 ст. 172-6) [2].

Норма статті 45 Закону України «Про запобігання корупції» передбачає, що особи, зазначені у пункті 1, підпунктах «а» і «в» пункту 2, пункті 5 частини першої статті 3 цього Закону, зобов'язані щорічно до 1 квітня подавати шляхом заповнення на офіційному веб-сайті Національного агентства з питань запобігання корупції (далі – НАЗК) декларацію особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, за минулий рік за формою, що визначається НАЗК [1].

Відповідно до вимог ч. 2 ст. 52 цього ж закону, у разі суттєвої зміни у майновому стані суб'єкта декларування, а саме отримання ним доходу, придбання майна на суму, яка перевищує 50 розмірів прожиткового мінімуму, встановлених для працездатних осіб на 1 січня відповідного року, зазначений суб'єкт у десятиденний строк з моменту отримання доходу або придбання майна зобов'язаний письмово повідомити про це НАЗК. Зазначена інформація вноситься до Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та оприлюднюється на офіційному веб-сайті НАЗК [1].

Притягнення винних осіб за вчинення вищевказаного правопорушення здійснюється на підставі постанови суду, яка приймається по результатам розгляду адміністративної справи за нормами КУпАП [2]. Відповідно до ч. 1 ст. 4 Закону України «Про запобігання корупції» – НАЗК є центральним органом виконавчої влади зі спеціальним статусом, який забезпечує формування та реалізує державну антикорупційну політику. Згідно з п. 8 ч. 1 ст. 11 зазначеного Закону до повноважень НАЗК належить, зокрема, здійснення в порядку, визначеному цим Законом, контролю та перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

На підставі рішення НАЗК від 14 серпня 2016 року № 1 «Про початок діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції» [3] розпочало свою діяльність Національне агентство, до повноважень якого згідно з п. 8 ч. 1 Закону України «Про запобігання корупції» належить здійснення в порядку, визначеному цим Законом, контролю та перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зберігання та оприлюднення таких декларацій, проведення моніторингу способу життя осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [1].

Рішенням НАЗК «Про затвердження Порядку проведення контролю та повної перевірки декларації особи уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого

самоврядування» № 56 від 10.02.2017 р. визначається механізм проведення НАЗК контролю та повної перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування [4].

Контроль щодо декларацій НАЗК здійснює відповідно до п.5 розд.1 зазначеного Порядку через працівників структурного підрозділу його апарату, діяльність яких пов'язана зі здійсненням такої функції, та автоматично засобами програмного забезпечення Єдиного державного реєстру декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Правоохоронні органи, в тому числі органи Національної поліції, мають право у разі отримання інформації про вчинення корупційного правопорушення або самостійного виявлення корупційного правопорушення, звернутися із відповідною інформацією до НАЗК.

Відповідно до п. 5 розділу 2 Порядку, якщо за результатами контролю встановлено, що суб'єкт декларування несвоєчасно подав декларацію, НАЗК направляє такому суб'єкту лист з проханням надати пояснення щодо причин несвоєчасного подання декларації. За наявності ознак адміністративного правопорушення уповноважена особа НАЗК складає протокол про адміністративне правопорушення у встановленому законодавством порядку, який за рішенням НАЗК направляється до суду [4].

Відповідно до п. 12, 12-1, ч. 1 ст. 12 Закону «Про запобігання корупції», НАЗК наділено правом ініціювати проведення службового розслідування, вжиття заходів щодо притягнення до відповідальності осіб, винних у вчиненні корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень, надсилати до інших спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції матеріали, що свідчать про факти таких порушень, а також складати протоколи про адміністративні правопорушення, віднесені законом до компетенції національного агентства, застосовувати передбачені законом заходи забезпечення провадження у справах про адміністративні правопорушення.

Таким чином, з огляду на наведене, здійснення контролю та перевірки декларацій осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, зокрема щодо достовірності й повноти відомостей, зазначених суб'єктом декларування у декларації, належить до виключної компетенції Національного агентства з питань запобігання корупції.

Крім того, з урахуванням поняття «суб'єкт декларування», зазначеним в ч. 2 ст. 52 проаналізованого закону, вказаний Порядок визначає суб'єктів, що наділені правом перевірки змін у майновому стані суб'єктів декларування, а також порядок перевірки та дій у разі встановлення факту неподання або несвоєчасного подання відповідних змін суб'єктом декларування [1].

Відповідно до Положення про Департамент захисту економіки Національної поліції України, затвердженого наказом Національної поліції України від 07.11.2015 р. № 81 (Розділ IV), Департамент захисту економіки Національної поліції України уповноважений складати адміністративні протоколи про виявлені факти порушення антикорупційного законодавства та направляти їх до судових органів у встановленому законодавством порядку [5]. Однак, зазначеним Положенням та іншими нормативними актами України Департамент захисту економіки Національної поліції України не наділений повноваженнями щодо проведення перевірок направлених на виявлення фактів порушення антикорупційного законодавства.

Отже, Департамент захисту економіки Національної поліції України, не відноситься до суб'єктів, які наділені правом перевірки як декларацій, так і повідомлень про суттєві зміни у майновому стані суб'єктів декларування. Такими повноваженнями наділені виключно працівники структурного підрозділу апарату НАЗК, діяльність яких пов'язана зі здійсненням такої функції. В той же час, усі обов'язкові дії по проведенню перевірки, у тому числі після встановлення, що суб'єкт декларування несвоєчасно подав декларацію, чи не повідомив про суттєві зміни в майновому стані, уповноважені здійснювати виключно працівники НАЗК. А органи ДЗЕ НП України наділені повноваженнями лише на складання протоколів за ст. 172-6 КУпАП на підставі документів отриманих від НАЗК. А складений органами ДЗЕ НП України протокол про адміністративне правопорушення, пов'язане з корупцією, без отримання від НАЗК інформації про корупційне правопорушення передбачене ст. 172-6 КУпАП, не відповідає вимогам закону та не може бути покладений в основу судового

рішення про притягнення особи до адміністративної відповідальності за корупційне правопорушення.

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14.10.2014 р. № 1700. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18>.

2. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон України від 07.12.1984 р. URL: zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10.

3. Про початок діяльності Національного агентства з питань запобігання корупції: Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 14.08.2016 р. № 1. URL: nazk.gov.ua/sites/default/files/no_1_rishennya_14.08.2016_pro_pochatok_roboty_nazk_0.pdf.

4. Про затвердження Порядку проведення контролю та повної перевірки декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування: Рішення Національного агентства з питань запобігання корупції від 10.02.2017 р. № 56. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0207>.

5. Про затвердження положення про Департамент захисту економіки: Наказ Національної поліції України від 07.11.2015 р. № 81. URL: tranzit.ltd.ua/nakaz/.

Ф. М. Сокиран,

кандидат юридичних наук,
доцент, професор кафедри криміналістики
та судової медицини
(Національна академія внутрішніх справ)

АКТУАЛЬНІСТЬ ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ

Планування є стадією управлінського циклу, на якій приймаються рішення з усіх питань майбутньої діяльності, включаючи питання організації і контролю. Воно завжди передуватиме практичній діяльності. Планування розслідування злочинів має багато спільного з плануванням будь-якої іншої діяльності, але в той же час має ряд особливостей, обумовлених тим, що збирання, перевірку і оцінку доказів здійснюють уповноважені особи, вказаними в законі способами, з дотриманням певних норм.

Як правило, розслідування починається в обстановці невизначеності, коли немає достатньої інформації про значну кількість обставин, що підлягають доказуванню. В ході роботи по кримінальному провадженню, слідча ситуація змінюється. Збирання доказів нерідко ускладнюється протидією зацікавлених осіб. При цьому сил і засобів для ефективного розслідування може бути недостатньо. Доступ слідчого до ресурсів (експертів, криміналістів тощо) нерідко обмежений, і багато в чому залежить від його посадового положення і місця служби. Часу, відведеного законом на розслідування не вистачає, оскільки у слідчого знаходиться одночасно декілька кримінальних проваджень різної складності. Взаємодія з оперативними підрозділами здійснюється іноді неефективно. Усе це накладає свій відбиток на планування розслідування.

Головною метою планування є складання плану, в якому відображено, що, як і коли треба зробити. План може бути: загальним, індивідуальним, календарним і конкретної слідчої дії.

Для одночасного ефективного розслідування кримінальних проваджень різної складності, слідчий повинен так спланувати свою роботу, щоб виконати всі необхідні слідчі дії, зробити усі запити, призначити різного роду експертизи у встановлений термін.

На початковому етапі розслідування треба максимально використовувати спеціальні знання. Проте саме на цьому етапі далеко не завжди використовуються можливості судової експертизи, що особливо мають діагностичний характер. Експертизи часто призначаються несвоєчасно, в постанові не передбачаються всі питання, які можуть бути вирішені на основі наявних матеріалів, допускаються і інші помилки, що знижують ефективність досудового слідства. Перелік експертиз, питання, які необхідно вирішити при їх проведенні, матеріали, необхідні для дослідження, – усе це повинно знайти відображення в плані початкового етапу розслідування.

Після цього необхідно визначити перелік слідчих (розшукових) дій і оперативно-розшукових заходів, встановити черговість їх проведення.

Планування має бути цілеспрямованим, динамічним (що міняється з урахуванням нових обставин і фактів) та реальним.

Як правило, слідчий одночасно розслідує декілька кримінальних проваджень. Тому навіть за наявності планів розслідування, у кожному провадженні виникає необхідність погоджувати їх між собою для того, щоб: ефективно використовувати робочий час; забезпечити ритмічність трудового процесу; скоротити повторювальні робочі цикли, спростити процес праці; підвищити можливість контролю і самоконтролю виконання.

Для цього складається календарний план. Його зміст і форма залежать від видів і об'єму намічених дій, а також від індивідуальних якостей і навичок слідчого. Якщо план – не формальність, а результат творчих пошуків, то він є цінним засобом раціональної праці.

При розслідуванні нескладних кримінальних проваджень можливо обійтися без письмового плану. Але і тут інколи доцільно робити які-небудь примітки, наприклад, перелік слідчих (розшукових) дій, список свідків, тощо. Нераціонально утримувати в пам'яті численні обставини, що мають значення для ефективного проведення слідчої (розшукової) дії, навіть якщо слідчий і може це зробити.

У плануванні доцільно розрізняти ті ж етапи, що і в розслідуванні. Перший етап зазвичай співпадає з моментом вивчення кримінального провадження (матеріалів перевірки або результатів огляду). При цьому слідчий робить примітки відносно недосліджених обставин, необхідності встановлення конкретних фактів, напрямку розслідування і виконання тих або інших слідчих дій.

За наявності у слідчого декількох кримінальних проваджень різної складності, доцільно, призначивши по складних провадженнях багаточисельні судові експертизи, ревізії, проводити розслідування кримінальних проваджень, що не вимагають значних зусиль і засобів. При цьому слідчий повинен чітко знати терміни виконання експертиз і ревізій. Як правило, в ході розслідування нескладних кримінальних проваджень проводяться допити потерпілих, свідків, підозрюваного, призначаються судові експертизи, пред'являється обвинувачення, в необхідних випадках – проводяться очні ставки і слідчі експерименти. Наступальне і цілеспрямоване розслідування дозволяє закінчити досудове слідство в місячний термін.

Письмовий план складається на певний період залежно від наявних даних. Реалізувавши його і оцінивши отримані дані, слідчий планує наступний етап розслідування, і так до тих пір, поки воно не буде завершено.

Письмовий план, як правило, включає:

- початкові дані, що служили основою для висунення версій;
- слідчі версії;
- обставини, що підлягають з'ясуванню;
- слідчі (розшукові) дії і оперативно-розшукові заходи;
- терміни;
- виконавці;
- відмітки про виконання і результати проведених дій.

Початкові дані, версії і з'ясування обставин, загальних для усіх версій, доцільно виділяти в самостійний розділ плану.

По багатоепізодним кримінальним провадженням з великою кількістю підозрюваних, письмовий план складається по кожному епізоду або відносно кожної особи, потім вони зводяться в загальний план розслідування.

Цей метод застосовується і при плануванні розслідування, що провадиться слідчою групою. Кожен слідчий складає індивідуальний план відповідно до розподілу роботи у справі, потім ці плани зводяться в загальний. Чи навпаки, спочатку складається загальний план і на його основі планується робота кожного учасника групи.

По складним кримінальним провадженням з великим об'ємом матеріалів, план складається не лише на початковому етапі і в ході розслідування, але і на завершальній стадії. У таких випадках, зазвичай, виникають труднощі, пов'язані з остаточною систематизацією доказового матеріалу, виділенням кримінальних проваджень, пред'явленням матеріалів

кримінального провадження для ознайомлення значному числу підозрюваних, захисників і інших учасників процесу.

На додаток до письмового плану можна складати схеми, «шахматки», таблиці з використанням графічних фігур, за допомогою яких відображаються зв'язки між учасниками злочину і окремими доказами.

Таким чином, цілеспрямоване планування дозволяє ясно і в строк розслідувати кримінальні провадження різної складності.

1. Криміналістика: підручник / В. В. Пясковський, Ю. М. Черноус, А. В. Іващенко, О. О. Алексєєв та ін. К.: центр учбової літератури, 2015. 544 с.

2. Благуа Р. І. Негласні слідчі (розшукові) дії: проблеми підготовки та проведення. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. К., 2013. № 1. С. 147–152.

Р. Л. Степанюк,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри криміналістики та судової експертології
(Харківський національний університет внутрішніх справ)

ДЕЯКІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ В УКРАЇНІ

Розвиток криміналістики як прикладної юридичної науки найбільше залежить від тих завдань, які постають перед нею у зв'язку з діяльністю органів правопорядку у сфері протидії злочинності. У свою чергу форми та завдання цієї діяльності значною мірою зумовлені типом кримінального процесу, специфікою організації роботи правоохоронних відомств, розподілу між ними функцій.

Як відомо, відрізняються два основні шляхи розвитку криміналістики – романський і германський. Проте в останні часи у розвинутих країнах спостерігається тенденція взаємопроникнення підходів у галузі кримінального процесу і криміналістики щодо запровадження найбільш сучасних форм і методів протидії злочинності із реальним забезпеченням прав людини у правозастосовній діяльності.

Для України це питання є одним із найбільш важливих, оскільки здійснювані масштабні реформи у галузі кримінального судочинства, на жаль, поки що не призводять до значних позитивних результатів. На нашу думку, це пов'язано із недостатнім розумінням форм, стадій і обсягів запровадження передових світових стандартів у вітчизняну практику протидії злочинності. У результаті в чинному КПК України механічно змішано правила здійснення судочинства з двох різних типів процесу. В області діяльності органів правопорядку можна зустріти безуспішні намагання ввести окремі позитивні підходи із практики західних країн без зміни інших елементів системи, що призводить до значних труднощів у правозастосовній практиці. Цьому можна привести чимало прикладів, як-то ліквідація процесуальної самостійності слідчого та одночасно збереження формально-протокольної форми фіксації кримінального провадження і запровадження бюрократизованого поточного прокурорського контролю. Відповідно має місце ситуація, коли вимагається діяти «по-європейськи» зі збереженням радянської системи й організації роботи правоохоронних органів.

Схожа ситуація, на наш погляд, має місце і в криміналістиці. Не дивлячись на майже двадцять сім років, що минули з часу набуття Україною незалежності, радянська теорія криміналістики беззаперечно домінує у вітчизняній науці. Відповідно остання все більше відстає від потреб практики, виявляється неспроможною виконувати свою основну функцію – обслуговування кримінального процесу шляхом розроблення сучасних засобів, прийомів і методів, необхідних для застосування під час досудового розслідування і судового провадження.

Слід відзначити, що з остаточним вибором Україною європейського вектору розвитку та докорінним реформуванням системи кримінальної юстиції в нашій державі настав час переглянути усталені парадигми теорії криміналістики та спрямувати наукові дослідження і практичні апробації на вирішення сучасних практичних завдань. Слід завершити пострадянський етап розвитку криміналістичної науки, спробувати об'єктивно дослідити історію її становлення та розпочати новий сучасний період, не зв'язаний догмами минулого.

Криміналістика як наука має подвійну природу (правову і природничо-технічну). Тому з метою активізації наукових досліджень у даній сфері необхідно виокремити наукову спеціальність «криміналістика та судова експертиза», надавши можливість представляти результати не тільки у галузі юридичних, а й природничих і технічних наук.

В Україні доцільно активізувати практику впровадження передових досягнень криміналістики провідних країн світу, зокрема, США, Великої Британії, Канади, ФРН, Франції, особливо у галузі криміналістичної техніки, оскільки остання за часів СРСР і в пострадянський період розвивалась вкрай повільно і є відсталою. Слід звернути увагу на доцільність перекладу іншомовних науково-практичних посібників з дисциплін «Forensic Science», «Criminal Investigation», «Police Scientifique», «Kriminalistik» та адаптації відповідних рекомендацій до реалій вітчизняної правозастосовної практики.

У зв'язку з віднесенням негласних слідчих (розшукових) дій до процесуальних засобів доказування завданням криміналістики є розроблення тактики їх проведення, уточнення теоретичних положень щодо тактичних операцій, а також включення до структури окремих криміналістичних методик розслідування рекомендацій щодо тактичних особливостей відповідних негласних слідчих (розшукових) дій. Слід переглянути питання щодо співвідношення предметної області вивчення криміналістики та теорії оперативно-розшукової діяльності.

Сфера застосування криміналістичної методики потребує розширення у напрямі формування та реалізації рекомендацій для прокурора з підтримання державного обвинувачення в суді за різними категоріями злочинів. Також перспективним уявляється розроблення криміналістичних методик здійснення професійного захисту від кримінального переслідування на досудових і судових стадіях кримінального провадження.

Л. М. Сукмановська,

старший викладач кафедри адміністративного
права та адміністративного процесу
факультету № 3 ІФПНП

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми на сьогодні досягла грандіозних масштабів свого поширення, що змушує говорити про неї як про глобальну проблему ХХІ століття і заслуговує на особливу увагу. Проблема суттєво впливає та життя людей, стабільність у світі та викликає все більше занепокоєння міжнародної спільноти. Це новий виклик, який поставила перед людством глобалізація [1, с. 111].

Сьогодні Україна – це переважно міграційний донор, а не реципієнт. За різними оцінками від 1,5 до 3 мільйонів осіб здійснюють трудові поїздки за кордон. При цьому правовий статус українських мігрантів дуже непевний, значна частина з них не має дозволу на проживання або працевлаштування. Як наслідок мігранти наражаються на небезпеку натрапити в тенета торговців людьми: чимало українок зазнають сексуальної експлуатації за кордоном, нерідко трудові мігранти опиняються у трудовому рабстві. Багато з них були завербовані для заповнення неprestижних у країнах ЄС вакансій у сферах будівництва, сільського господарства, догляду за дітьми або літніми особами, господарських робіт у домогосподарствах, ресторанах або готелях [2, с. 3].

Міжнародні організації та уряди країн активно працюють над створенням програм, політики, нових законів та механізмів, спрямованих на протидію цьому явищу. Безумовно торгівля людьми є порушенням прав і свобод людини, закріплених у Загальній декларації прав людини [3], прийнятій Генеральною Асамблеєю ООН. Згідно з Протоколом про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності [4], торгівля людьми є одним з найбільш небезпечних кримінально-караних діянь. Свідченням стурбованості міжнародного співтовариства ситуацією, що склалася, є ряд конвенцій, пактів та протоколів з врегулювання цього питання. Серед них такі, як:

1) Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами, прийнята Генеральною Асамблеєю ООН від 02.12.1949 року. Її завданням є визначення ефективних мір боротьби проти усіх форм торгівлі жінками та експлуатації проституції. Вперше в історії дана Конвенція проголосила проституцію і торгівлю людьми актами, несумісними з гідністю і цінністю людської особистості, що ставлять під загрозу добробут окремих осіб, сім'ї та суспільства [5];

2) Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16.12.1966 року. Є доповненням до Загальної декларації прав людини; захищає право на життя і стверджує, що жодна людина не повинна піддаватися випробуванню, примусовій праці і незаконному утриманню чи утиску таких свобод як свобода на пересування, вираження та асоціацію з іншими [6];

3) Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації стосовно жінок від 18.12.1979 року. Найбільш всеохоплюючий акт про права жінок, що визначає законодавчі обов'язки, спрямовані на ліквідацію дискримінації стосовно жінок [7];

4) Декларація європейських рекомендацій з ефективних заходів щодо запобігання боротьби з торгівлею жінками з метою їхньої сексуальної експлуатації, 25.11.2008 р. Метою є підтримка подальших дій з попередження торгівлі людьми, а також надання необхідної допомоги жертвам торгівлі;

5) на рівні ЄС діє Рамкове рішення Ради Європи про торгівлю людьми. Його метою є уніфікація національного кримінального законодавства для забезпечення ефективної боротьби з торгівлею людьми. Воно доповнює вже прийняті Радою Європи інструменти, такі як Спільні дії від 1996, 1998 та 2000 рр., а також програми STOP (спрямована головним чином на розроблення міждисциплінарного підходу із залученням усіх зацікавлених сторін і приділяє велику увагу дуже важливій ролі неурядових організацій) та DAPHNE (спеціально розроблена з метою підтримки діяльності неурядових організацій у сфері захисту жінок і дітей – жертв насильства [7, с. 49];

б) Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності, 15.11.2000 р. та Протокол про попередження і запобігання торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї мають за мету сприяння міжнародному співробітництву для запобігання транснаціональній організованій злочинності і боротьби проти неї [4].

Погоджуємось із думкою К. О. Дядюри, який вважає, що вже не один раз на міжнародному рівні підіймалося питання про необхідність згоди великих держав з ідеєю створення міжнародного кримінального суду, що має універсальну національну юрисдикцію. Такий захід дійсно є важливим, бо таким чином можна було би впливати на зміни в національному законодавстві різних країн, зокрема:

– внести зміни в кримінальні кодекси держав, які збільшили би максимальний строк позбавлення волі до 20 років з можливістю призначення пожиттєвого ув'язнення для випадків торгівлі, що закінчилися смертю жертви;

– внести зміни, що забороняють і переслідують ввіз для передачі в рабство, кабалу чи подібні до таких, умови, торгівлю дітьми, незаконне володіння чи знищення ідентифікаційних чи імміграційних документів іншої особи;

– запровадити і забезпечити існування в зарубіжних країнах програм з безпеки інтеграції, реінтеграції і переселення жертв торгівлі та їх дітей;

– внести зміни, які б дозволили фонди, що формуються з коштів, отриманих від реалізації заарештованого і конфіскованого майна, витратити на потреби жертв та ін. [7, с. 51].

Але, на жаль, створення подібного органу обговорюється поки що тільки на неурядовому рівні.

1. Краєвська О., Базів Н. Торгівля людьми як глобальна проблема сучасності. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*. 2012. Вип. 31. С. 111–117.
2. Турок В. В. Соціально-економічні наслідки та механізми протидії торгівлі людьми: дис. на здобуття наукового ступеня канд. екон. наук: спец. 08.00.07 «Демографія, економіка праці, соціальна економіка і політика». К.: НАН України, 2016.
3. Всеобщая декларация прав человека (официальный текст). Принятая Генеральной Ассамблей ООН 10.12.1948 г. М.: Права человека, 1996. 16 с.
4. Протокол про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками та дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності. Прийнятий резолюцією 55/25 Генеральної Ассамблеї ООН від 15.11.2000 р. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_791 (дата звернення 30.09.2018).
5. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207 (дата звернення 29.09.2018).
6. Конвенція ООН против транснациональной организованной преступности. Принята резолюцией 55/25 Генеральной Ассамблеи от 15.11.2000 г. URL: http://www.un.org/ru/documents/decl_conv/conventions/orgcrime.shtml.
7. Дядюра К. О. Засоби протидії торгівлі людьми: міжнародно-правовий досвід. *Форум права*. 2007. № 2. С. 48–53.

О. В. Тронько,

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник відділу
(Міжвідомчий науково-дослідний центр з проблем боротьби
з організованою злочинністю при РНБО України)

ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Торгівля людьми є однією з найжорстокіших форм порушення основних прав і свобод людини. Незалежно від виду експлуатаційної мети, торгівля людьми має тяжкі, а часом фатальні наслідки для постраждалих осіб. Форми торгівлі людьми постійно еволюціонують услід за прагненнями організованих злочинних угруповань (ОЗУ) отримати щонайвищі прибутки від експлуатації постраждалих та протистояти зусиллям правоохоронних органів з протидії їх злочинній діяльності. «Торгівля людьми» означає набір, транспортування, передачу, переховування або прийняття осіб шляхом погрози або застосування насильства чи інших форм примушування, викрадення, шахрайства, введення в оману, зловживання владою або використання вразливого стану особи/осіб, або надання чи отримання грошових виплат або винагороди за згоду особи, яка має контроль над іншою особою, з метою експлуатації [1].

27 лютого 2018 року на «Презентації результатів роботи з протидії торгівлі людьми в Україні у 2017 році» Голова Національної поліції України (НПУ) зазначив, що протягом минулого року в Україні виявлено 346 фактів торгівлі людьми, що на 231 випадок більше, ніж у 2016 році [2]. Так, за даними представництва Міжнародної організації з міграції в Україні (МОМ) джерелами інформації про масштаби торгівлі людьми в Україні є реєстр осіб, яким надано статус особи, яка постраждала від торгівлі людьми, який з листопада 2012 року ведеться Міністерством соціальної політики України, статистична звітність Генеральної прокуратури України щодо злочинності, пов'язаної з торгівлею людьми (до листопада 2012 року ведення відповідного обліку відносилось до компетенції МВС України), дані Державної судової адміністрації України щодо кількості вироків за відповідною кваліфікацією, відомості Представництва МОМ в Україні щодо жертв торгівлі людьми, які звернулися по допомогу, дані вибіркового обстеження. Офіційні статистичні дані відображають діяльність відповідних відомств і не дають змоги оцінити реальні масштаби процесу – далеко не всі випадки та постраждалі охоплені відповідними обліками подій та осіб [3].

У ході проекту «Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми: Україна, 2017 рік», проведеного GfK України на замовлення Представництва MOM в Україні в 2017 році, кількість постраждалих від торгівлі людьми в 2014-2017 роках склала майже 70 тис. осіб [4]. Це більше, ніж було виявлено в ході аналогічного дослідження, проведеного у 2015 році (близько 41 тис. за 2012–2014 роки), навіть з огляду на різницю у періодах спостереження. Враховуючи результати цього та попередніх опитувань, проведених Українською дослідницькою компанією, що входить до мережі GfK Group (Товариства споживчих досліджень), на замовлення Представництва MOM в Україні, а також оцінки масштабів торгівлі людьми в Україні, проведеної фахівцями Університету штату Небраска (Лінкольн) – доктором Рональдом Гемптоном і доктором Двейном Боллом у 2006–2007 роках [5], фахівці Представництва MOM в Україні вказують, що загальна кількість громадян України, які постраждалих від торгівлі людьми у 1991–2017 роках, становить 230 тис. осіб [6].

Аналіз матеріалів правоохоронних органів, аналітичних оглядів державних органів, зокрема Міністерства юстиції, громадських організацій, надає змогу визначити типові канали вербування людей: 1) надання через ЗМІ рекламних оголошень, в яких пропонується високооплачувана робота за кордоном; 2) туристичні послуги – шляхом створення сприятливих умов для отримання туристичних віз, оформлення закордонних паспортів, придбання туристичних путівок та запрошень у місця відпочинку за кордоном; 3) шлюбні агентства – через ЗМІ здійснюється пошук бажаючих вийти заміж за кордоном, друкуються фіктивні оголошення; 4) мережа Internet – як відомо, 80% комерційних прибутків з функціонування мережі Internet приносять так звані «порносайти». Також існують сайти, які пропонують працевлаштування за кордоном, туристичні послуги чи інформацію про так звану «ескорт-проституцію», яка проявляється у сексуальному супроводженні багатих зарубіжних клієнтів проститутками, які не знають мови замовника, а тому гарантується відносна анонімність та конфіденційність особи клієнта.

З метою удосконалення державної політики та підвищення ефективності діяльності правоохоронних органів у сфері протидії торгівлі людьми вбачається доцільним:

1. Прискорити прийняття законопроекту України «Про внесення змін до статті 149 Кримінального кодексу України (щодо приведення у відповідність із міжнародними стандартами)», який зареєстрований у Верховній Раді України 27.03.2017 за № 6243. Цим законопроектом пропонується внести зміни до статті 149 Кримінального кодексу України (Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини) в частині: приведення визначення поняття торгівля людьми у відповідність із нормами Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності; встановлення кримінальної відповідальності за здійснення вербування, переміщення, переховування, передачу або одержання людини незалежно від наявності згоди цієї людини на експлуатацію, якщо до неї було застосовано будь-який із заходів впливу; розширення кваліфікуючих ознак складу злочину, передбаченого статтею 149 КК України, крім вже наявних, передбачивши зокрема: вчинення такого злочину з викраденням жертви, вчинення злочину батьками, усиновителями, опікунами чи піклувальниками щодо неповнолітнього та вчинення злочину злочинною організацією.

2. Здійснення первинної профілактики щодо запобігання торгівлі людьми органам НПУ (Департамент превентивної діяльності Національної поліції) із застосуванням різних форм, зокрема таких як: поширення листівок, брошур та інших інформаційних матеріалів серед громадян, які входять до групи ризику; проведення бесід із громадянами, які планують виїзд за кордон чи до інших регіонів України з різних причин, особливо в пошуках роботи; проведення лекцій для різних категорій громадян із залученням спеціально підготовлених фахівців, у тому числі з неурядових організацій; звернення до громадськості через засоби масової інформації (газети, радіо, телебачення). Забезпечити функціонування сторінки Департаменту БЗПТЛ НП України в соціальній мережі «Twitter» з метою розміщення інформації про заходи, які вживаються у сфері боротьби з торгівлею людьми, надання консультацій із зазначених питань.

3. Залучати до співпраці волонтерські рухи та громадські неурядові організації задля надання юридичної, медичної, психологічної допомоги громадянам та іноземцям-жертвам

торгівлі людьми, а також у наданні інформації всім бажаючим громадянам про можливі способи захисту себе і своїх близьких від торгівлі людьми. Здійснення громадськими організаціями в співпраці з органами НПУ постійного моніторингу розміщених у ЗМІ оголошень щодо працевлаштування за кордоном та відпрацювання цієї інформації для передачі її правоохоронцям.

4. Розширити конструктивні засади співробітництва з використанням можливостей Європолу у сфері протидії торгівлі людьми, що дасть змогу налагодити дієвий канал обміну оперативною інформацією між НПУ та європейською правоохоронною спільнотою (практична реалізація Угоди з Європолом про оперативне та стратегічне співробітництво).

5. Налагодження відповідних умов для постійного навчання та підвищення кваліфікації співробітників структурних підрозділів НПУ для своєчасного опанування новітніми інформаційними технологіями.

1. Угода між Україною та Європейським поліцейським офісом про оперативне та стратегічне співробітництво. *Офіційний вісник України* від 08.08.2017. 2017. Ст. 2192.

2. Презентація результатів роботи з протидії торгівлі людьми в Україні у 2017 році. URL: <http://mvs.gov.ua/ua>.

3. Протидія торгівлі людьми в Україні. *Статистика МОМ* станом на 31 грудня 2017 р. URL: http://iom.org.ua/sites/default/files/iom_vot_statistics_ukrdec2017.pdf.

4. Дослідження з питань міграції та торгівлі людьми в Україні, 2017 // Міжнародна організація з міграції. URL: http://www.iom.org.ua/sites/default/files/migration_and_human_trafficking_in_ukraine_2017_ukr.

5. Ball D., Hampton R. Estimating the Extend of Human Trafficking from Ukraine. Kiev. 2009.

6. Торгівля людьми в Україні – огляд ситуації за перше півріччя 2017 року. *Представництво МОМ в Україні*. URL: http://www.stoptrafficking.org/sites/default/files/mom/documents/CT_situation%20analysis%20JUN%202017%20UKR.pdf.

Н. Д. Туз,

кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФІНП
(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)


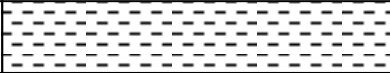

БАРОМЕТР СТАНУ СИТУАЦІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ СИЛ ПОЛІЦІЇ ЗА СКАНДИНАВСЬКОЮ МОДЕЛЛЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ ЗАХОДІВ

Застаріла модель забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів поступово починає бути заміненою новою проактивно орієнтованою – скандинавською моделлю забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів. Саме вказана вище модель дозволить побудувати ефективну систему управління та координації органів та підрозділів поліції, а також дасть змогу вирішити конфліктні (кризові) ситуації перш, ніж вдаватися до залучення спеціальних підрозділів поліції, адже застосування сили є крайнім засобом, коли інші інструменти не спрацювали. Скандинавська модель ґрунтується на найкращих європейських принципах забезпечення публічної безпеки та порядку: знання, сприяння, комунікація; диференціація.

Полегшення внутрішньої комунікації між різними рівнями під час проведення операції із застосуванням сил поліції використовують декілька понять. Велике значення має те, щоб усі співробітники розуміли зміст або значення цих понять та використовували їх в однаковий спосіб.

Барометр стану слугує для того, щоб у швидкий та простий спосіб можна було визначити стан у певний час, у певному місці. Барометр стану не слід плутати із оцінкою картини (ймовірності виникнення) загрози. Загалом, барометр стану розділено на три рівні:

зелений, жовтий та червоний. Зелений вказує на спокійний стан, жовтий – невизначений або неясний стан, червоний – на загрозливий стан.

		
<i>Спокійний стан</i>	<i>Невизначений стан</i>	<i>Загрозливий стан</i>

Барометр стану використовується для того, щоб визначити та вказати яким є стан у певному місці, у той саме час, коли надійшло повідомлення або отримано інформацію про це. У першу чергу, оцінку стану проводить саме та людина, яка є відповідальною за дії у відповідному місці (наприклад, командувач поліцейської операції, командувач підрозділу або певної групи, виконавець особливих доручень тощо).

Повідомлення про забарвлення стану повинно доповнюватися та супроводжуватися більш конкретним описом ситуації, наприклад, яка кількість осіб присутня у певній зоні або на певному місці та що вони роблять.

Зелений стан свідчить про те, що стан на місці спокійний і жодних надзвичайних подій не відбувається, немає нічого, що вказувало би на якоесь миттєве погіршення ситуації із правопорядком.

Жовтий стан вказує на те, що ситуація невизначена або неясна. Це, наприклад, може обумовлюватися тим, що ситуація із правопорядком рухається у напрямку виникнення або ескалації конфлікту і може змінитися в гіршу сторону. Також, це може бути викликано тим, що на місці події можуть виникнути певні фактори, які можуть миттєво вплинути на ситуацію, змінивши її таким чином, що виникне конфлікт із нанесенням відповідних ушкоджень та застосуванням насильства. Наприклад, може статися так, що демонстраційна хода, учасники якої поведуться спокійно, але поруч знаходяться їхні супротивники та опоненти, що мають протилежні погляди, і у будь-який момент можуть скоїти напад на цю ходу (демонстрацію).

Червоний стан вказує на те, що відбуваються значні сутички, спалахи насильства, конфлікт вже у самому розпалі. Те, що окремі особи вже почали наносити травми, побої та ушкодження іншим, застосовують силу, або почали кидати окремі предмети у своїх супротивників, опонентів, або навіть поліцейських, не повинно розглядатися як червоний стан. Але якщо учасники усієї демонстрації або значна їх частина (їх групи) почали численні бійки, тобто наносити один одному численні побої та ушкодження, або ж пішли на штурм із застосуванням сили/насильства або у наступ, то це вказує на червоний стан [1, с. 408].

Важливо зазначити та звернути увагу на те, що оповіщення згідно із показниками барометру стану вказує на ситуацію або забарвленість стану лише тільки в описаній зоні або у певному місці. Наприклад, під час значних демонстрацій із кількістю учасників понад 1000 осіб забарвлення стану у передній частині демонстрації може бути «зеленим», а водночас із цим, у хвості ходи фактично може перерости у «червоне». Тому дуже важливим є те, щоб працівник поліції, який доповідає про забарвлення стану та описує його, також повідомляв в якій зоні це все відбувається (до стану в якому місці це забарвлення відноситься), якщо це не можна буде зрозуміти з попереднього повідомлення.

Іншим фактором, на який необхідно звернути є те, що область «жовтого стану» дуже значна та широка, тому що вона позначає та описує усе, що може відбутися у проміжку між спокійним станом та повним хаосом. Це означає, що особливо важливим є те, аби під час повідомлень про «жовтий стан» вказувати ще причини та підстави для того, чому стан визначено як «жовтий». Однак, під час зеленого або червоного стану буде також дуже корисним та надасть велику допомогу, якщо разом із повідомленням про забарвленість стану на певному місці буде даватися у будь-якій можливій формі додаткове описання подій, які на ньому відбуваються саме у той час. З цієї причини повідомлення про забарвленість стану зазвичай повинно завжди містити додатковий та стислий опис подій, тобто, картини стану.

Ці три рівні барометру стану не слід плутати з оцінкою картини загрози, яка робиться перед або під час проведення події, публічного заходу, свята тощо. Оцінка картини загрози повідомляється за 5-бальною шкалою, тобто, має 5 рівнів. При цьому «одинаця» свідчить про

повну відсутність загрози, а «п'ятірка» – про надзвичайно високий рівень виникнення загрози. Картина загрози також повідомляється на підставі двох параметрів, ризик та небезпека/серйозність. Ризик означає оцінений ризик виникнення загрозової ситуації або того, що стануться небезпечні події або випадки. Небезпека/серйозність вказує на те, якими масштабами можуть бути за оцінками поліції негативні наслідки у разі, якщо ці небезпечні події матимуть місце.

Це означає, що картина загрози перед проведенням певного масового заходу, свят або публічної події може бути повідомлена як 4-4, але під час їхнього проведення не відбувається нічого особливого, не виникає жодної з оцінених загроз, внаслідок чого зберігається зелений стан. Якщо оцінка картини загрози виявилася невдалою, теоретично може бути так, що картину загрози повідомили як 1-1, а під час вищевказаних заходів або свят відбуваються серйозні сутички та сильні масові заворушення зі спалахами насильства і стан стає «червоним». У переважній більшості випадків, коли застосовується особлива тактика дій поліції, картина загрози зазвичай має 3-3 та вище. Під час проведення масових заходів, свят та урочистих подій часто було, що стан змінювався між зеленим та жовтим, щоб потім у певних випадках перерости в окремих місцях у червоний [2, с. 567].

Таким чином, підводячи підсумок короткої характеристики барометру стану ситуації під час проведення операції із застосуванням сил поліції згідно скандинавської моделі забезпечення публічної безпеки та порядку під час проведення масових заходів, можна сказати, що барометр стану слугує для того, щоб у простий та швидкий спосіб можна було визначити стан у певний час, у конкретно визначеному місці.

1. Reicher S., G. Stott, Drury J., Adang O., Cronin P. and AJLvmgstone, «Knowledge Based Public Order Policing Principles and Practice», Policing. Vol. 1, No. 4, 2007. P. 403–415.

2. Reicher S., Stott C., Cronin P., & O-Adang, «An integrated approach to crowd psychology and public order policing. Policing An International Journal of Police Strategies & Management», 2004. Pp. 558–572.

О. І. Тьорло,

кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент,
професор кафедри тактико-спеціальної підготовки
факультету № 3 ІПФІНП
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ВІДОМЧОЇ ОСВІТИ МВС

Реформування правоохоронних органів розпочалося з 2015 року і от вже упродовж трьох років суттєвих змін зазнала не тільки система МВС, але й підхід до підготовки майбутніх поліцейських. Враховуючи, що реформування правоохоронної структури було направлено на взаємодію працівників поліції з суспільством та забезпечення суспільного порядку працівниками правоохоронних органів, то слід враховувати це й у підготовці майбутніх поліцейських, яких готують у навчальних закладах зі специфічними умовами навчання МВС.

Як вже неодноразово зазначалося у наших попередніх публікаціях доволі суперечливі думки існують щодо підготовки фахівців правоохоронних органів [1; 2]. Отже реформа освітнього процесу підготовки фахівців для підрозділів Національної поліції розпочалась з реформування саме Патрульної поліції. Патрульна поліція, як структурний підрозділ, був в оновлений майже повністю. Але проблема полягала в тому, що на службу були відібрані кандидати із пересічних громадян, які не мали ні спеціальної освіти, ні досвіду роботи в правоохоронних органах. Перший період підготовки тривав всього два з половиною місяці і це, як виявилось, явно недостатнім. Одним із таких прикладів став трагічний випадок у м. Дніпро, коли загинули двоє поліцейських. Однією із причин стало недотримання

принципу «контакт-прикриття». Це засвідчило, що відпрацювання технічних, тактичних навиків потребує більш досконалого відпрацювання, що в такі стислі терміни набути майже не реально. Також одним із проблемних питань виявилось нерозуміння відмінностей між такими поняттями, як «поверхнева перевірка» та «огляд» особи. Дуже часто ці два поняття патрульні ототожнювали. І це неостаточний перелік проблемних питань професійної підготовки майбутніх поліцейських.

Так враховуючі недоліки професійної підготовки поліцейських дали підстави стверджувати, що освітній процес у навчальних закладах зі специфічними умовами навчання системи МВС потребує змін. У листопаді 2016 року наказом МВС України № 1252 була затверджена Концепція реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України. Метою даної Концепції є створення науково-обґрунтованої методологічної основи інноваційного розвитку системи освіти МВС, удосконалення освітнього процесу, забезпечення тісного зв'язку науки і практики, модернізувати процес підготовки кваліфікованих працівників, які будуть мати поглиблені теоретичні знання та практичні навички. Це в свою чергу має дозволити поліцейським на високому кваліфікаційному рівні виконувати свої службові повноваження по охороні публічної безпеки та порядку, боротьбі із злочинністю із дотриманням прав, свобод та інтересів громадян [3].

Для досягнення поставленої мети освітній процес у навчальних закладах зі специфічними умовами навчання системи МВС має бути зорієнтованим на передовий досвід закордонних навчальних закладів правоохоронних органів, але з урахуванням власного позитивного досвіду підготовки кваліфікованих працівників правоохоронних органів. Освітній процес має орієнтуватися на впровадження інноваційних технологій для сприяння формування у майбутніх поліцейських фахової, діяльній та особистісної компетенцій, формування психологічної комплексної готовності та морально-ділових якостей у майбутніх поліцейських.

Реформування освіти полягає у вдосконаленні системи підготовки та її змісту. Міжнародне визнання Української системи освіти стало приєднання її до Болонського процесу. Що стало одним із напрямків реалізації стратегічного курсу України на євроінтеграцію. Відомча освіта системи МВС не є виключенням.

Вищенаведені факти стали причиною запровадження нового підходу до відомчої освіти та її модернізації. Були переглянуті терміни освітнього процесу не тільки первинної професійної підготовки, але й інших рівнів освітнього процесу. В системі МВС України, відповідно до Закону України «Про вищу освіту», запроваджується трирівнева система підготовки фахівців: – на першому рівні здійснюватиметься первинна професійна підготовка. Загальний термін підготовки – збільшується до 10 місяців з яких відводиться 7 місяців на засвоєння теоретичних знань та відпрацювання практичних навичок та 3 місяці на практичне їх застосування. Після чого за підсумками атестування присвоюється кваліфікація «поліцейський» та призначення на посади молодшого складу поліції. Наступний етап – підготовка фахівців у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання МВС з відрядженням за підсумками державного атестування, до комплектуючих органів для призначення на посади. Підготовка у вищих навчальних закладах зі специфічними умовами навчання МВС здійснюватиметься за навчальними програмами молодшого бакалавра яка передбачає термін навчання – 1,5 роки, (мінімальний обсяг програми – 90 кредитів), здобувачі вищої освіти освітнього ступеня «бакалавр» передбачає термін навчання 3–4 роки (мінімальний обсяг програми – 180 кредитів) та освітнього ступеня «магістр» термін навчання – 1–1,5 роки (мінімальний обсяг програми – 60–90 кредитів), а також підготовка науково-педагогічних кадрів наукових ступенів доктор філософії та доктор наук, з призначенням на посади наукового та науково-педагогічного складу ВНЗ МВС.

Останній етап передбачає підготовку керівного складу відповідно до навчальних програм управлінського змісту. Підготовка керівного складу відповідно до навчальних програм за управлінським спрямуванням (управління та адміністрування) буде здійснюватися протягом 3 місяців в Національній академії внутрішніх справ.

Разом з тим, реформи у поліції вимагають і зміни підходів та стандартів у освітньому процесі підготовки поліцейських і зокрема з тактичної підготовки. Нові стандарти відомчої освіти вимагають робити акцент у проведенні навчальних занять з використанням

інтерактивних методів навчання. Інтерактивні методи навчання, на сьогоднішній день, є найбільш ефективними та актуальними для втілення знань та вмінь науково-педагогічного працівника в освітній процес у навчальних закладах зі специфічними умовами навчання системи МВС. Їх застосування в освітньому процесі з навчальної дисципліни «тактико-спеціальної підготовки» уособлює в собі ефективне поєднання набуття теоретичних знань та практичних навиків. Перевагою застосування у освітньому процесі інтерактивних методів навчання є те, що вони базуються на активній взаємодії учасників практичного заняття. Основна увага приділяється, при впровадженні даної методики, взаємодії всіх учасників та слухачів між собою. Такий підхід дозволяє зацікавити та активізувати максимальну кількість учасників освітнього процесу. Також однією з переваг є й те, що більше часу дозволяє утримувати увагу під час освітнього процесу. Також інтерактивні методи навчання дозволяють із нецікавих та пасивних навчальних занять перетворити їх на динамічні та жваві відпрацювання ситуаційних завдань. Дана методика дозволяє не тільки забезпечити взаємодію тих хто навчається з викладачем, але й активно співпрацювати в середині групи, тобто між учасниками ситуаційного завдання. Основною рисою інтерактивного навчання – є діалог між науково-педагогічним працівником та слухачем [4; 5].

Під час професійної підготовки поліцейські відпрацьовують службові дії, які часто застосовуються при виконанні ними своїх службових повноважень. Вони охоплюють різні сфери, починаючи від перевірки документів, зупинки транспортних засобів, перевищення рівня шуму до насильства в сім'ї тощо.

Типовий перебіг таких практичних занять передбачає узгоджені заняття. На початку заняття відбувається презентація теоретичної частини в навчальній аудиторії. У якості підготовки та вступу до окремої теми заняття демонструються мультимедійне забезпечення та навчальні відео. Учасники повинні проаналізувати відео за допомогою типових анкет опитування, які також ще називають анкети самоаналізу, та оцінити дії поліцейських. Під час процесу аналізу застосовується схема аналізу випадку з урахуванням прав людини. Схема аналізу випадку надає можливість поліцейським (слухачам) осмислити їхні дії на практиці та перевірити їх на відповідність нормам права.

Навчання груп відбувається за планом проведенням практичних занять навчальної дисципліни, які, в свою чергу, передбачають практичні вправи за одним із сценаріїв, етап обговорення та осмислення.

Поліцейський (слухач), опинившись в умовах відповідного сценарію, під свою особисту відповідальність повинен застосувати свої підготовлені дії, щоб в умовах сценарію він мав можливість відреагувати згідно з нормативно-правовими документами.

Після завершення застосування службових дій група переходить до навчального приміщення для обговорення. При цьому поліцейські (слухачі), які виконували дії, заслуховують коментарі тренерів та інших спостерігачів. Завдання поліцейських (слухачів) полягає в тому, щоб порівняти власні та службові дії інших поліцейських (слухачів).

Важливу роль у контексті ключових компетенцій відіграє структурна обробка анкет самоаналізу. При цьому учасники групи відповідають на запитання стосовно комунікативних аспектів, тактичних навичок, а також законності своїх дій. Наприкінці тренер дає оцінку діям поліцейського (слухача).

Інтерактивні методи навчання дають можливість наблизити отриманні теоретичні знання та практичні навички до своєї майбутньої практичної діяльності.

Вищенаведене дає підстави стверджувати, що підготовка кваліфікаційного рівня «поліцейський» буде більш якісною. Буде ґрунтуватися на глибокому засвоєнні теоретичних знань та освоєнні й вдосконаленні практичних навичок. Формування у кандидатів на службу фахової діяльній та особистісної компетенцій на основі базових знань, моделювання та комплексного вирішення ситуативних завдань, формування стресостійкості до екстремальних ситуацій, а також індивідуальної психологічної готовності та морально-ділових якостей.

1. URL: <http://politrada.org/news/profes-yna-osv-ta-pol-tseyskogo-v-yakomu-napryamku-rukhatis/>
2. Тьорло О. І. Деякі питання вдосконалення методики викладання тактико-спеціальної підготовки в аспекті реформування правоохоронної системи в Україні. *Підготовка поліцейських в умовах реформування*

системи МВС України: зб. матеріалів // МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, каф. спец. фіз. підготовки. Харків: ХНУВС, 2017. С. 130–135.

3. Про затвердження Концепції реформування освіти в Міністерстві внутрішніх справ України: Наказ МВС України від 25.11.2016 № 1252.

4. Пометун О. І., Пироженко А. В. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання: наук.-метод. посібник. К.: Вид-во А.С.К., 2004. 192 с.

5. Ревенко В. Інтерактивні технології навчання на сучасному етапі. Теорія і практика. *Наукові записки*. 2005. Вип. 88. С. 206–209.

І. А. Федчак,

кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри оперативного-розшукової діяльності
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ КАРНОГО РОЗШУКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ І МАЛОЛІТНІХ

Необхідність активної протидії статевим злочинам щодо дітей зумовлює необхідність документування дій злочинців, що забезпечує комплексне застосування всього арсеналу наявних у розпорядженні підрозділів Національної поліції України оперативного-розшукових заходів і відповідно впливає на якість документування в цілому.

Як свідчать дослідження практичної діяльності працівники оперативних підрозділів карного розшуку найчастіше отримують інформацію про злочини проти статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх з таких джерел: за фактом скоєного злочину; від негласних співробітників; завдяки застосуванню заходів оперативного пошуку; у результаті звернення громадян; інформація від медичних працівників; зі ЗМІ, мережі Інтернет; завдяки застосуванню оперативного-розшукових заходів; повідомлення гарячої лінії; виявлення за документування інших злочинів; інформація інших підрозділів або державних органів тощо.

Під час отримання первинної інформації в результаті використання оперативного-розшукових сил, засобів і методів виникає необхідність у перевірці її достовірності.

Попри відмінності обставин вчинення кожного злочинного діяння стосовно дітей, для них характерно те, що, по-перше, багато потерпілих добре запам'ятовують прикмети зовнішності злочинця. По-друге, на місці події можна виявити різні сліди, залишені злочинцями (сліди пальців, долонь, взуття, крові тощо), а також волосся і найрізноманітніші предмети, що належали злочинцям. Залишаються сліди і на одязі потерпілої (кров, сперма). Більшість слідів і предметів виявляються на місці злочину в результаті опору потерпілих. Сліди боротьби залишаються на тілі та одязі злочинця. Крім того, на тілі та одязі зловмисника можуть бути сліди фарби, бруду, сажі тощо, що утворилися в результаті контакту злочинця із забруднювальними речовинами, які є на місці злочину.

Гвалтівники і розпусники, що неодноразово здійснювали статеві злочини, дотримуються одних і тих же способів дій (наприклад, для подолання опору жертви); обирають одне і те ж місце і час вчинення зґвалтувань і розпусних дій; заздалегідь визначають лінію своєї поведінки під час зустрічі з жертвою, придумують приводи, щоб відвести її в затишне місце. Варто згадати про досить поширений спосіб відведення дітей для здійснення розпусних дій: злочинець називається працівником сфери телебачення і пропонує зняти на відео чи на фото потерпілу. Трапляються випадки використання злочинцями таких приводів, як потреба допомогти тваринам тощо. Наведене дозволяє зробити висновок, що у документуванні статевих злочинів стосовно дітей головна увага має бути приділена, зрозуміло, з урахуванням конкретних обставин їх вчинення, пошуку інформації про ознаки зовнішності злочинця; сліди і предмети, залишені на місці злочину; сліди, що є на тілі та одязі злочинця; спосіб вчинення злочину та прикмети викраденого майна. Значна частина такої інформації може бути отримана під час бесіди з постраждалою дитиною, в результаті огляду місця події, а також проведення судово-медичної експертизи і огляду потерпілої (огляд тіла і одягу).

Ця інформація є вихідною для визначення напрямку подальшого пошуку злочинця і його викриття.

Алгоритм дій щодо документування підрозділами карного розшуку статевих злочинів, жертвами яких стають діти та підлітки, має охоплювати наступні дії:

- а) отримання оперативної інформації про підготовку до вчинення статевих злочинів установленою або невстановленою особою стосовно дитини, її реєстрація для заведення ОРС;
- б) вжиття оперативно-розшукових заходів у межах ОРС;
- в) оформлення результатів ужитих оперативно-розшукових заходів та їх реалізація.

Інформація, одержана в установленому законом порядку, що потребує перевірки за допомогою оперативно-розшукових заходів і засобів, про осіб, які готують вчинення злочину, доповідається рапортом оперативним працівником карного розшуку керівникові підрозділу для вирішення питання про заведення ОРС і реалізації оперативно-розшукової діяльності відповідно до Закону України «Про оперативно-розшукову діяльність». Про заведення ОРС упродовж доби письмово повідомляється прокурор.

Після погодження рішення про заведення ОРС оперативний працівник складає план ужиття оперативно-розшукових заходів залежно від випадку документування, та зобов'язаний перевірити особу чи осіб за оперативними обліками НП України.

Під час ведення підрозділом карного розшуку ОРС стосовно особи, про яку є дані щодо її участі у підготовці до вчинення статевих злочинів щодо неповнолітніх і малолітніх слід вирішити питання про закріплення за цією ОРС слідчого для забезпечення методичного супроводження її реалізації та надання практичної допомоги оперативному підрозділу.

Насамперед, оперативному працівнику необхідно повною мірою зібрати інформацію про особу, яка має намір вчинити злочин, а саме: перевірити фігуранта за оперативними обліками НП України, встановити його місце постійного та тимчасового проживання, місця перебування та коло зв'язків і найближче оточення.

Крім цього, потрібно встановити наявність засобів зв'язку та електронних адрес, ідентифікувати їх. З цією метою оперативний працівник може надати завдання із ужиття як оперативно-технічних заходів, так оперативних заходів силами оперативної служби.

Після відпрацювання зв'язків фігуранта, встановивши засоби та методи зв'язку, оперативному працівнику необхідно досконало вивчити та проаналізувати способи і методи підготовки до вчинення злочину, визначити кінцеву мету і шляхи втілення злочинного наміру.

Оперативні працівники організують проведення необхідних оперативно-технічних заходів, здійснюють їх аналіз та виконують усі процесуальні норми, якими закріплюються отримані докази, та встановивши можливу дату вчинення злочину готують план реалізації ОРС. На момент реалізації оперативний працівник визначає місце перебування жертви і фігуранта та проводить його затримання.

У разі виявлення ознак злочину, який посягає на статеву свободу та статеву недоторканість неповнолітнього чи малолітнього, оперативний підрозділ карного розшуку НП України невідкладно направляє зібрані матеріали, в яких зафіксовано фактичні дані про протиправні діяння окремих осіб і груп, відповідальність за які передбачена КК України в частині охорони статевої свободи та статевої недоторканості неповнолітніх і малолітніх, до відповідного органу прокуратури для отримання дозволу на зняття грифу секретності. Після отримання та виконання вказівки щодо розсекречування матеріалів оперативної розробки, останні реєструються в журналі єдиного обліку та направляються до відповідного органу досудового розслідування для початку та здійснення досудового розслідування.

Підсумовуючи, слід зазначити, що протидія статевим злочинам стосовно дітей – процес установлення, накопичення та фіксації фактичних даних про діяння осіб, зокрема невстановлених, стосовно яких є дані про участь у підготовці до вчинення злочину, за які передбачається кримінальна відповідальність, і забезпечення можливості їх використання у кримінальному судочинстві.

Правильна організація, послідовність, плановість, вичерпність застосування сил та засобів при здійсненні оперативного документування осіб, що вчиняють статеві злочини щодо неповнолітніх закладають передумови успішного вирішення питання про забезпечення можливості притягнення винних осіб до кримінальної відповідальності.

Р. С. Филь,
кандидат юридичних наук,
начальник 2-го науково-дослідного відділу науково-дослідної
лабораторії криміналістичної та спеціальної техніки
(Державний науково-дослідний інститут МВС України)

СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕЧНІСТЬ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ

Суспільна небезпечність не є сталим поняттям і постійно видозмінюється під впливом певних чинників (істотних обставин), які зумовлюють необхідність криміналізації або навпаки, декриміналізації певного виду діяння. Ці чинники можуть бути як негативними, так і позитивними наслідками науково-технічного прогресу, екологічних, демографічних змін, соціальних реформ у суспільстві тощо.

Суспільна небезпечність є найважливішою соціально-матеріальною ознакою злочину, яка розкриває об'єктивну властивість злочину та характеризує певні дії чи бездіяльність, які завдають шкоду чи створюють загрози спричинення такої шкоди об'єктам, що охороняються КК України. Адже, саме матеріальна ознака дозволяє відповісти на питання, чому законодавець серед будь-якої іншої поведінки людини саме цю визнав злочинною. У чинному законодавстві міститься вичерпний перелік тих суспільно небезпечних діянь, які сьогодні визначені як злочинні. Отже, щоб будь-яке суспільно небезпечне діяння набуло статусу злочину, необхідно, щоб діяння на законодавчому рівні були визначені злочинними, за порушення яких людина може бути притягнута до кримінальної відповідальності. Відступ від цієї вимоги може призвести на практиці до порушень законності й обмеження прав громадян [1, с. 99–100].

Взагалі в кримінальному праві суспільна небезпечність визначається двома критеріями: характером та ступенем. Її характер – це якісний показник, що визначається групою соціальних цінностей, на які посягає злочин, а також зіставленням у межах одного й того самого об'єкта окремих складів злочину. Відмітимо, що якраз за характером суспільної небезпеки злочинів і побудована Особлива частина КК України. Водночас ступінь суспільної небезпеки є кількісним вираженням порівняльної небезпеки діянь одного й того ж характеру. Як приклад, незаконне використання винаходу, вчинене групою осіб (ч. 2 ст. 177 КК України), становить більшу небезпеку, ніж незаконне використання винаходу, вчинене однією особою (ч. 1 ст. 177).

Ступінь суспільної небезпеки характеризується сукупністю істотних ознак діяння, що впливають на його кваліфікацію та можливість відрізнити один злочин даного виду від іншого того самого виду. Також ступінь залежить від тяжкості наслідків, що настали: матеріальної чи моральної шкода, способу скоєння посягання, загибелі людей, форми вини, умислу чи необережності, мотивів, якими керувався суб'єкт під час учинення злочину та іншими обставинами.

Зауважимо, що суспільна небезпечність злочинів проти прав на об'єкти промислової власності (далі – ОПВ) полягає в небезпечності наслідків, передусім, для економіки держави. Це твердження випливає з двох фактів: по-перше, промислова власність є засобом підвищення ефективності виробництва, а по-друге, всі ОПВ є частиною економіки, яка у світових державах становить значний обсяг ВВП. Як приклад, за інформацією Департаменту торгівлі США, у сфері виробництва інтелектуальної продукції задіяна шоста частина працівників (27 млн осіб), які забезпечують третину ВВП країни [2, с. 34].

У своїх дослідженнях В. Б. Харченко зазначає, що нині правові наслідки порушення прав інтелектуальної власності не відповідають рівню їх дійсної суспільної небезпечності, що призводить до юридичної неефективності кримінально-правових заборон і зумовлює необхідність декриміналізації значної частини таких порушень [3]. І взагалі порушник майнових прав інтелектуальної власності зобов'язаний відповідати лише в межах завданих збитків, розмір яких зобов'язаний довести потерпілий, а це не так просто. Окреслена ситуація, відмічає О. В. Ришкова, істотно полегшує становище злочинця, який може заперечувати наявність тих чи інших фактів.

Зазвичай, потерпілому досить важко довести справжній розмір завданих порушенням збитків. Як наслідок, порушники несуть майнову відповідальність за завдані ними збитки в розмірах, далеких від справжніх [4, с. 90].

Відмітимо, що суспільна небезпечність злочину проти прав на ОПВ залежить від нанесеної моральної чи матеріальної шкоди. Матеріальна шкода при незаконному використанні знаків на товари та послуг, фірмових найменувань і географічних найменувань, відмічає П. С. Берзін, може складатися із сум будь-яких коштів, які правовласник витратив як компенсацію за відновлення свого порушеного права на них (реальні збитки), а також тих сум коштів, які б правовласник реально отримав (одержав) від особи, що порушила його право на ці ОПВ, у разі використання або надання ліцензії на використання такого права в порядку, передбаченому законодавством, тобто як неотримана (неодержана) винагорода за використання або надання ліцензії на використання прав на такі ОПВ (упущена вигода). Крім того, наслідки умисного порушення права на ОПВ за своїм характером є матеріальною шкодою, що складається із реальних збитків у формі неотримання належного (яку не слід ототожнювати з упущеною вигодою), та упущеної вигоди [5, с. 8].

Проте, нанесену шкоду, стверджує О. В. Кравчук, необхідно розглядати не лише від порушення майнових прав, а й порушення немайнових особистих прав, оскільки порушення немайнових прав може заподіяти їх автору, який дорожить своїм ім'ям і репутацією, значно більшої шкоди, ніж деякі порушення його майнових прав [6, с. 460]. Наприклад, розробник хімічної формули лікарського препарату може отримати набагато більшу шкоду від незаконного привласнення авторства на таку формулу, яку він можливо створював протягом життя, а ніж від продажу незаконно виготовленого фальсифікованого лікарського препарату. Шкода від порушення немайнових (моральних) прав у деяких випадках може бути більшою, ніж від порушення майнових (матеріальних) прав.

До речі, завдана шкода виробнику від порушення прав інтелектуальної власності і в майбутньому може негативно відобразитись на його репутації. Тому більшість іноземних виробників не бажають оприлюднювати дані про наявність на споживчому ринку підроблених товарів, що випускаються під їх торговельними марками, оскільки вважають, що така інформація зашкодить іміджу продукції і негативним чином впливатиме на обсяг продаж.

Зазвичай для розрахунку розміру матеріальної шкоди, яку завдано порушенням ПІВ, та для кваліфікації дій обвинуваченого як злочину проти прав на ОПВ відповідно до п. 6 ч. 2 ст. 242 КПК України призначається судова експертиза у сфері інтелектуальної власності за експертною спеціальністю 13.9 «Економічні дослідження у сфері інтелектуальної власності». Такий вид експертизи поділяється на підвиди судових експертиз, що збігаються з назвами об'єктів інтелектуальної власності. Залежно від підвиду експертизи «Експертиза у сфері інтелектуальної власності» розділяються види експертних спеціальностей. До них належать дослідження, пов'язані з літературними, художніми творами, комп'ютерними програмами, компіляціями даних (базами даних), виконаннями, фонограмами, відеограмами, програмами (передачами) організацій мовлення, винаходами, корисними моделями, промисловими зразками, сортами рослин, породами тварин, комерційними (фірмовими) найменуваннями, торговельними марками (знаками для товарів і послуг), географічними зазначеннями, топографіями ІМС, комерційною таємницею (ноу-хау), раціоналізаторськими пропозиціями, та економічні дослідження у сфері інтелектуальної власності.

За даним Реєстру атестованих судових експертів нині кваліфікацію судових експертів у сфері промислової власності присвоєно 96 експертам із 190 загальної їх кількості. У Міністерстві юстиції України працює 82 експерти (з них 28 мають кваліфікацію на проведення досліджень щодо винаходів та корисних моделей, 48 – промислових зразків, 1 – топографії ІМС, 12 – комерційної таємниці, 67 – торговельних марок, географічних зазначень, комерційних найменувань, 6 – сорту рослин та породи тварин), а у МВС України – 14 експертів (з них 4 мають право проводити дослідження щодо винаходів та корисних моделей, 5 – промислових зразків, 13 – торговельних марок, географічних зазначень, комерційних найменувань).

Сьогодні кількість таких експертів є недостатньою в Україні, про що свідчить наявність лише одного фахівця, якому надано право проводити експертизу топографії ІМС, та шести – сортів рослин і порід тварин.

Крім того, за даними Реєстру методик проведення судових експертиз сьогодні в Україні лише сім методик для проведення експертизи у сфері інтелектуальної власності пройшли атестацію, зокрема: методика проведення судових експертиз щодо літературних творів, креслень (об'єктів авторського права), оптичних носіїв, що містять об'єкти авторського права та суміжних прав, винаходів і корисних моделей, раціоналізаторських пропозицій, лазерних компакт-дисків, аудіо- та відеокасет, комерційної тасмниці та ноу-хау.

Отже, суспільна небезпечність досліджуваних злочинів залежить від заподіяної матеріальної шкоди, при визначенні якої враховуються збитки від незаконного використання майнових і немайнових прав.

1. Филь Р. С. Кримінально-правова охорона прав на об'єкти промислової власності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08; Держ. наук.-досл. ін-т Мін. внутр. справ України. К., 2018. 268 с.
2. Intellectual Property and the U.S. Economy: Industries in Focus. URL: http://www.uspto.gov/sites/default/files/news/publications/IP_Report_March_2012.pdf.
3. Харченко В. Б. Кримінально-правова охорона прав на результати творчої діяльності та засоби індивідуалізації в Україні: монографія. Х.: ХНУ ім. В. Н. Каразіна, 2011. 477 с.
4. Ришкова О. В. Відповідальність за порушення прав інтелектуальної власності. *Ученые записки Таврич. нац. ун-та им. В. И. Вернадского. Серия: Юридические науки*. 2008. Т. 21 (60). № 1. С. 89–98.
5. Берзін П. С. Незаконне використання засобів індивідуалізації учасників господарського обороту, товарів та послуг: аналіз складів злочину, передбаченого ст. 299 КК України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: 12.00.08; Акад. адвокатури України. К., 2004. 22 с.
6. Кравчук О. В. Класифікація способів вчинення злочинних порушень авторського права і суміжних прав. *Митна справа*. 2011. № 2 (74). Ч. 2. С. 458–462.

О. П. Фролов,

завідувач навчальної лабораторії
кафедри фінансових розслідувань
факультету підготовки, перепідготовки
та підвищення кваліфікації працівників
податкової міліції
(Університет державної фіскальної служби України)

ОБ'ЄКТИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ОБШУКУ В ФОРМІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОПЕРАЦІЇ (ОБШУКУВАНІ ОБ'ЄКТИ)

Відшукування скритих об'єктів (знаряддя кримінального правопорушення, майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб) може бути здійснено в ході проведення обшуку, процесуальний режим якого визначено кримінальним процесуальним законодавством (ст.ст. 233–236 КПК України).

Об'єктами обшуку ми називаємо об'єкти, що підлягають відшукуванню і вилученню при його провадженні. В ході обшуку такими об'єктами є люди, трупи, знаряддя злочину, предмети злочинного посягання, документи, сліди тощо.

Обшук передбачає виявлення та знайдення предметів, що можуть слугувати речовими доказами у кримінальному провадженні

Разом з тим, аналіз літератури показує, що у цього терміну в криміналістиці є і інше значення. Так І. І. Когутич [3, с. 375] та В. Ю. Шепітько [4, с. 121] називають об'єктами обшуку ті об'єкти, стосовно яких здійснюється обстеження. У свою чергу Р. С. Белкін і Є. М. Лівшиц [5, с. 91], розділяючи види обшуку на особистий, обшук в приміщенні, обшук на місцевості тощо, підставою для такої класифікації називають «по обшукуваному об'єкту», тобто ті об'єкти, стосовно яких проводиться обстеження, вони визначають саме цим терміном.

На наш погляд, термін «об'єкти обшуку», що застосовується І. І. Когутичем та В. Ю. Шепітько є дещо розмитим, оскільки без відповідних роз'яснень стає не зовсім зрозумілим.

мілим, що вони означають: об'єкти, стосовно яких проводиться обстеження, чи об'єкти, що підлягають відшукуванню і вилученню.

Найбільш оптимальним, на наш погляд терміном для визначення об'єктів, що підлягають обшуку – є «обшукувані об'єкти», оскільки сам термін «обшукуваний» визначає об'єкт, стосовно якого проводяться пошукові заходи. Саме цього терміну ми і будемо дотримуватись для визначення об'єктів, стосовно яких здійснюється обстеження при провадженні обшуку.

Як відомо, обшук – це слідча (розшукова) дія, спрямована на виявлення та фіксацію відомостей про обставини вчинення кримінального правопорушення, відшукування знаряддя кримінального правопорушення або майна, яке було здобуте у результаті його вчинення, а також встановлення місцезнаходження розшукуваних осіб (ч. 1 ст. 234 КПК України).

Спеціальна операція – це не процесуальний різновид, тобто не нова слідча (розшукова) дія, а тільки нова організаційна форма її здійснення (на сьогодні будь-яких специфічних норм, що регламентують провадження слідчих (розшукових) дій саме в формі спеціальної операції законом не передбачено).

Обшук в формі спеціальної операції – це характерна для сучасних умов нова організаційна форма провадження слідчої (розшукової) дії, яка вже достатньо широко здійснюється на практиці, і полягає в примусовому дослідженні приміщень (споруд), що мають велику площу і (або) розділених на багато кімнат (відсіків), великих ділянок місцевості, а також крупних транспортних засобів великою кількістю суб'єктів з метою відшукування та вилучення множинності приховуваних доказів злочину, предметів і цінностей набутих злочинним шляхом і які підлягають конфіскації, розшуку осіб і трупів, що здійснюється в умовах подолання протидії розслідуванню і загрози такої протидії.

Перш ніж приступати до визначення специфіки обшукуваних об'єктів в формі спеціальної операції, доцільно визначитись з такими об'єктами традиційних видів обшуку.

Так, В. Ю. Шепітько вважає що такими об'єктами можуть бути:

- визначені приміщення (житлові, нежитлові, приміщення дипломатичних установ);
- інші місця (дільниці місцевості, транспортні засоби);
- особи (одяг, взуття, інші речі, а також тіло людини) [4, с. 121–122].

М. В. Салтевський виділив в якості обшукуваних об'єктів (об'єктів дослідження і пізнання):

- приміщення, що перебувають у постійному або тимчасовому володінні окремих громадян, установ, підприємств, фірм;
- ділянки місцевості, що перебувають у постійному або тимчасовому володінні окремих громадян, підприємств, організацій;
- особистий обшук;
- обшук транспортних засобів [6, с. 349].

Р. С. Белкін в якості обшукуваних об'єктів зазначає:

- приміщення;
- ділянки місцевості;
- транспортні засоби;
- тіло людини, його одяг, взуття та речі, що перебувають при ньому (при особистому обшуку) [7, с. 142–143].

Відповідно ж до ч. 3 ст. 206, ч. 7 ст. 223, ч. 2 ст. 233 та ч. 5 ст. 236 КПК України, обшукуваними об'єктами можуть бути особа, житло (під житлом особи розуміється будь-яке приміщення, яке знаходиться у постійному чи тимчасовому володінні особи, незалежно від його призначення і правового статусу, та пристосоване для постійного або тимчасового проживання в ньому фізичних осіб, а також всі складові частини такого приміщення) та інше володіння особи (під іншим володінням особи розуміються транспортний засіб, земельна ділянка, гараж, інші будівлі чи приміщення побутового, службового, господарського, виробничого та іншого призначення тощо, які знаходяться у володінні особи).

Однак, не всі об'єкти, віднесені нами до обшукуваних, можуть піддаватись обшуку в формі спеціальної операції. В такій складній організаційній формі не може здійснюватись

особистий обшук, тобто тіло людини та супутні об'єкти (одяг, взуття, речі, що перебувають при ньому) обшукуваними об'єктами в цьому випадку бути не можуть.

Крім того, таким об'єктом при обшуку в формі спеціальної операції може бути далеко не кожне приміщення. Наприклад, приватна квартира в типовому багатоповерховому будинку не відрізняється значною територією і відповідно її обшук не потребує великої кількості працівників правоохоронних органів. З тієї ж причини обшукуваними об'єктами при обшуку в формі спеціальної операції не можуть бути загородні будинки або дачі, гаражі, офіси підприємств або приватних фірм, складські приміщення, що мають невелику площу. Також такими об'єктами не можуть бути і невеликі присадибні або дачні ділянки, інші незначні за площею ділянки місцевості, а також окремі транспортні засоби (автомобілі, мотоцикли тощо).

З метою дослідження обшукуваних об'єктів при обшуку в формі спеціальної операції нами було вивчено ряд кримінальних проваджень, по яким проводились такі заходи, а також проведено опитування працівників слідчих органів, які брали в них участь.

На підставі отриманих даних, можна скласти приблизний перелік об'єктів, що підлягають обшуку в формі спеціальної операції.

1. Приміщення, що мають велику площу і (або) розділених на багато кімнат (відсіків):
 - виробничого призначення (цехи, майстерні тощо);
 - складські приміщення (склади з обладнанням, продовольчі склади, овочеві бази, склади тимчасового зберігання, митні термінали тощо);
 - офіси і адміністративні приміщення (заводоуправління, дирекції, офіси кредитно-фінансових установ, митні термінали тощо);
 - банківські сховища і депозитарії;
 - торговельні підприємства (криті продовольчі і речові ринки, супермаркети, універмаги, магазини тощо);
 - приватні будинки, дачі, котеджі, що мають велику площу.
2. Великі ділянки місцевості:
 - склади відкритого (вуличного) зберігання;
 - торговельні підприємства (оптові продовольчі ринки, ярмарки, речові ринки, авторинки, будівельні та інші ринки);
 - присадибні ділянки великої площі;
 - відкриті автостоянки;
 - інші ділянки місцевості, що мають велику площу.
3. Крупні транспортні засоби (вантажні або пасажирські).
 - залізничні состави;
 - автопоїзди і автоколони;
 - літаки;
 - морські і річкові плавзасоби.

Цей перелік специфічних обшукуваних об'єктів в формі спеціальної операції не є вичерпним, оскільки у зв'язку із розвитком суспільних відносин, науки і техніки, з'являються все нові і нові способи підготовки, вчинення і укриття злочинів, а відповідно і нові об'єкти, що підлягають обшуку саме в формі спеціальної операції, а тому перелік таких об'єктів повинен постійно оновлюватись, виходячи з аналізу практичної діяльності відповідних слідчих підрозділів.

-
1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
 2. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 р. № 4561-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 9–10. Ст. 474.
 3. Когутич І. І. Криміналістика: курс лекцій. К.: Атіка, 2008. С. 887.
 4. Шепитько В. Ю. Криміналістика (Криміналістическая тактика и методика расследования преступлений). Харьков: Одиссей, 2001. С. 527.
 5. Белкин Р. С., Лифшиц Е. М. Тактика следственных действий. М.: Новый юристь, 1997. С. 176.
 6. Салтєвський М. В. Криміналістика (у сучасному викладі). К.: Кондор, 2005. С. 590.
 7. Белкин Р. С. Криміналістическая энциклопедия. М.: БЕК, 1997. С. 342.
 8. Россинский С. Б. Обыск в форме специальной операции. М.: Закон и право, 2003. С. 199.

О. Л. Хитра,
кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

РОЛЬ ТА МІСЦЕ РЕАГУВАННЯ НА КРИЗОВІ СИТУАЦІЇ, ЩО ЗАГРОЖУЮТЬ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТНО-ОБ'ЄКТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Практичним проблемам національної безпеки, різним аспектам її забезпечення приділено достатньо уваги. Разом з цим питання формування суб'єктно-об'єктних зв'язків у цій сфері залишається практично не дослідженим правовою наукою.

З набуттям чинності Закону України «Про національну безпеку України» [1] ним визначаються та розмежовуються повноваження державних органів у відповідній сфері, створюється основа для інтеграції політики та процедур органів державної влади, інших державних органів, функції яких стосуються національної безпеки і оборони, сил безпеки і сил оборони, визначається система командування, контролю та координації операцій сил безпеки і сил оборони, запроваджується всеосяжний підхід до планування у сферах національної безпеки і оборони, забезпечуючи у такий спосіб демократичний цивільний контроль над органами та формуваннями сектору безпеки і оборони. Обраний законодавцем підхід забезпечив виділення ряду функцій, які можливо віднести до «класичних» функцій управління: 1) демократичного цивільного контролю (розділ III Закону України «Про національну безпеку України»); 2) керівництва у сферах національної безпеки і оборони (стаття 13 Закону України «Про національну безпеку України»); 3) координації у сферах національної безпеки і оборони (стаття 14 Закону України «Про національну безпеку України»); 4) планування у сферах національної безпеки і оборони (розділ V Закону України «Про національну безпеку України»). Щодо сфери реалізації останніх двох функцій (координації та планування) законодавець використовує поняття «кризова ситуація що загрожує національній безпеці», виділяючи при цьому місце кризових ситуацій серед надзвичайних адміністративно-правових режимів.

Так, у відповідності до ч. 2 ст. 14 Закону Рада національної безпеки і оборони України координує діяльність органів виконавчої влади, розглядає пропозиції щодо застосування відповідно до закону спеціальних економічних та інших обмежувальних заходів: 1) в умовах воєнного стану; 2) в умовах надзвичайного стану; 3) в особливий період; 4) у разі виникнення кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України [1]. При цьому автори Закону спираючись на положення статті 107 Конституції України та Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» не визначаються з питанням можливості комбінування вказаних режимів, зазначаючи лише взаємовиключність першого та другого режимів, що, у свою чергу, вимагає окремого розгляду питання співвідношення кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України з особливим періодом, воєнним станом чи надзвичайним станом.

Визначаючи у Законі України «Про Раду національної безпеки і оборони України» функції та повноваження Ради національної безпеки і оборони України законодавець також «не розглядає» її функціонування в особливий період, але уповноважує її діяти в умовах кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України. Звернемо увагу, що категорія «особливий період» дозволяє акцентувати увагу як на часових характеристиках кризи (охоплює час мобілізації, воєнний час і частково відбудовний період після закінчення воєнних дій [2]), так і на «особливих причинах» його введення (з моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи з моменту введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях [3]) чи формах (функціонування національної економіки, органів державної влади, інших державних органів, органів місцевого самоврядування, Збройних Сил України, інших військових формувань, сил цивільного захисту, підприємств, установ і організацій, а також виконання громадянами України свого конституційного обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності України [3]).

Здійснюючи співвідношення «особливого періоду» з «кризовою ситуацією, що загрожує національній безпеці України» слід враховувати недоліки законотворчої техніки, які проявилися через різний час визначення відповідних понять у законодавстві України. Так, часом «появи» останнього слід вважати редакцію Закону України «Про Раду національної безпеки і оборони України» від 25.12.2014 у якій кризовою ситуацією визначено крайнє загострення протиріч, гостру дестабілізацію становища в будь-якій сфері діяльності, регіоні, країні, а відповідні кризові ситуації, що загрожують національній безпеці України визначено «розв'язувати» [4].

За таких умов слід звернути увагу на положення ст. 19 Закону України «Про оборону України» згідно яких реалізацію державної політики, спрямованої на забезпечення безпеки та захисту населення і територій, матеріальних і культурних цінностей та докiлля від негативних наслідків надзвичайних ситуацій у мирний час і в особливий період визначено метою цивільного захисту України [2]. Таке становище вимагає окремого розгляду повноважень Державної служби України з надзвичайних ситуацій, МВС України та Міністра внутрішніх справ України щодо «розв'язання» кризових ситуацій, що загрожують національній безпеці України. Вбачається, що оновлення суб'єктно-об'єктних зв'язків у сфері національної безпеки має відобразитися у змінах в організації Єдиної державної системи цивільного захисту України у тому числі й через фактичне ототожнення змісту понять «кризова ситуація, що загрожує національній безпеці України» та «гостра дестабілізація становища в будь-якій сфері діяльності, регіоні, країні», яке є наслідком змін, що відбулися.

Виходячи з вище вказаного, слід зазначити, що об'єкт протидії та, відповідно, предмет діяльності як суб'єкта, так і об'єкта у сфері національної безпеки України, загрози національній безпеці (явища, тенденції і чинники) слід розділяти на дві основні частини: 1) ті, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити реалізацію національних інтересів; 2) ті, що унеможливають чи ускладнюють або можуть унеможливити чи ускладнити збереження національних цінностей України. Вбачається, що обидві категорії стають базою насамперед для формалізації функцій кожної з відповідних керованих підсистем як об'єктів управління національною безпекою.

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

2. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/1932-12/ed20101013/find?text=%CE%F1%EE%E1%EB%E8%E2%E8%E9+%EF%E5%F0%B3%>

3. Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію: Закон України від 21.10.1993 № 3543-XII. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3543-12/ed20130701/page?text=%CE%F1%EE%E1%EB%E8%E2%E8%E9+%EF%E5%F0%B3%EE%E4>

4. Про Раду національної безпеки і оборони України: Закон України від 05.03.1998 № 183/98-ВР. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/183/98-%D0%B2%D1%80?nreg=183%2F98-%E2%F0&find=1&text=%EA%F0%E8%E7&x=5&y=8#w 11>.

О. Й. Хомин,

кандидат економічних наук, доцент,
професор кафедри соціальних дисциплін
(Львівський державний університет внутрішніх справ),

В. Д. Смичок,

кандидат технічних наук,
доцент кафедри електромеханіки та електроніки
(Національна академія сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного)

ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ФІТНЕС-ТРЕКЕРІВ

Забезпечення особистої безпеки працівників системи МВС та військовослужбовців ЗСУ повинне базуватися на отриманні повної та правдивої інформації щодо їх безпеки в місцях виконання ними службових обов'язків. Особливо гостро це питання стоїть при

гарантуванні безпеки згаданих категорій за межами дислокації, а особливо під час проведення відпустки, служби в резерві, на пенсії та ін. [1; 2]. Загострилось питання забезпечення безпеки військовослужбовців, особливо тих, що проходять лікування після поранення, повертаються зі Сходу у відпустку та виходять в резерв.

Ефективність забезпечення безпеки працівників правоохоронних органів та військовослужбовців в разі покращується при умові отримання правдивої інформації про обстановку в місцях їх знаходження.

Інформаційного забезпечення безпеки військовослужбовців є якість і повнота отриманої розвідувальної інформації про суб'єктів (як про осіб так і про угруповання, їх цілі). Сучасні умови локальних військових дій та конфліктів вимагають отримання, точно і достовірної розвідувальної інформації та своєчасного її опрацювання у ході проведення оперативних задач за призначенням особового складу, які виконують поставлені завдання.

Використання загальнодоступних ультра сучасних технологій у злочинних цілях є універсальною проблемою для усіх цивілізованих та демократичних країн.

Проблема витоку інформації стала актуальною підтвердилась після того, як фітнес-додаток видавав переміщення американських військ у Сирії. В результаті цього у новинах появилась стаття, що «Керівництво Збройних сил США наказало негайно обмежити використання солдатами додатків з GPS – трекінгом у небезпечних і таємних зонах» там де вони базуються і їх розташування. Враховуючи згаданий досвід у працівників правоохоронних органів та військовослужбовців, які перебуває у зонах військових конфліктів, або на базах, тепер можуть вимагати відключати геолокаційні сервіси на своїх електронних пристроях.

Як показує практика, геолокація GPS – трекінг, технологічно присутній у більшості сучасних телефонів, комп'ютерів та смарт-годинників. Як відомо з досвіду геолокація використовується у фітнес-додатках і навіть у програмних застосунках для знайомств.

Так наприклад: GPS – трекер і додаток фітнес-трекер Strava недавно оприлюднив на перший погляд нічим не примітну глобальну карту своїх користувачів. Але при аналізі ця «Глобальна теплова карта активності» висвітлює геодані, які можна інтерпретувати як туристичні, бігові або велосипедні маршрути у конкретному випадку – солдатів на ключових базах дислокації військ США в Афганістані та Сирії.

Іграшки – шпигуни, смарт-девайси та комп'ютерні послуги із функціями геолокації швидко розвиваються. Їх використання у зловмисних цілях представляє значний ризик для персоналу військовослужбовців, а особливо під час виконання ними службових обов'язків та на відпочинку (рис. 1). Слід відзначити, що ця проблема є актуальною і для працівників правоохоронних органів та військових по всьому світі.



Рис.1. «Іграшки-шпигуни» фірми Amazon та eBay, CloudPets у які вбудовані мікрофон і динамік

Аналіз можливості «Функції геолокації» показує, що вони можуть видати персональні дані, розташування, інформацію про рутинні дії та кількість персоналу і багато іншого. Усе це потенційно може призвести до ненавмисних наслідків для безпеки, а також підвищує ризик для особистої громадської безпеки.

Виробники фітнес-трекерів Fitbit твердять, що їх компанії «віддані захисту прав споживачів і надійному зберіганні персональних даних» і самі не збирають дані про геолокацію, якщо користувач не надав доступу до цих даних, до того ж твердять, що користувачі завжди можуть забрати цей доступ.

Але незалежно від цього, дослідження показують, що іграшки можна «хакнути», тобто дистанційно програмно ними керувати. Це підтверджується тим, що звуки іграшок потрапляють у мережі зв'язку без відома і згоди на це тих хто ними користується.

На ринку, на сьогоднішній день, є пристрої протидії несанкціонованому прослуховуванню сотових телефонів GSM 3G, 4G-LTE, Wi-Fi.

Окрім чисто адміністративних та рекомендаційних заходів існують ряд пристроїв, призначених, для активного захисту простору особистої інформації від небажаного прослуховування через канали мобільного інтернету, або сотового зв'язку. Так, наприклад, глушилки сотових телефонів дозволено до обмеженого використання і тільки у якості персонального захисту від GSM – жучків.

Принцип дії таких пристроїв базується на генеруванні радіозавади в діапазонах частот GSM 800/900/1800/1900 МГц. Робота такого пристрою унеможливує передачу будь-якої інформації через канали сотового зв'язку.

Дозволені побутові моделі пристроїв подавляють сигнал в радіусі до 10 метрів. Цієї потужності достатньо для того, щоб заблокувати сотовий радіозв'язок в кімнаті, або у персональному автомобілі (рис. 2).



Рис. 2. Пристрої постановки радіозавад: автомобільний та кімнатний [3; 4].

Слід зауважити, що у великій міра радіус роботи залежить від віддалення абонента від базової станції мобільного зв'язку, моделі телефону, конструктивних особливостей приміщення, типу матеріалу перекриття і т. д. На рис. 2 показано пристрій, який у певній міра можливо використовувати в автомобілі працівниками ОВС.

Із розвитком інформаційних технологій зростає актуальність інформаційної безпеки, а особливо це пов'язано з тим, що часто як працівники Національної поліції, так і військовослужбовці Збройних Сил України вимушені діяти за умов невизначеності інформаційної обстановки. Моральне і вікове старіння оргтехніки – обмеженість у ресурсах, недостатнє забезпечення розвідувальною технікою, та контррозвідувальним програмним забезпеченням є основним джерелом витоку інформації та розповсюдження її у загально відкритих глобальних та локальних мережах зв'язку і засобах масової інформації [5; 6].

У публікації авторами проведено частковий аналіз сучасних технологічних досягнень, які потенційно можуть суттєво впливати на інформаційну безпеку працівників Національної поліції та ЗСУ. Запропоновано розробити «окремий алгоритм» по використанню сучасних технологічних досягнень, які можуть частково, або повністю (на певний період часу) гарантувати інформаційну безпеку. Рекомендуємо дані знання включити до програми підготовки здобувачів вищої освіти в навчальну дисципліну, яка повинна відповідати вимогам до обсягу знань і практичних навичок в даному напрямку.

1. Хомин О. Й., Смичок В. Д. Розробка алгоритмічного електронного засобу виявлення замінування автомобіля як засіб забезпечення безпеки. *Теорія та практика протидії злочинності в сучасних умовах*: збірник тез Міжнародної науково-практичної конференції (10 листопада 2017 р.). Львів. С. 225–227.

2. Хомин О. Й., Смичок В. Д. Розробка фотоконтролера для безпеки особи (на прикладі виявлення несанкціонованого проникнення і мінування автомобіля). *Проблеми застосування інформаційних технологій правоохоронними структурами України та вищими навчальними закладами зі специфічними умовами навчання*: збірник наукових статей за матеріалами доповідей Міжнародної науково-практичної конференції (22 грудня 2017 р.) / упор. Т. В. Магеровська. Львів: ЛьвДУВС, 2018. 407 с.

3. URL: http://specagent.ru/images/stories/gsm/scheme_gsm_jammer-01.jpg

4. URL: <http://specagent.ru/katalog-tovarov-china/podaviteli-signala/glushilka-gsm-3g-4g-lte-wifi>

5. Хорев А. А. Методы и средства поиска электронных устройств перехвата информации. М.: МО, 1998. 224 с.

6. Горбачев А. А., Колбанов А. П., Тараканков С. П., Ларцов С. В., Чигин Е. П. Признаки распознавания нелинейных рассеивателей электромагнитных волн. *Нелинейный мир*. 2004. № 5–6. С. 301–309.

А. В. Хрідочкін,
кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри загальноправових дисциплін
(Дніпровський гуманітарний університет)

ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ

Ефективність реалізації завдань публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності залежить від багатьох факторів, серед яких особливе значення має наявність сучасної системи його суб'єктів, а також ефективності підготовки та підвищення кваліфікації відповідних фахівців та інформаційно-аналітичного забезпечення їх діяльності. Процес становлення такої системи все ще далекий від свого завершення. Але, водночас, можна погодитись з констатацією того факту, що основи законодавчого забезпечення діяльності цієї системи вже закладені, що створює простір для поступового розвитку інших її важливих компонентів. Насамперед, це стосується визначення особливостей адміністративно-правового статусу суб'єктів публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності.

У реалізації завдань публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності важливу роль відіграє Міністерство внутрішніх справ України (далі – МВС України) та його структурні підрозділи. Відповідно до Положення, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України, МВС України є центральним органом виконавчої влади, діяльність якого спрямовується і координується Кабінетом Міністрів України. Зокрема, МВС України бере участь у формуванні та забезпеченні наукової і науково-технічної політики держави у сфері охорони суспільних відносин, пов'язаних із захистом та охороною прав і свобод людини, забезпеченням публічної безпеки і порядку, протидії злочинності тощо [1]. При цьому провідну роль у запобіганні правопорушень у сфері інтелектуальної власності відіграють підрозділи Національної поліції України, а саме Департамент захисту економіки Національної поліції України (далі – ДЗЕНПУ) та Департамент кіберполіції Національної поліції України (далі – ДКНПУ).

ДЗЕНПУ було утворено згідно наказу Національної поліції України [2]. Серед функцій ДЗЕНПУ окремо визначено вживання заходів з протидії злочинам в органах державної влади, проти власності, у сфері інтелектуальної власності, пов'язаним з фальшивомонетництвом, а також із забезпечення відшкодування завданих зазначеними злочинами збитків. Аналогічні завдання і функції покладені на всі управління (відділи) ДЗЕНПУ на місцях. Таким чином, протидія злочинам у сфері інтелектуальної власності є однією з основних функцій ДЗЕНПУ, однак це ніяк не відбивається та його структурі та спеціалізації співробітників, оскільки чинна структура ДЗЕНПУ не передбачає окремих відділень щодо протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності, що звичайно значно знижує дієвість діяльності в цій сфері. На практиці оперативні справи щодо злочинів у сфері інтелектуальної власності передаються до розробки одному зі співробітників відділів захисту економіки на місцях, однак, як зазначають фахівці, таких справ на сьогодні небагато.

Ще одним підрозділом Національної поліції України, який безпосередньо замається протидією злочинам проти інтелектуальної власності, є ДКНПУ. Він був створений відповідно до наказу Національної поліції України [3]. До складу ДКНПУ входить Управління протидії злочинам у сфері інтелектуальної власності та господарчої діяльності (УПЗСІВГД), керівництво яким здійснює заступник начальника ДКНПУ – начальник УПЗСІВГД. До структури УПЗСІВГД входять три відділи: протидії злочинам у сфері електронної комерції, протидії злочинам у сфері обігу протиправного контенту і телекомунікацій, протидії злочинам у сфері платіжних систем. Відповідно протидія злочинам проти інтелектуальної власності, пов'язаним з використанням комп'ютерних технологій, є пріоритетним завданням ДКНПУ. Інформаційні звіти, представлені на офіційному сайті ДКНПУ, підтверджують дієвість заходів, що застосовують у сфері протидії злочинам проти інтелектуальної власності. Так, у повідомленні ДКНПУ від 30 квітня 2016 р. зазначалося про викриття у Луцьку

підпільного виробництва фальсифікованих примірників побутової хімії, торгових марок «Ariel», «Tide», «Head&Shoulders», «Fairy» та «Vanish». А слідчим підрозділом поліції в Рівненській області було відкрито кримінальне провадження за ст. 229 КК України, у рамках якого були встановлені особи, причетні до організації вказаного злочинного промислу, робітники, які займалися фасуванням контрафакту, а також замовників, що в подальшому реалізували підробку громадянам [4]. Звісно, створення спеціального відділу в структурі Національної поліції України з протидії злочинам проти інтелектуальної власності у мережі Інтернет слід визнати позитивним та вельми актуальним, однак слід також зазначити, що діяльність зазначених підрозділів пов'язана більшою мірою з припиненням злочинів у вказаній сфері, оскільки специфіка останніх є такою, що вони найчастіше виявляються саме за наслідками. Публічне висвітлення позитивного досвіду протидії кіберзлочинам, пов'язаним з порушенням прав інтелектуальної власності, звісно має певний превентивний вплив на осіб, які схильні до вчинення злочинів у сфері інтелектуальної власності, проте разом з цим, на нашу думку, співробітниками ДКНПУ має проводитися цілеспрямована розробка та проведення заходів із запобігання кіберзлочинами проти інтелектуальної власності, що вчиняються за допомогою комп'ютерних технологій.

Міністерством регулярно проводяться такі оперативно-профілактичні заходи, як операція «Інтелект», операція «Пірати» тощо, з відпрацювання суб'єктів ринку інтелектуальної власності, під час яких одними із пріоритетних напрямків роботи визначено протидію реалізації та виготовленню фальсифікованої продукції з використанням знаків для товарів і послуг відомих українських і зарубіжних виробників, а також боротьбу з Інтернет-піратством [5, с. 135].

Таким чином, діяльність з публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності є однією з функцій правоохоронних органів в межах їх компетенції, визначеної законодавством. Тобто, правоохоронні органи України виступають одним із суб'єктів публічного адміністрування у сфері інтелектуальної власності. Необхідність залучення останніх до механізму публічного адміністрування зазначеної сфери пояснюється розповсюдженістю випадків протиправного, навіть злочинного, порушення прав інтелектуальної власності, що вимагає наявності силового механізму попередження та припинення подібних порушень.

1. Про затвердження Положення про Міністерство внутрішніх справ України: Постанова Кабінету Міністрів України від 28 жовтня 2015 р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/go/878-2015-p>.

2. Про затвердження Положення про Департамент захисту економіки Національної поліції України: Наказ Національної поліції України від 7 листопада 2015 р. № 81. URL: <https://nni1.naiu.kiev.ua/files/bez/Наказ%20ПРО%20ДЗЕ.doc>.

3. Про затвердження Положення про Департамент кіберполіції Національної поліції України: Наказ Національної поліції України від 10 листопада 2015 р. № 85. К.: МВС України, 2015. 10 с.

4. Кіберполіцейськими викрито у Луцьку підпільне виробництво побутової хімії, торгових марок «Ariel», «Tide», «Head&Shoulders», «Fairy» та «Vanish»: повідомлення ДКНПУ від 30 квітня 2016 р. URL: <https://www.cybercrime.gov.ua/16-novosti/73-kiberpolitsiya-viluchila-falsifikovaniy-tovar-procter-gamble-na-ponad-miljon-griven-foto#news>.

5. Вязмікін С. А. Завдання та повноваження Департаменту захисту економіки Національної поліції України. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2016. № 1. С. 133–140.

В. М. Чайкун,
науковий співробітник
(Національна академія СБ України)

РОЛЬ КЕРІВНИКА СЛІДЧОГО ПІДРОЗДІЛУ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ

Результативність діяльності слідчих підрозділів, під час розслідування кримінальних правопорушень, багато в чому залежить від налагодженості взаємодії між ними та оперативними підрозділами в межах одного відомства. Важливу роль в організації процесу

взаємодії слідчих та оперативних підрозділів відіграє керівник органу досудового розслідування, на якого покладається забезпечення ефективної діяльності очолюваного ним підрозділу.

Згідно зі ст. 3 КПК України оперативні підрозділи не віднесені до жодної із сторін кримінального провадження, а також не визначені як учасники кримінального провадження. Вони можуть бути самостійними суб'єктами кримінального процесу лише у статусі слідчого, якого набувають в результаті виконання доручення слідчого чи прокурора, про що зазначено у ст. 41 КПК України [2].

Наділення процесуальними повноваженнями керівника органу досудового розслідування дозволяє йому бути координатором відносин слідчих та оперативних підрозділів [1, с. 468].

Відповідно до ст. 39 КПК України, керівник органу досудового розслідування організовує досудове розслідування, відноситься до сторони обвинувачення та наділений низкою процесуальних повноважень, реалізуючи які може здійснювати суттєвий вплив на перебіг досудового розслідування [2].

Порядок взаємодії слідчих і оперативних підрозділів визначаються відомчими наказами та інструкціями, в яких значна увага приділяється керівнику органу досудового розслідування, котрий забезпечує належну організацію вказаного процесу.

Так, в окремих випадках під час виконання доручення слідчого у оперативних підрозділів може виникнути необхідність у проведенні додаткових слідчих (розшукових) дій, які не вказані у дорученні та потребують звернення до слідчого судді чи прокурора. В такому разі, оперативний підрозділ не може прийняти самостійне рішення щодо проведення додаткових слідчих дій, а повинен звернутися з відповідним повідомленням (рапортом) до начальника слідчого відділу. Зокрема, в інструкції визначається, що у разі виявлення працівником оперативного підрозділу при виконанні доручення слідчого обставин, що свідчать про необхідність проведення обшуків у житлі чи іншому володінні особи, ним складається мотивований рапорт, який після погодження з керівником цього оперативного підрозділу надсилається керівнику слідчого відділу для прийняття рішення про проведення обшуку, в порядку, передбаченому КПК України [3, п. 2, розділ VII].

На нашу думку, положення щодо інформування керівника органу досудового розслідування про необхідність проведення додаткових слідчих (розшукових) дій має дискусійний характер. Справа в тому, що доручення в оперативний підрозділ надсилається слідчим особисто, без посередництва керівника слідчого підрозділу, який може взагалі не володіти ситуацією про факт його виконання. Обшук є слідчою (розшуковою) дією, яка використовується слідчим або прокурором з метою збирання доказів у кримінальному провадженні. Керівник органу досудового розслідування, на відміну від слідчого, не відноситься до суб'єктів на яких покладається обов'язок доказування у кримінальному провадженні, тому процес збирання доказів не притаманний для його процесуальної діяльності та не відноситься до організації досудового розслідування.

Керівник органу досудового розслідування письмово погоджує продовження терміну виконання доручення слідчого. Тобто, керівник органу досудового розслідування має можливість контролювати хід виконання оперативними підрозділами доручень слідчих та в результаті не своєчасного проведення слідчих (розшукових) та негласних слідчих (розшукових) дій оперативними співробітниками, відреагувати на вказаний факт. Як приклад, повернення матеріалів неналежно виконаного доручення керівнику оперативного підрозділу для усунення недоліків [3, п. 9, р. VI].

Вказане положення, беззаперечно, позитивно впливає на своєчасність виконання доручень слідчого, оскільки звернення оперативного співробітника до свого керівника з проханням подовжити термін його виконання передбачає надання мотивованого пояснення причин не здійснення всіх слідчих дій у визначений строк. Хоча, на нашу думку, цю норму слід більше деталізувати, визначивши форму документального оформлення вказаної процедури та повідомлення про погодження продовження строку слідчого, який надавав відповідне доручення оперативному підрозділу.

Наступним повноваженням керівника органу досудового розслідування, яке пов'язане з організацією взаємодії оперативних та слідчих підрозділів, є можливість узгоджувати

з керівником оперативного підрозділу питання про виконання доручення, яке виходить за межі лінії роботи оперативних співробітників.

На нашу думку, вказана норма має також позитивний вплив на взаємодію слідчих та оперативних підрозділів, оскільки під час досудового розслідування у слідчого з'являються додаткові засоби, які мають на меті підвищення ефективності процесу збирання доказів у кримінальному провадженні. Водночас, наведене вище дає підстави вважати про деяку його неузгодженість з положеннями ст. 40 КПК України, де визначається вичерпний перелік слідчих дій, які може доручити слідчий оперативному співробітнику, а саме проведення слідчих (розшукових) дій та негласних слідчих (розшукових) дій. Тобто, для виправлення вказаної ситуації необхідно внести доповнення до положень КПК України.

Дискусійним питанням є також право керівника органу досудового розслідування погоджувати матеріали про розшук особи та направлення їх відповідному оперативному підрозділу для організації розшуку. На наш погляд, вказане повноваження керівника органу досудового розслідування щодо розшуку дещо суперечать принципу процесуальної самостійності слідчого, передбаченого ч. 5 ст. 40 КПК України. Ми вважаємо, що приймати рішення про оголошення особи в розшук повинен виключно слідчий, який враховуючи обставини кримінального провадження, має керуватись вимогами КПК України.

Необхідно зазначити, що керівник органу досудового розслідування має суттєвий вплив на вказаний процес, він здійснює контрольні функції як за підлеглими слідчими, так і за оперативними співробітниками. З однієї сторони, він не має владних повноважень стосовно оперативних співробітників та їх керівників, проте має можливість ініціювати застосування відповідних прав начальником територіального органу з метою досягнення необхідних цілей. Результат таких дій може відобразитись у притягненні до дисциплінарної відповідальності оперативного співробітника, а можливо і його керівника за неналежне виконання доручень слідчих, проведення розшукової роботи підозрюваного у кримінальному провадженні та інших спільних дій та заходів.

1. Татаров О. Ю. Досудове провадження в кримінальному процесі України: Теоретико-правові і організаційні засади (за матеріалами МВС): монографія. К., 2012. 639 с.

2. Кримінальний процесуальний кодекс України. *Голос України*. 2012. № 90.

3. Про затвердження Інструкції з організації взаємодії органів досудового розслідування з іншими органами та підрозділами Національної поліції України в запобіганні кримінальним правопорушенням, їх виявленні та розслідуванні: Наказ МВС України від 07.07.2017 № 575. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0937-17>.

Л. Г. Чистоклетов,

доктор юридичних наук, професор,
професор кафедри адміністративного та інформаційного права
(Навчально-науковий інститут права та психології
НУ «Львівська політехніка»)

УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-НАГЛЯДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

До міграційних проблем, починаючи від розпаду Радянського Союзу, що викликало найбільший транзитний потік біженців з пострадянських азіатських країн до Європи і закінчуючи сьогоденними не вирішеними питаннями, пов'язаних із нелегальною міграцією, завжди було привернута увага провідних зарубіжних та українських вчених. І це зумовлено не лише з неправомірним перетином мігрантами міжнародних кордонів, але і правом громадян на вільне пересування та вибір місця проживання, правом виїжджати та повертатися в країну, правом та інтересів громадян України, працевлаштованих за кордоном та регулювання працевлаштування іноземців в Україні у відповідності до потреб національного ринку праці.

Аналізуючи розвиток та реалізацію державної міграційної політики за роки Незалежності, в Україні регулювання міграційних процесів, незважаючи на важливість цієї проблеми, до середини другого десятиліття XXI сторіччя не відносилися до пріоритетів національної безпеки.

Якщо, згідно з експертними оцінками, на середину 90-х рр. XX ст. неконтрольовані міграційні процеси займали останнє місце серед загроз національній безпеці України. Причому рейтинг найближчої загрози національній безпеці (поширення інфекційних захворювань) був удвічі більше. Слід відзначити, що ці показники не змінювались протягом останнього десятиліття [1].

Разом з тим, вже у 2018 році, як засвідчив аналіз результатів проведення попередніх аналогічних загальнодержавних заходів і статистика Державної міграційної служби України (далі – ДМС) та Державної прикордонної служби України, в Україні спостерігається поступове зростання потоків мігрантів з нерегульованим статусом, що призводить до масиву проблем: посилення соціальної напруги в суспільстві; зростання злочинності; підвищення рівня терористичних загроз тощо. У порівнянні з I півріччям 2017 року на 22% збільшилася кількість нелегальних мігрантів, затриманих органами охорони державного кордону (1432 проти 1117), у т. ч. на 28% за незаконний перетин державного кордону (417 проти 301). На 46% більше (4806 проти 3293) виявлено нелегальних мігрантів територіальними органами і підрозділами міграційної служби. Також затримано 472 нелегальних мігрантів у складі 102 груп. Зазначена ситуація призводить до того, що не тільки в ЄС починають проявляти певну стурбованість міграційною ситуацією в нашій країні, що саме по собі може впливати і на прийняття рішення щодо припинення безвізу для України, але й ми можемо констатувати, що незаконна міграція може суттєво вплинути на безпековий сектор держави [2].

Революція Гідності змусила по новому переглянути і радикально проаналізувати та змінити курс державної міграційної політики. Так, у розпорядженні Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р. «Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року» вказується, що в умовах глобальної інтенсифікації міграційних процесів, активної участі населення України в таких процесах зростає необхідність ефективного державного регулювання в зазначеній сфері, яке є передумовою використання позитивного потенціалу міграції з метою розвитку, мінімізації її негативних наслідків, забезпечення прав і свобод мігрантів та усього населення. У зв'язку з цим удосконалення міграційної політики повинно бути одним із пріоритетів державної політики [3]. На підтвердження цьому в Законі України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII «Про національну безпеку України» зазначається, що загрози національній безпеці України та відповідні пріоритети державної політики у сферах національної безпеки та оборони визначаються у Стратегії національної безпеки України, Стратегії воєнної безпеки України, Стратегії кібербезпеки України, інших документах з питань національної безпеки та оборони, які схвалюються Радою національної безпеки та оборони і затверджуються указами президента України [4].

Таким чином, проблема нерегульованості міграції залишається актуальною, оскільки впливає на безпеку держави, її міжнародні відносини та може загостритися в умовах проведення гібридної війни з Росією, відсутності можливості здійснення контролю на значній ділянці східного кордону.

Проте, незважаючи на прийняті заходи щодо реалізації державної міграційної політики, спрямованої на протидію нелегальній міграції, прогнозування та аналізу розвитку міграційних процесів, а також на підготовку, прийняття та удосконалення міграційного законодавства, доводиться визнавати, що організаційно-правові засади діяльності ДМС залишаються недостатньо ефективними та потребують подальшого реформування. Більше того, як зазначалося 22 липня 2017 року на нараді серед керівного складу Головного управління ДМС у Львівській області, склалася кричуща ситуація з прогалинами у знаннях міграційного законодавства з боку працівників та навіть керівного складу підрозділів. Дехто з них не обізнаний із змістом постанов КМУ № 152 та № 302 [5].

Безперечно, що в процесі реалізації державної міграційної політики у багатьох питаннях своєї діяльності ДМС залежить від механізму вдосконалення нормативно-правового регулювання та організаційного забезпечення, в якому належить ліквідувати прогалини,

колізії та неузгодженості між нормативно-правовими актами у цій сфері. Зокрема, слід привести до порядку та до визначених вимог міграційного законодавства основний інструментарій адміністративно-наглядової діяльності ДМС. Разом з тим, майже на протязі останніх трьох років проіснувало суперечливе положення Постанови Кабінету Міністрів України «Про затвердження Правил оформлення і видачі паспорта громадянина України для виїзду за кордон і проїзного документа дитини, їх тимчасового затримання та вилучення» за № 231 від 31 березня 1995 року, в якому (не зважаючи на те, що з 01 серпня 2012 року вже легітимно здійснювала свою діяльність ДМС на підставі Указу Президента України від 6 квітня 2011 р. № 405 «Питання Державної міграційної служби України») [6], вказувалось, що повноваження з надання громадянам паспортно-реєстраційних послуг надаються структурним підрозділам МВС України, а не ДМС і лише 01 квітня 2015 року зазначена постанова втратила свою чинність відповідно зі змінами до постанови Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 682 [7].

Найбільший резонанс у громадян також викликає недосконалість організації паспортно-реєстраційної системи, яка здійснюється відповідно до Закону України «Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус» (далі – Закон) [8]. В Законі, на підставі п. 5 ст. 21 зазначається, що оформлення паспорта громадянина України здійснюється розпорядником Реєстру. Прийняття заяв-анкет для внесення інформації до Реєстру, видача паспорта громадянина України здійснюються розпорядником Реєстру або уповноваженими суб'єктами, передбаченими пунктом 4 частини першої статті 2 цього Закону. Проте, механізм видачі іноземних паспортів для громадян України після введення безвізового режиму, з причин не врегульованості більшості питань залишається на пострадянському рівні реалізації. Причина полягає у тому, що з першою хвилею, яка була викликана з лібералізацією ЄС візового режиму для громадян України та надання їм можливості подорожувати по Європі без необхідності оформлення віз, за браком кадрового забезпечення та неякісної організаційно-правової роботи працівників апарату ДМС було створено величезні черги до відділень її підрозділів (раніше питаннями реєстрації та видачею паспортів займалися місцеві ЖЕКи). І така ситуація як правило породжує умови та підстави для вчинення корупційних дій не тільки працівниками відомства, але і всіма охочими заробити на «дурнячка» не малі гроші, що звісно, є не допустимим для правової держави.

Один із шляхів вирішення вище вказаної проблеми, на нашу думку, є введення в практичну діяльність моделі так званого «єдиного вікна», за якою на одного з працівників адміністративно – дозвільних відділень ДМС може бути покладено зобов'язання щодо порядку отримання та оформлення паспортів – свого роду самостійний цикл, який би починався від безпосередньої взаємодії з працівниками міграційної служби і закінчувався, після підписання начальником, видачею документу.

Таким чином, подальше удосконалення ДМС повинна формуватися на оновлених принципових засадах Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року, базуватися на сучасних наукових розробках, мати безперечне розуміння та підтримку у громадськості, забезпечуватися скоординованою діяльністю МВС та іншими відомствами.

1. Холод В. Аналіз міграційної політики як складової частини Національної безпеки України. URL: <http://lib.chdu.edu.ua/pdf/pidruchnuku/21/28.pdf>.

2. Науменко Н. М. Посилення міжвідомчої взаємодії як ефективний інструмент протидії незаконній міграції. URL: <http://migraciya.com.ua/upload/f048cffd4ca7ce4db84c019e1d0cf868.pdf>

3. Про схвалення Стратегії державної міграційної політики України на період до 2025 року: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-p>.

4. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018 року № 2469-VIII. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2469-19/print1531653359730892>.

5. Удосконалення роботи територіальних органів ДМС України. URL: <http://migraciya.com.ua/news/the-state-migration-service-of-ukraine/ua-improvement-of-the-work-of-territorial-bodies-of-the-ministry-of-internal-affairs-of-ukraine>.

6. Питання Державної міграційної служби України: Указ Президента України від 6 квітня 2011 р. № 405. URL: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/405/2011>.

7. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 7 травня 2014 р. № 152 та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 листопада 2014 р. № 682. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/682-2014-p>.

8. Про Єдиний державний демографічний реєстр та документи, що підтверджують громадянство України, посвідчують особу чи її спеціальний статус: Закон України від 20. 11 2012 р. № 5492-VI. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2013. № 51. Ст. 716.

В. І. Шайнога,

викладач циклу спеціальної підготовки

(*Державна установа*)

«Львівський навчальний центр підготовки поліцейських»)

СТАН ТА РОЗВИТОК ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

Ефективному громадському контролю завжди передують глибока аналітична робота, яка дозволяє вивчити стан справ у цій сфері стосунків, виявити проблемні питання та установити зв'язок органів публічної адміністрації з громадськістю.

Застосування саме такої практики наситить інформаційний портал у системі органів державного управління і громадськості та дозволить підвищити рівень громадського контролю діяльністю цих структур. Щодо основних етапів підготовки до взаємодії, то ними повинні бути: глибокий аналіз стану; дослідження проблемних питань і їх чітке формування; підготовка програмного документу; супровід програми; моніторинг результату; підведення підсумків та аналіз необхідності внесення змін.

Для насичення інформаційного порталу органи публічної адміністрації, правоохоронні органи мають інтенсивно, мобільно та інформаційно насичено проводити комунікаційну політику і своєчасно забезпечувати обмін інформацією систему державного управління. Завдяки цьому підвищується рівень громадського контролю за діяльністю органів публічної адміністрації та органів поліції як її складової.

Це є свідченням того, що лише ефективні форми громадського контролю можуть виходити на новий рівень взаємовідносин – партнерські відносини, побудовані на принципі транспарентності та побудови відкритого діалогу влади та громадянського суспільства. Забезпечення реального представництва громадськості в органах публічної адміністрації забезпечує продуктивний контроль громадськості за публічною адміністрацією до складу яких входить і Національна поліція. За таких умов можна говорити про децентралізацію влади, коли повноваження розподіляються у процесі переговорів та державними інституціями.

Окремі питання стосовно стану, розвитку громадського контролю в Україні безумовно досліджувались в нашій державі, але комплексних досліджень з урахуванням реформування правоохоронних органів і Національної поліції, зокрема, не проводилось.

Законодавством окреслюються далеко не всі питання, які необхідно врегулювати в практичній площині своєчасно, тому є вкрай необхідним проводити наукові розробки та дослідження задля вирішення всіх викликів громадськості відносно органів Національної поліції.

З метою проведення якісного громадського контролю у громадянському суспільстві необхідно об'єднуватись у громадські організації. Така форма є більш успішною ніж індивідуальна громадська ініціатива і максимально підвищує потенціал громадянського суспільства.

Громадянське суспільство дозволяє в своїх межах функціонувати громадськості у якості активних суб'єктів цих правовідносин. Ця позиція є дуже відповідальною, тому що громадськість наділяється правами та засобами впливати на процес державотворення. Дуже важливо, щоб в цьому процесі були залучені правосвідомі громадяни, так як вони залучаються до творення державної політики і рівень цей повинен бути високим. Саме цим

критеріям повинен відповідати громадянин, який має на меті вільно висловлювати свою точку зору. Громадські організації, як основа громадянського суспільства є потужною рушійною силою громадян і резервом демократії. Громадські організації створюються з метою можливості вільно висловлювати свої думки кожним громадянином, членом цієї організації та відповідно бути причетним до громадського контролю з можливістю впливати на процес державотворення. Такі організації створюються за принципом єдності інтересів та з метою досягнення спільного блага.

Діяльність органів Національної поліції в період реформування не залишається осторонь громадської цікавості та відповідно і громадського контролю. Громадська діяльність спрямована на якість здійснення поліцейських послуг на території обслуговування, як найважливішого критерію оцінки роботи органів поліції з метою її покращення та створення безпечного для існування середовища.

Сьогодні для нашої держави важливим механізмом громадського контролю органів Національної поліції залишається формування інституту звернення громадян. У теоретичному плані, такий інститут повинен слугувати задоволенню потреб громадськості та бути основною умовою забезпечення ефективності державної влади і посилення контролю громадян за діяльністю органів поліції, а відповідно, і можливості для участі громадян у творенні державної політики у цій сфері.

Виходячи з цієї позиції необхідно чітко сформулювати основні механізми та критерії, за якими і в які строки громадськість може звертатись з листами та запитам до органів поліції, не захаращуючи її діяльність, а дійсно сприяти низці вирішення суспільних проблем.

Суттєво розширяє кордони в цьому питанні Закон України «Про звернення громадян», який безпосередньо врегульовує питання механізмів реалізації громадянами права вносити в органи державної влади, об'єднання громадян пропозиції про поліпшення їх діяльності [1].

Відповідно до цього закону громадськість має право висловлювати поради, надавати рекомендації, оскаржувати дії посадових осіб публічної адміністрації, правоохоронних органів, вдосконалювати процеси врегулювання суспільних умов життя та вдосконалення правового забезпечення державного і громадського життя, інших соціальних, культурних сфер діяльності держави та суспільства [2, с. 34].

З огляду на це, аби забезпечити належний розвиток суспільства, необхідно суттєво поліпшити механізм адміністративного захисту прав і свобод громадян, виробити ефективну ідеологію їх реалізації з боку органів державної влади. Це вказує на те, що «громадяни потребують нового механізму забезпечення їх прав на звернення, вироблення нових взаємовідносин з органами поліції, розширення можливостей впливу на рішення цих органів» [3, с. 10].

З метою створення ефективного механізму громадського контролю необхідно вчасно оновлювати нормативно-правову базу в якій чітко прописувати технологію надання державно-управлінських послуг, процедуру взаємовідносин з громадськістю та ступінь відповідальності службовців, що відповідають за надання послуг, з метою якісного та професійного задоволення потреб громадян на основі високих європейських стандартів.

Спираючись на європейські стандарти необхідно взаємовідносини переводити у зовсім іншу площину. Сьогодення вимагає кардинальних змін стосунки між громадськістю та державними органами, що у свою чергу покращить ефективність громадського контролю. Принциповою є позиція у зміні підходу до самого громадянина, який по суті повинен від особи, яка звертається з проханням на надання послуги на клієнта сервісного органу. І відповідно з особи що замовляє послугу на споживача цих послуг. Це повинно повністю змінює підходи в наданні сервісних послуг і одночасно підвищує ефективність надання послуг органами публічної адміністрації.

Для повноцінного розвитку громадського контролю органів Національної поліції необхідно підготувати повноцінну програму розвитку цієї сфери. Це можливо зробити шляхом проведення відкритого спілкування громадськості з представниками органів поліції, серед яких пріоритетними визнати комфортне безпечне мешкання на території обслуговування.

Ефективність роботи органів Національної поліції вимірюється не тільки якістю надання сервісних послуг, важливим аспектом є не тільки вирішення суспільних проблем, а їх завчасне виявлення та виявлення тих потреб, їх об'єм, які у найближчому майбутньому можуть перейти у розріз проблемних.

Підсумовуючи викладене слід вказати, що з досвіду європейських країн держава в особі своїх органів повинна співпрацювати з громадським блоком на основі посередництва, передаючи частину своїх повноважень громадським організаціям. Ця взаємна робота призведе до вирішення спірних або недопрацьованих аспектів та надасть актуалізації питанням у контексті творення державної політики.

Досвід Європи показує, що громадський контроль в межах громадянського суспільства який би він не був ефективний та дієвий, конфлікти та суперечки є його невід'ємною особливістю. Задля зменшення цих негативних факторів основним завданням органів публічного адміністрування є потужна компанія, щодо інформування громадськості стосовно діяльності органів на території та створення дієвого зворотного зв'язку з подальшим впливом на реалізацію державної політики.

1. Про звернення громадян: Закон України. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 47. С. 24–56.

2. Иностранное конституционное право / авт. Ш. Арстайн, О. Тоффлер, В. Карпен; под ред. В. В. Маклакова. М.: Юрист, 1996. 611 с.

3. Кампо В. Актуальні проблеми впровадження в Україні адміністративної реформи. *Укр. прав. часопис*. 1999. Вип. 5. С. 9–14.

І. В. Баган,

аспірант кафедри кримінального права і кримінології
факультету № 1 ПФПНП

(*Львівський державний університет внутрішніх справ*)

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЗА КК УКРАЇНИ

Аналіз чинного законодавства України, у тому числі й кримінального, щодо відповідальності працівників правоохоронних органів за вчинення ними суспільно небезпечних діянь дає підстави визначити ряд проблем, які вочевидь потребують як теоретичного, так і практичного вирішення.

З огляду на це увагу слід звернути на наступне:

по-перше, проведений аналіз положень законодавства України свідчить про те тому, що визначення поняття «працівник правоохоронного органу» у ньому не знайшло свого відображення. Для з'ясування його змісту необхідно перш за все брати за основу поняття «правоохоронного органу». Однак, й воно не знайшло свого чіткого та однозначного відображення у жодному нормативно-правовому акті;

по-друге, передбачені в окремих нормативно-правових актах визначення поняття «правоохоронного органу» загалом базується лише на спробі законодавця визначити приблизний перелік тих органів, які слід вважати правоохоронними без вказівки на характерні для такого органу ознаки;

по-третє, спроба законодавця визначити приналежність того чи іншого державного органу крізь призму виконання ним правоохоронних чи правозастосовних функцій видається необґрунтованою, оскільки правозастосовні функції фактично здійснює будь-який державний орган;

по-четверте, відсутня єдність щодо визначення цього поняття й серед науковців. Проведений аналіз дозволяє констатувати єдність у поглядах науковців з приводу того, що до ознак таких органів слід віднести: 1) такі органи є державними; 2) основними функціями таких органів повинні бути боротьба із злочинністю, захисту прав і свобод громадян, інтересів суспільства та держави від протиправних посягань; 3) мають право на застосування заходів примусу; 4) співробітники таких органів мають специфічний правовий статус.

по-п'яте, аналіз як законодавства України, так і теоретичних напрацювань не дає змогу виявити вичерпний перелік тих державних органів, які належать до категорії «правоохоронних»;

по-шосте, визначено кілька підходів до вирішення проблеми, пов'язаної із визначенням змісту поняття «правоохоронний орган». Перший з них полягає у тому, що державний орган визнається правоохоронним у разі, якщо пряма вказівка про це передбачена безпосередньо Законом. Другий базується на необхідності передбачити у законодавстві єдине легальне визначення цього поняття, а також визначити вичерпний перелік правоохоронних органів. Третій підхід ґрунтується на необхідності прийняття окремого спеціального нормативно-правового акту який чітко регламентуватиме діяльність саме таких органів (Закон України «Про правоохоронні органи»);

по-сьому, під правоохоронним органом пропонується розуміти – державний орган, який визначений правоохоронним законодавством України та безпосередньо призначений для здійснення правоохоронних функцій, у тому числі із застосуванням заходів примусу;

по-восьме, до правоохоронних органів слід віднести: органи прокуратури, Національної поліції, служби безпеки, Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, Національне антикорупційне бюро України, Національне бюро розслідувань, органи охорони державного кордону, органи доходів і зборів, органи і установи виконання покарань, слідчі ізолятори, органи державного фінансового контролю, рибоохорони, державної лісової охорони, спеціальна тимчасова слідча комісія Верховної Ради України, розвідувальні органи Міністерства оборони України;

по-дев'яте, обґрунтовано, що працівниками правоохоронних органів у кримінальному законодавстві слід визнавати не всіх працівників органів, а лише тих, які безпосередньо виконують правоохоронні функції;

по-десяте, під працівником правоохоронного органу в КК України пропонується розуміти службову особу правоохоронного органу, яка на законних підставах обіймає посаду в штаті правоохоронного органу та яка відповідно до закону безпосередньо здійснюють функції представника влади, а також виконує обов'язки, пов'язані із здійсненням правоохоронної діяльності;

по-одинадцять, аналіз положень КК України дає підстави до висновку, що безпосередньо статус працівника правоохоронного органу має кримінально-правове значення лише в окремих складах злочинів.

У підсумку слід зазначити, що вказаним вище проблеми, пов'язані із відповідальністю працівників правоохоронних органів не вичерпуються. Очевидним є й те, що вирішення цих проблем потребує подальших більш ґрунтовних наукових пошуків з цієї проблематики.

Р. А. Бориславський,

аспірант

(Львівський державний університет внутрішніх справ)

«ЗНИЩЕННЯ», «ПОШКОДЖЕННЯ», «РУЙНУВАННЯ», «ПСУВАННЯ» МАЙНА: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ

Поняття «знищення майна» та «пошкодження майна» у переважній більшості випадків вжиті законодавцем у Особливій частині Кримінального кодексу України (далі – ККУ). У Загальній частині вони вживаються лише в ч. 2 ст. 22 ККУ для вказівки на ті злочини, відповідальність за які настає з 14-річного віку. В Особливій частині ККУ поняття «знищення майна» міститься у 28 статтях; поняття «пошкодження майна» – у 29 статтях.

Проте, ККУ не містить визначень цих понять. Дефініції цих понять у доктрині кримінального права, хоч здебільшого дуже схожі, однак мають низку відмінностей. Зокрема, у теорії кримінального права є лаконічні, «короткі» визначення цих понять, у яких відображено лише окремі, найбільш істотні, на думку їх авторів, ознаки. Так, Ю. А. Дорохіна вважає, що знищення майна – це «фізична ліквідація або приведення майна в повну

непридатність для цільового використання, тобто майно припиняє існувати або втрачає своє господарське чи інше призначення, матеріальну та (або) соціальну цінність» [1].

Д. В. Каменський зазначає, що «знищення майна – це доведення його до повної непридатності щодо цільового призначення»; «пошкодження майна визнається погіршення якості, зменшення цінності речі або приведення речі на якийсь час у непридатний за її цільовим призначенням стан» [2].

В науці кримінального права наявні і більш широкі та «розлогі» визначення, у яких зроблено спробу описати усі ознаки та ще й навести їх приклади. Зокрема, Р. О. Боднарчук під знищенням чужого майна пропонує розуміти «кримінально протиправний вплив, внаслідок якого чужому майну заподіюється шкода, воно перестає фізично існувати (наприклад, вибух у балонах газу) або продовжує своє існування зі зміненою формою, будовою, структурою чи формулою (наприклад, отруєне вино у бочках), що обумовлює подальшу неможливість відновлення (ремонт, реставрації тощо) його властивостей та якості, а цінність, мінова та споживча вартість, здатність задовольняти матеріальні та пов'язані з ними потреби людини шляхом використання цього майна за його цільовим призначенням втрачається повністю й назавжди (повна постійна непридатність), майно втрачає здатність до відокремлення від природного середовища (вилитий в море спирт) чи відновлення (ремонт) заново шляхом вкладення праці людини, її коштів та матеріалів, власник же чи інший законний володілець позбавляється як права власності на майно, так і можливості володіти, користуватися чи розпоряджатися майном, тому воно випадає з економічного обігу, як таке» [3].

Також у кримінально-правовій науці зроблено спробу систематизувати наявні визначення аналізованих понять. Зокрема, І. Б. Газдайка-Василишин вважає, що усі ці визначення можна поділити на дві групи. До першої групи, при цьому, відносяться трактування знищення та пошкодження майна через застосування слів «доведення», «приведення». До другої групи – позиції авторів, що полягають «в трактуванні знищення та пошкодження майна через вказівку на протиправний винний вплив на це майно» [4]. Варто зазначити, що ця позиція є домінуючою у сучасній українській доктрині кримінального права. Цим же ж шляхом (через вказівку на протиправний руйнуючий вплив, як істотну ознаку) визначають аналізовані поняття і багато інших вітчизняних науковців. До прикладу, А. В. Сакун [5], В. А. Горбунов [6], А. В. Семенюк-Прибатень [7].

Аналіз існуючих доктринальних визначень таких понять, як знищення та пошкодження майна, дає підстави виділити певні істотні ознаки, які притаманні кожному з них. Зокрема, ознаками, спільними для обох цих понять (характерними і для знищення майна, і для пошкодження майна), є наступне:

1. обидва ці терміни вказують одразу на дві ознаки об'єктивної сторони складу злочину – і на суспільно небезпечне діяння, і на суспільно небезпечні наслідки. Тому, визначення цих понять повинні містити опис і діяння, і наслідків. За цією ознакою вони відрізняються від таких термінів, як «псування», «руйнування» майна, які також використовуються в чинному ККУ і вказують лише на діяння, не охоплюючи наслідків;

2. специфіка кримінально-правового тлумачення цих термінів обумовлює необхідність вказівки на протиправний руйнуючий вплив на майно, як істотну ознаку діяння, що охоплюється поняттями «знищення майна» та «пошкодження майна». Якщо ж звернутись до загального (не кримінально-правового) розуміння цих понять, то ними охоплюється не лише протиправний, але й правомірний руйнуючий вплив на майно;

Відмінність між поняттями «знищення майна» та «пошкодження» майна полягає у наслідках цього руйнуючого впливу, у ступені цього впливу на майно. «Відмінність між знищенням і пошкодженням майна полягає у ступені впливу на майно. Якщо знищення впливає на майно, призводячи до втрати його цільового призначення, то пошкодження лише тимчасово впливає на можливість використання за призначенням або погіршує якісні характеристики майна» [8].

Таким чином, у кримінально-правовому розумінні: **знищення майна** – це протиправний руйнуючий вплив на майно, в результаті якого майно припиняє своє існування або втрачає можливість відновлення, що призводить до повної та постійної неможливості використання майна за його цільовим призначенням та припинення права власності на це

майно; **пошкодження майна** – це протиправний руйнуючий вплив на майно, в результаті якого погіршується якість чи зменшується цінність майна, що призводить до часткової та/або тимчасової неможливості використання майна за цільовим призначенням.

Як правило, обидва ці поняття (знищення майна та пошкодження майна) вживаються законодавцем одночасно, паралельно, оскільки позначають різні ступені руйнуючого впливу на майно. Проте, з цього правила є винятки:

поняття «знищення майна» без вказівки на його «пошкодження» вживається у ст. 179, ч. 2 ст. 248, ч. 2 ст. 249, ст. 265, 294, 433, 441 ККУ;

поняття «пошкодження майна» без вказівки на його «знищення» вживається у ст. 113, 178, 194-1, 277, 292, ч. 2 ст. 345, ст. 360, 393 ККУ.

Окрім цього законодавець подекуди використовує такі поняття, як «зруйнування (руйнування) майна» та «зіпсування майна» (ст. 413 ККУ) чи «псування земель» (ст. 239 ККУ), які є близькі за значенням до «знищення майна» та «пошкодження майна».

З приводу доцільності законодавчого використання такого роду понять в науці кримінального права висловлюється наступна пропозиція: «з огляду на тотожність таких понять, як «руйнування» («зруйнування») та «знищення», враховуючи правила законотворчої техніки, з метою уніфікації термінології зы статей 265, 298 ККУ слід виключити слово «руйнування»; а у статтях 113, 178, 194-1, 277, 292, 297 слово «руйнування» («зруйнування») слід замінити словом «знищення» [9]. Загалом підтримуючи пропозицію про необхідність внесення змін до ККУ в цій частині, вважаю за доцільне зосередити увагу на її аргументації. Основним аргументом на користь такої пропозиції А. В. Семенюк-Прибатень вказує те, що слова «знищення» і «руйнування» є синонімічними, а у нормативних актах використання синонімів є небажаним [9].

Проте, як видається, синонімами є наступні поняття: знищення – зруйнування; нищення – руйнування. Оскільки терміни «нищення» та «руйнування» вказують лише на певну дію (бездіяльність), на певний процес; тоді як терміни «знищення» та «зруйнування» вказують одночасно і на дію /бездіяльність (процес), і на наслідок (результат, до якого привів цей процес). Отож, не слід визнавати синонімічними такі поняття, як «руйнування» та «знищення».

Ще одну відмінність в смисловому навантаженні цих термінів можна яскраво продемонструвати за допомогою антонімів до них: руйнувати – будувати; нищити – створювати. Тому термін «знищення» можна використовувати щодо будь-яких об'єктів, навіть не обов'язково, щоб ці об'єкти були майном (чи матеріалізованими благами). Чинний ККУ застосовує цей термін і щодо людей (ст. 113, ч. 2 ст. 147, ч. 1 ст. 442 ККУ, і щодо інформації чи баз даних (ч. 1 ст. 182, ч. 1 ст. 362, ч. 4 ст. 220-1 ККУ). В той же час, термін «руйнування» застосовується здебільшого щодо нерухомого майна – будівель, споруд, інших збудованих чи споруджених об'єктів. Зокрема, в ККУ ці терміни використані у таких випадках: «руйнування» – ст. 194-1, 277, 292, 297, 298 ККУ; «зруйнування» – ст. 113, 178 ККУ. Проте, у одній кримінально-правовій нормі поняття «руйнування» вжито для позначення впливу на речі, що створюються, а не будуються чи споруджуються – ст. 265 ККУ в якості альтернативних суспільно небезпечних діянь передбачає знищення або руйнування радіоактивних матеріалів.

Терміни «псування» і «зіпсування» вживаються в ККУ в поодиноких випадках, зокрема для позначення злочинного впливу: на виборчу скриньку з бюлетенями; на землю; на зброю, бойові припаси, засоби пересування, предмети технічного постачання або інше військове майно. При цьому найцікавіша ситуація склалась власне з останніми із цих предметів злочину. Адже відповідальність за умисне чи необережне пошкодження військового майна передбачена статтями 411, 412 ККУ; в той час як стаття 413 ККУ передбачає відповідальність за «зіпсування» ввіреного для службового користування військового майна внаслідок порушення правил його зберігання. Таким чином породжується конкуренція цих кримінально-правових норм.

«Багатство синонімів – одна з питомих ознак багатства мови взагалі» [10], але не кримінального закону. Вживання синонімів в тексті будь-якого закону, а тим паче – кримінального, є недоцільним і не сприяє реалізації принципу правової визначеності. Використання в тексті закону слів, які звучать по-різному, але близькі за значенням,

суперечить правилам законодавчої техніки та не сприяє уніфікації законодавчої термінології. Як видається, для означення у кримінальному законі усіх випадків протиправного руйнуючого на майно цілком достатньо двох термінів – «знищення» та «пошкодження». Використання ж синонімічних понять є недоцільним, а тому має бути усунене шляхом внесення відповідних технічних поправок до ККУ.

1. Дорохіна Ю. А. Теоретичні проблеми кримінально-правової охорони власності в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук. Запоріжжя, 2017. С. 39.
2. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України: Злочини проти власності / за ред. М. І. Хавронюка. К.: ВД «Дакор», 2017. – 448 с. – С. 189.
3. Боднарчук Р. О. Поняття, критерії та ознаки знищення чужого майна (статті 194 та 196 ККУ). *Форум права*. 2011. № 3. С. 60.
4. Газдайка-Василишин І. Б. Некорисливі злочини проти власності. Львів, 2012. С. 104. URL: <http://dspace.lvdvvs.edu.ua/handle/123456789/161>
5. Сакур А. В. Кримінально-правова характеристика умисного знищення або пошкодження майна: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. – С. 6.
6. Горбунов В. А. Кримінальна відповідальність за знищення або пошкодження майна працівника правоохоронного органу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08. Харків, 2012. С. 6.
7. Семенюк-Прибатень А. В. Кримінально-правова характеристика знищення та пошкодження майна за Кримінальним кодексом України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Львів, 2016. С. 33–34, 41.
8. Антонюк Н. О. Кримінально-правова охорона власності: навч. посібник. Львів, 2012. 514 с. С. 368.
9. Рильський М. Т. Передмова до «Матеріалів до синонімічного словника української мови» А. Багмута. *Вітчизна*. 1959. № 2. С. 17.

A. Tyburska,
Vice-Rector for Studies
Doctor habilitatus of security sciences
(*Police Academy in Szczytno*)

THREATS TO SECURITY AND PUBLIC ORDER IN POLAND – GENERAL CHARACTERISTICS OF THE PHENOMENON

In the literature there are many definitions of public security. Most often public security is understood as a state of no threats to the functioning of the state and the realisation of its interests, enabling free development [1, p. 17] or as a condition in which citizens are not threatened by any danger [2, p. 38]. Zaborowski J., on the other hand, defined the condition within the state, which allows for the normal functioning of the state organization and the realization of its interests, preservation of life, health and property of people living in this organization and the use of rights and freedoms guaranteed by the Constitution and other legal regulations, without any risk of damage from any source [3, p. 11]. As far as the protection of public security is concerned, according to Czapska J., it means a state in which the general public, as well as other entities, are not threatened by danger [4, p. 51]. In such an understanding, the aim of activities undertaken in the area of public safety is to protect the legal order and human life and health, as well as public order against activities that do not comply with the existing law [5, p. 172].

In the literature of the subject «public security» often appears in the immediate vicinity of the term «public order». Sometimes the authors combine these two concepts, using the term «security and public order». The diversity of approach to public security also impacts the way in which situations that initiate public security threats and their manifestations are identified and classified. As a general rule, crime and social pathologies are considered to be the main manifestation of threats to public security. The most socially distressing crime is considered to be criminal crime, whose negative effects directly or indirectly affect the life of an average Pole. The experience of being a victim or witness of a crime is usually extremely traumatic. The victim's participation in proceedings to identify and punish the perpetrator of a crime often victimises and negatively affects his or her further functioning in society. The nature of the victim's contacts with law enforcement

agencies, the judiciary, the lengthiness of proceedings, often shapes the opinions of victims and witnesses on the level of public safety not only in the local community but also in the state. Both positive and negative experiences gathered in this way have a significant impact on the assessment of the Police and other entities involved in combating (reducing) threats to public security.

Economic, drug, organised crime and terrorism are increasingly highlighted due to their social impact. The effects of economic crime are not as visible to the public as in the case of criminal crime, but they cause enormous financial losses for companies, the state budget and individual investors. Lack of security in this area often discourages both domestic and foreign investors in engaging their own capital and doing business.

Drug crime, which consists in the production, distribution and illegal possession of prohibited substances, is developing more and more dynamically in Poland. The lifestyle propagated by contemporary youth gives consent to the use of illicit substances as a condition of good fun and spending free time. Over time, drug use has become not only a game among peers, but also an irresistible need resulting from addiction to illicit substances. A significant proportion of addicts commit crimes in order to get money to buy drugs, which they need in larger doses or more overnight. Some drug addicts are victims of crimes such as theft, beatings, injuries and rape. Crimes committed against addicts are often a dark number. Addicted victims of crime do not report this fact to law enforcement authorities, fearing revenge from the perpetrators or complications resulting from the very fact of addiction. Recently, the use of legal highs has become a growing problem. Young people are particularly hard hit by this problem. The use of legal highs is increasingly common in hospitals with symptoms of severe poisoning and more and more of them are dying.

Terrorist attacks carried out outside Poland are another challenge for entities operating in the area of state security. So far, no terrorist incidents have been reported in a public place in Poland, however, it cannot be ruled out that such an attack may take place in the future. The effects of a terrorist attack on elements of state infrastructure have a particularly negative impact on public security. The complex network of connections and dependencies between key elements of state infrastructure, often resulting from the use of cyberspace, is an incentive for terrorist groups, which, without incurring any losses, may lead to paralysis not only of urban agglomerations, but also, what is important, disrupt the functioning of the state, causing serious threats to public security. Terrorism is often associated with organised crime.

The supply of weapons or dangerous substances to terrorist groups involves entities operating in illegal, hierarchical structures. As a rule, they are international in nature, which makes it difficult to combat them effectively and punish the perpetrators. Organised crime is also associated with smuggling of drugs, duty-free goods (alcohol, cigarettes) and other illicit substances, trafficking in human beings and human organs. Organised criminals are increasingly eager to use cyberspace and new technologies in their criminal activities, which makes it difficult for law enforcement authorities to gather evidence and detect perpetrators quickly.

Traffic dangers are also more and more often indicated. The number of road fatalities victims in Poland is still one of the highest among EU countries. This situation has become the reason for many undertakings (including tightening legal regulations) directed at road users. Road transport is also affected by the carriage of dangerous goods on Polish roads. Lack of a sufficient number of highways, expressways and highways as well as bypasses in large urban agglomerations – generates additional threats to public safety. The growing number of vehicles on the road, combined with the low culture of drivers – these are only elements that escalate situations that threaten road traffic. The drunk drivers and people under the influence of intoxicants have been particularly dangerous in road traffic for years. This is conducive to accidents resulting in a significant number of people being killed or seriously injured. An alarming phenomenon is also causing a traffic accident due to the technical failure of the vehicle, which forced to tighten the legal standards applicable in Poland regarding vehicle technical tests.

The level of public safety also determines proper protection of mass events (sports competitions, concerts, rallies and demonstrations). Situations which took place in Poland before, after and during football matches of both international and league ones clearly indicate the areas of threats to public safety. Fights, batteries, thefts, destructions of property, disturbances of night-time silence – these are just examples of the antisocial behavior of hooligans. The activity of hooligan groups is sometimes associated with the trafficking of drugs and other dangerous substances.

Increasingly, the functioning of groups of hooligans assumes the nature of organized crime. The place of aggressive behavior were both objects, areas of a particular event, as well as nearby areas, routes of passage or passage of participants after their completion.

The information collected by the Police Headquarters shows that the threats to public safety and order in connection with sporting events were mainly caused by illegally entering the mass event, throwing dangerous objects, using pyrotechnics, causing disruptions in rail and road transport, as well as vandalism. There were also cases of violation of the bodily immunity of a member of security or information services.

Juvenile delinquency in Poland is a serious problem both for law enforcement agencies and for institutions dealing with resocialization. Over the years, the differences between adult and juvenile delinquency are gradually blurred. Although adult crime dominates the police statistics, acts of breaking the law by minors are becoming more and more noticeable and worrying. In addition, the species weight of the acts committed by young people, as well as the way in which they act, oscillates more and more sharply around the 'norms' traditionally attributed to adult perpetrators – and in drastic cases- to long-standing recidivists. The most critical phenomenon in recent years is not only the systematic decrease in the age of perpetrators of crimes and offences, but the increase in the species weight of committed acts. When committing criminal acts, they increasingly use weapons, knives, knuckle dusters or other dangerous objects that result in the loss of life of the victim or serious injuries. An alarming phenomenon is the increase in juvenile delinquency, acts of aggression, brutality, sadism and ruthless treatment of victims.

Ensuring security and public order has become one of the most important challenges for public administration. Activities carried out by the Police cover the areas of protection of life, health and property of citizens, and consist in performing administrative, organisational, operational, exploratory, investigative and investigative tasks [6, s. 141–147]. Until recently, the Polish Police was an institution focused on reactive actions. Like the police of other Western countries, the police made organizational, legal and training changes in their structures in order to shorten the response time to the event as much as possible [7, s. 105–119]. This task resulted mainly from social research, which clearly indicated that citizens' expectations are directed to the police, which reacts immediately to every act of breaking the law and arrives immediately to every citizen's report. The society did not want to tolerate long waiting for the police officers to arrive and take action on the scene of the incident.

They demanded a fast-acting, efficient, competent and supportive police. The current strategy of the Polish Police assumes increasing the effectiveness of the tasks undertaken by defining priorities guiding actions, precise formulation of objectives (of a measurable nature), and the use of measures allowing to determine the level of implementation of undertaken undertakings (implemented tasks). It is also emphasized the need for dialogue between the police and the society (e.g. National Map of Security Threats) and the availability of a policeman of first contact (e.g. reactivation of police stations in small towns). The strategy adopted in this way forced the Polish police to change the way of thinking of both the managerial staff, as well as serial police officers, and changes in the education of police officers. Experience so far has also shown the need for greater involvement of non police entities, including local governments and the local community.

1. Misiuk A., *Administration of public order and safety. Legal and system issues*, Academic and Proof Publishers, Warsaw, 2008.

2. Cyclist B., *Administrative regulation of ensuring safety and order in extraordinary situations* (in:) *Security in administration and business in the modern world*, part 11, ed. Chrabkowski M., Tatarczuk C., Tomaszewski J., WSAiB, Gdynia, 2011.

3. Zaborowski J., *Legal means of ensuring public safety and order*, Department of Training and Professional Development of the Ministry of the Interior, Warsaw, 1977.

4. Czapska J., *Security of Citizens. Study in the field of law*, Polpress, Krakow, 2004.

5. Fehler W., *On the concept of state security* (in:) *Security of states and nations in the process of European integration*, edited by Śmiałek W., Tymanowski J., Marszałek Adam Publishing House, Toruń, 2002.

6. Fiebig J., Plywaczewski W., Tyburska A., *Police strategies for preventive actions*, WSPol, Szczytno, 2003.

7. Kelling GL, Coles CM, *Minted windows. How to fight crime and restore order in the closest environment*, Wyd. Family and Media, Poznań, 2000.

Gugulan Evghenia,
major of police,
Lecturer, PhD, Department «Private Law»
(Academy «Ștefan cel Mare»
of Ministry of Internal Affairs,
Republic of Moldova)

THE PROCEDURE FOR COMPENSATION OF DAMAGE CAUSED BY UNLAWFUL ACTIONS OF BODIES OF THE CRIMINAL INVESTIGATION, PROSECUTION AND COURTS

The rights of citizens enshrined in the Constitution of the Republic of Moldova [2, art. 20], is the right to free access to justice, which proclaims the right of everyone to an effective remedy by the competent courts in case of violation of his rights, freedom and legitimate interests. Also no law may restrict the access to justice.

Each person has the right to react independently by legal ways to infringement of their rights and freedoms.

Also, the person restrained in any one's right by the public authority through an administrative act or failure to petition within the prescribed period, to obtain recognition of rights, the abolition of the act and damage compensation. The State according to law is liable for damage caused by the errors approved in criminal proceedings the investigating authorities and the courts.

This constitutional situation relates to all fields of activity of state and public organizations and officials.

But a specific socio-political importance of the citizen's right to compensation of illegally caused damage acquires in the domain of criminal proceedings, that is, where the said law enforcement agencies addressed the issue of a person's guilt in committing a crime, the application of criminal sanctions and, therefore, the honor and personal freedom, legal status, property, and in unusual cases – and on the life of the citizen.

The provisions in the Constitution of the Republic of Moldova correspond to the requirements of international legal acts, the Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms [1].

The aim of the article is to highlight the legislative framework governing the procedure for compensation for material and moral damages caused by unlawful actions (in some cases inaction) of bodies of criminal prosecution, prosecution and courts, make proposals to amend certain legal provisions regulating this segment of legal relations. In accordance with Art. 32 Contravention Code of the Republic of Moldova [3, art. 32] the punishment for the offense is a measure of state coercion and means of correction and re-used and the name of the law to persons who have committed offenses.

For individuals who have committed the offense, the following penalties can be applied as prevention, a fine, depriving of right to implement determined activity, depriving of right to take determined positions, charge of penalty points, depriving of special right (rights of control of vehicle, right of storage and weapon possessing) no-charge labor for the benefit of society, arrest for the offence.

Traditionally, the purpose of punishment is prevention of similar situations. Regretfully it must be noted that the punishment is not an optimum decision, especially when the penalty was imposed unreasonably because of illegal actions of the criminal investigation bodies, prosecutor's office and judicial instances.

As a result, was published a few legal acts regulating the mechanisms of compensation of moral or material damage caused to physical and juridical persons during wrongful actions of investigation agencies, prosecutor's offices and courts. So, the main legal acts are Civil Code of the Republic of Moldova [4] and the Law on compensation for damage caused by unlawful acts of the prosecuting authorities, prosecutors and courts [5].

For engagement of the state responsibility for causing of out-contractual harm presence of a series of special conditions complementing the common order of engagement to responsibility is required.

It is necessary presence of following conditions:

1. First, it is necessary to define circle of the direct causer of damage.
2. Presence of damage (harm).
3. Action or inaction of the prosecuting authorities, prosecutors and courts.
4. Direct causal link between the damage and the acts or omissions of the prosecution, the prosecutor's office and courts.

According to paragraph (1) st. 1405 the Civil Code of the Republic of Moldova *«the damage caused to an individual as a result of unlawful conviction, unlawful criminal prosecution, unlawful application of a preventive measure in the form of pre-trial detention or subscription of not leaving, unlawful imposition of an administrative penalty in the form of arrest of unpaid work for the benefit of society, the state reimbursed in full, regardless of the guilt of officials of bodies of criminal prosecution, the prosecutor's office or the fate of s courts».*

Proceeding from the above provisions, officials of the bodies of criminal prosecution shall be such as the prosecutor's office or the courts.

The term *«injury»* is commonly understood as *«property (material damage to the victim (a real decrease in the cash assets of the victim or the deterioration of the said property, as well as the need for the victim to make expenditures or excessive payments for the purchase, property recovery) and / or physical or mental suffering arising the violation of personal property rights are not (intangible benefits: life, human health) or property rights of the victim (non-pecuniary damage)»* [8, p. 6–7].

In accordance with part (1) Art. 2 of the law by illegal actions are considered either action or inaction of the body authorized to consider cases of violations, the criminal investigation body or the court, excluding their guilt, the illegality of which is expressed in violation of the general principle that no innocent person may not be prosecuted and convicted (error) or actions of officials of the criminal investigation body or the court, expressed in deliberate infringement of remedial and materials norms during criminal trial or process of offences (crimes).

According to the paragraph (1) item. 3 of the Act shall be subject to compensation for material and moral damage caused to the person or entity because of:

- a) illegal detention, unlawful application of a preventive measure in the form of pre-trial detention or subscriptions of nondeparture from district or from the country, illegal engagement to criminal prosecution;
- b) illegal blaming, illegal confiscation of the property, illegal pressing into no-charge labor for the benefit of society;
- c) illegal execution during the criminal proceedings or in a criminal case by the search, seizure, unlawful seizure of property, unlawful dismissal or suspension from work (office), as well as other procedural actions restricting the rights of individuals or legal entities;
- d) illegal arrest for offence or false arrest for offence or illegal imposing of penalty for offence by judicial instance;
- e) executions of special investigative measures in violation of the law;
- f) illegal taking out of accounting and other documents, money, stamps, as well as freezes of bank accounts.

In the above cases, the natural or legal person or refund:

- a) wages and other earned income, are the main source of its existence, which it lost because of illegal activities;
- b) pension or allowance, payment of which was suspended regarding to the illegal arrest and detention;
- c) property (including cash deposits and interest on them, public bonds, and precipitated them wins), confiscated, or turned into the income of the court of the state, or the removal of organs criminal prosecution, as well as the property has been seized;
- d) penalties collected to execute court verdict, legal costs paid by the individual regarding the unlawful actions;
- e) amounts paid to them for the provision of legal assistance;

f) the costs of treatment of an individual regarding the application of illegal measures (cruel treatment);

g) costs incurred regarding calls to a prosecuting agency, prosecutor or court.

In accordance with paragraph (2) Art. 3 law damages shall be compensated in full, regardless of the guilt of officials of the prosecuting authorities, prosecutors and courts.

Such compensation shall be calculated based on the average monthly earnings of an individual at the time the damage occurred, in view of inflation factor. When determining the amount of compensation, the average monthly salary is calculated as follows:

a) Persons working under an employment contract – by applying the procedure for calculating the average wage in accordance with the law;

b) For persons who are not employed under an employment contract – by dividing the total amount of income for the previous year by 12;

c) For persons who do not work for valid reasons – based on the average wage in the country in each year.

The average earnings of individuals working under individual labor agreements affected by the illegal actions (no action) prosecution, prosecutors and courts is determined in accordance with the *Decree of the Government of the Republic of Moldova № 426 from 26.04.2004 «On Approval of the Procedure of calculation of wages»* [6].

In turn, Article 6 of the Law on compensation for damage caused by unlawful acts of the prosecuting authorities, prosecutors and courts provides conditions redress in the manner and amount prescribed by law, namely:

1. The entry into force of the acquittal, is not subject to appeal;

2. Derivation of an individual from the criminal proceedings or stoppage criminal proceedings on the grounds of rehabilitation;

3. Acceptance by judicial instance of the decision about cancellation of arrest for offence in connection with aftercare of physical person;

4. The imposition by the investigative judge pursuant to subsection (5) of Article 313 of the Criminal Procedure Code in relation to the acquitted person or entity, derived from a criminal prosecution, the determination to invalidate acts or actions of the criminal investigation body or bodies responsible for the special investigative activities.

It should be noted that Article 6 of the Act stated that the right to compensation arises in the case of unlawful imposition of a fine for the offense by the court, which is contrary to paragraph d) of paragraph (1) item. 3 of the Act.

According to the paragraph (1) item. 4 of the damage caused by illegal actions specified, shall not be reimbursed by the state in case of detention of suspects, accused or defendants of the agreement with the injured party, as well as in the case, when during criminal pursuing or proceeding the person, pleading guilty, hindered establishing of the true.

Based on the part (2) Art. 4 law presence in the actions of an individual self-slander, surrender is established by the prosecution, the prosecutor's office or the court. We find it necessary to change the part (2) Art. 4 of the Act by providing that the presence in the actions of an individual self-incrimination is set only by the court.

Applicable provisions to cases where the self-slander, giving oneself were the result of the application to an individual in respect of violence, threats and other illegal activities.

Cases for compensation for material and moral damages are considered in accordance with the applicable civil procedure law. The unit representing the state in court for this category of cases, the Ministry of Justice. The deadline of statement of claim of damage compensation feed during three years from the date of occurrence rights to damage compensation.

Current legislation does not define form and the content of statement of claim of compensation of material and moral damages. Thus, such writs treated in accordance with Art. 183–251 of the Civil Procedure Code of the Republic of Moldova.

In conclusion, we note that the activities of law enforcement agencies and the courts has been and will involve interventions in the sphere of the private interests of individuals associated with the infliction of material and moral damage to individuals and legal entities. To a large extent complexity of this problem stems from the fact that the implementation of the tasks entrusted to law enforcement agencies, is impossible without the use of administrative and criminal procedure compulsion.

As conclusions of these measures, there is public intervention in the sphere of individual rights and interests, and there is a possibility of their violation without sufficient justification.

Therefore, in all cases of harm caused by illegal actions of law enforcement agencies and courts the state is obliged to take care of the restoration of the rights of victims in all possible ways, including ways to take civil law a special place.

1. The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms, the ETS number 005 (Rome, 4 November 1950) (as amended) // Coll. Russian legislation. 2001. № 2. Art. 163.
2. The Constitution of the Republic of Moldova Official Monitor of the number 1 on 12.08.1994. Effective Date: 27.08.1994.
3. The Code of Offenses № 218 from 24.10.2008. Official Monitor №3-6 from 16.01.2009. Effective Date: 31.05.2009.
4. The Civil Code of the Republic of Moldova № 1107 from 06.06.2002. Published: 22.06.2002 in the Official Gazette number 82–86.
5. The Law on reparations for damage caused by illegal actions of the criminal prosecution, prosecutors and courts № 1545 of 25.02.1998. Published: 04.06.1998 in the Official Gazette number 50–51.
6. Resolution of the Government № 426 from 26.04.2004 on the approval of the Procedure of calculation of wages, Official Gazette number 248–251 from 11.05.2013.
7. Determination of the number of inadmissibility treatment 3g / 2017 on the exceptional case of unconstitutionality of certain provisions of the Law number 1545-XIII of 25 February 1998 on reparations for damage caused by illegal actions of the criminal prosecution, prosecutors and courts on 01/19/2017.
8. Dolgova M. N. Pecuniary damage. Moscow, 2009.
9. Zhaglina M. E. Features tort liability for damage caused by unlawful actions of law enforcement units. *Bulletin of the Ministry of Interior of the Voronezh Institute of Russian*. 2018. № 1. С. 123–132.
10. Soltan K., Taban I. Civil liability for damage caused by public authorities // *Law and life*. 2016. № 6. S. 38–47.

Кавецький Андрій,

доктор суспільних наук
(Державна вища східноєвропейська школа в Перемишлі,
Республіка Польща)

УЧАСТЬ ЖИТЕЛІВ ПІДКАРПАТТЯ У ФОРМУВАННІ МІСЦЕВОЇ БЕЗПЕКИ

Метою сучасної правової держави є громадянин, його здоров'я, життя, особиста і публічна гідність та майно [1, с. 9]. На локальному рівні захист громадської безпеки і публічного порядку та протидія злочинам і іншим патологіям в значній мірі залежить від спеціалізованих служб і місцевого самоврядування, однак не можна забувати про роль, яку в цій сфері відіграє соціальне ставлення як індивіда, так і цілої суспільної групи, котра проживає у певному воеводстві. Правильне соціальне ставлення і ефективно функціонуючі інституції, відповідальні за безпеку в локальному вимірі, можуть спричинитися протидії злочинності [2, с. 157].

Місцеве суспільство кожного дня дивиться як на поведінку, так і фактори, котрі призводять до зниження почуття безпеки, а також до зростання злочинності та суспільної патології. Якщо вони нас безпосередньо не торкаються, в більшості випадків не реагуємо, перейшовши через них на порядку денному. Таким ставленням, котре зазвичай пояснюємо тривогою про власне життя і здоров'я зміцнюємо безкарність приказкового хулігана, одночасно дозволяючи на його негожу поведінку. Треба погодитися з поглядом, що захист безпеки і публічного порядку, життя, здоров'я і майнане може бути тільки предметом дії державної адміністрації, оскільки це також громадянське питання, а через це проблема територіальних спільнот [2, с. 157].

У сучасному світі жодна інституція, відповідальна за безпеку, неспроможна правильно функціонувати без суспільної підтримки, найкращі ефекти запобігання і протидії злочинності приносить співпраця суспільства з Поліцією. Суспільство і Поліція повинні

спільно розглянути питання з точки зору протидії загрозам та почуттю безпеки. Треба також зазначити, що поліцейський в нашому селищі, або на сходовій клітці, котрий пробує спілкуватися з мешканцями досі є надзвичайним явищем. Внаслідок цього дуже важливою є боротьба зі стереотипом, згідно з яким фінансування Поліції платниками податків є однозначне з обов'язком гарантії відповідного рівня безпеки, без необхідності якого-небудь втягування суспільства [3, с. 56].

У Польщі від певного часу спостерігається значне повернення Поліції в сторону суспільства. Можна помітити це в пріоритетах Головного Командира Поліції, котрі передбачають збільшення ефективності діяльності Поліції, проведеної для збільшення співпраці з суспільством та зміцнення просоціальної діяльності, а також в програмі «Державна картина загроз безпеки в Польщі».

Творці Державної картини загроз безпеки, пристосовуючись до інформатичної реальності, створили інструменти, котрі запрошують користувачів користуватися картиною, гарантуючи їм анонімність, доступність, прозорість, дозволяючи їм економити час і дати заяву про події, які їх турбують зі «зручного крісла». Доступність цього інструменту, так, як наявність телефону, комп'ютера і доступу до інтернет-мережі збільшує почуття безпеки користувачів і одночасно заохочує їх користуватися ним.

Роберт Піль, засновник міської Поліції Лондона, розробив дев'ять правил ефективної праці Поліції. Згідно із сьомим правилом – Поліція зобов'язана завжди підтримувати відносини з суспільством, обґрунтовані на принципі, що Поліція – це суспільство, а суспільство – це Поліція. Поліція – єдина група, котра отримує зарплату за те, що безперервно контролює виконання громадянами обов'язків, які відповідають інтересам суспільства в цілому [4, с. 123–124]. Можна ствердити, що в Польщі реалізація цього принципу відбувається через приєднання місцевого суспільства до давання заяв на Державній картині загроз безпеки, котра ґрунтується на інформації, каталогізованій на трьох рівнях:

1. Інформація, накопичена в інформаційних системах поліції.
2. Інформація, отримана від суспільства підчас безпосереднього спілкування з громадянами, з представниками місцевого управління, недержавними організаціями та ін.; реалізація суспільних дебатів, присвячених громадській безпеці.
3. Інформація, отримана від громадян завдяки використанню платформи обміну інформацією [6].

Розгортання Державної картини загроз безпеки на території Підкарпаття було попереджене суспільними консультаціями, організованими Поліцією. У всіх міських і повітових гарнізонах Поліції підкарпатського воєводства було проведено опитування щодо почуття безпеки, ідентифікації загроз і місцевих проблем зі сфери безпеки з точки зору жителів підкарпатського воєводства. У рамках проведених консультацій жителі могли також вказати діяльність Поліції, котра, на їх думку, впливає на поліпшення безпеки.

У першому кварталі 2016 року на території підкарпатського воєводства проведено консультації (58 на рівні повіту, 244 на місцевому рівні, 1 на рівні воєводства), в котрих участь взяло 6,600 осіб. Більшість учасників консультацій заповнили анкету на тему почуття безпеки, загроз і місцевих проблем зі сфери безпеки. Анкета була поширена також поліцейськими під час індивідуальних зустрічей. Загалом, на території підкарпатського воєводства було заповнено 7,220 анкет [6, с. 2–3].

Найбільше анкет заповнили жителі ряшівського повіту – 1,709 (23,67% від загальної кількості) і ярославського – 567 (7,85%), а найменше – жителі перемишльського повіту – 78 (1,08% від загальної кількості) і бещадського – 105 (1,45%).

Найменш безпечними місцями, вказаними респондентами є: місця навколо магазинів, в котрих можна купити алкоголь, парки, зупинки автобусів та стадіони/спортивні комплекси, зате три найчастіше вказані загрози, котрих бояться опитувані в місці свого проживання це: надто сміливі водії, владування і крадіжки, молодь, котра поводить себе агресивно.

Жителі Підкарпаття очікують від Поліції передусім: швидкого прибуття поліцейських на місце події після виклику, ефективності Поліції, що проявляється, між іншим, через: затримання злочинців, відновлення майна, повернення порядку, присутність поліцейських патрулів в місці проживання респондента.

Кількість анкет, заповнених жителями Підкарпаття

Повіт	Кількість анкет
Ряшівський	1709
Ярославський	567
Березівський	499
Мелецький	479
Кросненський	401
Дембицький	394
Ясельський	360
Сяноцький	300
Стальововольський	294
Любачівський	282
Стрижівський	253
Переворський	225
Ланьцутський	212
Ропчицько-Сендзішовський	207
Тарнобжезький	205
Ліський	204
Кольбушовський	187
Ніжанський	157
Лежайський	108
Бещадський	105
Перемишльський	78
РАЗОМ	7220

Джерело: розроблено автором на основі статистичних даних Восводського поліцейського управління в Ряшові.

Державна картина загроз безпеки функціонує на території підкарпатського восводства від 20 вересня 2016 року. До 20 квітня 2018 року покладено на картину 31,391 заяв, з чого 57,97% заяв непідтверджені, а 39,01% заяв підтверджені.

Таблиця 2

Участь заяв підтверджених і непідтверджених в загальній кількості заяв, покладених на Державну картину загроз безпеки на території підкарпатського восводства

Повіт/місто	Загальна кількість заяв	% підтверджених заяв	% непідтверджених заяв
Лежайський	508	63,80	34,45
Ніжанський	821	59,68	38,98
Мелецький	1523	58,83	39,59
Кольбушовський	1180	55,17	42,54
Перемишльський	1392	51,22	47,27
Сяноцький	2422	46,82	50,37
Стальововольський	1483	45,11	51,79
Переворський	629	41,97	55,32
Ясельський	1811	41,25	56,21
Тарнобжезький	422	40,28	54,74
Ряшівський	3285	40,00	57,05
Березівський	1249	39,63	59,25
Стрижівський	567	35,27	56,08
Ярославський	1058	35,16	61,53
Ропчицько-Сендзішовський	538	35,13	60,40

Кросненський	970	34,12	64,12
Ланьцутський	1182	33,76	53,47
Любачівський	1090	32,94	64,59
Ліський	548	27,19	68,06
Дембицький	1083	22,44	72,67
Бешадський	1432	10,54	86,52
Місто Ряшів	3997	34,88	63,25
Місто Коросно	712	31,32	67,70
Місто Перемишль	1083	25,21	73,31
МістоТарнобжег	406	22,17	70,69
ПІДКАРПАТТЯ	31391	39,01	57,97

* Відсотки не складаються до 100% – решту становлять нові заяви, перевірені, які виявилися жартами, або помилками.

Джерело: розроблено автором на основі статистичних даних Воєводського поліцейського управління в Ряшові.

Найбільше заяв на картину поклали жителі ряшівського (3,285 – 10,46% від загальної кількості) і сяноцького (2,422 – 7,71%) повітів. Найменше заяв зареєстровано на території тарнобжезького повіту (422 – 1,34% від загальної кількості) і лежайського (508 – 1,62%). Серед жителів головних міст регіону найбільшу кількість заяв на картину поклали жителі Ряшова (3,997 – 12,73% від загальної кількості), а найменшу жителі Тарнобжегу.

Найбільший відсоток підтверджених заяв в відношенні до заяв покладених на картину, зареєстровано на території лежайського (63,80%), ніжанського (59,68%), мелецького (58,83%), кольбушовського (55,17%) і перемишльського (51,22%) повітів. На території цих повітів зареєстровано більше 50% підтверджувальність заяв покладених користувачами Державної картини загроз безпеки.

Найменший відсоток підтверджених заяв зареєстровано на території бешадського повіту (10,54%). У цьому повіті зареєстровано підтверджувальність заяв біля 53% нижчу як на території повіту лежайського, для чого треба поставити питання: чи Поліція на вказаній території вживає адекватних заходів для давання заяв на Державну картину загроз місцевими громадами? Серед заяв покладених жителями найбільших міст підкарпатського воєводства, повторювальність зареєстровано на території Ряшова (34,88%) і Коросна (31,32%), а найменшу на території Тарнобжегу (22,17%).

Крім цього, що біля 58% заяв не підтверджується, треба зазначити, що завдяки заявам покладеним на картину поліцейські ідентифікували менш 40% загроз, які турбували місцеве суспільство, водночас спричиняючися підвищенні рівня і почуття безпеки місцевого суспільства, та переконанні місцевого суспільства, що воно може реально впливати на безпеку в місці свого проживання.

На підставі загроз покладених на картину можемо визначити ці, котрі найбільш турбують жителів Підкарпаття. Від 20 вересня 2016 року до 20 квітня 2018 року найбільшу кількість покладених на картину загроз становили: перевищування дозволеної швидкості – 10,340 заяв (32,94% від загальної кількості), неправильне паркування – 7,504 заяви (23,90% від загальної кількості) і споживання алкоголю в заборонених місцях – 5,552 заяв (19,70% від загальної кількості).

Три найчастіше давані заяви разом становлять 74,53% усіх заяв покладених на Державну картину загроз безпеки. Жителі Підкарпаття найчастіше покладають на картину заяви пов'язані з безпекою дорожнього руху. Неправильне паркування, перевищення дозволеної швидкості, невідповідня дорожня інфраструктура і неправильна організація дорожнього руху становили 65,86% всіх заяв покладених на картину. Найвищий показник підтверджувальності загроз покладених жителями воєводства підкарпатського мають наступні типи заяв: перевищення дозволеної швидкості (58,97%) і небезпечні місця у водоймах (53,94%), а найменший показник: використання наркотичних засобів (2,51%) і браконьєрство (4,60%).

У сучасних демократичних державах розвиток комунікаційних і інформаційних технологій спричиняється до появи нових інструментів праці, які використовують суб'єкти відповідальні за безпеку та громадяни.

**Підтверджуваність загроз, покладених на Державну картину загроз безпеки
на території підкарпатського воєводства**

Вид загрози	Загальна кількість заяв	% підтверджених заяв
Перевищення дозволеної швидкості	10340	58,97
Неправильне паркування	7504	33,66
Споживання алкоголю в заборонених місцях	5552	20,73
Невідповідня дорожня інфраструктура	1758	40,16
Неправильна організація руху	1073	26,00
Групи неповнолітніх під загрозою деморалізації	800	16,37
Використання наркотичних засобів	637	2,51
Акти вандалізму	587	21,46
Дикі сміттєзвалища	530	33,77
Нелегальні автомобільні ралі	483	6,20
Жебрацтво	417	14,15
Блукаючі бездомні собаки	361	34,90
Знищення зелені	229	29,69
Бездомність	170	34,12
Їзда квадроциклами по лісовій території	160	28,12
Знуцання над тваринами	154	5,84
Нелегальна вирубка дерев	126	6,35
Дорожні інциденти, спричинені лісовими тваринами	123	41,46
Спалювання трави	95	11,58
Браконьєрство	87	4,60
Незахищений залізничний переїзд	76	43,42
Незахищений прохід через колію	64	42,19
Небезпечні місця у водоймах	34	52,94
Дикі плавальні басейни	17	11,76
Утоплення	14	21,43

Джерело: розроблено автором на основі статистичних даних Воєводського поліцейського управління в Ряшові.

Державна карта загроз безпеки функціонує як комунікаційний інструмент, для Поліції є джерелом інформації про проблеми суспільства і загрози, котрі в суб'єктивному відчутті жителів Підкарпаття загрожують їх безпеці. Розгортання цього інструменту в громадському просторі і його популяризація вимагає великого залучення інституцій державного управління. Успіх проекту залежить від його розповсюдження і акцептації суспільства. Як Поліція, так і користувачі обговореного геопорталу на тому самому рівні відповідають за його успіх і спільну мету, котрою є поліпшення безпеки. З одного боку суспільство, котре не залучається, або нечітко вказує місця, з другого не дуже ретельна перевірка загроз поліцейськими, можуть спричинитися до невдачі.

Державна карта загроз безпеки є загально доступним інструментом діалогу між Поліцією і суспільством, котре еволюціонує в співпраці Поліції з громадянами, формує суспільну свідомість і активує діяльність жителів для поліпшення громадської безпеки. Завдяки його жителів, Підкарпаття можуть впливати на безпеку свого місця проживання, а Поліція через збільшення ефективності своєї праці зміцнює співпрацю з суспільством і будує взаємну довіру.

1. Boć J., Mikowski Ł. (2016), Organ administracji publicznej w systemie bezpieczeństwa społeczności lokalnych, Wałbrzych 2016.
2. Kawecki A. Rola obywateli w kształtowaniu bezpieczeństwa społeczności lokalnej, [w:] Bezpieczeństwo i ład społeczny. Wybrane zagadnienia. M. Gitling, A. Kawecki, I. Wojaczek (red.), Przemysł 2018.
3. Kawecki A., Społeczne wsparcie policji w kształtowaniu lokalnego bezpieczeństwa, Edukacja Humanistyczna. Półrocznik myśli społeczno – pedagogicznej, Nr 2 (37), 2017, Szczecin 2017.
4. Kelling G. L., Coles C. M. Wybite szyby, jak zwalczyć przestępczość i przywrócić ład w najbliższym otoczeniu, Poznań 2000.
5. URL: <http://www.policja.pl/pol/mapa-zagrozen-bezpiecze/33880,dok.html>
6. Komenda Wojewódzka Policji w Rzeszowie, Poczucie bezpieczeństwa, identyfikacja zagrożeń oraz oczekiwania społeczne wobec Policji w opiniach uczestników konsultacji społecznych przeprowadzonych na terenie województwa podkarpackiego w I kwartale 2016 r., Rzeszów 2016.

Барбара Щипта-Клак,

доктор технічних наук,
керівник кафедри управління внутрішньою безпекою
(Вища державна технічно-економічна школа
в Ярославі, Республіка Польща),

В. В. Франчук,

кандидат юридичних наук,
завідувач відділення міжнародних зв'язків
(Львівський державний університет внутрішніх справ)

НАЦІОНАЛЬНА КАРТА РИЗИКІВ БЕЗПЕКИ ЯК ЗАСІБ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА

Забезпечення громадського порядку є завданням багатьох органів державної влади. Зокрема, охорона громадян від протиправних посягань забезпечується Президентом Республіки Польща, Сеймом, Сенатом, Радою міністрів, місцевими органами державного управління, органами місцевого самоврядування, поліцією, Державною пожежною службою, прокуратурою, судами, муніципальною службою, приватними фірмами, які здійснюють захист людей та майна, детективними агентствами тощо. Незважаючи на широке коло установ, серед правоохоронних органів головну роль у сфері підтримки громадського порядку виконують підрозділи поліції. Постійне підвищення рівня безпеки у державі забезпечується шляхом реалізації численних профілактичних та попереджувальних заходів, що передбачені у законі «Про поліцію», серед яких найбільш важливими є (відповідно до ст. 1 п.п. 1–11):

- захист життя, здоров'я, а також майнових і немайнових прав від неправомірних посягань;
- охорона громадського порядку та безпеки, а також забезпечення миру в громадських місцях, транспорті, місцях масового скупчення людей (включно води, призначені для загального користування), під час дорожнього руху;
- ініціювання та організація заходів, спрямованих на запобігання правопорушенням та злочинам;
- співпраця з органами державної влади, місцевого самоврядування та громадськими організаціями;
- контроль за дотриманням положень, що передбачають правила поведінки в громадських місцях;
- розкриття злочинів та правопорушень, а також переслідування осіб, що підозрюються у їх вчиненні;
- збирання, опрацювання та передача інформації, що містить службовий інтерес [1].

В загальному видається можливим стверджувати, що завдання поліції в першу чергу полягає в усуненні причин виникнення загроз суспільного життя населення, а отже, спрямовані на запобігання злочинності, зменшення протиправних посягань у сфері громадського порядку, підвищення рівня відчуття безпечного стану серед громадян, поліпшення відносин з громадськістю у частині протидії злочинним проявам [2].

Виконання вищевказаних завдань регламентується не лише на вітчизняному законодавчому рівні, а й міжнародному також. Відповідно до Рекомендацій Ради Європи органи поліції кожної із держав-членів Європейського Союзу зобов'язані вживати необхідні превентивні заходи на місцевому рівні. Наприклад, Міністерський комітет Ради Європи у Рекомендації № R 87/19 «Про організації запобігання злочинності» рекомендує урядам передбачити створення в структурах правоохоронних органів підрозділи, що виконують профілактику злочинності як на національному, так і регіональному рівнях [3].

Відповідно, одним із заходів, який в даний час на вимоги європейської громадськості впроваджується у Республіці Польща є загальнонаціональний проект, що реалізується спільними зусиллями Головної комендатури поліції і Міністерства внутрішніх справ та адміністрації, а саме функціонування Національної карти ризиків безпеки (KMZB). Робота

програми полягає у визначенні оцінки рівня безпеки поляків та виявлення загроз, особливо у тих місцях, які мешканці регіону визначили найбільш сприятливими для вчинення таких неправомірних діянь, як крадіжки, грабежі, розбої, шахрайства, злочини проти статевої свободи та недоторканності, незаконний обіг наркотичних засобів тощо. Крім того, проект спрямований ще й на поглиблення співпраці органів поліції з місцевою громадою у частині підвищення рівня забезпечення громадської безпеки та порядку.

Національна карта ризиків безпеки – це своєрідна реакція уряду на багаторічну проблему відсутності співробітництва між органами поліції та громадськістю в частині попередженню злочинності. Слід наголосити, що розробники Карти в першу чергу зацентрували увагу на можливість зручного використання програми громадськістю, що у кінцевому результаті сприяло органам поліції у визначенні локацій, де рівень ризиків громадській безпеці є найвищим з точки зору самих мешканців.

Національна карта ризиків безпеки – це інтерактивний інструмент, який дозволяє розміщувати та переглядати інформацію щодо загроз, що відбуваються в певних місцях. Користь КМЗВ полягає в тому, що кожен, хто є свідком неправомірного діяння, здатний, шляхом анонімного повідомлення, через мережу Інтернет, розмістити на Kartі інформацію про загрозу.

У такому випадку підрозділи поліції отримують змогу перевірити факт вчинення правопорушення і вживають відповідні заходи для усунення загрози. Програмою також передбачено можливість зміни статусу повідомлення від жовтого кольору (період перевірки) до синього (підтверджено) або сірого (не підтверджено).

Завдячуючи цьому, Карта містить інформацію про рівень загроз окремої території (район, житловий масив, вулиця).

Загалом, програмою передбачено 25 різновидів загроз, які були визначені як найбільш небезпечні для суспільства. Випадки небезпек розділено на категорії, наприклад: безпека дорожнього руху (невідповідні знаки дорожнього руху, перевищення швидкості, погана організація дорожнього руху, порушення вимог щодо зупинки та стоянки автотранспорту, масовий перехід проїзної частини у невістановлених місцях); деморалізація неповнолітніх (місця групування дітей, де існує загроза вживання спиртних напоїв чи наркотичних засобів); правопорушення (вживання алкоголю в громадських місцях, хуліганство, акти вандалізму); соціальні патології (безпритульність, жебрацтво, проституція); небезпечні зони водоймищ (часті випадки утоплень); охорона навколишнього природного середовища (браконьєрство, незаконна вирубка лісу, знищення зелених насаджень, жорстоке поводження з тваринами, самовільні сміттєзвалища, самовільне випалювання сухої рослинності або її залишків) [4].

Варто також зазначити, що розробники Карти передбачили можливість використання прикладної програми Geoportel Mobile, яка дозволяє громадськості миттєво отримувати доступ до КМЗВ. Дана функція сприяє мобільному реагуванню органів поліції на отриману інформацію щодо загроз.

Підсумовуючи вищевикладене слід зауважити, що з часу функціонування Національної карти ризиків безпеки спостерігається поступове збільшення серед населення рівня почуття безпеки та довіри до правоохоронних органів. Дослідження вказують, що більш ніж три чверті поляків відчують себе безпечніше ніж, наприклад, чотири роки тому (час впровадження КМЗВ). Крім того, дані опитувань також відзначають зростання оцінки ефективності діяльності підрозділів поліції, внаслідок запровадження інтенсивнішої взаємодії з громадськістю.

-
1. Ustawa z 6 kwietnia 1990 r. o Policji (Dz. U. 1990 Nr 30, poz. 179, z późn. zm.).
 2. Bassman J., Vogt S. Community Policing/ Federalny Urząd Kryminalny, Wiesbaden 1997 // Fiebig J., Pływaczewski W., Tyburska A. Policyjne strategie działań zapobiegawczych, cz. I/ WSPol, Szczytno 2004, s. 27.
 3. Zadania jednostek samorządu terytorialnego w zakresie ochrony porządku i bezpieczeństwa publicznego, Informacja dla jednostek samorządu terytorialnego, stan prawny na 30 kwietnia 2004 r. Materiał informacyjny opracowany przez Departament Porządku Publicznego i Departament Administracji Publicznej MSWiA oraz Komendę Główną Policji, s. 37–38.
 4. Prządka D. Mapa żyje dzięki współpracy/ Policja. Wydanie specjalne. kwiecień 2017. Nr 9. s. 6.

ЗАХИСТ ГРОМАДСЬКОСТІ ВІД ВИКОНАВЦІВ ЗЛОЧИНІВ: РОЛЬ ТА ЗАВДАННЯ СЛУЖБИ В'ЯЗНИЦІ

Необхідність почуття безпеки виникає в групі основних потреб людини і її відсутність формує багато оборонних форм поведінки. Задоволення багатьох потреб особистості і суспільства було прийнято державою, яка для цієї мети створила спеціальні інститути, такі як поліція, військові та соціальні послуги.

У справі захисту і забезпечення закону особливо важливу роль відіграє кримінальне право. Матеріал, процес, реалізація (виконання покарань, каральні заходи, безпека і інші рішення у кримінальних справах).

Безпека є дуже складною проблемою, тому вона представляє інтерес для багатьох наукових дисциплін. Сучасний світ не є позбавлений реальних загроз, походження яких слід шукати в політичній і економічній напруженості, націоналізму, етнічних і релігійних протиріч. Спеціалізовані державні інституції повинні бути готовими до запобігання та боротьби з такими загрозами.

Більшість суб'єктів, що займаються питаннями безпеки і громадського порядку, знаходиться у відділі внутрішніх справ, але відбувається, наприклад, термін в'язниці безпеки в суспільному вимірі відноситься до захисту суспільства від злочинців ув'язнених у в'язницях і центрах утримання під вартою. Ця проблема є пенітенціарна служба, яка заснована на нормативних актах, що визначають завдання державного управління, організації, сфера діяльності, що виконуються завдання, повноваження посадових осіб, класифікації засуджених до позбавлення волі в певних типах центрів і т. д., – забезпечує правильне функціональний вимір пенітенціарної системи.

Мета військових служб – це професійно та ефективно виконувати державну службу, а отже, постійно задовольняти певні соціально-корисні колективні потреби. Існує дві сфери діяльності військових служб: зовнішня та внутрішня. Перша має фундаментальний характер і стосується виконуваних обов'язків, а друга сфера стосується самої служби, організація, навчання, обладнання, ділові стосунки, кадрові питання. Першу сферу можна регулювати лише загальноприйнятими правилами, а другу – так звана внутрішнім правом, наприклад, у формі замовлень.

Спеціальні послуги, державна та поліцейська безпека можна розділити на цивільну та військову, ще один критерій поділу може бути джерелом фінансування. Більшість служб та інспекцій зберігаються з державного бюджету. Компетенції, що належать військовим службам, мають специфічну властивість: місцеву, об'єктивну (предметну) та інстанцію. Завдяки критерію предметної сфери, військову службу можна розділити на п'ять груп:

– спочатку – спецслужби – розвідки, контррозвідки (AW, SWW, SKW, ABW).

Друга група – державні служби охорони, охороняючи захист конституційного ладу в країні, захищаючи його від екстремістів та злочинності, що шкодить його економічним інтересам, захищаючи секретну інформацію та турботу для відповідності в цій області. Державні служби охорони включають Агенцію внутрішньої безпеки та Агенцію внутрішньої безпеки. Ці служби також захищають мережі та інформаційні системи. Компетенції, характерні для спецслужб та державного захисту, також проводяться ЦВА.

Третя група – служби цивільної та військової поліції. Служби поліції виконують три функції: профілактичну, репресивну і службову. Основні завдання поліцейських служб можна розділити на: 1) захисні, 2) превентивні, 3) слідчі, 4) контролю, 5) нагляд над збройними формуваннями. Включення поліції та військової поліції до цієї групи називається військовою поліцією, а також результатами фіскального контролю за сферою діяльності. Також організація та ефективність охорони кордону прикордонної служби мають значний вплив на внутрішню безпеку. Деякі дослідники безпеки розрізняють політичну, кримінальну та адміністративну поліцію. Останнє включає в себе, крім поліції, різні захисні формування,

наприклад, БОП, службу в'язниць та охоронців, такі як: риболовецька охорона, парк-охорона, охоронна охорона, державна пожежна служба, а також банківські охорони тощо.

Четвертою групою є служби безпеки та охоронці з обмеженими компетенціями. **П'ята група** – це інспекція з обмеженою сферою діяльності і обмежені права контролю, а також різноманітний обсяг права на проведення досудового розгляду. Аналіз суб'єкта критерію може обмежуватися лише тим, чи має він або не має права здійснювати аналітичну та інформаційну діяльність, оперативно-розвідувальні, слідчі та адміністративно-прибиральні заходи. Повноваження щодо проведення аналітичної та інформаційної діяльності обмежуються: АW, АВW, SKW, SWW, СВА. Всі згадані формування були включені до спецслужб. Інші служби, а саме: поліція, СГ, ЗВ, Служба в'язниці, СК, митниця, податкові органи, фіскальний контроль, фінансова інформація, зобов'язані співпрацювати з спецслужбами в галузі державної безпеки.

Законодавець наклав службу на в'язницю статутне зобов'язання співпрацювати з поліцією у випадку загрози або порушення безпеки в'язниці чи центру ув'язнення. Міністр юстиції, який підлягає Коледжу тюремної служби є членом Комітету. Спецслужби в Раді Міністрів, яка проводить політику внутрішньої безпеки і здійснює загальний контроль в галузі національної оборони. Функціонування тюремної реальності можна побачити в перспективах нормативної і практичної системи, яка дозволяє таке розуміння і формування його, щоб забезпечити оптимальні умови для реалізації цілей і завдань ІТК. Такі конституційні особливості пенітенціарних систем, як правило, виділяють положення, що визначають порядок виконання покарання та установи пенітенціарного права; архітектура та типології в'язниць; засоби впливу; правовий статус ув'язнених; пенітенціарний персонал та її стосунки з ув'язненими; манери управління і контрольні та захисні заходи. Через систему у вигляді позбавлення волі, слід розуміти як включено в стандартному способі правового виконання вироку, а також супутньої інфраструктура, внутрішня організація, класифікація засуджених в порядку, спроектованих засобами і методами впливу для досягнення основної мети покарання.

Пенітенціарна система не повинна бути ототожнена з системою пенітенціарної юрисдикції, яка є підсистемою першої. Слід підкреслити, що система також застосовується до пост-пенітенціарної допомоги. Допомога по наданню пенітенціарної системи – це діяльність державних органів та громадських організацій, спрямованих на надання всебічної допомоги особам, звільненим з в'язниць, з метою запобігання поверненню їх злочину. Пенітенціарна система повинна розумітися як діяльність, що регулюється законодавством, сприяння державних органів, місцевого самоврядування та неурядових організацій на користь ув'язнених у зв'язку з їхнім звільненням та звільненням з місць позбавлення волі та членів їх сімей.

У пенітенціарній системі існують такі елементи: ідеї, цінності, цілі, принципи, правові норми, об'єкти, установи, одиниці, пристрої, засоби і методи. Людина є безумовним значенням, і він також не перестає бути в ізоляції в'язниць. Польська пенітенціарна система заснована на цінностях, загально визнаних у нашій культурі, традиціях та релігії.

Принципи, які є елементами пенітенціарної системи, впливають на його формування в цілому та його окремі складові, такі як правові норми, правила поведінки, установи пенітенціарного права. Література представляє багато правил, деякі з них сформульовані безпосередньо в тюремній систему в цілому, в той час як інші тільки по відношенню до пенітенціарного права, інших до виконавчого кримінального права. Серед основних принципів кримінально-виконавчої системи згадуються більшість принципів: верховенства права, гуманізм, людяність, індивідуалізація і для кримінальної виконавчої влади, таких як принцип поваги людської гідності засудженого, принцип давності для здійснення прав і свобод особистості, принцип суб'єктивного звернення засудженого, принцип права на матеріальний і формальна захист, принцип судових органів позасудового виконавчого провадження, принцип захисту суспільства від злочинності, принцип підпорядкування виконавчого процесу суду, принцип гнучкої модифікації санкцій та інших заходів в кримінально-виконавче провадження, принцип індивідуалізації, принцип реабілітації. Правила, що застосовуються до пенітенціарної законодавства є: принцип гуманізму, верховенство економіки, принцип зворотного зв'язку і виконання комерційного суду,

принцип індивідуалізації ІКА, принципу швидкості і безперервності виконання покарання, принцип інтеграції рішення і виконання вироку, принцип участі громадськості в процесі виконання.

Пенітенціарне законодавство є основою тюремного розпорядку та суб'єктивних прав та обов'язків. Органи державної влади караються позбавленням волі та затриманням та іншими заходами, що спричиняють позбавлення волі. Орган держави – це особа (або група людей), яка виконує певну частину завдань, що належать до сфери діяльності держави від імені держави. Завдання органу та його компетенції визначаються законом. Державні органи мають компетенцію і можливість приймати пануючі дії. Приклад може служити колективної пенітенціарної комітет тіла, в той час як сингл генерального директора Пенітенціарної служби, регіонального директор, директора в'язниці.

Основними завданнями Служби в'язниці є:

- проведення пенітенціарних та реабілітаційних заходів для осіб, засуджених до позбавлення волі;
- виконання затримання таким чином, щоб забезпечити правильний курс кримінального провадження;
- забезпечити, щоб особи, засуджені або тимчасово затриманих і тих, кому вони виконуються висновок і примусові заходи, що призводять до позбавлення волі, поваги прав, і особливо умови гуманітарних життя, гідності, здоров'я та релігійні;
- гуманне поводження з особами, позбавленими волі;
- захист суспільства від злочинців, що залишаються у тюрмах та центрах досудового утримання;
- забезпечення в'язниць та центрів досудового слідства і безпека;
- здійснювати на території Польщі затримання, покарань позбавленням волі і примусових заходів, що призводять до позбавлення волі, винесеного компетентними органами за межами польського намір зробити в наших тюрмах і слідчих ізоляторах;
- співпрацювати з відповідними формуваннями інших країн та міжнародних організацій.

Завдання Тюремної служби включають також співпрацю з органами державної влади місцеві органи влади, асоціація, фонди, організації і установи, чия мета полягає в тому, щоб співпрацювати у виконанні покарання у вигляді позбавлення волі, з церквами, релігійними організаціями, університетами і науково-дослідними інститутами і особами, що заслуговують на довіру.

Пенітенціарна служба є частиною в'язниці, але в'язниця це більш широке поняття, і його складові елементи є такі старші посадові особи і співробітники, чинних законів, організаційна структура, має матеріально-технічної бази і фінансових ресурсів, а також інших спеціалізованих служб і підрозділів – в області охорони здоров'я, освіти і підготовки кадрів SW. Тюремна служба повинна розглядатися як підсистема пенітенціарної системи. Важливим елементом пенітенціарної системи є персонал. Робота у в'язниці надзвичайно складна, повна численних загроз і не надто багато соціального визнання.

Штраф позбавлення волі виконується в наступних типах в'язниць:

- в'язниці для неповнолітніх;
- в'язниці для тих, хто відбуває покарання вперше;
- в'язниці для пенітенціарних рецидивістів;
- в'язниці для військовополонених.

Кримінальні ставки можуть бути організовані як:

- тюремні заклади закритого типу;
- напіввідкриті пенітенціарні установи;
- кримінально-виконавчі установи відкритого типу.

У системі здійснюється покарання у вигляді позбавлення волі:

- запрограмована взаємодія;
- терапевтична;
- нормальна.

Штраф позбавлення волі виконується в системі:

- запрограмована взаємодія;

- терапевтична;
- нормальна.

Формально Пенітенціарна служба знаходиться в структурі (урядового департаменту) виконавчої влади, і з боку на функції, правоохоронних органів, соціальна справедливість реалізується на практиці. Тюремна влада виконує функцію правоохоронних органів в подвійному сенсі: ізоляція в'язнів від суспільства, а також освіту, яку вони відповідають умовам лібертарного правового порядку.

Серед інших є 15 районних інспекцій служби в'язниць в Польщі LPI в Жешув координує і контролює роботу дев'яти пенітенціарних установ, розташованих в Підкарпатті. Затримання центри розташовані в низьких і санках, сім в'язниць в Дембіці, Медиці, Яслі, Перемишлі, Жешуві, Ухерці Мінеральні, Лупків. ХХІ століття привів до істотної зміни умов роботи співробітників пенітенціарних установ, у зв'язку зі збільшенням переповненість в'язниць, незмінні штатних екіпажами пенітенціарних установ.

-
1. Булга Т. Пенітенціарна та післяврейська система. Вибрані випуски. Польська пенітенціарна система. Інтегрально-культурний підхід / П. Щепаняк (ред.). Варшава, 2013 рік.
 2. Конституція Республіки Польща від 2 квітня 1997 року. *Журнал законів*. 1997. № 78. П. 483.
 3. Куч М., Галузка М. Виконавче кримінальне право / під ред. С. Н. Бек. Варшава, 2009.
 4. Пршеславський Т. Правове становище Служби в'язниць у пенітенціарній системі // Польська пенітенціарна система. Інтегрально-культурний підхід / П. Щепаняк (ред.). Варшава, 2013.
 5. Постанова Міністра юстиції України від 31.10.2003 р. Щодо способів захисту організаційних підрозділів служби в'язниці. *Журнал законів* від 2003 р. № 194. Ст. 1902.
 6. Закон про дисциплінарного омбудсмена. *Журнал законів*. 2001 р. № 14, п. 147.
 7. Закон про службу ув'язнення. *Журнал законів України* від 2010 р. № 79, п. 523 з поправками.

М. С. Гафуров,
кандидат юридичних наук,
заступник начальника 4-го факультету
(Академія МВС Республіки Таджикистан)

ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ ШЛЯХОМ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА

Кримінальна ситуація, що склалася в більшості країн світу, є вкрай складною. Злочинність зростає нестримними темпами. Особливу тривогу громадськості викликає бурхливе зростання організованої, корумпованої і професійної злочинності. Працівники правоохоронних органів, вчені в сфері кримінології, кримінального права до початку 90-х років заперечували наявність організованої злочинності. Це призвело законодавчі та правоохоронні органи в стан невідповідності до протидії злочинності.

Не можна заперечувати тих обставин, що існують організовані форми злочинної діяльності, що включає структури найманих вбивць. У багатьох країн світу активно діють кримінальні структури, підтримувані фінансовим потенціалом тіньової економіки, корумпованими співробітниками правоохоронної системи, органів державної влади та управління. Загрозу економічним інтересам і безпеці держави створюють організована та економічна злочинність, корупція, бандитизм і тероризм, незаконний обіг вогнепальної зброї, боєприпасів, вибухових речовин, вибухових пристроїв, наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів.

Злочинність вийшла далеко за рамки загальнокримінальної злочинності і перетворилася в фактор, який реально загрожує національній безпеці, основним принципам державного устрою країн. Злочинність набуває організованих форм з корумпованими зв'язками, глибоким проникненням в економіку, фінансову систему, контролем значної частини комерційного потенціалу країни. Авторитети злочинного світу закріплюються в органах державної влади і управління.

Органів державної влади не можуть задовольняти низькі результати протидії корупції, викриття корумпованих посадових осіб, а також протидії незаконному обігу

наркотичних засобів та наркобізнесу. В основному виявляються дрібні розповсюджувачі і споживачі наркотичних засобів, психотропних речовин та їх прекурсорів. Не має наукової основи підхід в попередженні та розкритті злочинів. Відсутнє спільне планування роботи різних підрозділів правоохоронних органів, взаємодія в сферах обміну інформацією, використання інформації оперативно-розшукової діяльності. Слідчі не завжди залучаються до реалізації матеріалів оперативних підрозділів, втрачаються можливості по їх використанню в слідчих і судових органах. Внаслідок цього отримані докази втрачають свою процесуальну силу [1, с. 7–14].

У зв'язку з цим профілактична діяльність правоохоронних органів у сфері протидії злочинності потребує вдосконалення таких її складових, як пошукова діяльність, загальна та індивідуальна профілактика, спеціальне кримінологічне попередження злочинності, індивідуальне попередження злочинів, інформаційно-аналітичне забезпечення, кримінологічне прогнозування в діяльності правоохоронних органів, стратегія і тактика, оперативно-розшукове забезпечення, організаційно-тактичні сфери по розкриттю злочинів, правові та організаційні засади протидії злочинності і в цій сфері удосконалення законодавства держави. Все це передбачає науковий підхід до створення концептуальних основ протидії злочинності.

В даний час не викликає сумніву те, що попередження злочинів є кращим напрямком боротьби зі злочинністю щодо кримінально-правових засобів [2, с. 21–28]. Однак одного усвідомлення цієї ідеї науковою громадськістю недостатньо. Актуальним на сьогоднішній день визнається створення консолідованої нормативно-правової бази. Діяльність з попередження злочинів базується на принципах і вимогах законності, регулюється правом. У той же час особливістю її правового регулювання є те, що в чинному законодавстві багатьох держав відсутня самостійна галузь права, а норми, що регламентують цю діяльність, розосереджені в різних галузях законодавства, підзаконних та відомчих актах.

Правове забезпечення запобігання злочинам, що розглядається у вузькому сенсі, передбачає розробку і прийняття норм, що регламентують права, обов'язки і відповідальність суб'єктів і об'єктів попереджувальної діяльності, правовий статус її учасників, її форми, методи, засоби, процедури. Таким чином, правове забезпечення є вихідним моментом організації попередження злочинів. При цьому важливим є забезпечення системного характеру заходів щодо вдосконалення правових основ запобігання злочинам, їх відповідність стратегічним установкам і пріоритетам в цій галузі, а також внутрішньої узгодженості, синхронності дії правових інститутів і норм, галузей законодавства, що регулюють боротьбу зі злочинністю.

Ще в 60–70-ті рр. минулого століття професор Антон Григорович Лекарь говорив про необхідність прийняття базового нормативно-правового акту, яким на той момент могли стати «Основи законодавства Союзу РСР про попередження злочинності» [3, с. 3–19]. Однак навіть в той час, коли була досить дієва система профілактики злочинів, в діяльності якої брали участь найрізноманітніші суб'єкти, прийняти такий акт не вдалося.

Хотілося б відзначити, що в даний час законодавчим органам держави необхідно переглянути, доповнювати існуючі або прийняти новий нормативно-правовий акт у сфері протидії злочинності, так як іноді виявляється, після усунення таких прогалин в законодавстві, можна ефективно протидіяти практично кільком видам злочинів.

Наприклад, після останніх змін і доповнень в Конституції Республіки Таджикистан в 2016 році, коли конституційним шляхом була заборонена діяльність і існування релігійних партій в державі (Стаття 8 Конституції; «Створення та діяльність громадських об'єднань і політичних партій, що пропагують расову, національну, соціальну та релігійну ворожнечу або закликають до насильницького повалення конституційного ладу і організації збройних груп, забороняються).

У Таджикистані забороняється діяльність політичних партій інших держав, створення партій національного та релігійного характеру, а також фінансування політичних партій зарубіжними державами і міжнародними організаціями, іноземними юридичними особами та громадянами») [4, с. 73–74], ми подолали багато проблем і неприємностей в країні.

Зрозуміло, що будь який нормативно-правовий акт навряд чи застрахований від недоліків, однак якщо є можливість своєчасно їх виявити і виправити, цим необхідно

скористатися. Для цього слід залучити до роботи над законопроектом провідних кримінологів, не обмежуючись силами одного відомства.

-
1. Воронін Ю. А., Майоров А. В. Теоретичні основи формування системи протидії злочинності в Росії. *Криминологический журнал БГУЕП*. 2013. № 1. С. 7–14.
 2. Авдєєв В. А. Національна кримінально-правова політика в сфері протидії злочинності. *Криминологический журнал БГУЕП*. 2012. № 4. С. 21–28.
 3. Лекарь А. Г. Проблеми правового регулювання діяльності щодо запобігання злочинів. *Праці вищої школи МООП РРФСР*. 1966. № 6. С. 3–19.
 4. Конституції Республіки Таджикистан 1994 року: прийнятої всенародним голосуванням 6 листопада 1994 року і були внесені зміни і доповнення 26 вересня 1999 року, 22 червня 2003 року до 22 травня 2016 року. Душанбе, 2016. Ст. 8. С. 73–74.

З М І С Т

Благуа Р. І. КОРПОРАТИВНА ЄДНІСТЬ І ОРІЄНТИР НА ПРАВОПОРЯДОК – ЗАПОРУКА УСПІХУ У ПРОТИДІІ ЗЛОЧИННОСТІ.....	3
Авраменко О. В. ВІДМІННІСТЬ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ВІД НЕЗАКОННОГО ПОЗБАВЛЕННЯ ВОЛІ АБО ВИКРАДЕННЯ ЛЮДИНИ ТА НАСИЛЬНИЦЬКОГО ЗНИКНЕННЯ.....	5
Акімов М. О. ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ПОЗИТИВНОЇ ПОСТКРИМІНАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ УЧАСНИКІВ НЕЗАКОННИХ ВОСНІЗОВАНИХ (ЗБРОЙНИХ) ФОРМУВАНЬ.....	7
Ангеленюк А.-М. Ю. ПРОТИДІА ЗЛОЧИННОСТІ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ВИКЛИКУ ТА ПРИВОДУ ЯК ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ УКРАЇНИ.....	9
Андрушко А. В. ПРО ДОЦІЛЬНІСТЬ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ ПРИМУШУВАННЯ ДО ШЛЮБУ.....	11
Антонюк П. Є. ОКРЕМІ ПИТАННЯ ВЗАЄМОДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПО ФАКТУ СМЕРТІ ЛЮДИНИ.....	13
Бабак М. А., Філей Ю. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ «СПОРТИВНІЙ ЗЛОЧИННОСТІ».....	16
Баб'як А. В. ПОПЕРЕДЖЕННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ (КАРНОГО РОЗШУКУ) ЗІВАЛТУВАНЬ.....	18
Банах С. М. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВСЕБІЧНОЇ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАВООХОРОНЦІВ.....	21
Бсгалов Є. П. ВИКОРИСТАННЯ ЗНАНЬ СПЕЦІАЛІСТА ПІД ЧАС ОГЛЯДУ МІСЦЯ НЕЗАКОННОГО ПЕРЕПРАВЛЕННЯ ОСІБ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН УКРАЇНИ.....	22
Білоус О. Д. ВИКЛИК ТА ЙОГО МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЗАХОДІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ.....	23
Братковський В. М. ВЗАЄМОДІА ОРГАНІВ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО ПРОТИДІЇ ВЕРБУВАННЮ ЛЮДЕЙ В СІЛЬСЬКІЙ МІСЦЕВОСТІ (В КОНТЕКСТІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ).....	25
Бурбела Ю. С. ОСОБЛИВОСТІ ВРАХУВАННЯ ДОБРОВІЛЬНОГО ВІДШКОДУВАННЯ ЗАВДАНОГО ЗБИТКУ АБО УСУНЕННЯ ЗАПОДІЯНОЇ ШКОДИ ЯК ОБСТАВИНИ, ЩО ПОМ'ЯКШУЄ ПОКАРАННЯ.....	27
Бурда С. Я. КІБЕРЗЛОЧИННІСТЬ ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА КАТЕГОРІА.....	29
Вайда Т. С. НИЗЬКИЙ РІВЕНЬ АВТОМОБІЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ ПРАЦІВНИКІВ ПАТРУЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ЯК АКТУАЛЬНА ПРОБЛЕМА В СИСТЕМІ НАЛЕЖНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ ОХОРОНИ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	30
Висоцька І. Б., Нагірна О. В. ЗЛОЧИНИ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ.....	33
Висоцький В. М. ТЕРМІНОВИЙ ЗАБОРОНИЙ ПРИПИС СТОСОВНО КРИВДНИКА ЯК СПЕЦІАЛЬНИЙ ЗАХІД ПРОТИДІЇ ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ.....	35
Гапчич В.О. МАЙНІНГ В КОНТЕКСТІ СТ. 199 КК УКРАЇНИ.....	36
Гарасимів О. І. ВАЖЛИВІСТЬ ПРАВИЛЬНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЗВУКО- ТА ВІДЕОЗАПИСУВАЛЬНИХ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ.....	38

Гарасимів Т. З. ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ФОРМИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	40
Глобенко Г. І. ДІЗНАННЯ ЯК ФОРМА ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ: УКРАЇНСЬКІ РЕАЛІЇ ТА ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	42
Голубош В. В. ПОВТОРНІСТЬ ЯК КВАЛІФІКУЮЧА ОЗНАКА У СТ.СТ. 262, 263-1 КК УКРАЇНИ.....	44
Горпинюк О. П. ДЕЯКІ ПИТАННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ШАХРАЙСТВА, ВЧИНЕНОГО ШЛЯХОМ НЕЗАКОННИХ ОПЕРАЦІЙ З ВИКОРИСТАННЯМ ЕЛЕКТРОННО-ОБЧИСЛЮВАЛЬНОЇ ТЕХНІКИ.....	45
Гривняк С. О., Рудий Т. В. ДО ПИТАННЯ СТАНОВЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ: ІСТОРИКО-ПРАВОВИЙ АСПЕКТ.....	48
Гришук А.Б., Кузьмочка Ю. В. МІЖНАРОДНІ ФІНАНСОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ЇХ ПРАВОВИЙ СТАТУС.....	49
Гулак О. В., Галиця О. О. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРИВАТНОЇ ДЕТЕКТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТА ЇЇ ЗАПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ.....	51
Гулак О. В., Павленко В. І. ЩОДО ОКРЕМИХ АСПЕКТІВ ПРАКТИЧНОГО ЗАСТОСУВАННЯ ЗУ «ПРО ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ».....	53
Гуцуляк Ю. В. ОСОБЛИВОСТІ ВСТАНОВЛЕННЯ ХАРАКТЕРУ ТА РОЗМІРУ ШКОДИ ЯК ОБСТАВИНА ПРЕДМЕТА ДОКАЗУВАННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ В КОНТЕКСТІ ВІДНОВЛЕННЯ ПРАВ ПОТЕРПІЛОГО.....	55
Данчул О. С., Левкін І. В. НЕЗАКОННІ ВИРОБНИЦТВО ТА ОБІГ СПИРТУ, АЛКОГОЛЬНИХ НАПОЇВ І ТЮТЮНОВИХ ВИРОБІВ – ЗАГРОЗА ЕКОНОМІЧНІЙ БЕЗПЕЦІ УКРАЇНИ.....	58
Дідик Н. І., Роль Л. Р. АДМІНІСТРАТИВНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ПУБЛІЧНИХ СЛУЖБОВЦІВ.....	60
Дільна З. Ф. ДО ПИТАННЯ ЩОДО ВИЗНАЧЕННЯ КОМПЕТЕНТНОСТІ ПЕРЕКЛАДАЧА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ.....	62
Дмитрик Ю. І., Душак О. Ю. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАХИСТУ СВІДКІВ ЯК УЧАСНИКІВ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА.....	65
Дуфенюк О. М. ОЦІНКА ВИСНОВКУ ЕКСПЕРТА У СВІТЛІ ДОКТРИНИ «ПЛОДІВ ОТРУЄНОГО ДЕРЕВА».....	67
Євхутич І. М., Демків Р. Я. ТОРГІВЛЯ ЛЮДЬМИ КРИЗЬ ПРИЗМУ ПРИМУСОВОЇ ПРАЦІ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ.....	70
Жидецький Ю. Ц., Пряхіна Н. О. ВИКОРИСТАННЯ МЕТОДИКИ УСВІДОМЛЕНОГО ДИХАННЯ ДЛЯ ПРОФІЛАКТИКИ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ ПРАЦІВНИКІВ СИЛОВИХ ВІДОМСТВ.....	72
Жуковська Л. А. ДОСВІД ФУНКЦІОНУВАННЯ АНТИКОРУПЦІЙНИХ ОРГАНІВ У НОВІЙ ЗЕЛАНДІЇ ТА КОРОЛІВСТВІ ДАНІЯ.....	74
Запотоцький А. П. СПОСОБИ ВЧИНЕННЯ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ З ПОРУШЕННЯМИ БУДІВЕЛЬНИХ НОРМ І ПРАВИЛ БУДІВНИЦТВА.....	76
Захаров В. П., Захарова О. В. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ЗАСТОСУВАННЯ БІОМЕТРИЧНИХ ТЕХНОЛОГІЙ.....	78
Зачек О. І. ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАСОБІВ ФІКСАЦІЇ АУДІОІНФОРМАЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ.....	80
Йосипів А. О. ФАКТОРИ БЕЗДОМНОСТІ ЯК ФОНОВОГО ЯВИЩА ЗЛОЧИННОСТІ.....	82
Калганова О. А. МІЖНАРОДНЕ ПОЛІЦЕЙСЬКЕ СПІВРОБІТНИЦТВО У БОРОТБІ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	84
Кернякевич-Танасійчук Ю. В. ЕФЕКТИВНІСТЬ ОКРЕМИХ ВИДІВ ПОКАРАНЬ.....	86

Кіржецький Ю. І., Кіржецька М. С. ЗАХОДИ, ЩО ЗАСТОСОВУЮТЬСЯ ПРАВООХОРОННИМИ ОРГАНАМИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН ДЛЯ МІНІМІЗАЦІЇ РІВНЯ ТІНЬОВОЇ ЕКОНОМІКИ.....	88
Ковальчук В. П. ВЗАЄМОДІЯ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЩОДО РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЛЕГАЛЬНОЇ МІГРАЦІЇ.....	90
Ковальчук О. В. ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ ШАХРАЙСТВА, ПОВ'ЯЗАНОГО З ДІЯЛЬНІСТЮ КРЕДИТНОЇ СПІЛКИ.....	92
Когут Я. М. ЩОДО ПИТАНЬ ВИЗНАЧЕННЯ КОЛА СУБ'ЄКТІВ ПОЛІЦЕЙСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ТА КООРДИНАЦІЇ ЇХ ДІЯЛЬНОСТІ.....	95
Комісарчук Ю. А., Гончарук К. А. ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОБАЦІЇ В УКРАЇНІ: НАПРЯМИ ДІЯЛЬНОСТІ.....	96
Кондратюк Ю. І. ДО ПИТАННЯ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИННІ ДІЇ ІЗ ПЛАТІЖНИМИ КАРТКАМИ.....	98
Конончук А. О. АНАЛІЗ САНКЦІЙ СТАТТІ 260 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ.....	100
Костовська К. М., Йосифович Д. І. ОСОБЛИВОСТІ СУБ'ЄКТІВ ДІЯЛЬНОСТІ ЩОДО ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ В УКРАЇНІ.....	101
Кубальський В. Н. ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛІЗАЦІЇ КОЛАБОРАЦІОНІЗМУ В УКРАЇНІ.....	102
Кунтій А. І., Кіцул Ю. С. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ПРОЦЕСУАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ЮВЕНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	105
Купчак М. Я., Саміло А. В. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА У СФЕРІ БОРОТЬБИ З ТЕРОРИЗМОМ У ПРАВООХОРОННУ СИСТЕМУ УКРАЇНИ.....	107
Курило Т. В., Татарин І. І. ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З ОПЕРАТИВНИМ ПІДРОЗДІЛОМ ЩОДО РОЗШУКУ МАЙНА ТА ІНШИХ ЦІННОСТЕЙ.....	108
Курляк М. Д. ОСНОВНІ НАПРЯМКИ РОБОТИ ПІДРОЗДІЛІВ ПОЛІЦІЇ У БОРОТЬБИ ЗІ ЗЛОЧИНАМИ, ПОВ'ЯЗАНИМИ З ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ.....	111
Кучер В. О., Парасюк В. М. НЕЗАКОННІ ДОГОВІРНІ ВІДНОСИНИ У СФЕРІ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	113
Лепеха О. М., Кондратюк О. В. ДО ПИТАННЯ ФІКСАЦІЇ ФАКТИЧНИХ ДАНИХ (САЙТУ) ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ В ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВІЙ ДІЯЛЬНОСТІ.....	115
Лісовий М. А. ЩОДО КОРУПЦІЙНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ НЕЗАКОННИМ ОБІГОМ ЗБРОЇ, БОЄПРИПАСІВ ТА ВИБУХОВИХ РЕЧОВИН.....	117
Ліщинський О. Б. ДІЇ СПЕЦІАЛІСТІВ-ВИБУХОТЕХНІКІВ ПРИ ТЕРОРИСТИЧНІЙ ЗАГРОЗІ.....	119
Лоневський Л. М. СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ПИТАНЬ ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ОПЕРАТИВНО- РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІД ЧАС ДОСУДОВОГО РОЗСЛІДУВАННЯ УХИЛЕННЯ ВІД СПЛАТИ ПОДАТКІВ, ЗБОРІВ (ОБОВ'ЯЗКОВИХ ПЛАТЕЖІВ).....	121
Луцький Т. М. ПРОБЛЕМАТИКА НОРМАТИВНОГО ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ «ВБИВСТВО ЧЕРЕЗ НЕОБЕРЕЖНІСТЬ».....	123
Майстренко М. М. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВІДЕОКОНФЕРЕНЦІЇ ПРИ ПРОВЕДЕННІ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ДІЙ У КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕННЯХ ЩОДО ТОРГІВЛІ ЖІНКАМИ З МЕТОЮ СЕКСУАЛЬНОЇ ЕКСПЛУАТАЦІЇ.....	126
Макаренко С. В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ РЕЖИМУ СЕКРЕТНОСТІ ПРИ ЗДІЙСНЕННІ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛАМИ ДЕПАРТАМЕНТУ ПРОТИДІЇ НАРКОЗЛОЧИННОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	128
Марко С. І., Климчук М. П. ПРОЦЕДУРНІ «ТОНКОЩІ» ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВОЇ ЕКСПЕРТИЗИ ВІДЕОЗВУКОЗАПІСУ.....	130

Мировська А. В., Патик Л. Л. ВЗАЄМОДІЯ СЛІДЧОГО З СУДОВИМИ ЕКСПЕРТАМИ ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ КЛОПОТАННЯ ПРО ПРИЗНАЧЕННЯ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ.....	132
Мовчан А. В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ З КРИМІНАЛЬНОГО АНАЛІЗУ ДЛЯ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	134
Моргун М. В. СТРАТА ЯК КРАЙНІЙ МЕТОД БОРОТЬБИ З КОРУПЦІЄЮ У КРАЇНАХ З ТОТАЛІТАРНИМ РЕЖИМОМ ПРАВЛІННЯ: ІСТОРИКО-ПРАВОВА РОЗВІДКА.....	137
Мороз В. Б. ЗАХОДИ БЕЗПЕКИ ПРИ ПОВОДЖЕННІ З ВИБУХОВИМИ МАТЕРІАЛАМИ.....	140
Московчук М. О. ПРОБЛЕМИ РЕФОРМУВАННЯ ПРАВООХОРОННОЇ СИСТЕМИ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ РОЗВИТКУ ДЕРЖАВИ.....	142
Навроцька В. В. ОСОБЛИВОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОВАДЖЕННЯ У ФОРМІ ПРИВАТНОГО ОБВИНУВАЧЕННЯ.....	143
Наконечна Н. В. КОНТРОЛЬ ЗА РОЗКРИТТЯМ ЗЛОЧИНІВ У СФЕРІ ПУБЛІЧНИХ ЗАКУПІВЕЛЬ.....	146
Невелич Ю. В. ЛІКВІДАЦІЯ ТРАНСПОРТНОЇ МІЛІЦІЇ: НАСЛІДКИ, РИЗИКИ, ПЕРСПЕКТИВИ ВІДНОВЛЕННЯ.....	148
Паска О. Ф., Газдайка-Василишин І. Б. ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ ВИЗНАЧЕННЯ МОМЕНТУ ЗАКІНЧЕННЯ ЗЛОЧИНУ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 113 КК УКРАЇНИ.....	150
Пастух І. Д. КВАЛІФІКАЦІЯ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ЩО ВИНИКАЮТЬ У ЗВ'ЯЗКУ З НАЯВНІСТЮ В ОСОБИ ПІДПРИЄМСТВ ЧИ КОРПОРАТИВНИХ ПРАВ.....	152
Петрик І. Я., Шевчук М. В. СИСТЕМА СУБ'ЄКТІВ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ПОРУШЕННЯМ БЮДЖЕТНОГО ЗАКОНОДАВСТВА.....	155
Петрів Ю. П. ВИЯВЛЕННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ ВНУТРІШНЬОЇ ТА ВЛАСНОЇ БЕЗПЕКИ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ ФАКТІВ НЕПРАВОМІРНОЇ ВИГОДИ.....	157
Петров С. Г. ПРОБЛЕМИ ПРОТИДІЇ КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ З ПОСЯГАННЯМ НА ДЕРЖАВНІ ЕЛЕКТРОННІ ІНФОРМАЦІЙНІ РЕСУРСИ.....	159
Політова А. С. КРИМІНАЛЬНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ ТА ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНІ ТЕРИТОРІЇ: ЧИ ПОТРІБНІ СТАТТІ ПРО ЦЕ?	160
Полуніна Л. В. ДЕЯКІ ПИТАННЯ СЛІДЧИХ СИТУАЦІЙ В МЕТОДИЦІ РОЗСЛІДУВАННЯ НЕЗАКОННОГО ЗБИРАННЯ ТА РОЗГОЛОШЕННЯ КОМЕРЦІЙНОЇ АБО БАНКІВСЬКОЇ ТАЄМНИЦІ.....	162
Поляк С. П. ЩОДО ДОКУМЕНТУВАННЯ ВТЯГНЕННЯ НЕПОВНОЛІТНІХ У ЗЛОЧИННУ ДІЯЛЬНІСТЬ.....	164
Проць І. М., Коробій Л. О. МІЖНАРОДНЕ СПІВТОВАРИСТВО У СФЕРІ НЕЗАКОННОГО ОБІГУ НАРКОТИЧНИХ РЕЧОВИН.....	167
Пряхін Є. В., Кунтій А. І. ОСОБЛИВОСТІ ТАКТИКИ ПРОВЕДЕННЯ СЛІДЧОГО ЕКСПЕРИМЕНТУ СТОСОВНО МОЖЛИВОСТІ ВІДЧУВАТИ ЗАПАХИ.....	168
Ряшко О. В., Колтун С.-О. І. ОГЛЯД ТРУПА, ПОВ'ЯЗАНИЙ З ЕКСГУМАЦІЄЮ.....	170
Самбор М. А ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗШУКУ ОСІБ, ЯКІ УХИЛЯЮТЬСЯ ВІД ВІДБУТТЯ АДМІНІСТРАТИВНОГО СТЯГНЕННЯ У ВИДІ АДМІНІСТРАТИВНОГО АРЕШТУ.....	172
Сватюк О. Р., Сегеда І. І. УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ФІНАНСОВО-ЕКОНОМІЧНОЇ ПІДСИСТЕМИ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	175
Сеник В. В., Кулешник Я. Ф., Карагодіна Ю. Ю. ІННОВАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ У БІОМЕТРИЧНІЙ ІДЕНТИФІКАЦІЇ ОСІБ.....	177

Сеник С. В. ДО ПИТАННЯ СПОСОБІВ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ.....	179
Сердюк П. П. НОРМА ЗЛОЧИННОСТІ ЯК ОРІЄНТИР В ОЦІНЦІ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	180
Серкевич І. Р. ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО ЗАКРІПЛЕННЯ ПОНЯТТЯ ПОСАДОВОЇ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТА ЗЛОЧИНУ: ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД.....	183
Сибірна Р. І., Сибірний А. В., Хомів О. В. РОЛЬ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ ДЕКЛАСОВАНИХ ОСІБ У ПРОФІЛАКТИЦІ ЗЛОЧИННОСТІ.....	185
Синенський В. М. ОСОБЛИВОСТІ ЗЛОЧИНІВ, ПОВ'ЯЗАНИХ ІЗ ТОРГІВЛЕЮ ЛЮДЬМИ, ЯК КРИМІНАЛЬНО-ПРОТИПРАВНИХ ДІЯНЬ.....	188
Сіра А. В. ЩОДО НАЯВНОСТІ ПРАВОВИХ ПІДСТАВ СКЛАДАННЯ ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ПРОТОКОЛУ ПРО АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВОПОРУШЕННЯ ЗА НЕДОТРИМАННЯ ВИМОГ ФІНАНСОВОГО КОНТРОЛЮ БЕЗ ОТРИМАННЯ ІНФОРМАЦІЇ ВІД НАЗК.....	190
Сокиран Ф. М. АКТУАЛЬНІСТЬ ПЛАНУВАННЯ РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРОВАДЖЕНЬ.....	192
Степанюк Р. Л. ДЕЯКІ НАПРЯМИ РОЗВИТКУ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ НАУКИ В УМОВАХ РЕФОРМУВАННЯ ОРГАНІВ ПРАВОПОРЯДКУ В УКРАЇНІ.....	194
Сукмановська Л. М., НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	195
Тронець О. В. ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ДІЯЛЬНОСТІ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У СФЕРІ ПРОТИДІЇ ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ.....	197
Туз Н. Д. БАРОМЕТР СТАНУ СИТУАЦІЇ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ ОПЕРАЦІЇ З ЗАСТОСУВАННЯМ СИЛ ПОЛІЦІЇ ЗА СКАНДИНАВСЬКОЮ МОДЕЛЛЮ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПУБЛІЧНОЇ БЕЗПЕКИ ТА ПОРЯДКУ ПІД ЧАС ПРОВЕДЕННЯ МАСОВИХ ЗАХОДІВ.....	199
Тьорло О. І. ІНТЕРАКТИВНІ МЕТОДИ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНОЇ ПІДГОТОВКИ В КОНТЕКСТІ РЕФОРМУВАННЯ ВІДОМЧОЇ ОСВІТИ МВС.....	201
Федчак І. А. ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДРОЗДІЛІВ КАРНОГО РОЗШУКУ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ЩОДО ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИНАМ ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ І МАЛОЛІТНІХ.....	204
Филь Р. С. СУСПІЛЬНА НЕБЕЗПЕЧНІСТЬ ЗЛОЧИНІВ ПРОТИ ПРАВ НА ОБ'ЄКТИ ПРОМИСЛОВОЇ ВЛАСНОСТІ.....	206
Фролов О. П. ОБ'ЄКТИ, ЩО ПІДЛЯГАЮТЬ ОБШУКУ В ФОРМІ СПЕЦІАЛЬНОЇ ОПЕРАЦІЇ (ОБШУКУВАНІ ОБ'ЄКТИ).....	208
Хитра О. Л. РОЛЬ ТА МІСЦЕ РЕАГУВАННЯ НА КРИЗОВІ СИТУАЦІЇ, ЩО ЗАГРОЖУЮТЬ НАЦІОНАЛЬНІЙ БЕЗПЕЦІ В СИСТЕМІ СУБ'ЄКТНО-ОБ'ЄКТНИХ ЗВ'ЯЗКІВ.....	211
Хомин О. Й., Смичок В. Д. ІНФОРМАЦІЙНА БЕЗПЕКА ФІТНЕС-ТРЕКЕРІВ.....	212
Хрідочкін А.В. ПРАВООХОРОННІ ОРГАНИ ЯК СУБ'ЄКТИ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ.....	215
Чайкун В. М. РОЛЬ КЕРІВНИКА СЛІДЧОГО ПІДРОЗДІЛУ ПРИ ОРГАНІЗАЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ З ОПЕРАТИВНИМИ ПІДРОЗДІЛАМИ.....	216
Чистоклетов Л. Г. УДОСКОНАЛЕННЯ АДМІНІСТРАТИВНО-НАГЛЯДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ДЕРЖАВНОЇ МІГРАЦІЙНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ.....	218

Шайнога В. І.	
СТАН ТА РОЗВИТОК ГРОМАДСЬКОГО КОНТРОЛЮ ЗА ДІЯЛЬНІСТЮ ОРГАНІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	221
Баган І. В.	
ДЕЯКІ ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ ЗА КК УКРАЇНИ.....	223
Бориславський Р. А.	
«ЗНИЩЕННЯ», «ПОШКОДЖЕННЯ», «РУЙНУВАННЯ», «ПСУВАННЯ» МАЙНА: КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗНАЧЕННЯ ПОНЯТЬ.....	224
Тибурська Агата	
ЗАГРОЗИ ГРОМАДСЬКІЙ БЕЗПЕЦІ ТА ПУБЛІЧНОМУ ПОРЯДКУ У ПОЛЬЩІ: ЗАГАЛЬНІ ХАРАКТЕРИСТИКИ ЯВИЩА.....	227
Гугулан Є. В.	
ПОРЯДОК ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАПОДІЯНОЇ НЕПРАВОМІРНИМИ ДІЯМИ ОРГАНІВ КРИМІНАЛЬНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ, ПРОКУРАТУРИ І СУДУ.....	230
Кавецький Анджей	
УЧАСТЬ ЖИТЕЛІВ ПІДКАРПАТТЯ У ФОРМУВАННІ МІСЦЕВОЇ БЕЗПЕКИ.....	233
Щипта-Клак Барбара, Франчук В. В.	
НАЦІОНАЛЬНА КАРТА РИЗИКІВ БЕЗПЕКИ ЯК ЗАСІБ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОГО ПОРЯДКУ В РЕСПУБЛІЦІ ПОЛЬЩА.....	238
Федевич Генрик	
ЗАХИСТ ГРОМАДСЬКОСТІ ВІД ВИКОНАВЦІВ ЗЛОЧИНІВ: РОЛЬ ТА ЗАВДАННЯ СЛУЖБИ В'ЯЗНИЦІ.....	240
Гафуров М. С.	
ПРОТИДІЯ ЗЛОЧИННОСТІ ШЛЯХОМ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА.....	243

ТЕОРІЯ ТА ПРАКТИКА
ПРОТИДІЇ ЗЛОЧИННОСТІ
У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Збірник тез
Міжнародної науково-практичної конференції

9 листопада 2018 року

Опубліковано в авторській редакції

Макетування *Н. М. Лесь*

Друк *І. М. Хоминець*

Підписано до друку 02.11.2018 р.
Формат 60 × 84/8. Папір офсетний. Умовн. друк арк. 29,3.
Тираж 100 прим. Зам. № 129-18.

Львівський державний університет внутрішніх справ
Україна, 79007, м. Львів, вул. Городоцька, 26.

Свідоцтво про внесення суб'єкта видавничої справи до державного реєстру
видавців, виготівників і розповсюджувачів видавничої продукції
ДК № 2541 від 26 червня 2006 р.